

ROČNÍK 3

Vita ROSS REVIEW

ČASOPIS
3. LÉKAŘSKÉ FAKULTY
UNIVERSITY KARLOVY
PRAHA

1/93

VITA NOSTRA REVUE

**sborník statí, článků, dokumentů, komentářů a textů
3. lékařské fakulty University Karlovy v Praze.**

Cena: 15 Kčs, studenti 5 Kčs.

Předplatné na 1 rok: 60 Kčs.

Složenkou k předplacení obdržíte na děkanátě.

Redakce:

*Jiří Ježek, Pavel Gregor, Milan Kment, Petr Widimský,
Radana Königová, Jana Šeblová, Milica Sklenčková.*

Kontaktní adresa:

VITA NOSTRA REVUE

Doc.MUDr. Pavel Gregor, DrSc.

II. interní klinika FN KV, pavilón S

Šrobárova 50, 100 42 PRAHA 10

Své příspěvky zasílejte na disketě v textovém editoru T 602 na kontaktní adresu.

Diskety Vám budou po zkopírování vráceny.

Uzávěrka tohoto čísla byla v březnu 1993.

Poděkování příspěvatelům.

► **O b s a h**

Redakční úvodník: Potříže s ročními obdobími 3

Fakulta

Slovo děkana: Duchovní promluvy
Cyrl Höschl 6

Předvánoční anketa časopisu VN-Servis 9

Ediční plán 3.LF UK Praha na rok 1993 14

Proč klinická fyziologie na naší fakultě?
Ladislava Horanská 15

Aktuální otázky

Otroci titulu aneb causa „Dodatek“
Jana Šeblová 18

Nadace „Pomoc pro nemoc a stáří“
Helena Haškovcová 20

Projev při příležitosti udělení čestného doktorátu UK
Vilém Ansorge 22

Ze zahraničí

Převodní tabulka Mezinárodní klasifikace vzdělávání 26

Některé postřehy ze studijního pobytu ve Španělsku
Pavel Gregor 27

Tři měsíce v Melrose
Robert Pytlík 31

Universita Coimbra – Portugalsko
Richard Rokyta 36

Europain (2. evropská konference o výzkumu bolesti)
Richard Rokyta 38

Sestřičky	
Představujeme vám	44
Setkání se Zdenou Reifovou <i>Milica Sklenčková</i>	44
Studenti – seminární práce	
Omluva redakce	48
Lékař a pacient <i>Lukáš Šoltys</i>	49
Sport	
„November Prague 1992“ – turnaj ve volejbalu	56
Pohár Medici di Praga	58
Sportovní sekce MDP připravuje	59
Doporučujeme	
Bolest, její diagnostika a psychoterapie <i>Jaro Křivohlavý</i>	62
Právnícké informatorium pro lékaře <i>Karel Nový</i>	63
Paranoidní syndrom vlastního zápachu <i>Jaroslav Vacek</i>	64
Duševní poruchy a poruchy chování	65
Klub osvobozeného samizdatu – nabídka knih	66

Texty	
Úvod	II
<i>Jiří Ježek:</i> Deset kapitol z existenciální antropologie (Shrnutí úvodních témat semináře „Fenomén člověka“ pro studenty 3.LF UK – 1991/92)	III

► Redakční úvodník POTÍŽE S ROČNÍMI OBDOBÍMI...

Před časem jsme se rozhodli označovat jednotlivá čísla VN–Revue názvy ročních období. Důvod této volby spočíval v tom, že se nám zdálo vhodné umístit obsah čísla vždy do určitého konkrétního rámce. Od té doby se nám neustále vrací potíž, kterou bychom mohli pojmenovat „křfžení zájmů“.

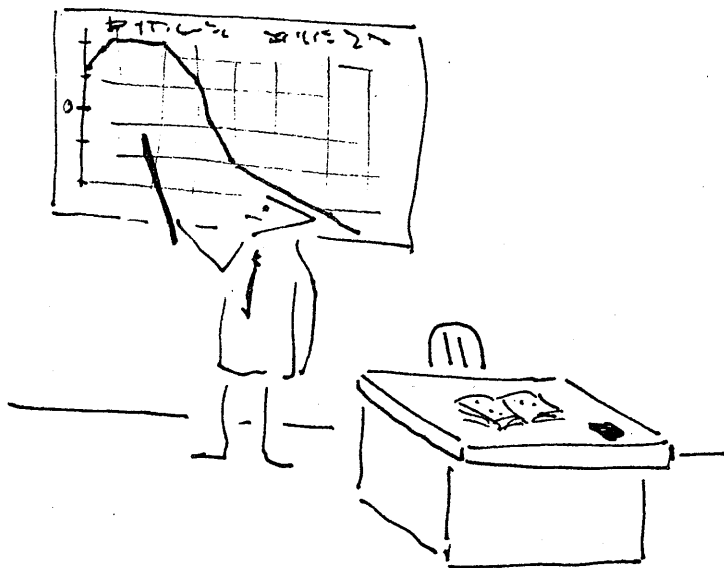
Má-li nové číslo mapovat období, jehož titul nese, musí být pochopitelně vydáno až v období následujícím. Při označení se tak dostáváme do rozporu buď s dobou vydání nebo s obsahem čísla. Naštěstí se časem potvrdilo, že články publikované v našem časopise nesou často pečeť nikoliv momentální, ale spíše obecné aktuálnosti. Snaha o jejich zařazení do ohraničeného časového rámce se tak ukazuje být vlastně zbytečná.

Z jmenovaných důvodů jsme se rozhodli nadále používat běžného číslování. Loňská řada končí tak číslem „Podzim 1992“. V tomto letním semestru vyjdou již čísla označená 1 a 2/1993. Snad se nám tímto krokem podaří odstranit veškeré zavádějící asociace, a zabránit tak zbytečné dezorientaci Vás čtenářů a nakonec i nás redaktorů.

Počínaje tímto číslem přicházíme zároveň s novou rubrikou „TEXTY“ (bližší informace uvnitř čísla) a se změněným typem sazby, který Vám snad zpřijemní čtení a nám umožní snížit počet stran časopisu při zachování objemu obsahu.

Ať se Vám nový ročník VNR líbí!

Redakce.

JAK VIDÍTE Z GRAFU, PŘÁTELE,
POVOLANÍ VYSOKOŠKOLSKÉHO PEDAGOGA
SE V SOUVISLOSTI S FINANČNÍ
SITUACÍ ŠKOLSKÉHO RESORTU
STÁVA POMALU, ALE JISTĚ
HOLOU CTÍ...

77.

FAKULTA

3

► Slovo děkana :

Duchovní promluvy 2/93

Na počátku bylo Slovo, a to Slovo bylo u Boha, a to Slovo byl Bůh – říká evangelista Jan. Dlouho trvalo, než se mi podařilo nahlédnout jeden ze zázraků přirozeného jazyka, jenž mi díky školní průpravě připadal pro svou neurčitost, rozmazanost, mnohoznačnost a nelogičnost jako nedokonalý nástroj nepochopení kontrastující se stále přesnějšími vyjadřovacími schopnostmi matematiky, mechaniky a logiky. Jako by všechny nevýhody byly na straně jazyka a všechny výhody na straně logiky. Jako dítě jsem nechápal, jak se ke komunikaci mohlo po světě rozšířit něco tak nedokonalého jako čeština nebo nedejbože angličtina a neujalo se naopak nějaké přesné esperanto vykonstruované s brilancí deskriptivní geometrie. Francouz se diví, proč má čeština tři plurály: jedno pivo, dvě piva, ale pět piv. Čech nechápe, proč Angličan čte všechno úplně jinak, než se to píše. Jiní žasnou, že výrok „u vas krasnyj život“ neznamená v ruštině zdvořilé ocenění životního stylu, nýbrž naprosto nehorázné tvrzení „vy máte červené břicho“. Slova i věty jakoby tvořily křížovatky pletiva přirozeného jazyka, sloužíce v různých souvislostech různým – a často úplně odlišným – cestám. Díky zkušenosti lidského rodu, zkušenosti, v jejíž zhmotněné podobě přicházíme na svět a jejíž původní podobou je prostoupena kultura, do které vrůstáme pohádkami počínaje a anekdotami konče, chápeme tvary okolního světa i tvary jazyka a chápeme i tvary těchto tvarů. Není nám zatěžko pochopit význam vět jako „Anička dnes snědla celý talíř“ nebo „ta konvice už vaří“. A zde se podívejme na onen zázrak. Ani sebedokonalejší počítač nepochopí větu, že Anička snědla celý talíř, jinak, než že je okamžitě třeba odvézt ji na chirurgii a střepy z útrobu odstranit. Podobně věta o vařící konvici by mezi myslícími roboty patřila do kategorie nadpřirozených jevů. Významy slov jsou neostře. Jsou určovány kontextem. Slovo bábovka přece zní jinak ve větě „Mám manžela bábovku“, jinak v oznámení „Spálila jsem bábovku“ a jinak tehdy, vysloví-li se obě věty přímo po sobě.

V jedné socialistické knížce o Janu Werichovi jsem se dočetl, že Masaryk byl v Osvobozeném divadle jednou. Poslechněme si, co všechno mohou tato slova znamenat:

„Masaryk byl v Osvobozeném divadle jednou.“

Nebo

„Masaryk byl v Osvobozeném divadle jednou.“

Nebo

„Jednou byl v Osvobozeném divadle Masaryk.“

Budeme-li se takto potulovat přirozeným jazykem dál a hlouběji, spatříme v jeho labyrintech čáry a divy jako Alenka v jejich říši a za zrcadlem:

- Když já řeknu nějaké slovo, řekl povýšeně Valihrach, pak znamená to, co se mi zrovna líbí, aby znamenalo – a nic jiného.
- Jde o to, řekla Alenka, jestli dokážete, aby slovo mělo různý význam.
- Jde o to, kdo z obou rozhoduje, řekl Valihrach, to je to celé.

Všimneme-li si, kde věda učinila pokrok a kde nikoli, nemůže nám ujít, že lidstvo nebylo dosud s to vědecky uchopit právě ty oblasti světa, pro které je příznačná ona rozmazanost, mnohoznačnost, plasticita a podivná nelogičnost přirozeného jazyka. Pochopíme, že přirozený jazyk, námi opomenut, nenápadně ale zato věrně obráží samu povahu světa. Svět je asi takový jako přirozený jazyk. Již tím, že je, stává se něčím jiným, podobně jako slovo. Je to proud, který se stále proměnlivě valí a nelze ho zastavit a v klidu zmapovat.

Čteme-li z tohoto pohledu náš přirozený jazyk, ukáže nám jeden ze zdrojů naší dnešní obtížné a konfliktní situace. Zdá se, že podobně jako slovo nebo i tvrzení je křížovatkou, uzlem v síti zcela odlišných kontextů a pravd, tak i touha, zájem, pravda každého z nás je křížovatkou, uzlem v síti zcela odlišných kontextů, tužeb, zájmů a pravd. Hodně také záleží na naší předchozí zkušenosti, na dětství, na rodině, na okolí, ve kterém jsme vyrůstali, a na hodnotách, které toto okolí upřednostňovalo.

Představme si takovou banální situaci: Pán kráčí přes náměstí do obchodu. Až potud se všechny sousedky, které na to hledí zpoza oken, celkem shodnou. Jinak je to však již s vysvětlením toho, co vidí: „Jde pro rohlíky“, myslí jedna. „Jde do obchodu, protože nadbíhá té mladé prodavačce“, míní druhá. „Pohádal se se starou, a tak musí na chvíli vypadnout“, je si jista svou pravdou třetí. „Nemá co na práci jako celá jejich rodina, a tak se poflakuje po rynku“ říkají jiní a jsou-li to novináři, mohou to i napsat. Má-li každá nebo každý z nich své noviny, vynásobí se jejich pravda počtem nekritických čtenářů. Smutné je, když nikdo z nich nepřijde třeba na to, že dotyčný pán probděl celou noc bolestmi a jde si naproti zatelefonovat pro lékaře.

Lidé mají většinou sklon podsouvat jiným své vlastní záměry. Odborně se tomu říká projekce, lidově se tomu říká „podle sebe soudím Těbe“. Tak nám různé pravdy, které slyšíme nebo čteme, sdělují mnoho spíše o těch, kdo je vyslovují či píší, než o těch, kterých se týkají. To je také jeden z ohromných darů přirozeného jazyka. Jestliže někdo říká, že všichni politici ve vysokých funkcích jen kradou a šmelí, pak nás pánbůh ochraňuj, aby se on sám nestal politikem ve vysoké funkci. Je-li někdo výrazně lepší, než my sami, hledáme často nějaké pro něho diskvalifikující vysvětlení této převahy. Vzpomínám si, jak před lety rektor jedné vysoké školy umenšoval kvality ne zcela konformního profesora, který znal pět jazyků, úlevným vysvětlením, že tyto znalosti jsou pochopitelné, neboť je to Žid. V Čechách je dnes politik, kterému většinou mravně nesaaháme ani po kotníky. Je tedy nabíledni, že jedni jej označí za mentora, druzí za bolševika, třetí za alkoholika a kriminálního. Naučme se tyto soudy správně číst: nevyovídají totiž skoro nic o něm, avšak téměř všechno o svých původcích. Je to celkem prosté.

Na počátku bylo Slovo a to Slovo bylo u Boha, a to Slovo byl Bůh. A tak to Slovo je svět a svět jsme my a my jsme Slovo. Jsme překvapeni, když se nám po rozmrazení svět nyní takto zjevuje. Vězme však, že zachováme-li si svou svobodu, už nikdy tomu nebude jinak.

► PŘEDVÁNOČNÍ A N K E T A

fakultního periodika „VITA NOSTRA SERVIS“

Na otázky VNS odpovídají:

prof. Cyril Höschl

prof. Jiří Horák

doc. Karel Barták

prof. Jaroslav Masopust

doc. Josef Dovalil

Pavel Hůla

**Prof. Cyril Höschl,
děkan 3.LF UK Praha**

1. *Jaký je váš nejlepší a nejhorší zážitek z roku 1992?*

Nejlepší zážitky byly minimálně dva a těžko se mezi nimi rozhodnout. Ten první je setkání s Ludvíkem Vaculíkem a Marií Vaculíkovou po mnoha letech v Muzeu moderního umění v Barceloně a ten druhý je domácí muzicování na chalupě 27. prosince 92 s Pavlem Hůlou, primáři Kocianova kvarteta, Jiřím Klikou, houslistou Pražského tria, Bohuslavem Hanelem, profesorem libereckého gymnázia. Mé nejhorší zážitky jsou nevolení Václava Havla prezidentem a úmrtí doc. Bavora.

2. *Který titul byste označil za knihu roku?*

Paul Johnson – „Dějiny 20. století“

3. *Koho byste označil za osobnost roku 1992?*

Muž r. 92 – Josef Tošovský, guvernér SBČS.

4. *Který významný vědecký objev Vás v minulém roce zaujal?*

Žádný.

5. *Jak jste strávil Vánoce?*

Na chalupě se čtyřmi dětmi, rodiči, psem a posléze i Jiřím Klikou, Pavlem Hůlou, Lucií Hůlovou, Janem Libigerem a Ondřejem Libigerem. 27. 12. jsme hráli jednak Dvořákovy Bagately pro dvoje housle, cello a klavír, jednak několik Mozartových trií, dále jednu Dvořákovu Dumku a potom celou hromadu různých not, které nám přišly pod ruku, Mozartovými chrámovými sonátami pro dvoje housle, basso a varhany počínaje a Vivaldiho houslovým dvojkoncertem za účasti Lucky Hůlové konče.

6. *Koho ze svých kolegů nebo spolupracovníků se nejvíce vážíte?*

Docenta Libigera.

7. *Co byste rád sdělil čtenářům?*

Že atmosféra na 3.LF UK je překvapivě patrně jednou z nejstabilizovanějších nejenom na universitě, ale i mimo ni. Kolegium děkana 3.LF je patrně jediné, v němž se od revoluce nevyměnil ani jeden člen, přičemž práce na koncepčních

řešeních neustále dynamicky postupují ve velmi obtížných podmínkách s vysokým nárokem na orientační schopnosti. Není to zajímavé?

Prof. MUDr. Jiří Horák,
proděkan 3.LF UK Praha pro reformu výuky

1. Jaký je váš nejlepší a nejhorší zážitek z roku 1992?

Nejlepším zážitkem byl patrně okamžik, když se mi na jezeře v silném větru podařilo postavit převrženou plachetnici. Nejhorším zážitkem je pro mne z osobního hlediska ozbrojené přepadení na londýnském autobusovém nádraží. Z pohledu globálního zprávy o neuvěřitelných zvěrstvech páchaných v Bosně.

2. Který titul byste označil za knihu roku?

Mám dva kandidáty: Stephen Hawking: „Stručná historie času“, kniha čtivě napsaná i pro laika a dávající našemu snažení a problémům patřičné měřítko. Pavel Eisner: „Chrám i tvrz“, fascinující dílo o půvabech a úskalích češtiny.

3. Koho byste označil za osobnost roku 1992?

Napadá mě pouze muž: Václav Klaus.

4. Který významný vědecký objev Vás v minulém roce zaujal?

Na první pohled se zdá, že všechen pokrok v biologických vědách se dnes odehrává v oblasti molekulární biologie, podobně jako tomu bylo před deseti lety v imunologii. Mně ale vloni nadchla věc nadmíru prostá: rozpínající se konstrukce z ocelového drátku ve tvaru perforované trubičky, kterou lze zavést cestou jugulární žíly do žil jaterních a dále do intrahepatických větví v. portae. Katetrizačně lze tak založit portosystémovou spojku. Metoda se nazývá TIPS (transjugular intrahepatic portosystemic shunt).

5. Jak jste strávil Vánoce?

20. prosince jsem dostal velmi nepříjemnou chřipku a považoval jsem za úspěch, když jsem se mátožně dostavil ke štědrovečerní večeři v kruhu rodiny. Na Boží hod i na Štěpána jsem ještě ležel, ale už jsem si mohl alespoň číst a chvílemi jsem psal kapitolu o chorobách jater pro nová skripta z interny.

6. Koho ze svých kolegů nebo spolupracovníků se nejvíce vážíte?

Mám to štěstí a privilegium, že se pracovně stýkám s řadou mimořádných osobností, z nichž na každé oceňuji jiné, často i protichůdné rysy. Množina těchto lidí vytváří mé pracovní prostředí, jehož si neobyčejně vážím. Nebylo by fér vůči řadě dalších jmenovat jen jednoho.

7. Co byste rád sdělil čtenářům?

Nechci zde formulovat nějaké univerzální moudrosti či vzletná poselství. Snad bych jen vyjádřil své tiché přání, abychom společně nepromarnili velkou šanci, kterou naše fakulta stále ještě má.

Doc. MUDr. Karel Barták, CSc.

děkan LF UK Hradec Králové

1. Jaký je váš nejlepší a nejhorší zážitek z roku 1992?

Mým nejhezčím zážitkem roku 1992 bylo narození prvního vnuka. Nejhorším zážitkem je skutečnost, že jsme nebyli schopni zabránit rozpadu Československa.

2. Který titul byste označil za knihu roku?

Nevím, jestli titulem roku, ale velmi mne zaujala kniha W. Churchilla „Druhá světová válka I. díl – Blížící se bouře“, kde jsou popsána zdánlivě správná rozhodnutí mocných dneška.

3. Koho byste označil za osobnost roku 1992?

Mužem nejen roku 1992 označuji pana Václava Havla.

4. Který významný vědecký objev Vás v minulém roce zaujal?

Zaujaly mne všechny objevy z oblasti genového inženýrství.

5. Jak jste strávil Vánoce?

V kruhu rodiny, klidu a pohodě.

6. Koho ze svých kolegů nebo spolupracovníků se nejvíce vážíte?

Pana doc. MUDr. P. Stránského, CSc., vedoucího katedry biofyziky lékařské fakulty UK v Hradci Králové.

7. Co byste rád sdělil čtenářům?

Děkuji redakci VNS za zájem o mé názory.

Prof. MUDr. Jaroslav Masopust,

DrSc. proděkan pro rozvoj fakulty

Ústav klinické biochemie a patobiochemie 2. LF UK

1. Jaký je váš nejlepší a nejhorší zážitek z roku 1992?

Nejlepším zážitkem pro mne bylo, když mi jedna z účastnic symposia o klinicko-biochemické problematice v diskusi řekla: – My Vám pane profesore za tu publikaci „Požadování a hodnocení biochemických vyšetření“ všichni moc děkujeme. Naopak za nejhorší považuji zážitek, který jsem měl, když jsem viděl u sochy sv. Václava v Praze rozbitý a pošlapaný obraz T. G. Masaryka.

2. Který titul byste označil za knihu roku?

Kroniku lidstva (nakl. Fortuna Print),

3. Koho byste označil za osobnost roku 1992?

Václav Klaus,

4. Který významný vědecký objev Vás v minulém roce zaujal?

Objasnění úlohy jater v patogenezi metabolických poruch acidobazické rovnováhy (objeveno dříve, ale přehledný článek o tom jsem četl z r. 1992).

5. Jak jste strávil Vánoce?

Vánoce jsem strávil ve dvojici se svou manželkou (a moc pěkně).

6. Koho ze svých kolegů nebo spolupracovníků se nejvíce vážíte?

Svého děkana, prof. Kouteckého.

7. Co byste rád sdělil čtenářům?

Abyste se nenechali otrávit zlobou a špatností; tu cestu k demokracii a ekonomické prosperitě musíme nakonec vyhrát; jenom vydržet a pracovat, jak každý umí nejlépe.

Doc. PhDr. Josef Dovalil, CSc.

děkan FTVS UK

1. Jaký je váš nejlepší a nejhorší zážitek z roku 1992?

Otázka takto položená mne vždy přivádí do rozpaků, neboť z nepřeborných chvil, které tvoří lidský život, je pro mne nesnadné vypreparovat extrémní nej... Ale mám-li se vyslovit, pak mne potěšily olympijské hry v Albertville a Barceloně mnoha dramatickými okamžiky. Na druhé straně to byly pocity, kdy se mi nepodařilo úspěšně dovést do konce věci, které by za to stály. Ale pojmenovat, vybrat, co bylo absolutně nejhorší, při nejlepší vůli nemohu.

2. Který titul byste označil za knihu roku?

Nebudu asi nijak originální, volil bych J. Zábranu: „Celý život“. Víím, že byla oceněna i v různých anketách. Přineslo mi to nový pohled na svět, který jsem vnímal podobně, ale tak krutě a zároveň krásně bych to říct nedovedl. Děkanské povinnosti mi ovšem neumožňují sledovat literaturu tak, jak bych si představoval a jak jsem byl zvyklý, takže můj výběr je velmi omezený.

3. Koho byste označil za osobnost roku 1992?

Tak vyhraněný tip nemám.

4. Který významný vědecký objev Vás v minulém roce zaujal?

Míímo můj obor japonské dokončení snah o počítačový jazykový překlad. V oboru pak objev výskytu endogenních opiátových peptidů při vytrvalostních sportovních výkonech v krevní plasmě. Vysvětluje to některé známé euforické reakce sportovců a naznačuje mechanismus antidepresivních účinků sportu.

5. Jak jste strávil Vánoce?

Snad jako mnozí – v kruhu nejbližších, radostí z vánočního času. Mííhl jsem si v klidu něco přečíst, poslechnout hudbu, na kterou mi během roku moc času nezbyvá. A chodit po Praze, zastavit se v místech, která mám rád. Starosti o fakultu se mi ovšem úplně vytěsnit z vědomí nepodařilo, po Štědrém večeru jsem už byl myšlenkami zase více ve škole.

6. Koho ze svých kolegů nebo spolupracovníků se nejvíce vážíte?

Všech lidí na fakultě, kterým o něco jde a kteří pro to hodně dělají. Byl bych ale rád, kdyby jich tam bylo víc. Nevím, zda nejvíc, ale hodně si vážím svého

„funkčního“ kolegy, děkana 2. LF prof. Kouteckého. Chtěl bych se mu podobat a umět to jako on.

7. Co byste rád sdělil čtenářům?

Jsem „přespolní“, bulletin se mi do ruky dostane jen sporadicky a náhodou, nemohu být proto zasvěceným „sdělovatelem“. Ale přesto: aby na VNS vždycky netrpělivě čekali, ten aby přinášel dobré zprávy o rozvoji 3. LF. A také jako představitel FTVS bych jim rád jemně připomenul, aby v jejich životním stylu nezůstávala stranou pohybová aktivita jako kompenzace duševní práce. Říkat to lékařům a studentům medicíny je asi poněkud troufalost, v jistém smyslu to obecně může vést ke snížení jejich budoucích klientů. Jsem však přesvědčen, že nejlepší je vůbec neonemocnět. A vhodně ordinovaný pohyb k tomu nepochybně přispívá.

Pavel Hůla,

primarius Kocianova kvarteta

1. Jaký je váš nejlepší a nejhorší zážitek z roku 1992?

Nejlepším zážitkem pro mne byly tři velice úspěšné koncerty Kocianova kvarteta ve slavné londýnské Wigmore Hall, která patří k nejlepším sálům na světě pro komorní hudbu. Nejhorším zážitkem jsou některé výroky a činnost některých našich politiků.

2. Který titul byste označil za knihu roku?

Paul Johnson: „Dějiny 20. století“. Z mého oboru pak „Paměti“ amerického houslisty ruského původu Nathana Milsteina.

3. Koho byste označil za osobnost roku 1992?

Jednoznačně Václava Havla už po několikáté za sebou.

4. Který významný vědecký objev Vás v minulém roce zaujal?

Některé objevy a další pokroky v oblasti zvukové techniky. Mne konkrétně zaujalo nahrávání na kazety typu DAT.

5. Jak jste strávil Vánoce?

Jako vždy v kruhu rodinném, ale také již tradičně s přáteli u prof. Cyrila Höschla na chalupě v Podještědí, kde všichni společně muzicírujeme.

6. Koho ze svých kolegů nebo spolupracovníků se nejvíce vážíte?

Vážím si všech, kteří svou profesi neberou jako povolání, ale jako poslání.

7. Co byste rád sdělil čtenářům?

Setkáme-li se spolu na koncertech, bude potěšení na mé straně.

► **Ediční plán**

3. lékařské fakulty UK v Praze na rok 1993

1. M.Tvrdek a kolektiv: **Obecná chirurgie**
Rozsah: 150 stran Termín dodání: březen 1993
2. L.Malina, M.Novák, P.Arenberger: **Stručná dermatovenerologie**
Rozsah: 120 stran Termín dodání: 4. čtvrtletí 1993
3. J.Šturma, J.Počta a kolektiv: **První pomoc**
Rozsah: 170 stran Termín dodání: duben 1993
4. J.Počta: **Medicina neodkladných stavů a katastrof**
Rozsah: I.díl 250 stran, II.díl 50 stran Termín dodání: leden 1993
5. M.Anděl, J.Horák, M.Kment, P.Gregor, P.Widimský:
Vnitřní lékařství – I. až V.díl.
Rozsah: celkem 1 000 stran Termín dodání: březen 1993
6. M.Urban, R.Grill, S.Šalda, J.Poch, M.Babjuk: **Urologie pro studenty.**
Rozsah: 40–50 stran Termín dodání: červen 1993
7. M.Urban: **Perkutánní nephrostomie – možnosti jejího použití.**
Rozsah: 60 – 70 stran Termín dodání: leden 1993
8. O.Čech: **Ortopedie a traumatologie pohybového aparátu.**
Rozsah: 250 stran Dodání: listopad 1993
9. B.Svoboda, J.Kaňka, J.Svárovský, R.Havel:
Vybrané kapitoly z gynekologie a porodnictví.
Rozsah: 200 stran Dodání: květen 1993
- 10.M.Puls, R.Königová: **Elektrotrauma**
Rozsah: 350 stran Dodání: IV. čtvrtletí 1993
- 11.O. Hníková: **Pediatrické kapitoly.**
Rozsah: 200 stran Dodání: rukopis je hotov, výměnou dodán již v roce 1992
- 12.H.Haškovcová: **Lékařská etika**
Rozsah: 200 stran Dodání: duben 1993
- 13.V.Vlasák a kolektiv: **Vybrané kapitoly z chirurgie**
Rozsah: 400 stran Dodání: červen 1993

► Proč klinická fyziologie na naší fakultě?

Ladislava Horanská

Klinická fyziologie vytváří jako jedno z odvětví humánní fyziologie jakýsi kontrapunkt k fyziologii buněčné a molekulární. Je oborem, který integruje experimentální a klinický výzkum.

Teoretickým základem je zde fyziologie a patofyziologie člověka, který je, počínaje ontogenezí, vystaven neobvyklému nároku na reaktivitu a adaptabilitu organismu vůči agresi civilizačních faktorů. Vazba na klinickou praxi přináší cenná pozorování a empirické impulsy.

Dominantním úkolem klinické fyziologie je pomocí správné volby metodik a jejich rozvíjením co možná nejpodrobněji a nejšetrněji postihnout hraniční stavy mezi zdravím a nemocí, latentní změny funkcí a dynamiku systémových poruch, sledovat účinky léků a vyslovovat prognózy. Významnou oblastí, ve které se klinický fyziolog pohybuje, jsou zátěžové testy. Umožňují kvalifikovat míru adaptace a účinky rehabilitace. Nepominutelným ve výzkumu klinické fyziologie je experiment na zvířeti s pozitivní vazbou ke klinicko-laboratorním vyšetřením. Gradace technické vyspělosti vede k rozvoji neinvazivních metod, které se uplatňují převážně při longitudinálním sledování. Přínosem pro rozvoj vyšetřovacích metod je modelování při využití vyspělé výpočetní techniky.

Ve vyspělých státech je klinická fyziologie realizována buď v laboratořích rozptýleně vázaných na speciální odvětví interní a chirurgické medicíny nebo v laboratořích s integrovanou aktivitou ve formě malých výzkumných center. Směřuje buď k výchově úzce profilovaných odborníků v rámci odvětví jednoho oboru nebo jde cestou výchovy lékařů se širokým odborným zázemím. Zatímco v USA všechno směřuje k extrémní specializaci, ve Švédsku jde vývoj k větší integraci. Výzkum i výuka jsou zde zaměřeny na adaptační mechanismy při různých funkčních zátěžích, stejně jako na adaptace v průběhu nemoci.

U nás potřeba klinické fyziologie dala vznik mnoha vynikajícím laboratořím funkční diagnostiky, specializovaným podle místa založení. Organizačně a výzkumně jsou tyto laboratoře zařazeny pod odpovídající odborné společnosti.

Samostatný obor klinické fyziologie byl v Československu založen Prof. MUDr. Josefem Skládalem na Lékařské fakultě UK v roce 1945. Pro zřízení Ústavu klinické fyziologie byla roku 1947 získána budova „Kupecké nemocnice“ ze 70. let minulého století v ulici Ke Karlovu 4 na Vinohradech. Do rámce 3. LF UK (dříve Lékařská fakulta hygienická UK) byl začleněn hned od jejího založení v roce 1952. Prof. Skládal zde vedl jak Ústav klinické fyziologie, tak i Ústav patologické fyziologie.

Klinickou fyziologii prof. Skládal formuloval jako fyziologii člověka ve zdraví a nemoci. Ve výzkumu byl se svými spolupracovníky zaměřen na klinickou fyziologii dýchacího systému s důrazem na funkci ventilační svaloviny. Kromě laboratoří měl jeho ústav lůžkové oddělení a rentgenovou laboratoř.

Jelikož vznikl mezi prvními v Evropě, byla mu svěřena organizace světového kongresu klinické fyziologie „Clinica physiologia Praga 1966“ s významnou mezinárodní účastí.

Po roce 1968 byla kontinuita slibného vývoje ústavu včetně mezinárodních kontaktů přerušena. Pracovníci ústavu postupně emigrovali nebo odešli pracovat do významných funkčních laboratoří.

Roku 1970, kdy prof. Skládal odchází do penze, vedení ústavu přebírá doc. MUDr. Václav Dejmál, který svou činnost zaměřil převážně na klinickou praxi. Výzkumně se věnoval metodám pro vyšetřování mikrocirkulace.

Postupně byla aktivita Ústavu klinické fyziologie omezována. Na prostor, kde byl umístěn, byla zaměřena pozornost prominentů bývalého režimu, kteří jej dokonce protiprávně získali. Bylo zde zřízeno urologické oddělení FN 2. De iure Ústav klinické fyziologie nebyl zrušen, avšak de facto přestal existovat.

Po převratu v roce 1989 byly jeho prostory navraceny jejich původnímu účelu. Počínaje školním rokem 1990–91 mohla tak být činnost Ústavu klinické fyziologie postupně obnovena.

Ve výzkumu navazuje na přerušenu tradici v oblasti klinické fyziologie dýchacího systému. V současné době je již v plném provozu laboratoř funkčního vyšetřování respiračního systému.

S metodikami v této laboratoři jsou seznamováni i studenti v rámci výuky oboru. Vedení fakulty zařadilo klinickou fyziologii jako zápočtový předmět do IV. ročníku. Opodstatněním tohoto rozhodnutí je rozvoj složitých diagnostických metod a stále větší nutnost jejich používání.

Klinická fyziologie je též předmětem, který vyžaduje asociativní myšlení, jehož se stále v dostatečné míře studentům medicíny nedostává.

Stejně tak cítíme potřebu vložení klinické fyziologie do postgraduálního studia; bylo by tím dosaženo uceleného metodologického odborného vedení a zvýšení úrovně vědomostí tímto směrem specializovaných odborníků.

.... Všechny uvedené důvody vedly logicky k rozhodnutí restaurovat klinickou fyziologii na naší fakultě.

AKTUÁLNÍ OTÁZKY

► Otroci titulu aneb causa „Dodatek“

Jana Šeblová

Motto: „Za kapitalismu byl člověk vykořisťován člověkem, zatímco za socialismu je tomu naopak.“

..... (Z totalitního lidového humoru.)

Onehdy jsem se cestou do práce dozvěděla, že naše fakultní nemocnice neplatí lékařům absolventům (tedy lékařům do 1 roku praxe) odpracované služby. Jakkoliv jsem už zvyklá na leccos, jakkoli vím, že zdravotnictví není žádný zlatý důl na rýžování peněz a setrvávat v tomto rezortu vyžaduje značnou dávku nezdůvodnitelného nadšení pro věc samu (či neschopnost uživit se jinak), jakkoli bych se měla radovat, že mě se toto potupné opatření netýká, vyrazila mi tato perspektiva dech. Dokonale totiž ilustruje postavení, úpravu a perspektivu lékaře obecně. (To, jestli si mladý začínající lékař vydělá či nevydělá – a nemocnice ušetří či neušetří – odhadem 600 až 800 Kč měsíčně, je na tom v podstatě to nejméně důležité.)

Nakonec – a s tím se cynicky kalkuluje – „těch pár stovek“ pětadvacetiletého, většinou svobodného nebo alespoň bezdětného absolventa nevytrhne a ten rok to vydrží. Na druhé straně si myslím, že z proplacených služeb by se rozpočet nemocnice rozhodně nezhroutil, zvláště když plat těchto lékařů jde z rozpočtu sociálních dávek.

Podívejme se na tuto záležitost z hlediska nejen finančního. Mladý člověk, který právě dokončil své vzdělání a rád by ho i uplatnil, nejprve nesežene místo – nikdo dnes nechce absolventy, kdo by se s nimi vychovával. Málo platné, hotoví lékaři z nebe nepadají a z fakulty nevycházejí, a primáři a přednostové v dnešním přeekonomizovaném zdravotnictví raději sáhnou po zkušenějším lékaři, který nebude oddělení na obtíž nutností zácvičku a začne bez dlouhého otálení vyrábět bodíky pro pojišťovnu. Nějak se zapomíná na to, že medicína je nejen pouhým součtem bodů VZP, ale že se o ní tvrdí, že je i uměním, a jako taková se předává z generace na generaci právě tím, co je v učebnicích nezachytitelné. Má své učitele, žáky, směry a školy a nelze ji beze zbytku redukovat na ekonomický výkon.

Ale zpátky k našemu absolventovi: posléze se na něj usměje štěstí a vyhraje v konkursu přes pracovní úřad místo. Vzápětí je mu předložen kromě smlouvy i další papír, který se nazývá „Dodatek k pracovní činnosti absolventů VŠ“. Za organizaci zde není podepsán n i k d o . Text je celkem stručný - lékař podepisuje, že v rámci výukové činnosti může být zařazen do pohotovostních služeb v rozsahu 4 všedních a 1 sobotní nebo nedělní (perlička: překlep „týdně“), za což mu bude poskytnuto náhradní volno v hodinově odpovídající délce. Dále tam není ani datum podpisu, ani datum odkdy toto platí. Některým absolventům se stalo, že jim proplácení služeb bylo pozastaveno.

Jenže lékař je po nezbytném zácvičku nebo absolvování příslužeb zařazen nikoliv v rámci výuky, ale v rámci normálního zdravotnického provozu jako plnohodnotná služba. Vykonává určitou práci, ke které má předepsanou kvalifikaci, za kterou nese zodpovědnost a za kterou mu podle zákoníku práce přísluší **buď** finanční úhrada **anebo** náhradní volno. V tomto bodě je podle mě postup nemocnice protiprávní – o slušném zacházení nemluvě. Kromě toho pak nutně selhává i praktická realizace „Dodatku“ – pokud lékař skutečně odslouží 4 všední služby a 1 víkend, pak bude mít předně 102 hodin náhradního volna, což je přesně 12 pracovních dnů. Zajímalo by mě, kdo z lékařů absolventů bude mít dostatečně pevné nervy, aby toto náhradní volno vyžadoval. Znamenalo by to totiž, že si bez 4 hodin vybere **dva a půl týdne volna měsíc co měsíc**.

Nicméně mladý začínající lékař – postaven před psychologický nátlak možné ztráty těžce získaného místa – dodatek samozřejmě podepíše. Co mu také zbývá – smlouvu má na dobu určitou, atestace v nedohlednu, zatímco psaní posudku na obzoru a on stále ještě chce dělat medicínu a léčit lidi. Už odolal nástrahám farmaceutických a jiných firem, nevarovala ho ani skepse starších kolegů, neodradila ho ani praktická ukázka z organizace zdravotnictví za nových ekonomických poměrů – ještě stále jeho nadšení převažuje nad možnými pochybnostmi. Ještě stále si nepřipouští, že v povolání, které si vybral, platí – jak vidno – jakási podivná trojčlenka: **čím více povinností a omezení je mu uloženo nad rámec zákona (m.j. Etickým kodexem), tím méně má práv**.

Možná za pár let, až si srovná hodnotu práce, kterou dělá, s hodnotou peněz touto prací vydělaných, až bude nervózní a unavený (mimo jiné i z nekonečně nasloužených přesčasů), až se bude doma hádat se ženou, protože bude co do výtěžku pokulhávat za svými méně vzdělanými, ale tržně hodnotnějšími spolužáky, až své děti bude znát pomalu jen z alb, možná že pak se objeví rozčarování. A k vyrovnanosti a srovnání hodnot mu jistě nepřidá, že svoji kariéru začínal kdysi v jedné fakultní nemocnici nikoliv jako lékař (byť nezkušený, ale vědomý si své ceny pro společnost), ale jako absolvent, vědomý si pouze své bezmocnosti.

(únor 1993)

► Nadace „Pomoc pro nemoc a stáří“

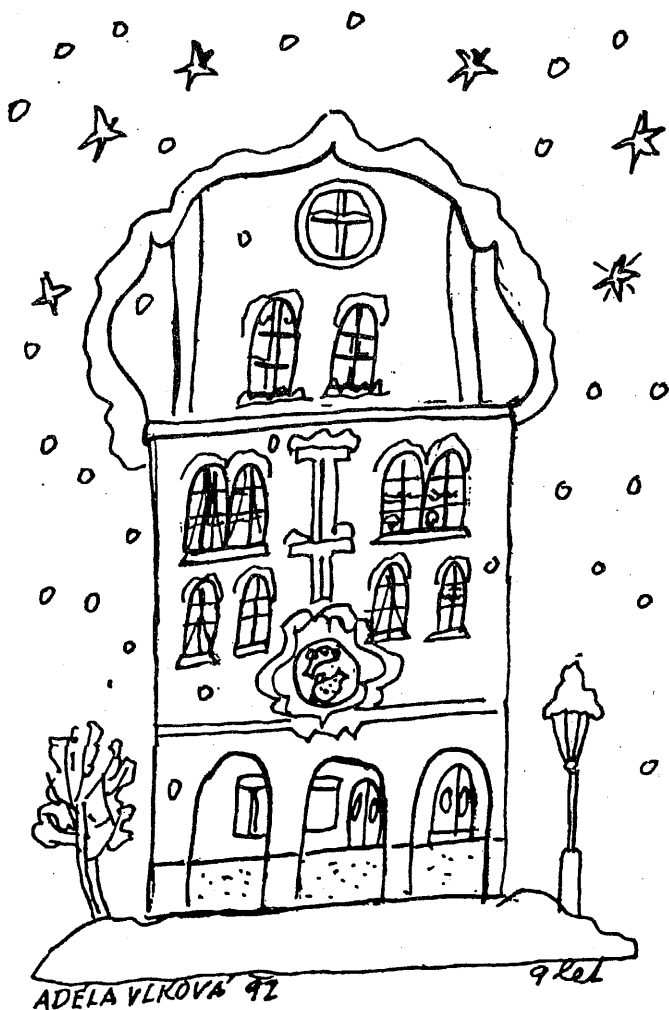
Helena Hašková

Problematika starých a zejména starých nemocných lidí je mimořádně aktuální. V blízké budoucnosti bude nutné rozšířit všechny formy ambulantní péče o tzv. nesoběstačné občany, popřípadě o jejich rodiny. Lze samozřejmě spoléhat na aktivity charitativních spolků a církví. Originálním způsobem však k problému přistoupili zaměstnanci Polikliniky Budějovická (Praha 4, Antala Staška 80). Oprávněně se domnívají, že lékař by měl mít supervizní a koordinující roli, a to právě v péči o staré občany v terénu. Peněz i fyzických sil je málo, a proto hledají takové formy práce, na nichž by mohli participovat všichni, kteří chtějí a mohou pomoci. V předvánočním čase 1992 byla proto založena Nadace „Pomoc pro nemoc a stáří“, kterou odborně zaštitila zmíněná poliklinika a osobně pak MUDr. Dana Tučková, CSc. V současné době probíhá spontánní přihlašování členů nadace, získávání sponzorů i peněz. Koncepce ambulantní péče takto koncipované je vytvořena.

Domnívám se, že o zmíněné aktivitě máme být informováni, a to proto, že bychom v ní mohli čerpat inspiraci i pro vlastní činnost. Předpokládá se, že doba hospitalizace bude v budoucnu výrazně kratší, a víme, že starší a staří nemocní budou potřebovat odbornou i lidskou pomoc zejména v době bezprostředně navazující na propuštění z nemocnice. Možná, že by bylo vhodné následovat uvedeného příkladu a i ve Vinohradské nemocnici budovat návaznou síť ambulantní péče a pomoci starým lidem.

► **Obrázek z novoročního přání**

věnoval nadaci Dětský klub výtvarné výchovy,
vedený prof. Věrou Volfovou.

► Projev dr. Viléma Ansorgeho

při příležitosti slavnostního udělení čestného doktorátu Karlovy University dne 8. prosince 1992

Vaše Magnificence – pane rektore, spektabiles, páni děkani a proděkani, páni profesoři, vážení kolegové a milí přátelé.

Je to zvláštní pocit být opět v aule této staroslavné university mé rodné země v tak významné chvíli a po mnoha letech s projevem v českém jazyce. Poté, co mi kdysi z kádrových důvodů nebylo dovoleno studovat medicínu, jsem směl díky vytrvalosti a odvaze mého otce v nekonečných odvolacích řízeních studovat fyziku a matematiku na této universitě. Přiznám se, že jsem se stále rostoucím zájmem propadal kráse a logice těchto exaktních věd. A kdo ví, jestli bych zde někdy stál za stejně významných okolností, kdyby mi tehdejší byrokrati studium medicíny povolili. Zdá se, že v mém případě Bůh k realizaci svých záměrů těchto byrokratů použil, a ti, aniž by to tušili, se tak nevědomky zasloužili o moje multidisciplinární vzdělání. Málokdo měl však takové štěstí jako já. Důležitou roli sehrálo i nelehké rozhodnutí mého otce vystěhovat se a umožnit mi tak další profesionální vývoj ve svobodné demokratické společnosti řadící vědu i intelekt mezi priority.

Proto se s Vámi mohu dnes podělit o některé fascinující aspekty vědeckých projektů, na kterých se účastním, a které zčásti pocházejí a byly i realizovány v mé laboratoři. Chtěl bych však tuto pro mne vzácnou chvíli využít i k pohledu do budoucna. Nejprve se zmíním o projektu „Mapování a sekvencování lidského genomu“, dále o molekulární biologii a nakonec o jejich významu pro lékařskou vědu nedaleké budoucnosti.

Jak známo, lidský genom obsahuje v jádře každé buňky kompletní informaci nejen o struktuře všech stavebních dílů celého organismu, ale i o časové regulaci jejich vytváření a dokonce i pro reprodukci genetické informace samotné.

Tato informace je zakódovaná jako sekvence čtyř nukleotidů, známých pod zkratkami A, C, G, T, tvořící řetězec tak zvané DNA o celkové délce asi 2 metry, uložený ve 23 párech chromozomů. Struktura DNA a princip genetického kódu byly určeny Watsonem a Crickem, kteří za to obdrželi Nobelovu cenu. Odhaduje se, že lidský genom je tvořen asi třemi miliardami párů těchto nukleotidů, které je možno pokládat za písmena genetické informace. Části řetězce DNA obsahující řádově tisíce nukleotidů tvoří jeden gen, představující vlastně jakousi základní větu genetické informace, určující například barvu očí či krevní skupinu.

Mezinárodní organizace HUGO a většina ekonomicky silných států přednesly plán na kompletní určení sekvence nukleotidů v DNA lidského genomu, který by měl být realizován v příštích 15–20 letech. Efektivní provedení tohoto úkolu s pomocí současné techniky není možné jednorázově na celém obrovském genomu,

a proto je třeba ho nejdříve rozdělit na menší úseky, určit jejich pozici a vzájemnou vzdálenost na genomickém vláknu DNA. Tento proces se nazývá mapování genomu. Následně je pak určena sekvence nukleotidů v těchto předem vyčleněných menších úsecích, což podstatně analýzu genomu usnadňuje. Prvních pět let projektu je zaměřeno právě na toto mapování jednotlivých chromozomů, tj. rozdělení do přehledných úseků. Pro názornost je možno si představit dvouvláknovou DNA jako alej stromů lemujících silnici, kde každý strom představuje jeden nukleotid. Efektivní určení pořadí stromů podél silnice v její celé délce je usnadněno postupnou analýzou menších silničních úseků, jaké například spojují jednotlivá města.

Velké úsilí bude věnováno také vývoji nových technik pro určení sekvence nukleotidů DNA, které by čtení genetické informace automatizovaly a urychlily alespoň desetkrát. Má skupina v Evropské molekulárně biologické laboratoři (EMBL) v Heidelbergu se mnoho let podílí na vývoji nových sekvenčních metod. Nedávno obdrželo EMBL žádost z předních vědeckých pracovišť z Japonska, USA, Anglie a Francie o převzetí námi vyvinuté druhé generace automatických sekvenčních přístrojů. Jde o přístroje, z nichž každý umožní určit kolem 100 000 nukleotidů za den a očekáváme, že bude možné zvýšit jejich kapacitu během dalších dvou až tří let na jeden milión nukleotidů za den. Taková kapacita by už pak umožnila sekvenčování tak dlouhých úseků DNA jako jsou jednotlivé lidské chromozomy, jejichž průměrná délka je přes sto miliónů nukleotidů. Délka této sekvence vypsaná písmeny A, C, G, T by vyplnila 30 000 stránek telefonního seznamu, odpovídajícímu zhruba celostátnímu telefonnímu seznamu federace. Připomínám, že jde pouze o jediný z 23 chromozomů. Takto obrovské množství získaných informací bude vyžadovat dokonalé počítačové vybavení včetně speciálních DNA-databank na ukládání a interpretaci získaných údajů.

Tím budou dány podmínky pro plný rozvoj molekulární biologie, která již nyní vnesla revoluci do porozumění podstaty řady lidských onemocnění. Chci se jen okrajově zmínit o možnostech prenatalní a postnatalní molekulárně genetické analýzy, dědičných poruch, znamenajících jednoznačný přechod od fenotypových diagnóz k diagnózám genotypovým. Dnes je už všeobecně známým faktem, že změny v genetickém kódu, které lze nejpřesněji určit právě sekvenací, mohou zásadně změnit funkci životně důležitých bílkovin nebo deregulovat jejich produkci a tak způsobit různé choroby.

Projekt „Lidský genom“ nabyl v posledním roce takového tempa a vlastního momentu, že pokračuje bez ohledu na námitky některých vědců a filosofů jako rozjetý vlak, do kterého je možné naskočit, ale který není možné už zastavit. Svým významem je přirovnáván k přistání lidí na Měsíci a stejně tak se stává záležitostí národní prestiže.

Projektem „Lidský genom“ začíná nová éra biologie, medicíny a vědy vůbec. Jeho realizací bude možné objasnit mechanismus vzniku, jakož i eventuální eliminaci mutací. V budoucnosti bude možno analyzovat genetickou informaci i jiných organismů a rostlin a hledat odpovědi na otázky evoluční biologie celé živočišné říše. Přes velké naděje pro moderní biomedicínu není možné přehlédnout potenciální rizika etická, právní a sociální. Některé pojišťovny by například mohly vyžadovat genetické analýzy a odmítnout pojistit pacienta s dispozicí k určité chorobě. Diskriminace na pracovišti a plánované rodičovství jsou jen některé z řady dalších potenciálně problematických oblastí v souvislosti s genetickou dispozicí. Z etického hlediska se nejvíce poukazuje na riziko genové terapie, tj. implantace nových genů do genomu. Zatím se striktně prosazuje zákaz genové terapie lidských embryonálních buněk. Nelze však zakázat ani se vyhýbat diskusi o všech těchto otázkách, naopak je třeba o těchto problémech v předstihu vědět a připravovat se tak na jejich řešení.

Na závěr bych rád citoval slova proslulého biochemika Artura Kornberga, publikovaná před měsícem v časopise „Americké společnosti pro experimentální biologii“, která jsou výzvou a poselstvím i pro zdejší kompetentní vládní místa: „Investujte do vědy. Je to stejně tak podstatné, praktické a klíčové pro zdraví národa a pro průmysl, jako jsou investice do vzdělávání a výchovy mladé generace.“

Já osobně si myslím, že politici této země v poslední nelehké době často s pozoruhodnou intuící řídili kormidlo správným směrem. Je důležité je přesvědčit o tom, že právě investice do vědy a do vzdělání je jeden z těch nejdůležitějších správných kroků pro dobrou budoucnost této země. Věda a vzdělání v této zemi vždy byly – a jsem přesvědčen, že opět budou – na vysoké úrovni.

Je pro mne velkou ctí a potěšením přijmout čestný titul doktora lékařských věd na slavné Universitě Karlově.

Wilhelm Ansorge, prom. fyz., CSc., PhDr. se narodil dne 14. 7. 1944 v Jablonci nad Nisou, kde v roce 1961 složil s vyznamenáním maturitu. S výbornými výsledky vystudoval matematicko-fyzikální fakultu Karlovy Univerzity (v letech 1961–66) poté, co mu nebylo povoleno studium medicíny. V roce 1969 se vystěhoval do NSR.

Pracuje v EMBL v Heidelbergu (SRN) v oblasti molekulárně-genetických technik jako je např. automatický systém mikroinjekcí buněk, automatizace sekvenování DNA a mapování genomu.

Dne 8. 12. 1992 udělila Universita Karlova dr. Wilhelmu Ansorgemu, CSc. čestnou vědeckou hodnost doktora lékařských věd.

ZE ZAHRANIČÍ

Převodní tabulka Mezinárodní klasifikace vzdělávání (International Standard Classification of Education - ISCED)

Stupeň ISCED	anglicky/ francouzsky	odpovídá v čs. jednotné klasifikaci oborů vzdělávání (JKOV)	Odpovídá v češtině a v čs. školském systému
ISCED 0	Pre-primary/ Pré-scolaire	JKOV 0 = bez vzdělání	Předškolní výchova
ISCED 1	Primary/ Primaire	nedokončené základní	Základní škola (1.- 4. ročník)
ISCED 2	Lower secondary/ Secondaire 1er cycle	JKOV 1	Nižší střední školství, t.j. základní škola (5. - 9. ročník, nižší stupeň 6 - 8 letých gymnází a tanečních konzervatorií (veškeré vzdělávání po 4. ročníku základní školy před střední školou)
ISCED 3	Upper secondary/ Secondaire 2eme cycle	JKOV 2-6	Vyšší střední školství, t.j. střední školy (gymnázia, střední odborné školy, střední odborná učiliště 2 - 4 letá).
ISCED 5	Non- university tertiary/ Superieur non- universitaire	JKOV 6 pomaturitní studium JKOV 7 kromě bakalářského	Nevysokoškolské terciární vzdělávání, t.j. po maturitní studium a další vzdělávací kurzy po studia na vysoké škole absolvování středního vzdělávání, nevedoucího k vysokoškolskému diplomu (alternativní vyšší školství).
ISCED 6,7	Higher education, University/ Supérieur universitaire	ISCED 6 = JKOV 8+7 (bakalářské studium na VŠ) ISCED 7 = JKOV 9	Vysokoškolské vzdělávání: stupeň 6 = vysoká škola v našem slova smyslu (t.j. většinou 3 - 6leté diplomové studium počínaje nej-nižším, t.j. bakalářským studiem) Stupeň 7 = doktorandské studium
ISCED 5,6,7	Tertiary/ Supérieur	JKOV 7,8,9	Terciární vzdělávání, t.j. veškeré vzdělávání navazující na dokončenou střední školu v rámci školského vzdělávacího systému nahrazující univerzitní, t.j. vysokoškolské i tzv. alternativní vzdělání

Sekretariát ISCED doporučuje překládat naše střední školy jako Specialized Secondary Schools a naše střední odborná učiliště jako Secondary Vocational Schools, neboť tento překlad lépe odpovídá chápání těchto škol v zahraničí i ve zmíněné klasifikaci ISCED, která platí od roku 1978.

(Studenty ve studiu part-time nelze překládat jako studium při zaměstnání, ale jako studenty vybraných předmětů.

Zpracováno v Ústavu pro informace ve vzdělávání, Praha 1.9.1992

► Některé postřehy ze studijního pobytu ve Španělsku

Pavel Gregor

Koncem roku 1990 jsem měl možnost se zúčastnit studijního pobytu ve Španělsku. Pobyt se uskutečnil především na dvou pracovištích (Ústřední nemocnice Červeného kříže v Madridu a nemocnice Vall d' Hebron v Barceloně), která se zabývají problematikou hypertrofických kardiomyopatií. S řadou jejich pracovníků jsme se do té doby znali pouze z našich publikací na toto téma. V tomto příspěvku bych si dovolil uvést několik postřehů z pobytu v této krásné zemi, které by podle mého názoru mohly zajímat i širší okruh čtenářů – nekardiologů.

1. STUDIUM

Školství i zdravotnictví ve Španělsku a u nás má celou řadu společných znaků. Vykazuje však zároveň i některé odlišnosti, z nichž některé mohou být pro nás poučením, v jiných bychom mohli předávat naše zkušenosti spíše my.

Základní škola trvá ve Španělsku 8 let, podobně jako u nás. Její navštěvování je povinné, ne všechny rodiny se však této povinnosti podřizují. Důsledkem toho je podstatně vyšší procento analfabetismu, než u nás.

Střední škola trvá 4 roky. Úroveň těchto škol je různá. Nároky na řadě státních gymnasií jsou nižší, než v odpovídajících ročnících našich škol, úroveň soukromých nebo církevních středních (a většinou i základních) škol je podstatně vyšší. Hlavní odlišností je systém prověřování znalostí studentů, který připomíná spíše naši vysokou školu (nezkouší se průběžně, ale cca 3–5krát ročně, a to prakticky výlučně písemnou formou, průběžně probíhají pouze přednášky). Žáci základních a středních škol si pochvalují především dlouhé prázdniny (letní trvají téměř 3 měsíce, kolem Vánoc jsou 2 týdny volna, v březnu je tzv. Svatý týden a řada dalších). Spektrum vyučovaných předmětů je podobné, od roku 1990 je navíc povinný výběr mezi náboženstvím a etikou (od konce Frankovy éry bylo náboženství nepovinným předmětem). Učňovské školství v našem pojetí vůbec neexistuje, zájemci o většinu dělnických povolání se na ně připravují pouze praktickou činností na pracovišti a přebíráním zkušeností a dovedností od již hotových dělníků.

Studium na universitě trvá 6 let (medicina a architektura) nebo 5 let (ostatní obory). Přijímací zkoušky (testy) jsou neobyčejně obtížné. Největší zájem je tradičně o studium ekonomie, na filosofickou fakultu se hlásí jen malý počet zájemců. Přijetí na lékařskou fakultu je podmíněno úspěchem při přijímacích testech, počty přijímaných studentů byly v posledních letech výrazně sníženy (údajně pro velký počet lékařů ve Španělsku). Po promoci dostane absolvent titul „licenciado“. Doktorát může získat až po obhájení doktorské práce, k němuž je připuštěn po splnění řady

předpokladů (především publikační aktivita). Tato kritéria (včetně požadavků na práci samotnou) je schopna splnit jen malá část vysokoškoláků a drtivá většina z nich doktorát nemá. Platí to zejména o technických a inženýrských oborech, ale i o medicíně. Titul „Dr.“ má podle mého odhadu méně než 10% lékařů ve Španělsku, předpokládá se však u učitelů na universitách. Finanční ani jiné požitky z něho nevyplývají.

Běžné je ve Španělsku tříleté universitní studium, které je vyžadováno kupř. pro zdravotní sestry. Absolvent dostane titul „*diplomado*“, doktorát však po tomto typu škol nelze získat.

Studium lékařství trvá 6 let. Fakulty nejsou diferencovány podle oborů, absolvent může pracovat po promoci jako pediatr, stomatolog, všeobecný lékař, kardiolog apod. Podmínkou je absolvování rezidenčního pobytu po promoci, který trvá 3–5 let a složení zvláštní zkoušky M.I.R. (viz níže). Studují se obory teoretické (na rozdíl od nás včetně matematiky), preklinické a klinické. Jednotlivé obory interny se vyučují po sobě a vždy jsou zakončeny zkouškou. Výuka kardiologie trvá 3 měsíce a sestává ze seminářů a praktických cvičení, velmi často též studenti docházejí za svými učiteli v době jejich služby, aby lépe poznali praktický chod oddělení. Po uplynutí 3 měsíců studenti musí uspět při zkoušce z kardiologie (prakticky všechny zkoušky se provádějí formou testu mnohočetného výběru). Přibližně 30% v něm neuspěje a musí jej opakovat v září. Předmětem testu jsou otázky z klinické kardiologie, kasistiky s diferenciací diagnostickými rozvahami a v malé míře i problematika teoretické a experimentální kardiologie.

Pro kardiologii jako popromoční obor je předepsána doba rezidenčního pobytu 5 let (nejméně je pro stomatologii – 3 roky). První 2 roky tito lékaři cirkulují po různých oborech interních, ale i jiných (např. neurologie a dalších), zbylé 3 roky pak pobývají na různých pracovištích kardiologických (kupř. 3 měsíce echokardiografie, 3 měsíce hemodynamika, 1 a půl měsíce zátěžové testy atd.). Tento systém, který je ostatně běžný i v řadě dalších států, má oproti u nás užívané praxi nesporné výhody. Na jeho konci je lékař schopen samostatné práce s rozhledem i po příbuzných medicínských oborech a nikoli lékařské „embryo“, které se řadu praktických dovedností musí učit až na pacientech (v některých případech i bez cizí pomoci). Po 5 letech je specializace v kardiologii skončena. Příslušná komise ji udělí na základě životopisu a potvrzení nemocnice, kde byl pobyt absolvován, žádná zkouška se již neprovádí. Atestace v našem smyslu neexistují.

Před nástupem na rezidenční pobyt však musí každý lékař obstát ve zkoušce, která je velmi obtížná a označuje se zkratkou M.I.R. Jde o test typu mnohočetného výběru, který má 250 otázek a zahrnuje problematiku nejen celé interny, ale i všech teoretických i preklinických oborů (podobné testy jsou povinné i pro uchazeče o práci v ostatních klinických oborech). Je možno se na něj přihlásit nejdříve za 6 měsíců po promoci. Pro řadu lékařů představuje zásadní překážku pro jejich

další činnost, neboť procento neúspěšných je neobyčejně velké (každoročně se hlásí cca 28 000 žadatelů, úspěšných je jen několik tisíc), opakovat ji lze znovu za rok. Bez absolvování této zkoušky má lékař ve Španělsku jen minimální šance, neboť nemůže působit většinou jako samostatně pracující lékař se specializací. Někteří opakovaně neúspěšní odcházejí do zahraničí, kde se test nepožaduje.

2. P R A X E

V Madridu jsem pracoval v Ústřední španělské nemocnici Červeného kříže.

Tento typ nemocnic se v ČSFR nevyskytuje, její uspořádání by však mohlo být inspirací pro řadu zdravotnických zařízení, zabývajících se diagnostikou a léčbou akutně nemocných. V centru celého areálu, byla tzv. jednotka urgentní péče s více než 40 lůžky, kam byli převáženi pacienti s akutními stavy z oboru vnitřního lékařství, chirurgie, neurologie, nefrologie, pneumologie a celé řady dalších oborů s výjimkou kardiologických onemocnění (ta byla soustřeďována na koronární jednotce ve vedlejší budově). Výhodou tohoto uspořádání bylo, že tito akutně nemocní nebyli převáženi k jednotlivým specializovaným vyšetřením, tak jak je to běžné u nás, ale příslušní odborníci byli k dispozici pro vyšetřování a léčbu těchto pacientů přímo na uvedené jednotce. Spory, zda má být nemocný hospitalizován na chirurgii, neurologii nebo interně nebyly tedy v tomto případě relevantní a pochopitelně na této situaci nejvíce profitoval nemocný, který byl namísto zbytečného a často i nebezpečného převážení ošetřen na svém lůžku.

Podobným způsobem bylo organizováno lечение akutně nemocných i v nemocnici Vall d'Hebron v Barceloně, kde jsem strávil další část svého pobytu. Organizace a chod zdejšího kardiologického oddělení na mne učinily největší dojem z mého španělského pobytu. Kardiologie zaujímal polovinu 2. patra velké budovy interních a chirurgických oborů, v druhé polovině tohoto patra byla umístěna kardiochirurgie. Kardiologové a kardiochirurgové se stýkali prakticky denně, a to nejen na indikačních kardiochirurgických seminářích, ale i na dalších akcích, které tato dvě oddělení organizovala společně. Měli též společnou knihovnu, vybavenou všemi významnými kardiologickými časopisy a knihami (nákup knih financovali dva majitelé továrny v Barceloně, časopisy byly objednávány nemocnicí). Odborné semináře na kardiologii probíhaly denně od 8 hodin a jimi začínala pracovní doba zdejších lékařů. Zahrnovaly témata věnovaná zajímavým kasuistikám, dále rozboru problematiky zemřelých nemocných, zbylá témata byla zajišťována pracovníky skupiny echokardiografické, hemodynamické, radioizotopové, elektrofyziologické a zátěžové. Každý pátek byl na programu hlavní vědecký seminář, na něž byli zváni přední odborníci přes danou problematiku z celého Španělska i ze zahraničí.

Důležitým zdrojem příjmů pro obě uvedená oddělení byly postgraduální akce, které byly každoročně organizovány s problematikou echokardiografie, radioizotopových metod a kardiostimulace. Výdaje, spojené s režii těchto akcí (stravování účastníků, videokazety, sborníky), byly financovány různými firmami, čistý zisk z nich byl použit pro potřeby skupiny, která příslušnou akci zorganizovala (vstupní poplatek byl za jednoho účastníka až 400 dolarů). Účast firem a bohatších mecenášů však byla patrná téměř na každém kroku (nákup různých přístrojů apod.) a nelze se u nás divit, že stát na financování všech potřeb souvisejících s naším zdravotnictvím, nemá peníze.

Pracovní tempo španělských lékařů je v některých případech poněkud volnější než u nás. Za tuto relativní pohodu však často „platí“ tím, že v práci tráví daleko více času, než velká část lékařů u nás. Zřídka lze vidět, že by pracovní doba končila před 18. hodinou (včetně pátku).

Někteří z lékařů se věnují po pracovní době soukromé praxi, kterou lze ve Španělsku provozovat pouze na půdě soukromých nemocnic. Velkým zážitkem byly pro mne vztahy na pracovištích. Většinou si všichni tykají (a také moje vykání od počátku důsledně opravovali), většina problémů se vyřeší diskusí, i když někdy velmi bouřlivou, po níž se však zúčastnění rozejdou jako nejlepší přátelé.

Tento text byl napsán již před dvěma roky. Obsahuje však řadu pro nás neznámých zkušeností především z oblasti pregraduálního i postgraduálního studia a z oblasti organizace zdravotnictví. Zařadili jsme jej tedy nyní s přesvědčením, že pro naši dobu může být přinejmenším zajímavý, a možná i inspirující.

Redakce.

► Tři měsíce v Melrose

– dojmy českého medika ze stáže ve Skotsku

Robert Pytlík

Dojmy ze zahraničních stáží, jak jsem je měl zatím příležitost číst v několika studentských i odborných časopisech, se vesměs dají shrnout pod pojem dojmová všehochuť. Příslušný šťastlivec, poctěný nejprve možností samotné stáže a posléze možností o ní vyprávět či psát, většinou ze sebe chrlí bez ladu a skladu nejrůznější variace na téma, co oni mají a my nemáme. Rozhodl jsem se být tomuto modelu poplatný jen zčásti – budu sice psát převážně variace výše zmíněného typu, téma však omezím hlavně na srovnávání našeho a britského systému zdravotní péče, přičemž chci velice mírumilovnou formou dát zaznít myšlenky, že ten britský je o něco lepší. Nejde mi ovšem o to přesvědčovat ty, kdo to po mně budou číst, že jediná záslužná věc, kterou je možno pro naše zdravotnictví udělat, je urychleně přejít na britský model – myslím si ale, že takové srovnání může být v lecčems zajímavé i samo o sobě.

Nejdřív ale přesto pár slov o tom, kde jsem to vlastně byl a jak jsem se tam dostal. Myslím, že Melrose není u nás obecně známé místo, i když ve Skotsku má přinejmenším jeden primát – je to hlavní město rugby. Přes tuto jistou predeterminaci jsem tam nestážoval na traumatologii (s velkou tradicí), ale na obyčejném interním oddělení. Tamní Borders General je periferní nemocnicí patřící k Edinburské universitě a medicci z Edinburgu jsou tam posíláni na regulérní stáže z nejrůznějších předmětů. Velikostí je to něco mezi našimi bývalými NsP I – II, pokrývá region s asi půl miliónem lidí na anglicko-skotských hranicích.

Každý britský medik má během šesti let svého studia povinnost strávit jedno čtyřměsíční období v jiné nemocnici než své vlastní. Tomuhle období se říká „elective attachment“ – výběrové přiřazení (přeloženo otrocky). Současně jednotlivé university nabízejí studentům jiných britských i zahraničních škol, aby si tento elective attachment odstážovali právě u nich. Stačí podat si přihlášku a mít štěstí. Podal jsem si přihlášku a měl jsem štěstí. Konzervativní a šetřivá vláda Johna Majora po mně navíc ani nechtěla, abych platil školné a dokonce ani abych platil ubytování v nemocniční rezidenci (poměrně luxusní). Peníze na cestu a živobytí se mi „with a lot of help of my friends“ už nějak sehnat podařilo.

První dojmy českého medika v britské nemocnici hned souvisely s avizovanými odlišnostmi systémů – konkrétně o rozdílnosti pracovní doby mediků u nás a v Británii. Zatímco u nás medik přijde v půl osmé na oddělení, v deset má seminář a v půl dvanácté už kouká zmizet (zdržuje-li ho někdo déle, má pocit křivdy a „buzerace“), jeho britský kolega sice chodí do práce až na devátou, ale většinou vytrvává do pěti odpoledne. Zažil jsem i den, kdy se seminář pojednávající o akutních stavech v diabetologii protáhl až do půl desáté večer. Přitom si nemyslím, že britští medicci

by byli výrazně pracovitější či zaujatější, než jejich české protějšky. Oni pracují prostě proto, že si mnohem víc uvědomují, jak na posudku ze stáží závisí jejich budoucí kariéra, a při tom všem se pochopitelně snaží, aby je to bavilo, když už to musí dělat tak jako tak. Oni totiž britští medicí nejsou direktivně řízeni. Nikdo jim – většinou – neřekne „dělej to nebo tohle“. Tam platí: „Dělej to, co tě zajímá. Ale pamatuj na to, že budeš zkoušen z toho, co tě zajímá i z toho, co tě nezajímá, je tudíž pro tebe lepší se zajímat o všechno.“ Zkoušky – další britská odlišnost. Znáám je sice jen z doslechu, ale vím dost na to, abych pochopil, že ty naše jsou proti těm jejich značně jednodušší.

Tak předně – britský student má na jakoukoli zkoušku pouhé dva pokusy. Neuděláš napodruhé a letíš. Děkanské termíny či jiné výjimky se nevedou. Dále – teoretická zkouška se skládá asi z tříhodinového testu – musíš napsat na určitý počet bodů. Ústní zkouška je buď pro ty, co napsali velmi dobře a mají možnost získat jakési vyznamenání, anebo pro ty, co napsali velmi špatně a dostávají ještě jednu příležitost zachránit se před vyhozením. Průměrní studenti nejsou ústně zkoušeni. Praktická zkouška se skládá z jednoho „long case“ (dlouhý případ), odpovídá zhruba naší anamnéze s vyšetřením, diferenciálně diagnostickou rozvahou a návrhem terapie. To se nepokládá za moc těžké. Člověk na to má dost času a nikdo mu nestojí za zády. Postrachem jsou však tzv. „short cases“ (krátké případy), kde kromě nedostatku času je zkoušející po celou dobu přítomen a hodnotí jakoukoli chybičku v technice vyšetření a jakoukoli diagnostickou neznalost. Short cases je při zkoušce asi šest a typický s.c. vypadá třeba takhle: „Vyšetři ruce. Co vidíš, co by to mohlo znamenat. Co bys udělal, abys zjistil, která možnost je správná.“ Ale short case třeba taky může obsahovat cílené neurologické vyšetření. Neurologie je totiž společně s infekcí, ORL, očním a kožním lékařstvím v Británii součástí zkoušky z interny. Každý lékař má i později po promoci kdykoli umět pacienta neurologicky vyšetřit – a každý má také umět provést např. vyšetření očního pozadí a spoustu jiných věcí, na které my si obvykle voláme konziliáře nebo posíláme pacienta na odborné vyšetření (často ke značné nelibosti nemocného i příslušného odborníka). V Británii je tomu tak proto, že asi 60% lékařů se stává lékaři rodinnými – a pacient by asi svému rodinnému lékaři pěkně poděkoval, kdyby ho tento léčil výhradně od psacího stroje, jak tomu bývá u nás.

Tím jsem takřka plynule přešel od mediků k lékařům. Budu se zabývat vážně těmi 40%, co pracují v nemocnicích. Když se nad tím člověk víc zamyslí, zjistí, že hierarchie britských lékařů v podstatě odpovídá hierarchii naší, jsou zde však určité rozdíly, které patrně spoluurčují vyšší funkčnost britského zdravotního systému. Tak především – každý lékař zde má svůj titul, který zcela jednoznačně vypovídá o jeho služebním stáří, práci, kterou dělá i odpovědnosti, kterou má. Po promoci se z lékaře stane „house officer“ – domácí úředník, nejvytíženější člověk na oddělení. Jedno oddělení má asi třicet pacientů – JIP deset – a jednoho house officera. To je první rozdíl oproti našemu systému, který na stejně velkém oddělení užívá takové house

officery tři. Britský h.o. přijímá pacienty, vyšetřuje je, dělá jednoduché výkony (zavedení periferní kanyly, hrudní punkce, ale třeba taky odběry krve, když není přítomna odborná sestra – obyčejná sestra se krve nedotkne), celý den má co dělat a když má štěstí, odchází kolem šesté domů či do nemocniční rezidence. Když nemá štěstí a slouží – už od prvního měsíce po nástupu – spí většinou tak dvě hodiny za noc a když je rušno, někdy taky třeba vůbec ne. Co naopak h.o. nedělá, jsou samostatné vizity – na ty musí mít aspoň rok po promoci – a psaní propouštěcích zpráv – ty si píše sami konzultanti a dost si na tom zakládají – pokládají to totiž za nejvyšší kvalifikovanou práci, hodnou jejich letitých zkušeností. House officer dělá Brit jeden rok – cizinec, žijící v Británii jeden a půl roku. Pak postupuje v hierarchii na druhý stupeň – „senior house officer“, starší domácí úředník. Ale ještě předtím se rozhodne o své budoucí kariéře. Chce-li být rodinným lékařem, čeká ho ještě rok v nemocnici ve funkci s. h. o. na různých odděleních a pak rok pracuje jako pomocník zavedeného a uznávaného „family doctora“. Potom – pozor! – nemůže vykonávat vlastní praxi, dokud mu není třicet. Takže má příležitost ucházet se o práci v dalších nemocnicích podle svého zájmu, případně jezdit po světě a zvyšovat si kvalifikaci. To vše s vědomím, že bude jednou pobírat větší plat než jeho kolegové, kteří se vrhnou na odbornou kariéru.

Senior h.o. už dělá kvalifikovanější práci. Dělá vizity, slouží jako starší lékař, tj. vlastně jako jakýsi konziliář spolu s h.o. – až na to, že britský konziliář je za svého kolegu na příjmu plně odpovědný a v případě potřeby je povinen nejen poradit, ale i přiložit ruku k dílu. S.h.o. také chodí spolu se svým konzultantem na tzv. „outpatients clinics“. Když si tento termín přeložíme do češtiny, nedává to příliš dobrý smysl (dosl. lůžkové oddělení pacientů mimo nemocnici), ale lékařská angličtina má své zvláštnosti, a když zjistíme, o co se jedná, máme příležitost seznámit se s jedním z nejsympatičtějších jevů British Health System, který si zaslouží minimálně samostatný odstavec.

Je to v podstatě obyčejná ambulance, ale na rozdíl od našich zvyklostí nikoli na periférii zájmu nemocničního provozu, nýbrž v jeho středu. Outpatients clinics je místo, kam rodinní lékaři posílají své pacienty rovnou, když usoudí, že potřebují odbornou péči. Nesmyslný trojúhelník „obvodák – obvodní internista – nemocniční ambulance“ se v racionální Británii nepěstuje – ostatně nikdo mě nepřesvědčí, že to není jen komunistický výmysl, který měl za cíl zaměstnat co nejvíc lékařů v době, která jejich počet pokládala za jediné kritérium vyspělosti zdravotní péče. V britské outpatients clinics většinou ordinují tři lékaři: konzultant v ordinaci uprostřed, a ve dvou postranních ordinacích doktoři od s.h.o. výše. Přicházejí pacienti, objednaní nejen na den, ale i na hodinu a minutu – tím se zkracuje doba čekání. Konzultant řeší nejobtížnější případy. Neví-li si rady některý z mladších doktorů, prostě otevře dveře a požádá konzultanta o radu. Pacient, který potřebuje hospitalizaci, je pochopitelně promptně přijat. Mé nadšení z o.c. pramení mimo jiné z toho, že práce v nich je skutečně pokládána za součást nemocniční péče, nikoli za něco, co si starší doktoři

dělají tak jaksi pokoutně a v podstatě po pracovní době. Ale to může být jen můj osobní dojem. Asi podstatně důležitější je zcela objektivní a praktický fakt, že i poměrně mladí lékaři mají možnost se prakticky podílet i na práci odborných ambulancí, a to nejrůznějšího zaměření. Nejenom mohou – oni dokonce musí, a jsou tak chráněni jak před zlenivěním tak před případnou hyperspecializací v oborech, které jsou jejich koníčky. Další podstatná věc je ta, že to, co činí, činí pod kontrolou a nemohou toho tedy příliš mnoho zkazit.

Dá-li lékař přednost odborné kariéře před penězi (to už zase mluvím o nemocniční hierarchii), stává se z něj po příslušných zkouškách, odpovídajících zhruba našim atestacím – tzv. „registrar“ (není ani přibližný český ekvivalent). Takového člověka čeká dosti kočovný život – nikde totiž nedostane smlouvu na víc než dva roky, což ho nutí neustále na sobě pracovat, zvyšovat si kvalifikaci a sbírat pozitivní reference. Čas si většinou zpřijemňuje sněním o tom, že se z něho v dohledné době stane konzultant – nejvyšší to stupeň, jehož je možno v neakademické medicíně dosáhnout. Mezitím dělá podobné věci jako s.h.o., tj. vizity, outpatients clinics a konziliární službu, má však možnost se specializovat v oboru, který ho zajímá a naučit se specializovaná vyšetření, jako sonografii, endoskopii apod. Nemusí se přitom hned a na celý život rozhodnout, co ho vlastně baví a co ho v příštích pětadvaceti či třiceti letech bude bavit. Může projít různými odděleními v rámci základního oboru (tj. v našem případě v rámci vnitřního lékařství) a rozhodovat se postupně. Setkal jsem se tak třeba s chlapíkem, který dělal dva roky na onkologii, další rok zkoušel hematologii a pak se asi ve dvaatřiceti rozhodl, že z něj bude pneumolog a začal se horlivě učit bronchoskopii. Z kontextu se dalo vytušit, že jeho případ není zcela neobvyklý. Americká hyperspecializace hned od promoce se ve Skotsku moc nepěstuje.

Konzultant je přibližně náš primář – ale jen velmi přibližně. Konzultantů je v nemocnici tolik, kolik je tam oddělení. Konzultant je ovšem mnohem víc, než náš vedoucí oddělení. Je to jediný člověk, který má své místo v nemocnici jistě až do doby, kdy odejde do penze. Konzultantem na chirurgickém oddělení se člověk může stát – má-li pro to patřičné předpoklady – řekněme v třiceti pěti letech. Internisté jsou buď od přírody pomalejší – anebo uvážlivější – a tak jim to v průměru trvá asi o pět let déle. V současné době je v Británii mnoho lidí, kteří by chtěli být konzultanty. Došlo to tak daleko, že britská vláda musela sáhnout k regulačním opatřením a stávající konzultanty se snaží přesvědčit, aby odešli do důchodu (za velmi výhodných podmínek), jakmile dovrší padesátku. Na jedné straně tím sice britský státní sektor ztrácí řadu zkušených odborníků, na druhou stranu se tak vytváří příležitosti pro nové, mladší lékaře. Mám dojem, že jde pouze o opatření dočasné, do doby než se vyrovná nabídka a poptávka pracovních příležitostí ve zdravotnickém sektoru, ovšem je nutno si uvědomit, že v Británii není ani zdaleka takový nedostatek lékařských míst jako u nás.

Poslední zmínku chci věnovat věcem obecnějším, které už tak trochu problemovaly tímto článkem třeba v místech, kde jsem hovořil o lékařských rezidencích. Tento můj závěrečný povzdech se totiž bude týkat sociálního a pracovního zabezpečení britských lékařů, čímž se už definitivně zařadím do výše zmíněného naříkadního schématu „co oni mají a my ne“. Myslím ale, že to, co můžeme britským kolegům závidět, nesouvisí ani tak s rozdílným finančním ohodnocením, ale hlavně s celkovou filosofií západního způsobu existence. Ta – konkrétně pro oblast jakékoli placené činnosti – zní asi takto: „V práci se starej o to, o co se máš starat, a po práci se o tebe postarají jiní, protože to je zase jejich práce.“ Tak třeba – britský lékař, hlavně když je mladý, není odměňován nijak excelentně. Dvanáct tisíc liber ročně, z nichž nezanedbatelná část padne na záležitosti lékařské komory, odborů atd., je pokládáno za velmi průměrný plat. Je však řada drobností, které mu jeho těžkou práci činí snesitelnější a příjemnější a vynahrazují mu tak nevalné finanční ohodnocení. Tak třeba lékař může chodit do kantýny a velmi slušně se tam stravovat za ceny zhruba čtyřikrát nižší, než by za stejné jídlo dal v restauraci, na rozdíl od našich nemocnic se však nemusí starat o to, jestli si obstaral či neobstaral lístky na mnoho dní dopředu. Zaplatí totiž přímo u pokladny. Kantýna nefunguje jenom ve všední dny, ale i přes víkend a je možno tam dostat i snídaní, svačinu či večeři. Lékař sice musí často střídát místa svého zaměstnání, ale nemusí se starat o to, zda dostane či nedostane byt – u každé nemocnice jsou rezidence, to znamená nijak luxusní, ale přesto poměrně komfortní ubytovny, v nichž může přes týden bydlet, popřípadě i s rodinou, za cenu, která nijak významně nezatíží jeho rozpočet. Má-li noční službu, ve služební místnosti na něho kromě telefonu čeká i příjemná postel, každý den znovu čistě povlečená. Nemá-li mladík manželku či kamarádku, která je mu ochotna vyprat špinavé ponožky, nemusí zoufat – v rezidencích je i malá prádelna, kde je možno prádlo automaticky vyprat hned na několik způsobů.

Ke konstatování, co oni mají a my ne, ovšem patří i věc, kterou můžeme změnit hned a nepotřebujeme k tomu ani západní měnu, ani prádelny v lékařských rezidencích. Je to něco, o čem ale slyšíme dost neradi – o profesionalitě vystupování. V britské nemocnici neexistuje, aby doktor či sestra kouřili – nejde o to, zda jsou či nejsou kuřáci, ale jejich profesionální image jim nedovolí si zapálit na pracovišti. Za tři měsíce jsem viděl pouze jednu kouřící lékařku: ta ovšem seděla v autě a právě odjížděla z nemocnice. O alkoholu na pracovišti ani nemluvě. Neexistuje, aby si člověk o pracovní době vyřizoval soukromé záležitosti – jednak na to nemá čas a i kdyby měl, tak si to prostě nedovolí. Británie není tak puritánská země, jak se obvykle tváří, a třeba sexuální vztahy mezi doktory a sestrami jsou dle mých odhadů zhruba stejně četné jako v našich nemocnicích – v každém případě je jim však vyhrazen pouze ten čas a pouze ta místa, která jim náleží. Člověk, který pracuje v nemocnici, ve chvíli příchodu do zaměstnání přestává být svým vlastním pánem a stává se jím až ve chvíli, kdy zase odchází domů, bez ohledu na to, je-li to v dobu, kterou si naplánoval, anebo o mnoho později. Zauvažujme nad těmito věcmi pokadě, než začneme nesmyslně meditovat o přednostech západního způsobu života.

► Universita Coimbra

– Portugalsko.

Richard Rokyta

Během své účasti na Meetingu o biotechnologiích v Coimbře v Portugalsku jsem měl jako zástupce Karlovy University možnost poznat tuto jednu z nejstarších universit v Evropě a její minulost a současnost. Byli jsme hosty university, jejíž jméno nese tzv. Coimbra Group, která sdružuje představitele třiceti nejstarších evropských universit.

1. HISTORIE

Universita v Coimbře byla založena králem Dinisem a ačkoliv nesla jméno Coimbra, začala působit v Lisabonu. Záhy se však přestěhovala do Coimbr. Jako vše v této době byla ustanovena papežskou bulou. Skládala se z fakult umění, civilního práva, církevního práva a medicíny. Fakulta teologie byla založena později. Universita začala působit v Coimbře v r.1308. Dosud je zde z této doby překrásná středověká knihovna, která slouží jako místo velice významných ceremonií, ale slouží i jako knihovna starých středověkých knih. Universita Coimbra se ještě několikrát přestěhovala do Lisabonu, ale stále nesla jméno Universita Coimbra. Modernizace university se uskutečnila v 16. století za panování krále Joao III, který universitu významně zmodernizoval. V r.1537 se universita definitivně usadila v Coimbře v paláci Alcacova a od té doby zůstala již v této oblasti. Je umístěna v nádherném prostředí na vrcholu města.

Město Coimbra má kolem 100 tisíc obyvatel. Z toho 12 500 jsou studenti. Je to tedy „mladé město“ – a to se traduje již od středověku.

Začátkem 16. století byly zakládány koleje umění. První z nich byla otevřena v r.1548. Všechny tyto koleje existovaly nezávisle a samostatně a byly postupně do university inkorporovány. Podobně začínala i Collège de France, která však nikdy nebyla do university inkorporována. Principem koleje byl křesťanský humanismus, který rozšiřoval André de Gouveia, který již předtím pomáhal zakládat podobné koleje v Paříži a v Bordeaux. V Coimbře vyučovali významní vědci, mezi jinými např. francouzský humanista Montaigne.

Velmi významnou etapu ve vývoji university sehrála protireformace, která však byla záhy potlačena a veškerou pomoc převzali jezuité, kteří zpočátku uplatňovali scholastické koncepty a praktiky.

V r.1559 byla založena další portugalská universita v Evoře, která rovněž byla pod vlivem jezuitů. Ovšem v této době se začínala universita modernizovat a samozřejmě se také začala politicky angažovat, zejména protikatalánsky. Universita v Coimbře sehrála několikrát významnou roli v dalších etapách vývoje nejen universitního života Portugalska, ale celého Iberského poloostrova. Významně se podílela

těž na životě Portugalska 20. století. Patří k paradoxu, že portugalský diktátor Salazar byl profesorem ekonomie na této universitě; universita se podílela na významném portugalském převratu v r.1974.

2. SOUČASNOST

V současné době má universita 7 fakult a to právo, medicínu, přírodní vědy a technologii, umění, farmacii, ekonomii a psychologii a pedagogiku. Celkem na ní studuje 17 000 studentů, má demokratickou organizaci. Je volen rektor, je volena vědecká a pedagogická rada fakulty.

Universita tak hraje významnou roli v politickém životě Portugalska dodnes. Studenti mají speciální způsob vyjadřování svých myšlenek ve formě „fada“, což je druh písní, které jsou velmi krásné a tklivé, ale které také dovedou být politicky velmi ostré a kritické. Studenti mají speciální den, kdy mohou velmi otevřeně kritizovat své profesory, které napodobují a kdy páfí dokonce znaky jednotlivých fakult. Tento den se jmenuje „QUEIMA DAS FITAS“.

Velmi krásné jsou akademické ceremonie. Byli jsme přítomni promoci čtyř doktorů, která se konala v neděli. Profesori a docenti university jsou oblečeni do podobných talárů jako u nás na Universitě Karlově, jen ramena a hlavu mají kryty zvláštními pelerinami s třásněmi, které jsou přehozeny přes ramena, a na hlavě mají speciální tamburety spíše tureckého stylu – jakési fézy, které jsou rovněž barevně ozdobeny. Každá fakulta má svoji barvu: právníci mají červenou, lékaři žlutou, přírodní vědy světlemodrou, ekonomové tmavěmodrou atd. Je to velmi krásná a dlouhá ceremonie. Promoce doktorů je zcela mimořádná záležitost: např. pouze 10% absolventů právnické fakulty se stane „doktory“, někteří až ve věku 50 let. Na medicíně asi 50% absolventů získá titul „doktor“, na přírodních vědách je to mezi 60–70% absolventů. To je také jeden z problémů uznávání ekvivalencí titulu „doktor“.

Akademická asociace v Coimbre (což je studentská organizace) byla založena v r.1887, má velmi demokratickou organizaci. V této skupině vznikal velký odpor proti diktatuře nejen Salazara, ale i jeho nástupce Caetana. Studentské hnutí prvně protestovalo proti diktatuře již v r.1962 a v r.1969.

Na lékařské fakultě, jejíž barvy jsou žluté je velmi přísný numerus clausus. Příjímací pohovory se skládají pouze z písemných testů. Přijat je každý devatenáctý uchazeč. Do I. ročníku přijímá lékařská fakulta v Coimbre pouze 40 studentů. Je to ovšem lékařská fakulta s nejlepším pověstí v Portugalsku.

Závěrem lze konstatovat, že universitní život v Portugalsku a zvláště v Coimbre má bohatou tradici i vynikající současnost. Má starobylou kulturu s mnohými krásnými románskými, gotickými, barokními i dalšími slohy. (Vždyť slovo „baroko“ je portugalského původu.) Má i některé kulturní zvláštnosti, již zmíněné fado je doprovázeno 12ti strunnou kytarou (guitare) a 6ti strunnou violou. Portugalsko má velkou snahu přiblížit se k vyspělým zemím Evropského společenství, za kterými značně zaostává. V oblasti vysokého školství je tato snaha velice markantní. Pro další vývoj Portugalska jako země je to dobrý předpoklad.

► **Europain**

(2. evropská konference o výzkumu bolesti)

Richard Rokyta

Second European Conference on Pain Research se konala v Bruselu 17.–18.12.1992. Byla sponzorována Evropským společenstvím. Na rozdíl od loňské konference, která byla rovněž koncem r.1991 v Bruselu, bylo místem konference krásné prostředí hotelu Palace. Předsedou 2. konference byl prof.Franco Cervero z Bristolu ve Velké Británii.

Konference se konala ve třech půldnech. První odpoledně ve čtvrtek 17.prosince bylo věnováno obecné problematice bolesti a zánětu, páteční dopoledne bylo věnováno experimentální bolesti, a konečně páteční odpoledne bylo věnováno schůzkám pracovních skupin, které byly ustaveny na první konferenci o bolesti v r.1991.

Prof.Handwerker z Ústavu fyziologie a biokybernetiky z University v Erlangenu v Německu přednesl souborný referát na téma „Mechanismy bolesti při zánětu“. Ve své přednášce definoval jednotlivé příčiny periferní bolesti, mezi něž významnou měrou patří i zánět. Znovu se pokusil o definici jednotlivých typů bolesti – hyperalgesie, allodynie a definoval také sentizaci, jakožto časovou a prostorovou sumci působení periferních nocicepčních vlivů na nociceptory. Pokusil se rovněž o syntézu experimentálních zásahů působících bolest, především se zabýval zánětlivými látkami, jako je hořčičný olej, kapsaicin, canergeen atd. Vyjádřil názor, že existují nocicepční specifické neurony a to nejen na periférii ale také centrálně. Tato otázka ovšem není stále dořešena.

Prof.Schoenen z Antverp přednesl přednášku na téma „Migréna a zánět“. Rozebral možné příčiny migrény a to jak známější, tj. především reakci centrálních cév – vasokonstrikcí a vasodilatací – tak i méně uznávaných, tj. především šířící se deprese. K teorii šířící se deprese při vzniku migrény, kterou razí především prof.Lehmenkühler z Münsteru, se dr.Schoenen nepřiklonil. Soudí, že zánět, který může postihnout drobné mozkové cévy, je velmi častou příčinou migrén. Tato jeho teorie musí být ovšem ještě dokladována. Zánětlivé látky, které se uvolňují při migréně, jsou především serotonin, dále reagují cévy, trombocyty, hormony centrální nervový systém. Obecně se uznává vaskulární a neuronální hypotéza. Serotonin především způsobí zvýšení produkce substance P. Somatriptilyl je velmi efektivní u těžké migrény, protože má přímý účinek na arterie, je velmi důležitý zejména u trigeminální migrény, kde způsobuje presynaptickou inhibici. Co se týče léčení migrény, doporučuje Schoenen komplexní analgesii.

Vynikající přednášku měl prof. Vasko z Indiana University z Minneapolis, který se zabýval úlohou prostaglandinů na uvolňování neuropeptidů ze sensorických neuronů. Různé typy prostaglandinů mohou uvolňovat neuroseptidy a ty mohou

ovlivňovat senzitivaci na bolestivou stimulaci. Celou tuto práci provedl na tkáňových kulturách krysy a sledoval dva nocicepční transmittery: substanci P a kalcitonin generelated peptide (CGRP). Zabýval se podrobně následky působení těchto látek, které byly vystaveny vlivu prostaglandinů (zejména prostaglandinu E 2, který má největší uvolňovací efekt). Prostaglandiny obecně, a zejména PGE 2, uvolňují neuroaktivní peptidy z kryších sensorických neuronů. Když se zvýší intracelulární cyklický AMP, zvýší se i senzitivita sensorických neuronů na stimulaci neuropeptidem. Zajímavý byl i výklad efektu aspirinu, který se po podání akumuluje nejen v zánětlivé tkáni, ale v ledvinách, v játrech a gastrointestinálním traktu, což je samozřejmě nevýhoda. Proto se dnes používají látky, které nejsou neacidické, tzn. nemají vedlejší účinek aspirinu, jako je isobrufen, a působí podobně jako látky aspirin-like.

Další přednášku proslovil Dr. Brun: „Farmakologie protizánětlivých drog – nový pohled“. Dr. Brun je z Ústavu experimentální a klinické farmakologie a toxikologie Fridrich–Alexandrov University v Erlangenu u Norimberka v Německu. Zabývá se klasickými analgetiky, především morfinem, který má vliv na zánětlivé reakce svého analgetického efektu. Salicyláty acetanilid a phenazon byly primárně objeveny jako substance, které mohou být užívány, aby zredukovaly horečku a zlepšily celkovou situaci. Nebyl dosud nalezen adekvátní zvířecí model pro hledání nových analgetik tohoto typu. Proto je třeba používat mnoho animálních modelů. Analgetika se dělí na dvě skupiny – analgetika s protizánětlivým účinkem a analgetika, která mají pouze marginální nebo vůbec žádný protizánětlivý účinek.

Prof. Kehlet z odd. chirurgické gastroenterologie z Hvidovre z Dánska přednesl přehled o účincích nesteroidních analgetik u pooperační bolesti. Ukázal, že analgetika mají řadu výhod, protože se mohou uplatnit zejména v pooperační péči, kde je slabá nebo střední bolest. Mohou být užívána také samotně, nebo v kombinaci s opiáty. Stejně tak mohou být užívána v kombinaci s dalšími látkami (buvicain, morfin) v aplikaci epidurální. Výhodou je snadná aplikace, protože se mohou podávat jak perorálně, tak i jinak, nemají riziko krvácení, perforace a nejsou ani kardiiovaskulární komplikace, které jsou u steroidních analgetik. Tyto látky jsou velmi snadno dostupné a nemají stresový efekt.

Podobnou skupinou látek jsou nesteroidní protizánětlivé látky (non-steroidal antiinflammatori drugs). Zabýval se jimi dr. Esselinckx z Belgie. Rozěbral především jejich účinek u revmatických pacientů a ukázal na některé problémy. 10 procent působí gastroduodenální komplikace, které se mohou objevit bez předchozích varovných symptomů. To je velmi nebezpečné. Stejně tak mohou být komplikace renální, i když velmi vzácné. U starých lidí je velmi nebezpečná komplikace vznikající s podáváním dalších analgetik. Zajímavá byla v přednášce dr. Esselinckxe poznámka, že acetylosalicinová kyselina může měnit citlivost k bolesti nejen periferně, ale i centrálně. Důležité je, že nesteroidní protizánětlivé látky se

inkorporují intracelulárně a tím jsou velmi úspěšné. Redukující se prostaglandinovou inhibicí.

Páteční dopoledne bylo věnováno přednáškám o experimentální bolesti. První přednášku přednesl prof.Zimmermann z University v Hiedelbergu v Německu: „Experimentální bolest a etické problémy u zvířat“. Dá se říci, že prof.Zimmermann shrnul známá fakta a podtrhl důležité věci, které jsou všeobecně známy a které se musí dodržovat. Podrobně rozebral Declaration of Helsinki z World Medical Association of Helsinki z r.1964 a 1989. Lze říci, že všechny tyto zásady u nás dodržujeme. Nejpodstatnějším výsledkem je humánní přístup ke zvířatům. Prof.Zimmermann se pokusil o rozbor různých modelů, aby zvířata nebyla trápena; v žádném případě nelze úplně vyloučit bolestivé fenomény při studiu bolesti, ale lze je pouze nějakým způsobem minimalizovat.

Další přednášky se týkaly experimentálních modelů akutní bolesti.

Prof.K.Hole z Fyziologického ústavu University v Bergenu v Norsku rozebral metody tail-flick, hot-plate a formalinový test, které se užívají k testování bolesti u krys a myší. Tail-flick byl uveden v r.1941. Je zajímavé, že se může upravit tím, že místo, aby krysa byla ve stresovém prostředí, experimentátor ji drží v ruce. U tail-flick a u hot-plate se testuje pouze bolest termální, tzn. že možný vliv na tělesnou teplotu je zvláštním problémem těchto testů. Celá přednáška se týkala možného ovlivnění těchto testů včetně léze raphespinalního serotonu systému. Zvýšení latence tail-flick po některých tricyklických antidepresatech je pravděpodobně způsobeno snížením kožní teploty. K vyloučení vedlejších vlivů byly použity testy analyzování kovariance a regresní analýza. Výsledky testu hot-plate mohou být ovlivněny periferním prokrvením. Autor diskutuje, zda lízání předních tlapek je dobrou metodou pro testování bolesti. U formalinového testu, kde se injikuje subkutánně zředěný formalin, se objevují 2 fáze: první časná fáze, která trvá téměř 10 min., a druhá fáze – pozdní, která trvá 15 – 60 min. po injekci. Podnět v časné fázi přímo stimuluje nocicepční receptory, pozdní fáze je zřejmě vyvolána zánětem. Druhá fáze je, zejména u myší, zřejmě ovlivňována teplotou a lézemi, které vedou k ovlivnění kožní teploty. Proto také teplota okolí, která je nižší než 22–20°C může velice zredukovat odpověď v pozdní fázi.

Prof.Eschalier demonstroval na videu různé zvířecí modely bolesti. Zajímavá je zvláště diabetická bolest, která se vyvolává i krys injekcí některých látek (streptozavin).

Gisele Guillbau z Paříže se zabývala problémy modelování viscerální bolesti u zvířat. Ukázala na jednotlivé typy viscerální bolesti. Důležitá je viscerosomatická konvergence. Každý bolestivý podnět zvyšuje hladinu draslíku (Ness 1990). Opět diskutovala problém specifických a nespecifických receptorů. Jde o tyto typy bolesti: elektrická stimulace viscerálních nervů, mechanická stimulace viscerálních nervů.

ischemie, chronická stimulace a různé typy bolesti, o kterých bylo již dříve pojednáno.

Velmi zajímavý přehled podal Dickenson z Farmakologického ústavu University v Londýně o různých typech neuropatických bolestí. Důležité je, že všechny metody vyvolají behaviorální změny u zvířat, která se chovají jako pacienti, kteří mají přerušené nervy. Proto je možné sledovat spinální mechanismy alodynie a hyperalgesie. Ovšem ani tyto modely nedokáží vyřešit otázku působení opiátů a nervové bolesti u člověka. Je důležité, aby všechny tyto modely byly podrobeny podrobnému farmakologickému studiu. Při zánětlivých bolestivých procesech formalin působí minuty až hodiny, carageen hodiny až dny. *Mykobacterium butyricum* vyvolává artritidu, působí dny až týdny. Kausalgie vyvolá hyperalgesii anebo spontánní bolest.

V průběhu pátečního odpoledne byly pak schůzky Working Parties, které se zabývaly jednotlivými oblastmi výzkumu bolesti. Já jsem se zúčastnil European Working Party of Visceral Pain a European Working Party of Animals Models. Kromě toho proběhly další working parties s tématy: Tolerance Development, Postoperative Pain, New Routes of Administration, Children Working Party, Party on Central Analgetic Action of Nonsteroids Antiinflammatory Drugs a Invasive Treatment Working Party.

Co se týče European Working Party of Visceral Pain, diskutovali jsme zejména problém bolestivé stimulace, která je vyvolaná experimentální kalkulosou u krys. Je to model, který uvedla do experimentální fyziologie skupina Giamberardino, Rampin a Albe Fessard v r.1990. Tato metoda sleduje akutní bolest, která se přenáší u ureteru na zádové svalstvo křavy a která imituje lidskou renální koliku, která má akutní charakter s chronickými opakováními.

V naší laboratoři jsme se pokusili o testování těchto bolestivých podnětů a sledování změn především neuronální aktivity v různých oblastech thalamu, připravujeme sledování hladiny draslíku v různých oblastech thalamu. M. A. Giamberardino sleduje účinek spasmolytik, zejména buskopanu.

S prof.Cerverem jsme diskutovali jeho model u kolorektální distenze a možnosti měření přímých a nepřímých známek bolestivých reakcí, jako je srdeční a dechová frekvence a krevní.

Zúčastnil jsem se některých přednášek nebo diskusí o experimentálních modelech zvířat. Zde mě zaujaly především přednášky Nakamury, Craig a Follenfanta z Beckenhamu v Kentu ve V.B., kteří použili antiepileptickou látku lamotrigen. Ta produkuje analgetický efekt chronických bolestí. Užívali model u bolesti diabetické. Streptozocinové křavy mají zvýšenou hladinu glukózy – větší než 12 mmol/l. Jako test užívali reakční čas odtážení nohy na tlak, který je konstantně ustálen na hodnotě 40 mm rtuti. Lamotrigine indukují signifikantní analgesii asi jednu hodinu po aplikaci. Lamotrigine je inhibitor uvolňování glutamátu, může být

užitečným analgetikem v léčení neuropatické bolesti. Stejně tak inhibitory glutamátového uvolňování mohou představovat novou třídu anagaletik pro léčení chronické bolesti u člověka zejména tam, kde existuje hypersensitivita a konvenční analgetika jsou neefektivní.

Velmi zajímavá byla přednáška Rona Kuperse z Laboratoře experimentální neurologie z University v Leuvenu v Belgii, který se zabýval elektrickou stimulací ventroposterolaterálních thalamických jader (VPL) a ukázal, že jejich stimulace snižuje mechanickou alagesii a znaky spontánní bolesti u kryšního modelu neuropatické bolesti. Neuropatický model byl vyvolán tak, že na ischiadicus byly provedeny 4 sutury a byly lehce zataženy (podobné Bennetovu modelu). Efekt thalamické stimulace ovlivní nebo přetrvává ještě 15 minut po jejím skončení. VPL stimulace signifikantně snižuje známky spontánní bolesti, jako je zvýšené škrábání nebo zvedání packy. Znamená to, že thalamická stimulace může ovlivnit i bolest neuropatického původu.

Skupina z University z Oporta v Portugalsku uvedla 2 práce histologické, které ukázaly descendentní projekci z kaudálních medulárních retikulárních jader do spinálních zadních kořenů.

Skupina anglických fyziologů-anesteziologů z Bristolu snímala spinální neuronální aktivitu u bdělých a anestetizovaných ovcí. Snímali neuronální aktivitu ovcí, jimž byl naoperován chronický držák elektrod. Byly sledovány změny po ketaminové injekci halothanové anestézii ve směsi kysličníku dusného a kyslíku. Ostatní ovce nebyly anestetizovány. Ukázalo se, že z hlediska bolestivé stimulace nebyl žádný velký rozdíl mezi anestetizovanými a neanestetizovanými zvířaty.

Závěrem se dá říci, že druhá evropská konference Europain představila konkrétní pracovní skupiny; byly stanoveny hypotézy a vytvořeny týmy, které řeší konkrétní praktické otázky výzkumu bolesti jak z hlediska teoretického, tak i farmakologického a klinické aplikace. Domnívám se, že tato společnost má slušnou budoucnost.

SESTRÍČKY

► PŘEDSTAVUJEME VÁM . . .

V tomto cyklu Vám představujeme významné sesterské osobnosti z historie i současnosti Fakultní nemocnice Královské Vinohrady.

Ptá se Milica Sklenčková.

Setkání třetí: ZDENA REIFOVÁ

S paní Zdenkou Reifovou jsme dlouho hledaly společnou chvíli, ale nakonec se to podařilo. Setkaly jsme se v pavilónu M, díky laskavosti vedoucí dietní sestry Tamary Starnovské jsme měly pro své povídání k dispozici kancelář. Paní Reifová se v duchu vracela o hezkých pár let zpět. Pracovala v nemocnici jako laborantka a tak pojďme naslouchat jejímu vyprávění.

Nastoupila jsem do nemocnice 1.1.1946 do laboratoře. Laboratorní provoz byl tehdy rozházený po celé nemocnici, po nejrůznějších pracovištích.

Nynější pavilón CH byl sice již před válkou dokončen jako pavilón laboratorní, ale za války tam byl provoz lůžkového interního oddělení. Po válce se zase vracel původnímu účelu, ale přestavba trvala dlouho, laboratoře přece jen měly jiné prostorové nároky než lůžkové zařízení. Tato přestavba trvala asi rok a půl, tedy do června 1947. Já jsem nastoupila na pracoviště v pavilónu E, III. patro, kde v té době v jedné místnosti byla biochemická, sérologická a histologická laboratoř. Takové podmínky si asi dnes nikdo nedovede představit. Do nového působiště na pavilón CH jsme se stěhovali společně s provozem nynější transfúzní stanice a s hematologií. Byla tam „dárcovna“ a všechny naše laboratoře. Ve druhém patře byly pitevny a v suterénu zvěřinec s pokusnými zvířaty. Na pavilónu tak pracovali nejen laboranti a laborantky, ale i ošetřovatelé zvířat, protože zvěřinec byl dosti pestrý a početný: králíci, morčata, ale i psi a berani. Pracovali jsme tehdy pod vedením primáře MUDr. Stolze. Byl to skvělý šéf a člověk – byl jako náš táta.

Paní Reifová nastoupila na úseku histologie a sérologie, ale uměla pracovat i v biochemické laboratoři, kde také působila, především při pohotovostních službách. Služby se tehdy platily jednotnou taxou 9 Kč za noc. V létě 1948 byla paní Reifové nabídnuta funkce vedoucí laborantky a ona přijala.

Nemocnici si stále pamatují z té doby: tedy jako krásný zelený park, květiny, všechno upravené. To mi asi nebudete věřit, protože teď je areál nehezký, rozkopaný, chybí klidná parková místa. Víím, že se přistavovaly důležité objekty, ale stále sem docházím a mívám pocit, že nic není definitivně dokončeno, celý areál působí rozestavěně.

Jen vezměte to naše „cháčko“ – stále se tam něco opravuje, často pod vedením lidí, kteří tam nepracují, tak ani nemohou znát praktická hlediska provozu... Pak dochází k takovým absurdnostem, že v nové laboratoři jsou zcela nevyhovujícím způsobem instalovány elektrické zásuvky. Upřímně řečeno, obdivuji se těm kolegyním, které jsou ochotny za provozu snášet útrapy plynoucí z věčně rozdělaných oprav.

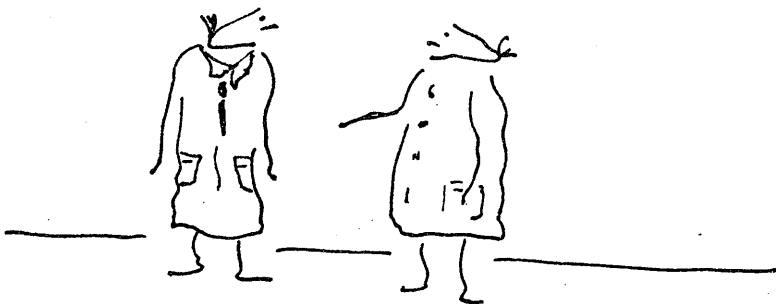
Nedivte se, že to takhle vidím. Když já jsem nastupovala do nemocnice, byl to v tom nejlepším slova smyslu vyhlášený ústav! Nyní jsem už čtvrtý rok v důchodu...

Po nástupu do nemocnice jsme nějakou dobu pobírali jen zálohový plat, nebyly peníze, dopláceli nám to až později. Ale zase musím vzpomenout na primáře Stolze, staral se o nás, byli jsme jedni z prvních, kdo měli rizikový příplatek a další „vymožnosti“. Když se vybudoval pavilón K, přesunul se tam veškerý provoz biochemie, přestaly jsme sloužit. Naše laboratoře pracují v jednosměnném provozu i nyní, to znamená v patologické, histologické, mikrobiologické a serologické laboratoři se neslouží v třísměnném režimu. Pavilón CH původně byl koncipovaný na kapacitu cca 30 zaměstnanců a byly doby, že tam pracovalo až 150 lidí.

Ptáte se na moje přání současné FNKV do budoucna? Víte, provoz nemocnice není nikdy moc veselá záležitost. Ale přála bych vám všem mladým, abyste zase mohli užívat hezkého parku a aby v areálu bylo dostatek zeleně. Aby se nemocní měli na co dívat. A aby se dařilo koordinovat práci, ve všech činnostech, aby ta práce měla smysl a aby jste byli spokojení. Když člověk něco rozdělá, musí práci i dokončit. Tak ať se vám to ve FNKV ve všem všudy daří.

Setkání čtvrté:

To se už bohužel nepodařilo. Mezi sestry a další středně zdravotnické pracovníky, kteří se nějakým způsobem „zapsali“ do historie nemocnice, patří samozřejmě také bývalá hlavní sestra nemocnice, paní Lidmila Benešová. Srdečný, milý člověk, sestra tělem i duší, která po dlouhá léta vedla práci všech SZP v nemocnici. Paní Benešovou jsme zastihli nejprve doma, ale nemocnou, posléze byla hospitalizována a pak už jen přišla smutná zpráva o jejím úmrtí. Je nám upřímně líto, paní Benešová, že ten rozhovor už neuděláme. Nežlobte se prosím, že jsme nepřišli včas...

VEDEME STUDENTY K DŮSLEDNÉ
A CÍLEVĚDOMÉ SOBĚSTAČNOSTI.
PAK JE NEDOSTATEK KLIENTŮ
HNED TAK NEZASKOČÍ'...

STUDENTI
- SEMINÁRNÍ PRÁCE

► O m l u v a r e d a k c e :

V minulém čísle jsme otiskli několik seminárních prací studentů 3. lékařské fakulty University Karlovy s problematikou lékařské etiky. Během redakční práce vypadly z připravovaných textů závěrečné soupisy použité odborné literatury. Chybu není v této chvíli již možné napravit, avšak vzhledem k tomu, že vzniklý nedostatek považujeme za závažný (a to tím spíše, že jde o práce studentů, kteří se publikovat teprve učí), považujeme za nutné vyslovit autorům i čtenářům svoji omluvu.

Rádi bychom zdůraznili, že většina příspěvků, které redakce obdrží, takové literární odkazy postrádá. Ústav lékařské etiky, z něž studentské práce pocházely, na tuto formální – ale mnohem více profesionální – stránku věci naopak již tradičně dbá. Redakčním omylem však byli autoři z řad studentů připraveni o možnost poukázat na nedůslednost mnohých kvalifikovanějších přispívatelů.

Redakce se tedy ještě jednou všem omlouvá a zároveň děkuje doc. H. Haškovcové za upozornění na naši chybu i její závažnost.

Za redakci J. Ježek

► LÉKAŘ A PACIENT

(Seminární práce z lékařské etiky)

Lukáš Šoltys, student 4. ročníku 3.LF UK

Úvod

V současné době se naše zdravotnictví potýká s mnoha problémy, takže na jeden z nich, který se táhne již dlouhou dobu a je z velké části dědictvím let minulých, se stále trochu zapomíná. Při svém studiu se s lékaři i pacienty setkávám velmi často a vidím, že vzájemný vztah, komunikace, informovanost i etické a mnohé další aspekty jsou leckdy v nepořádku. V této práci bych se proto rád zamyslel nad problematikou vztahu lékaře a pacienta – či pacienta a lékaře – dle toho, z jaké strany se na danou věc díváme.

1. Vzájemný vztah „lékař–pacient“ obecně

Problém vzájemného vztahu dvou lidí je – zvláště v současné době – velmi složitý a choulostivý i v normálních životních situacích. V našem případě lze hovořit o běžné situaci pro lékaře (setkání a komunikace s pacienty by měly být jeho denním chlebem), nikoliv však pro pacienta (pokud není dlouhodobě nemocen). Každý lékař i pracovník ve zdravotnictví by si měl uvědomit, že pacient je v naprosté většině případů svou nemocí stresován či přinejmenším rozladěn.

Předpokladem pro úspěšné navázání vzájemného kontaktu je proto psychologický přístup a postoj. Jeho hlavními rysy jsou: – autorita a pravdivost;

- úcta a respekt;
- porozumění pro pacienta a jeho situaci [1].

Pokusme se tyto body postupně rozebrat.

Je asi jasné, že dobrý lékař by měl být pro svého pacienta autoritou, a to jak odbornou tak osobní. Autorita znamená záruku jistoty, vzor a moc. Z toho vyplývá i to, že lékař má odpovědnost za léčbu a péči o pacienta.

Pokud je lékař opravdu autoritou, měl by se snažit vymezit svůj vztah k pacientovi a příbuzným. Je těžké říci, o jaký vztah by měl usilovat, ale zdá se, že nejlepší pro léčbu a další vývoj je vztah partnerství, který „nutí“ pacienta k spolurozhodování, aktivní spolupráci a tím i k spoluodpovědnosti za výsledek celé léčby. Každý pacient by si měl uvědomit, že bez jeho snahy a víry je jeho léčení komplikovanější, delší a naděje na dobrý výsledek je nižší (pokud jeho nezájem a apatie úspěch léčby přímo nevyklučují).

Na druhou stranu je třeba upozornit, že autorita lékaře nesmí přejít v povýšení, netolerantnost atp., jak tomu v mnoha případech je. Lékař by měl mít stálou kontrolu nad svým jednáním a udržovat je v hranicích morálních a etických principů (tím se zároveň vyvaruje případného psychického poškození pacienta).

K autoritě samozřejmě patří i **pravdivost**. Dobrý vzájemný vztah je postavený na pravdivých informacích z obou stran, tedy jak ze strany lékaře, tak ze strany pacienta.

V případě podávání pravdivých informací o stavu nemocného je lékař velmi často postaven před složitý problém. Je jasné, že je poměrně jednoduché oznámit pacientovi, že má zánět slepého střeva, a proti tomu velmi komplikované sdělit diagnózu nádorového onemocnění (o této problematice budu podrobněji hovořit v jedné z dalších částí). Ovšem ani oznámení tzv. běžné diagnózy by neměl žádný lékař podcenit. Měl by nemocného nejen informovat o jeho stavu, ale i o prognóze, možnostech léčby a všem co s jeho nemocí souvisí (např. doba rekonvalescence, pravidelné kontroly, rehabilitační cvičení atp.). Pokud je pacient dobře a široce informován, má lepší možnosti nemoci čelit a lépe se s ní vyrovnat.

Též pacient si musí uvědomit, že na pravdivosti jeho informací (např. anamnestických údajů o délce trvání problémů, o projevech, bolestech atd.) často závisí stanovení přesné diagnózy a zvolení optimálního léčebného postupu. V žádném případě nemá smysl před lékařem cokoliv tajit, jelikož takový postoj ztěžuje terapii a může mít leckdy tragické důsledky pro další vývoj onemocnění.

Lékař i pacient by se tedy měli pravdivě informovat o všem co souvisí s nemocí a tím vybudovat vzájemnou důvěru, která je tak nezbytná pro další práci.

Nedílnou součástí vztahu lékaře a pacienta by měla být **úcta a respekt**.

Projevovat stabilně úctu a respekt jako profesionálně žádoucí postoj není snadné a samozřejmě, protože nejde pouze o tzv. „slušné chování“ s atributy vlídnosti, zdvořilosti, trpělivosti, a ohleduplnosti. Jde o mnohem více, totiž o pohled na pacienta jako na plnohodnotnou bytost nám principiálně rovnou, jíž si vážíme, ačkoliv s ní nemusíme ve všem souhlasit [2].

Bohužel, mnoho lékařů není z různých důvodů schopno takto k pacientovi přistupovat, což vede k nedůvěře a obavám ze strany nemocného. Měli bychom se zamyslet nad tím, proč je tak často v jednání lékaře znát nadřazenost, nepochopení či dokonce nezájem.

Profesionální deformace některých lékařů může vést až k tomu, že ani nemají snahu hledat v nemocném plnohodnotnou osobnost. Je to dáno především výchovou (jak v rodině, tak i v celém vzdělávacím procesu včetně vlastního lékařského studia), nedostatkem času a devastací všech morálních a etických principů v minulé době.

Avšak ani lékaři, kteří tuto snahu jeví se s tímto problémem často neumí vyrovnat. Je těžké hledat příčiny, ale mimo veškerou pochybnost jistě stojí nedostatečná příprava znalost v oblasti psychologie a lékařské etiky (což je však problém nejen našeho vysokého školství, ale i celé společnosti). Nutno podotknout, že na lékařských fakultách se v tomto směru mnohé změnilo k lepšímu, na druhé straně

negativní vliv společnosti se projevil i do nepřilíš dobrého přístupu studentů k těmto novým předmětům.

Je tedy otázkou kdy se situace změní natolik, že po návštěvě svého lékaře nebude pacient ještě více stresován a rozladěn, ale naopak bude odcházet s úctou a respektem k svému ošetřovateli. Takový stav totiž vede i k psychické stabilitě pacienta a je tím nejlepším východiskem pro další úspěšnou spolupráci.

Bez vzájemné úcty a respektu není možná ani tolik potřebná **vzájemná důvěra a porozumění**. Lékař by se měl snažit hledat porozumění pro pacienta i jeho stav. Může například prohodit subjektivní vztah pacienta k nemoci, což přináší nejen úlevu, ale i důležitou informaci [3] Je důležité vmyslet se do „Já“ našeho pacienta, pochopit jeho sebekoncepci. „Já“ chová samo k sobě citový vztah a vyvíjí obranu, je-li ohroženo [4].

Tato myšlenka vyjadřuje vlastně celý smysl výše uvedených kroků lékaře při navazování vztahu s pacientem. Vše, co dobrý lékař dělá, by mělo směřovat nejen k úspěšné léčbě a celkovému vyléčení (či alespoň k co největšímu zlepšení stavu), ale i k porozumění vnitřnímu rozpoložení a osobnosti nemocného. Pokud se toto lékaři přes všechny komplikace, omezení, nedostatek času a leckdy i nepochopení pacientem podaří, můžeme říci, že je nejen kvalitním odborníkem, ale i dobrým psychologem – a v neposlední řadě prostě „člověkem“. I některé „lidské“ vlastnosti totiž utváří dobrého lékaře. Jsou to zejména **upřímnost, lidskost, poctivost, zdvořilost, citlivost, taktnost, skromnost, trpělivost, pravdivost, odpovědnost a mnohé další**. Pacienty by se naopak měli snažit pochopit svůj stav, porozumět práci lékaře a pokusit se s ním spolupracovat, a teprve poté jeho práci hodnotit. Což znamená, že setká-li se pacient s lékařem, měl by se i on sám chovat tak, aby co nejvíce přispěl k úspěšné léčbě a k vytvoření co nejlepšího vzájemného vztahu. Potom by mezi nimi mohla vzniknout harmonie jako nosný základ pro úspěšnou léčbu.

Výše uvedené informace představují více méně obecné schéma vztahu lékaře a pacienta. V běžné praxi se však setkáváme s různými pacienty, a tím i specifickými situacemi. Nejen proto, že tatáž nemoc se u dvou lidí většinou neprojevuje úplně stejně, ale také proto, že i každý člověk reaguje na své onemocnění jiným způsobem. V další části mé práce bych se proto chtěl zabývat vztahy lékařů a určitých skupin pacientů, především skupinou onkologicky nemocných.

2. Vztah „lékař–pacient“ u onkologicky nemocných

Tato problematika je natolik široká, že je nemožné ji shrnout do několika stran. Z tohoto důvodu se budu zabývat jen určitými aspekty.

Je důležité si uvědomit, že závažná nemoc ohrožuje systém hodnot, který si nemocný ve svém životě vytvořil. Mnoho lidí nezahrnuje život a zdraví do své hierarchie hodnot, protože si nepřipouštějí, že by mohly být ohroženy [5]. U člověka, který není připraven na to, že jeho zdraví a život jsou vlastně dnes a denně

narušovány tisíci možných vlivů, se samozřejmě značně zhorší duševní stav, stane-li se nechtěně pacientem. Tato situace se prohlubuje tím více, čím vážnější je onemocnění.

Je však zřejmé, že u onkologicky nemocných hrají při vytváření kvalitního vzájemného vztahu lékaře a pacienta svou roli nejen výše vzpomenutými faktory, ale přistupuje k nim řada dalších, které budování vztahu značně ztěžují a celý proces je pak náročnější jak pro lékaře, tak pro pacienta.

A) OBECNÉ FAKTORY

Dostálová uvádí následující **přehled obecných faktorů nemocných, postižených maligním onemocněním:**

- a) somatické potíže;
- b) délka a náročnost léčby;
- c) chronicita onemocnění;
- d) anticipační reakce týkající se prognózy;
- e) sociální mikroklima;
- f) terapeutický vztah.

Jak autorka uvádí dále, první tři faktory jsou objektivně dány, nemůžeme na nich mnoho měnit. Poslední dva jsou v lidské moci: pomocí nich můžeme ovlivnit alespoň postoj nemocného k ostatním faktorům a zlepšit tak podmínky jeho další léčby [6].

S tímto názorem bych souhlasil pouze částečně. Dnešní medicína má i v případě nádorového onemocnění poměrně dost možností, jak upravit somatické potíže i délku a náročnost léčby (například vhodně sestaveným léčebným programem – včetně konzultace s nemocným – je možné negativní vlivy délky a náročnosti léčby snížit na minimum). Konstatování, že nemůžeme mnoho měnit, je pro naše lékaře často typické. Přestože nemáme takové podmínky pro dokonalou léčbu jako ve vyspělejších zemích měl by se každý lékař snažit dostat své léčebné postupy na co nejvyšší úroveň ne pro sebe sama, ale především pro pacienta. I s tak závažným onemocněním jako je nádorů s tak závažným onemocněním jako je nádorové bí s tak závažným onemocněním jako je nádorové bujení je totiž často možné téměř normálně žít. vé bí s tak závažným onemocněním jako je nádorové bujení je totiž často možné téměř normálně žít. ujení je totiž často možné téměř normálně žít. Toto přesvědčení ovšem leckdy chybí nejen našim onkologům, ale i blízkým nemocného a celé okolní společnosti. Jak má potom lékař přesvědčit pacienta k aktivní spolupráci a k víře v návrat do společnosti, když okolí i společnost vzhledem ke své neinformovanosti a místy až mýtickým představám možnost plnohodnotného života předem zavrhlý?! (Umíme si například představit, že by vrcholový sportovec s nádorovým onemocněním plic i přes svou velice závažnou chorobu měl ve svém léčebném programu pravidelně vymezen čas na trénink? To je asi pro mnohé z nás těžko pochopitelné.)

B) PODÁVÁNÍ INFORMACÍ

Dalším velmi závažným etickým, psychologickým i právním problémem je **podávání informací onkologicky či infaustně nemocným pacientům**. Mnoho se diskutuje o tom, nakolik říci pravdu. Tato otázka není ke škodě nemocných dořešena. I když se dnes stále více prosazuje názor, že je správnější pravdu sdělovat (samozřejmě tak, aby pacient neztratil naději), je třeba zejména v těchto případech dobře poznat, kdo kolik pravdy unese.

Podle A. Rubína není nutno stavět celý postoj psychologicky a eticky takto ostře. Na počátku je rozhodující získání plné důvěry nemocného, aby se nebál začít mluvit. Pak je naším úkolem bez ohledu na čas trpělivě poslouchat a umožnit mu tak setřást ze sebe břemeno strachu tím, že se nám svěřuje [7]. Myslím, že autor v tomto případě celý problém velmi zjednodušuje. Vždyť „pouhé“ získání **plné důvěry** je problémem samo o sobě! (Velmi by mě zajímalo co si autor pod tímto pojmem představuje, event. v kolika případech se mu podařilo **plnou důvěru** pacienta získat!)

Autor dále vůbec nehovoří o tom, v jakém stadiu choroby a duševním stavu pacienta by měla být informace sdělena. Nepodstatné není ani to, kdo a jakým způsobem má informaci podávat a co má následovat po sdělení takové zprávy. Je samozřejmě těžké najít na tyto otázky jednoznačnou odpověď, natož ji snad zobecňovat, ale to není důvod pro to, abychom se těmito otázkám vyhýbali.

V této souvislosti není nezajímavé uvést jak se k danému problému během doby měnila i **stanoviska lékařů ve Spojených státech amerických**. V různé době zde položili lékařům stejnou otázku: **„Sdělit pacientovi diagnózu nádorového onemocnění či si ji nechat pro sebe?“**

V roce 1961 odpovědělo 90% dotázaných lékařů, že by si diagnózu nechali pro sebe. Naopak v roce 1979 odpovědělo 97% dotázaných, že by tuto informaci sdělili nemocnému co nejdříve [8]. Z toho je jasně vidět jak složitým a dlouhým vývojem tato problematika prošla či prochází a k jakému výsledku směřuje. (Bohužel nemám k dispozici podobnou studii z naší republiky).

Vraťme se však zpět k výše uvedeným a dosud nezodpovězeným otázkám. Než se rozhodneme informovat pacienta o jeho stavu a závažnosti jeho situace měli bychom pečlivě uvážit především: **věk nemocného, jeho životní filozofii, jeho současné interpersonální vztahy (hlavně s jeho nejbližšími), plány do budoucna, hodnocení vlastní minulosti, dosavadní názor na vlastní nemoc a momentální duševní stav.**

Zvláště současný duševní stav je velmi důležitý, protože se často stává, že přes příznivou situaci v ostatních kritériích je pacient tak psychicky vyčerpán, že je nutné s poskytnutím pravdivé informace vyčkat. Vyčkávání by se ovšem nemělo zbytečně prodlužovat, protože čím déle žije pacient v omylu či nejistotě, tím horší je jeho „prohlédnutí“.

Důležitý je i **rozsah podané informace** – tedy jak podrobně a v jakém množství budeme pacienta informovat. Jen málo pacientů je natolik psychicky odolných, aby dokázalo bez případného poškození přijmout pravdivou diagnózu najednou a bez předchozí postupné přípravy. Ve většině případů je proto vhodné informovat „po kapkách“. Jde o šetrné chování k pacientovi, které by však bylo zároveň poctivé.

Neměli bychom zapomenout ani na podávání informací příbuzným. Především je nutno upozornit na to, že lékař by měl mít souhlas pacienta k poskytnutí takové informace, ať jde o kohokoliv z členů rodiny. Z toho též jasně vyplývá, že první kdo by měl být o svém stavu informován, je nemocný – a nikoliv příbuzný. Nemusím snad říkat, že v našem zdravotnictví je tomu často právě naopak. Ovšem pokud to pacient výslovně nezakáže je asi dobré a správné rodinu včas a pravdivě informovat. Stejně jako je těžké vyrovnat se s touto informací pro pacienta, je to většinou těžké i pro jeho blízké, takže ani oni by v tomto kritickém období neměli uniknout pozornosti a případně péči lékaře.

Jak je patrné, jednoznačné řešení celé této problematiky dosud neexistuje. Neřeší ji uspokojivě ani zákony mnoha zemí.

C) SOCIÁLNÍ PROBLEMATIKA ONKOLOGICKY NEMOCNÝCH

Neméně důležitá je i sociální problematika onkologicky nemocných, jejich návrat do rodiny i do zaměstnání – a tím i do naší společnosti. V celé této problematice i v přístupu a chování celé společnosti je u nás třeba ještě mnohé změnit a dostat tak vztah lékaře a pacienta i celou péči o onkologicky nemocné na potřebnou úroveň. Znamená to tedy provádět neustále osvětu jak mezi zdravotníky tak mezi laickou veřejností. Je to úkol pro všechny, kteří se těmito otázkami zabývají.

D) ETICKÝ KODEX – PRÁVA PACIENTŮ

Tzv. „Etický kodex – práva pacientů“ by měl znát každý lékař, a měl by s ním seznámit i své pacienty. Tímto materiálem je totiž teprve vytvořena jakási rovnováha mezi pacientem a jeho lékařem – jelikož kdo zná svá práva, není už pouze „obětním beránkem“.

Závěr

Na závěr tohoto stručného nástinu etické problematiky jedné specifické části medicíny bych chtěl upřesnit, v jakém významu vůbec používám slova „etika“.

Chápu je jako označení pro nauku o morálce. Morálkou pak rozumím mravní vědomí, které zahrnuje normy chování, mravní ideály, hodnoty dobrého a zlého, humánního, pocitu studu, lítosti, povinnosti, správného či nesprávného, odpovědnosti a úcty. K morálce však patří i normy a pravidla dané společností.

(Liberec, 1992)

Literární odkazy uvedené v textu:

- 1] Vymětal, J.A.: Úloha lékařské psychologie v dnešní medicíně. Čas. Lék. čes., 130, 1991, č.5, str. 129.
- 2] tamtéž, str. 131.
- 3] Balint, M. et al.: Six minutes for the Patient. London, Tavistock, 1973.
- 4] Dostálová, Olga: Psychoterapeutické přístupy k onkologicky nemocným. 1. vydání, Praha, Avicenum 1986.
- 5] tamtéž.
- 6] tamtéž.
- 7] Rubín, Antonín: Etika v současné medicíně. 1. vydání, Praha, Avicenum, 1982.
- 8] Goulden, P., Naitove, B.: Medical science and the law. New York, Facts On File, 1984.

SPORT

► „ NOVEMBER PRAGUE 1992 “

(1. mezinárodní turnaj studentů ve volejbalu)

Ve dnech 20.11. – 22.11.1992 uspořádaly Medici di Praga a Ústav tělesné výchovy 2. a 3.LF UK Praha 1. ročník mezinárodního studentského turnaje ve volejbalu.

Hrálo se v hale SOU PS Ryšánka za účasti 12 smíšených týmů z celé Evropy (Německo, Rakousko, Polsko, Velká Británie, ČSFR).

Po dvou dnech kvalitních bojů byl turnaj ukončen s těmito výsledky:

1. skupina POŘADÍ:

1. LF UK Plzeň
2. VŠ Liberec (SVCH KOZLY)
3. Un.Szczecin (JKF)
4. Un.Würzburg (TEN TO ELEVEN)

2. skupina POŘADÍ:

1. 3.LF UK PRAHA (REGENT 12)
2. Un.Linz
3. PřF UK Praha
4. UN.Berlin (FU 1)

3. skupina POŘADÍ:

1. 3.LF UK Praha (BEZMILOSTI)
2. Un.London (RICHMOND PHULLIX)
3. Un.Würzburg (TERMINAL WEB BOMBERS)
4. Un.Berlin (FU 2)

Finálová skupina:**VÝSLEDKY:**

LF UK Plzeň : 3.LF UK Praha (REGENT 12)	0 : 2
3.LF UK Praha (BEZMILOSTI) : LF UK Plzeň	0 : 2
3.LF UK Praha (REGENT 12) : 3.LF UK Praha (BEZMILOSTI)	2 : 1

Skupina o 4. – 6. místo:**VÝSLEDKY:**

VŠ Liberec (SVCH KOZLY) : Un.Linz	0 : 2
Un.London (RICHMOND PHULLIX) : VŠ Liberec (SVCH KOZLY)	0 : 2
Un.Linz : Un.London (RICHMOND PHULLIX)	2 : 0

Konečné pořadí:

1. 3.LF UK Praha (REGENT 12)
2. LF UK Plzeň
3. 3.LF UK Praha (BEZMILOSTI)
4. Un.Linz
5. VŠ Liberec (SVCH KOZLY)
6. Un.London (RICHMOND PHULLIX)
7. Un.Szczecin (JKF)
8. Un.Würzburg (TERMINAL WEB BOMBERS)
9. PřF UK Praha
10. Un.Berlin (FU 1)
11. Un.Würzburg (TEN TO ELEVEN)
12. Un.Berlin (FU 2)

► POHÁR MEDICI DI PRAGA

Ve dnech 16. – 17. ledna 1993 uspořádala sportovní sekce MDP již 4. ročník turnaje v sálové kopané. V tomto roce se však poprvé zároveň jednalo i o kvalifikaci na 2. ročník mezinárodního turnaje „Medici di Praga“ s Cup 1993“, který naše studentské sdružení pořádá v dubnu. Pravděpodobně z tohoto důvodu a díky dobré tradici a propagaci (články ve Sportu) byl o letošní ročník enormní zájem. Pořadatelé proto pružně zareagovali a rozšířili počet účastníků až na rekordních 20 týmů (mimo jiné i z Plzně, Opavy, Podbořan a Kutné Hory).

Hrálo se tradičně v hale na Ryšánce, a to v pěti základních skupinách, jejichž vítězové a tři nejlepší mužstva z druhých míst se utkala „K.O.–systémem“ o konečné pořadí. Naši fakultu reprezentovali dva týmy z nichž byl tentokrát úspěšnější FC Regent 3. LF UK, jehož borci („Fialka, Dědek, Zrzek, Čaňdoch, Hurón, Tom, Petr, Zolo a Pavlas“) celkově obsadili velmi pěkné 4. místo. Na závěr uvádím výsledkový servis a konečné pořadí :

Čtvrtfinále:

FC Regent : Králova Pětka	2 : 0	
Hutní projekt : FC Spoceny sádlo	4 : 4	– penalty 6 : 5
FC Štuk : 1.LF UK Plzeň	6 : 2	
VŠZ Praha : CFC Letňany	2 : 3	

Semifinále:

FC Štuk : CFC Letňany	2 : 2	– penalty 2 : 0
Hutní projekt : FC Regent	2 : 1	

Utkání o 3. místo:

CFC Letňany : FC Regent	1 : 0
-------------------------	-------

Finále:

FC Štuk : Hutní projekt	6 : 2
-------------------------	-------

Konečné pořadí:

1. FC Štuk (FTVS)
2. Hutní projekt
3. CFC Letňany
4. FC Regent 3.LF UK Praha
5. FC Spoceny sádlo Podbořany
6. VŠZ Praha
7. Králova Pětka (VŠE)
8. 1.LF UK Plzeň

► SPORTOVNÍ SEKCE MDP PŘIPRAVUJE aneb JARNÍ SEZÓNA KLEPE NA DVEŘE

Naše studentské sdružení Medici di Praga (a zvláště pak jeho sportovní sekce – Lucka, Barča, Lukáš aj.) nezahálelo ani během zimního období a připravilo bohatý program pro „reprezentanty 3.LF UK“ na letošní jaro. Kromě účasti našich týmů v tradičních soutěžích VŠ ligy se jedná především o následující akce.

Ve dnech 2.-4.dubna to bude již druhý ročník mezinárodního turnaje v halové kopané „Medici di Praga' s Cup 1993“ v hale na Ryšánce, kterého se v tomto roce zúčastní celkem 20 týmů z universit celé Evropy (např. Amsterdam, Berlín, Brusel, Köln, Paříž, Groningen, Enschede, Turín, Würzburg atp.). Naši republiku budou zastupovat mužstva 3.LF UK („FC Kdyby a FC Regent“) a dalších fakult UK Praha.

Dále se týmy naší fakulty zúčastní následujících akcí:

- 4. ročníku *Universitních her ve francouzském Grenoblu (basketbal, fotbal a volejbal);*
- 10. ročníku *mezinárodního turnaje v kopané v holandském Enschede;*
- 6. ročníku *volejbalového turnaje v Paříži.*

V jednání jsou však ještě další akce.

Věříme, že naši reprezentanti se v silné konkurenci neztratí a budou ještě úspěšnější než v loňském roce. Podrobněji Vás o všech akcích budeme informovat v dalších číslech tohoto časopisu a na stránkách „Vita Nostra Servisu“. *Autorem všech sportovních příspěvků je MROŽ.*

HELE, NEVYTAHUJ SE. MŮJ BRÁCHA
JE NA MEDICÍNĚ A MOH' BY SI TĚ
VZÍT PĚKNĚ DO PARÁDY ...

DOPORUČUJEME

► Doporučujeme

Jaro KŘIVOHLAVÝ: Bolest, její diagnostika a psychoterapie.

ILF, Praha 1992, 68 str., cena neuvedena

Bolest je subjektivně prožívaná kategorie. Tzv. práh bolesti je u jednotlivců různý. Bolest je v určitém slova smyslu „autonomní“, tj. její prožívání není v přímé závislosti na závažnosti onemocnění. Pacienta bolest vždy obtěžuje a postižený hodnotí úspěšnost léčby právě podle toho, zda bolest byla lékařem odstraněna nebo alespoň minimalizována. Terapie bolesti je aktuální problém. Zvládnout zejména projevy tzv. chronické bolesti bývá často obtížné. Předpokladem terapeutického úspěchu je dozvědět se o fenoménu bolesti více.

V minulých dnech vyšel z pera známého pražského psychologa J. Křivohlavého ucelený, stručný a odborně fundovaný učební text, tematizující fenomén bolesti. Vydavatelem je Institut pro další vzdělávání lékařů a farmaceutů v Praze. Text je vhodný jak pro lékaře, tak i pro mediky.

Po nezbytném úvodu a poznámkách k současnému pojetí bolesti autor soustředil svou pozornost jednak na akutní a chronickou bolest (díl I.), jednak na psychoterapii bolesti (díl II.). Názvy podkapitol dobře dokumentují obsah : Dolorimetrie, Anamnéza bolesti, Topologie bolesti, Intenzita bolesti, Časový aspekt bolesti, Kvalita bolesti a Diagnostika specifických druhů bolesti (se zaměřením na bolesti zad a hlavy). V psychoterapii bolesti je možné použít řadu technik a o základních autor referuje: modulace dolního prahu a tolerance bolesti, placebo, sugesce, hypnóza, relaxace, biologická zpětná vazba – biofeed-back, kognitivní psychoterapie bolesti a kognitivně behaviorální techniky. Nezanedbatelný je též dobrý vztah lékaře a pacienta, který se může výrazně pozitivně uplatnit též v zvládnání bolesti.

Autor je psycholog a proto nezmiňuje farmakologické zvládnání bolestivých vztahů. Přesto – nebo právě proto – je Křivohlavého text poučný a inspirující. Žádný způsob nemoci by neměl být opomíjen, může-li prakticky ulevit nemocnému.

*Helena Haškovcová,
Ústav lékařské etiky,
3.LF UK Praha.*

Karel NOVÝ: Právnícké informatorium pro lékaře.

Právnícké a ekonomické vydavatelství Linde,
Praha 1992, 387 stran, brožovaná, *cena 135 Kč*

V poslední době lze pozorovat oprávněný zájem o legislativu se strany lékařů a ostatních zdravotníků. Poučit se „snadno a rychle“ o zmíněných právních předpisech lze z knihy neobyčejně aktuální, odborně fundované, srozumitelné a přehledné, totiž z nejnovější publikace Karla Nového. Potřebná příručka s názvem „Právnícké informatorium pro lékaře“ se objevila na knižním trhu v posledních dnech roku 1992. Názvy jednotlivých kapitol prozradí zájemcům více a proto je uvádím v náležitém pořadí:

1. *Přehled současné koncepce nového systému zdravotnictví.*
2. *Privatizace státního majetku zdravotnických zařízení (dále ZZ) – základ transformace českého zdravotnického systému.*
3. *Specifika (východiska) odstátnění a privatizace ZZ.*
4. *Ekonomické podmínky pro soukromé zdravotnictví.*
5. *Úhrada za provedené zdravotní výkony ZZ.*
6. *K daňové reformě a nové soustavě daní k 1.1.1993.*
7. *Soukromý lékař a vedení účetnictví.*
8. *Pojištění soukromé ordinace a jejího provozu.*
9. *Některé další vybrané právní otázky vztahu pacient–lékař.*
10. *Pracovně právní vztahy v nestátním ZZ.*
11. *Důchodové a nemocenské zabezpečení v soukromé zdravotnické praxi.*
12. *Zásady nového systému lázeňské péče a transformace lázní.*
13. *Nový způsob úhrady léčiv (zdravotnické techniky) a placené zdravotnické služby.*
14. *Další předpoklady provozu a vybavení ZZ.*
15. *Nová práva a povinnosti pacientů podle Zdravotního řádu.*
16. *Stavovské komory lékařů, stomatologů a lékárníků.*
17. *Státní správa a samospráva ve zdravotnictví.*

Poslední kapitola je souhrnem zásadních a právních norem z oblasti zdravotnického práva a znění vybraných dokumentů (stavovských předpisů).

Příručka je zpracována podle stavu ke dni 15.11.1992. Věřím, že se stane vyhledávaným pomocníkem každého lékaře.

*Helena Haškovcová,
Ústav lékařské etiky,
3.LF UK Praha.*

Jaroslav VACEK: Paranoidní syndrom vlastního zápachu.

Praha, Psychiatrické centrum 1992. 100 stran, cena 45 Kč.

Paranoidní syndrom vlastního zápachu je v naší populaci relativně vzácný a lékařské veřejnosti málo známý psychopatologický syndrom, se kterým se většina psychiatrů v průběhu své celoživotní odborné praxe setkává také zpravidla pouze v několika málo případech.

V úvodu jsou plasticky a živě popsány kazuistiky a práce věnované tématu. Další kapitola předkládá typické, mimořádné, ale i okrajové popisy nemocných, doprovázené bystrými a stručnými souhrny, rozborů a pečlivými diagnostickými závěry u každého případu. V závěru jsou porovnány vlastní zjištění s názory a hypotézami jiných autorů. Zvláště cenná jsou porovnání syndromu vlastního zápachu s dalšími sice známými, ale v psychopatologické klasifikaci obtížně zařaditelnými pojmy (vztahovačnost, hypochondrie, dysmorfofobie, parazitární bludy, ovládavá představa).

Autor užívá metody srovnávací psychopatologie, která je v jeho zpracování brilantní a inspirující. Demonstruje totiž význam a užitečnost psychopatologie a potřebu přesného definování pojmů, jichž užívá. Deskriptivně–psychopatologickým pohledem se autor dotýká i tradičního problému definice bludu a nebojí se citovat, že někdy jde u nemocného „o jakousi směsici obsese, ovládavé představy a bludu“. Ve srovnávací diskusi s názory psychiatrů–klasiků demonstruje, jak je možno se poučit ze studia zkušeností našich předchůdců.

*PhDr. Alena Palčová, Psychiatrické centrum,
informační středisko.*

Duševní poruchy a poruchy chování

Překlad nejnovější verze glosáře k mezinárodní klasifikaci nemocí ICD-10.

Tato verze se vyvinula z páté kapitoly 10. revize MKN (ICD 10). Uvádí klinické popisy, hlavní diagnostické linie a kódy pro všechny duševní poruchy a poruchy chování se kterými se běžně setkáváme v klinické psychiatrii. Klinické popisy a hlavní diagnostické linie byly dokončeny po širokém testování v terénu za spolupráce více než 700 kliniků a výzkumníků ze 110 institucí ve 40 zemích. Je výsledkem vůbec největšího výzkumného úsilí vynaloženého na zlepšení psychiatrické diagnostiky

Klasifikace rozděluje poruchy do deseti skupin podle hlavních obecných témat nebo popisovaných obrazů. U každé poruchy zajišťuje plný popis hlavních klinických projevů i všech ostatních důležitých, ale méně specifických průvodních projevů. Hlavní diagnostické linie určují počet, vliv a trvání symptomů, jejichž stanovení je obvykle vyžadováno dříve, než může být stanovena spolehlivá diagnóza. Hlavní linie jsou stylizovány tak, že pro diagnostické rozhodnutí v klinické praxi je ponechán určitý stupeň volnosti, obzvláště v situaci, kdy musí být stanovena předběžná diagnóza dříve než jsou k dispozici kompletní informace.

*PhDr. Alena Palčová, Psychiatrické centrum,
informační středisko.*

Dvě poslední jmenované knihy si můžete objednat na adrese:

Psychiatrické centrum Praha,
Informační středisko,
Ústavní 91,
181 03 Praha 8 – Bohnice,

tel. 8574645, 8559002.

KLUB OSVOBOZENÉHO SAMIZDATU

autorsko - čtenářské sdružení, jehož členy se můžete stát, jestliže zašlete svou adresu a zaplatíte členský příspěvek 50,- Kčs ročně na kontaktní adresu : Klub osvobozeného samizdatu, Věžeňská 7, 110 00 Praha 1, knihkupectví Primus, vypisuje subskripci na knižní tituly :

V. Belák	Zápočet z poniženia	verše slovensky
Z. Bratršovská - F. Hrdlička	Cesta k močálu a jiné povídky	
J. Demčík	Děti republiky	historická próza
J. Durych	Eseje	
G. Goepfertová	Ohňostroj marnosti	verše
M. Hofman	Hra na divergenci	román
J. Hořec	Milenci v texaskách	verše
J. Kesslerová	Konec městečka	próza
E. Kantůrková	Valivý čas proměn	eseje
F. Kautman	K typologii literární kritiky a literární vědy	
M. Klánský	Albatros	román
E. Kolár	Vila Humboldt	román
P. Kolevski	Moře schoulené v dešti	verše
J. Linek	Není čemu závidět	verše
Š. Loewensteinová	Filosof a moralista Emanuel Rádí	
K. Pecka	Rekonstrukce	verše
M. Petrušek	Alternativní sociologie	
I. Pondělíček	Labyrint duše	studie
Z. Rotrekl	Němé holubice dalek	verše
M. Scheneler	Odpoledne vypůjčené z minulé sezóny	prózy
Z. Susa	Vyprávění o Češích a Němcích v Čechách	eseje
J. Zogata	Hledače hvětin nikdo neuhlídá	próza

Ceny knih budou stanoveny podle nákladu a náklad bude určen podle počtu objednávek. Knihy budou vydávány v pořadí, určeném nejvyšším počtem subskriptentů na jednotlivé svazky.

Český filosof Emanuel Rádl

KLUB OSVOBOZENÉHO SAMIZDATU /KOS/ vydává v roce padesátého výročí úmrtí Emanuela Rádla, nejvýznamnějšího filosofa první poloviny tohoto století práci **Šimona Loewensteinová, Filosof a moralista Emanuel Rádl /1873 - 1942/.**

Mezinárodního ohlasu dosáhl Emanuel Rádl již na počátku století, a to zprvu především jako přírodovědec a později též jako filosofický myslitel. Kritický pokračovatel demokratického myšlení T. G. Masaryka byl profesorem filosofie přírodovědecké fakulty University Karlovy. Profesor Jan Patočka opakovaně upozorňoval na nepominutelné zásluhy tohoto myslitele v duchovním životě první republiky.

Přehlednou práci o díle a životě Emanuela Rádla napsala Šimona Loewensteinová, vědecká pracovnice, která již řadu let působí v SRN. Po dlouhé době tak vychází zajímavá monografie o tomto významném českém mysliteli.

Pokud máte o publikaci zájem, zašlete objednávací lístek na uvedenou adresu.

Objednávací lístek

Přihlašuji se za člena KOS

Objednávám závazně :

Š. Loewensteinová, Filosof a moralista Emanuel Rádl
rozsah cca 110 stran, cena cca 80,- Kčs počet

Jméno

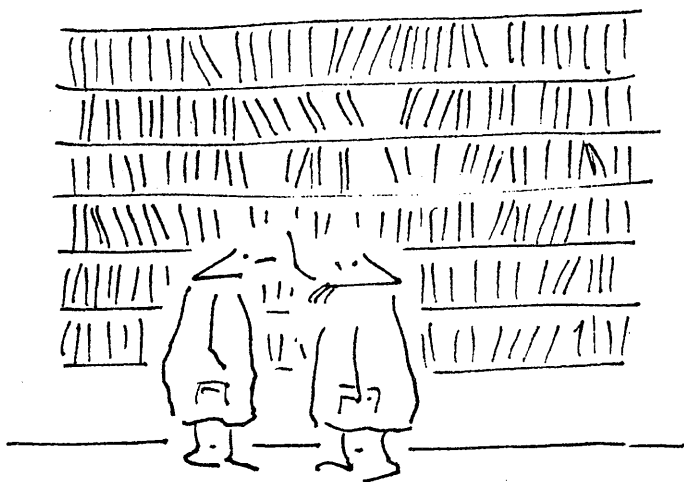
Adresa

Podpis

Zašlete poštou - vyzvednu osobně

Klub osvobozeného samizdatu

knihkupectví Primus, Praha 1, Věžeňská 7, PSČ 110 00

NAŠE VÝUKA SE SKLÁDÁ PŘEDEVŠÍM
Z NADBYTEČNÝCH INFORMACÍ.
ZAJÍMÁ NÁS TOTIŽ, CO SI S TÍM
STUDENTI POČNOU...

TEXTY

► T E X T Y

NOVÁ RUBRIKA VE VITA NOSTRA REVUE

Úvodní redakční poznámka

T E X T Y – nová rubrika ve VITA NOSTRA REVUE

VITA NOSTRA REVUE otevírá novou rubriku nazvanou „TEXTY“. V této rubrice mají pedagogové 3.LF UK možnost aktuálně otiskovat studijní texty, které považují pro svůj obor za závažné a které nebyly dosud publikovány ve standardní studijní literatuře fakulty či jsou i jinak pro studenty obtížně dostupné.

Rozsah jednotlivých textů je omezen horní hranicí 50 stran klasického formátu (tj. 60 úhozů na řádek, 30 řádků na stránku), a to včetně obrázků, schémat, tabulek apod.

Texty budou přijímány pouze na disketě v textovém editoru T 602 (tedy stejně jako ostatní příspěvky do VNR), vzhledem k rozsahu této rubriky však redakce vyžaduje již korekturovaný text v jeho konečné podobě. Doplňky (obrázky, grafy, fotografie) dodávejte zvlášť s přesným popisem a označením, kam mají být do textu zařazeny. Případné nejasnosti či nutné úpravy je možno domluvit při podání textu redakci.

Vzhledem k tomu, že na naší fakultě studují i zahraniční studenti, mohou být textu uváděny i v anglickém jazyce.

Autoři mohou texty zasílat na kontaktní adresu uvedenou v tiráži časopisu.

Věříme, že tato rubrika zvýší atraktivnost časopisu nejen pro přispivatele, ale také pro studenty, event. další čtenáře.

*MUDr. Jiří Ježek,
redaktor VNR.*

► D E S E T KAPITOL Z EXISTENCIÁLNÍ ANTROPOLOGIE

(Shrnutí úvodních témat semináře "Fenomén člověka"
pro studenty 3.LF UK - 1991/92)

Jiří Ježek

1. Základní rysy filosofického myšlení

Ačkoliv náš výklad není úvodem do filosofie, ale úvodem do jedné z filosofických disciplín, je třeba zpočátku osvětlit způsob, jakým filosofie pracuje.

Zásadním východiskem filosofického přístupu je radikální kritika a neustálá pochybnost o čemkoliv daném. Ptáme-li se tedy, „co je filosofie?“, pak musíme podrobit kritice nejprve samu tuto otázku. Znamená to, že musíme především prozkoumat její oprávněnost.

Jakkoli vypadá tato otázka „nevinně“, omezuje svým obsahem velmi významně prostor pro naše odpovídání. Manévruje s naším myšlením a zavádí je nenápadně tam, kam „sama chce“. Podsouvá nám „svoji vlastní“ odpověď, a to použitím tázacího zájmena „CO?“. Prostřednictvím tohoto zájmena nám napovídá, abychom odpověděli v tom smyslu, že filosofie je „NĚCO“ – tedy že filosofie je jakási „věc“. Staví nás tak již předem do pozice distance, neboť byla-li by filosofie opravdu „věcí“, znamenalo by to, že stojí mimo nás, že je nám vnější (transcendentní), že ji nelze bezprostředně uchopit, ztotožnit se s ní.

Podstatou filosofie je však pravý opak: filosofie je „způsob myšlení“ – tedy něco bezprostředního, vnitřního, imanentního. Je to pohyb, který vykonáváme zároveň s promyšleným problémem – tedy pohyb na úrovni myšlení.

Otázku „co je filosofie?“, jsme tedy touto krátkou úvahou shledali neregulérní, a tudíž neoprávněnou. Zároveň jsme tím naznačili, jak filosofie pracuje, jak se zmocňuje nastolených otázek. Poznali jsme, že samo kladení otázek je pro filosofii stěžejním problémem, neboť otázka sama často mnohé vypovídá – třeba i negativně, jako v tomto případě – o předmětu tázání, neboť způsob položení otázky předznamenává odpověď. Tuto odpověď navíc každá otázka dokonce již předpokládá.

Aby filosofie mohla být skutečně svobodnou disciplínou, musí tedy především sama otázky klást, resp. hledat stále nové způsoby, „jak se ptát“. Teprve poté, co najde onu „správnou“ a „regulérní“ otázku, může se pokusit položit odpověď. Filosofie je tedy především neustálým kladením základních lidských i obecných otázek.

Řekli jsme, že filosofie je jakýsi duchovní pohyb.

Ani filosofický text nelze číst jinak než právě tak, že jej budeme myslet – že budeme „jeho pohyb sledovat“ (vykonávat). Při této činnosti nejde o získání

konkrétních informací, jak jsme na to zvyklí z řady jiných oborů. Jde o bezprostřední zkoumání problémů, otázek a vztahů samých, jde o způsob, jakým je promyšlíme.

Otázka po podstatě filosofie tudíž nemůže znít, „CO je filosofie?“, ale „JAKÁ je filosofie?“, nebo ještě lépe, „JAKÉ je filosofické myšlení?“.

Pokusme se poukázat na jeho základní rysy.

Filosofie reaguje na samotný svět, řád, kosmos, bytí. „Reflektuje je“ – je tedy především myšlením reflektujícím.

V této reflexi je vždy radikální, neboť se snaží problémy důsledně promyšlet a domýšlet. Samozřejmě neočekává, že při tom dospěje k definitivním závěrům. Naopak: filosofie promyšlí stále znovu jedny a tytéž základní otázky, provázející lidské bytí (hovoříme o tzv. „věčné filosofii“).

Dále je filosofie myšlením kritickým, tj. myšlením, které zůstává nespokojeno s jakoukoli odpovědí – které podrobuje veškeré výpovědi neustálé kritice.

Za každou takovou odpovědí odhaluje filosofie další otázky. Tak se z řešení problému stává opět problém – v tomto smyslu je filosofie myšlením problematizujícím.

Vzhledem k tomu, že všechny tyto rysy uplatňuje filosofické myšlení zároveň samo na sebe, je v podstatném smyslu myšlením sebereflektujícím.

Po uvedení těchto rysů by se mohlo zdát, že filosofie vlastně pouze zpochybňuje a klade otázky, sama však nikdy nic konečného nevypovídá. Filosofie by tak mohla působit víceméně jako prostý relativismus. Tato „relativnost“ se však ve filosofii vždy týká pouze jednotlivých perspektivních pohledů, jednotlivých přístupů a řešení problematických otázek. Reflexe, tázání a pochybnost, které jsou vlastní podstatou filosofie, jsou však samy o sobě principy „absolutními“. Nikoliv tedy relativita, ale právě „absolutní“ je konečným obsahem i smyslem filosofie.

Celý další výklad je v podstatě rozvedením a obhajobou této téze. Pro začátek však postačí mít na mysli, že filosofie je pohyb myšlení, který se neuskuteční bez naší vůle a ochoty aktivně jej vykonávat. Pokusme se zde tento pohyb společně provést.

2. Jazyk filosofie

Na rozdíl od jazyka běžné mluvy či jazyka vědy nelze výpovědi filosofického jazyka verifikovat porovnáním s nějakou konkrétní skutečností. Vždy je v nich přítomen poukaz k něčemu širšímu, k horizontu, ke skrytosti, k tajemnu. Lze tedy říci, že filosofický jazyk je svojí podstatou jazykem měkkým, otevřeným.

(Extrémním případem takového „měkkého jazyka“ je básnění. „Jazyka tvrdého“ používá naopak např. matematika či věda. Pokusy o aplikaci „tvrdého jazyka“ do filosofie zbavují ve svém důsledku filosofické myšlení toho nejpodstatnějšího: zbavují je otevřenosti, a tedy schopnosti „tázat se“. Takové filosofické směry končí většinou jako čistá logika či lingvistika. Pozn. autora.)

Pojmy, kterými filosofický jazyk disponuje, jsou pojmy otevřenými. Neplní funkci prostého symbolu či zástupu, ve kterém jde o „relativní“ přesnost (jak to známe například z jazyka vědy). Symboly a znaky ve filosofii v sobě nesou současně celé komplexní sémantické pole, založené v dosavadní zkušenosti, a navíc zůstávají vždy otevřeny novým možnostem, souvislostem a poukazům.

Jako jednoduchý příklad takového poukazování uveďme slovo „domov“. Obsah tohoto pojmu není vyčerpán označením místa, kde bydlíme, kde „právě žijeme“. „Domov“ je i místo, kde se cítíme „být doma“. Filosofický přístup pak obrací naši pozornost na otázky, zkoumající, co toto „být doma“ znamená: odhaluje nám takové fenomény jako je bezpečí, ochrana, teplo, jistota, láska apod.

Jiným příkladem může být „zlomený peníz“. Mince v této podobě neplní svoji běžnou zástupní funkci prosté kupní síly, ale stává se poukazem mnohem hlubším: i zcela neznámý člověk, vlastnící odpovídající polovinu mince, je hoden naší plné důvěry. Symbolem „zlomené mince“ je tak nahrazen celý jinak velmi složitý a mnohdy dokonce zcela nemožný proces ověřování důvěryhodnosti.

Na těchto příkladech je patrné, že „poukazování“ je nejen velmi vhodným, „konkrétním“ a v jistém smyslu dokonce nenahraditelným způsobem odhalování, odkrývání světa. Je to fenomén zakládající dialog mezi lidmi a světem.

Otevřený, měkký jazyk pracuje s poukazem a symbolem nikoliv díky své nedokonalosti, ale naopak proto, že mu takovýto způsob výpovědi bytostně vyhovuje a náleží. „Nevyslovitelnost plnosti existujícího“ je vnějším i vnitřním předpokladem tohoto jazyka – to znamená, že měkký, otevřený jazyk tuto fatální nevyslovitelnost předpokládá jakožto atribut předmětů svého tázání a zároveň ji akceptuje jako vnitřní princip, z něhož sám vychází.

Poněkud zjednodušeně bychom snad nyní mohli říci, že smyslem měkkého, otevřeného jazyka není popis, ale poukaz. Poukaz, dějící se promluvou.

Předpokladem pro „poukazování“ je ovšem naše rozumění takovému jazyku. Z tohoto hlediska je možno rozlišovat mezi promluvou jakožto „prostým mluvením“ a promluvou jako smysluplnou „řeč“.

Jazyk, jemuž není rozuměno, není ničím víc než „prostým mluvením“. Víme, že jde o promluvu, nevíme však, co tato promluva říká. (Příkladem je setkání s cizincem, jehož jazyk neovládáme: rozumíme sice tomu, ŽE mluví, ale nerozumíme, CO říká.) Toto „mluvení“ je pro nás pouhým přívalem zvuků, za nímž sice cítíme slova, ale který pro nás nemá začátek ani konec – a tedy ani směr a smysl.

„Řečí“ naproti tomu nazýváme jazyk, jemuž rozumíme. Řeč pro nás není neurčitým či samoučelným děním. Má schopnost sdělovat. Jazyk k nám promlouvá „smyslu-plně“ právě řečí.

Dobrali jsme se tedy tohoto závěru: smyslem jazyka je „poukazování“, smyslem řeči je „sdělování“ těchto poukazů.

Řekli jsme, že jazyk k nám skrze řeč promlouvá. O co v této promluvě jde? Jde o to rozumět smyslu řečeného, tedy zachytit jakýsi srozumitelný celek.

Výrazy „význam“ a „smysl“ nabývají v této souvislosti různého obsahu. Nositeli významu jsou jednotlivá slova, tato slova však nejsou nositeli smyslu. Zachytit, podržet a nést smysl umožňuje právě jazyk, obracející se k nám srozumitelnými promluvami řeči.

V tom, jak nám odhaluje skutečnost, se pro nás jazyk stává nezákladnějším modelem našeho (lidského) světa. Usnadňuje nám (či dokonce umožňuje) orientaci v našem bytí ve světě. Toto tvrzení samozřejmě neznamená, že by sám jazyk mohl být jakousi dokonale podrobnou „mapou“, podle které by bylo možné chodit se zavřenýma očima. Jazyk pouze „napovídá“ našemu myšlení. Je schopen nás „uvádět“, ale nikoliv vést. Je a zůstává vždy pouhým poukazem, ukazatelem, nápovědí na cestě. Je to „mapa“ plná bílých míst, která musíme vyplnit my sami naším pohybem: naším úsilím, naším směřováním, naším napražením k horizontu, naším vztahováním se ke vzdálenému a k nedohlednutelnému.

(Toto úsilí a směřování – jak ještě dále uvidíme – je pravým obsahem onoho „bytí na cestě“, které nacházíme již ve Starém zákoně jako úděl a úkol člověka. Jde o neustálé spění k horizontu, jenž nikdy není zde, ale k němuž naše bytí – právě za vydatné pomoci jazyka – neustále poukazuje. Tento „poukaz za horizont“ – čili poukaz někam, kde nejsme a kde nikdy nemůžeme být – tvoří podstatnou inspiraci pro hodnotové naplňování lidského bytí. Pozn. autora.)

Tímto svým poukazem, svojí neustálou „otevřeností“ nám jazyk ukazuje, že nedílnou součástí našeho světa je to, co není. V jazyce je tato skutečnost nejmanifestněji vyjádřena mlčením.

Mlčení je nejvýmluvnější a nejotevřenější ze všech promluv jazyka, stejně jako ve světě je „horizont“ výmluvnější a smysluplnější než všechny věci, které máme „při ruce“.

(Důkazem toho, že mlčení je aktivním výkonem jazyka, je skutečnost, že mlčet lze pouze tam, kde se mluví – tedy kde je přítomen člověk. Kde chybí promluva, není ani mlčení, ale jen prosté ticho. Pozn. autora.)

Nabízí se nyní srovnat náš výklad o jazyce s tím, co jsme řekli o filosofii.

Jazyk (podobně jako filosofii) nelze chápat jako pouhý nástroj („věc“). Spíše jej můžeme přirovnat k jakémusi „živlu“, v němž se nalzáme a jehož pohyb konáme.

Takto chápaný jazyk si nelze osvojit jinak, než že jej bezprostředně prožíváme. Jazyk je v tomto smyslu prostředkem kontaktu s naším původním bytím. Jednotlivá vyjádření jsou vsazena do struktury naší existence, jsou součástí našeho – čili námi zakoušeného – světa. Tak jako je svět, v němž žijeme, „naším světem“, tak se i jazyk, který používáme, musí stát „naším jazykem“. Jazyk, který není takto „osvojen“, pozbývá jakékoli inspirace a živosti: podržuje si atribut „mluvení“, nikoliv však možnost „smysluplné řeči“.

Jazyk má tedy s filosofií společný účel: je jím „smyslu-plná“ promluva. V ní pak počívá především jazyk filosofie.

Dalším společným rysem je ohled na kontext.

Ačkoliv jsme řekli, že filosofický jazyk je jazykem „měkkým“, je třeba zdůraznit, že v konkrétních vyjádřeních dbá o maximální preciznost a přesnost – jeho „měkkost“, otevřenost není tedy v žádném případě vykoupena libovolností. Pojmy, symboly a znaky se v jazyce neosmyslňují samy – smysl jim propůjčuje vždy kontext, do něž jsou zasazeny. V rámci tohoto kontextu se jazykové poukazy stávají „tvrdými“, tedy velmi ostře vymezenými.

Je tomu tak proto, že funkčnost poukazu je umožněna právě jen stabilizovaným konsensem o významu symbolu – tedy „kontextem“. Všechny věci, události či promluvy nesou v sobě možnost poukazu. Jsou to tedy jakési „volné“, nenaplněné symboly. Nemohly by však sloužit jako průkazy jakéhokoliv fenoménu, pokud by o jejich významu nepanovala v rámci daného kontextu shoda. Odlišný výklad jednotlivých symbolů by je pochopitelně degradoval a namísto porozumění by vznikalo zmatení a chaos.

Při zacházení s filosofickým jazykem tedy musíme mít na mysli právě toto: na jedné straně vybízí ke svobodnému a nespoutanému myšlení, na straně druhé nutí k ustavičnému ohledu na celek, na kontext.

V úvodní kapitole jsme zdůraznili, že otázky, kterými se filosofie zabývá, jsou otázkami základními. Proto lze nyní říci, že v případě filosofického jazyka je kontextem celé naše bytí. Z toho plyne, že jazyk filosofie je vposledku vždy spoludefinován etickou rovinou – odpovědností vůči absolutním hodnotám, vůči smyslu.

3. Zrození „člověka“

(V následujícím textu je používáno výrazu „zvíře“. Je třeba jej chápat jako pouhé schéma, nikoliv jako pojem vyhovující biologickým kritériím. Vyjadřuje jisté pro filosofii významné momenty v tendenci, v pohybu, v „existenci“ živé bytosti. Pojem „zvíře“ označuje nejspíše „non-humánní“ či „pre-humánní“ bytost – tedy bytost, na níž se nevztahují ony filosofické fenomény, které náležejí výhradně a zároveň nutně k lidskému bytí. Následující výklad tedy rozhodně nemá v úmyslu jakkoliv zpochybňovat autonomii, jedinečnost a důstojnost bytí skutečných zvířat – o nichž toho ostatně víme tak bytostně málo... Pozn. autora.)

Svět zvířete je místem, v němž chybí otázky. Je místem, ve kterém je možné na přicházející podněty reagovat na základě instinktů, jimiž příroda své tvory vybavuje. Zvíře se tak pohybuje vždy v určité omezené „lokalitě“ (situaci), která je pro ně „již známou“. Díky pudovému vybavení je schopno na tento „svůj svět“ adekvátně reagovat: v rámci tohoto uzavřeného systému je schopno bez zásadnějších problémů obstát. Nesetkává se zde s „neznámým“ (přesněji řečeno, setkání s „neznámým“ – tj. odlišným, cizím, extrémním – vede u něj většinou k fatálním důsledkům).

Za této situace není zvíře nuceno volit, neboť každý podnět „známého světa“ mu umožňuje v podstatě jedinou, vývojem prověřenou reakci či sled reakcí. Zvířeti tak zůstává uzavřen přístup k „životu v možnostech“.

Podobně lidoopi, z nichž se později vyvíjí člověk, žijí v takto uzavřeném, přirozeném – a tudíž pro ně vhodném – světě. Své přirozené místo však ztrácejí. Aby mohli přežít, jsou nuceni obstát v takových podmínkách, na něž nejsou od přírody vybaveni schopností reakce.

Přírodou jsou tato zvířata vystavena dvojímu tlaku: tlaku přemnožení, který zatlačuje některé opičí kmeny stále severněji do prostředí savan, a tlaku měnících se klimatických podmínek, které mění tyto savany v nehostinné oblasti.

Opice, žijící v takovém prostředí, mají v podstatě dvě krajní možnosti. Za prvé mají možnost stáhnout se zpět do původního, vlídnějšího pásma subtropů a tropů a tam pokračovat ve „zvířecím životě“. Návrat je ovšem značně ztížen díky zmíněnému přemnožení opic v těchto oblastech. Druhou možností je setrvat a pokusit se obstát v podmínkách, které sice nejsou příznivé, poskytují však pro život dostatek prostoru.

Z evolučního hlediska můžeme říci, že našimi předky jsou ti, kteří se nevracejí – tedy ti, kteří obstáli v situaci definitivní ztráty svého přirozeného místa ve světě.

„Nepřirozenost“, nesamozřejmost svého nového postavení jsou pochopitelně nuceni kompenzovat. Evidentní fyzická nedostatečnost způsobuje, že jako nejučinnější „prostředek“, jak přežít, se během doby osvědčuje vynalézavost a lest. Z těchto důvodů jsou kladeny stále vyšší nároky na rozvíjení schopností jiného druhu než dosud – především schopnosti myslet.

Je třeba říci, že myšlení nelze považovat za prostý důsledek adaptace na úrovni dříve dostačujících mechanismů. Jde o zcela zásadní kvalitativní změnu postoje vůči světu i vůči sobě samému. To se projeví na jedné straně v aktivním a tvořivém přístupu k praktickému žití, na straně druhé v přijetí (akceptaci) světa jakožto problému: jako věčného stavu nevyhovujících, cizoty, tajemna a ohrožení. V důsledku této změny dochází člověk nakonec k pochopení svého bytí jako možnosti v „cizím“ světě obstát.

V tomto aktu se tak odehraje podivuhodný vývojový „skok“. Svět již není oním „plným“, „známým“ místem. Náš předek ztratil schopnost plně se v něm orientovat. Bytí se stalo neznámem, otevřeností, předmětem tázání. Stalo se otázkou. Původní „zvířecí bytost“ se tak ocitla na kvalitativně zcela nové úrovni: akcentací duchovna se vydala na cestu k „BYTÍ ČLOVĚKEM“.

4. Život v mýtu jako vztah zodpovědnosti

Předdějinné období člověka nazýváme obdobím mýtickým. Dochází v něm k postupné přeměně způsobu existence z bytí „přírodního“ v bytí vskutku „lidské“. V situaci znejistění a stálého ohrožení člověka ve všech rovinách jeho života plní mýtus funkci zachování jistoty.

Zárukou jistoty je pro mýtického člověka minulost. V ní bylo vše založeno, započato, v ní se vše „osvědčilo“. Nyní nezbyvá než toto minulé, opakovat, a tím se na něm podílet. Jinými slovy: „vše se již stalo“.

Pozornost je proto upřena na tu činnost, která vede ke zpřítomňování minulosti: na různé stereotypy, návyky, kultury, obřady. Mýtus („slovo“, „vyprávění“) je právě cosi takto se magicky opakujícího, nezačínajícího a nekončícího, cosi věčného a vždy zpřítomnitelného.

Metafora „slova“ a „vyprávění“ zde není náhodná: akcentuje dorozumívací funkci mýtických úkonů. Pomocí nich komunikuje mýtický člověk s tím, co jej převyšuje: s bohy, s věčností, s minulostí, s počátkem – tedy s oním „původním bytím“. Mýtické akty jsou tak vlastně jakýmsi „meta-jazykem“, který spojuje přítomný svět s minulostí, s „věčností“.

Řekli jsme, že jednání zvířete v jeho „známém“ světě se vyznačuje „nutností“, uzavřeností vůči různým možnostem. Toto „nutné jednání“ se v mýtu zvláštním způsobem transformuje.

I pro mýtického člověka postrádá život v jistém smyslu jakékoliv volby. Přežití je totiž možné jen za cenu jednoznačného, stereotypního a opakujícího se jednání. Mýtický člověk stojí tvář v tvář přírodě, která jej nezahubí pouze tehdy, neporuší-li její řád. Rozměry tohoto řádu se pohybují ve velmi jednoduchém schématu: „zabiješ – budeš zabit“. Jde tedy o boj o přežití, o starost ze dne na den: každý den znamená stejnou nejistotu a stejně plně nasazení. V tomto „obstarávání“ jde vždy znovu o „totéž“ – totiž o všechno.

Každodenně prožívaná „nutnost“ se odráží i v prožívání času: život mýtického člověka se odehrává v cyklu – a to především v cyklu jednoho dne.

Každý den je pro člověka jakoby „tentýž“: je „vždy již prožit“. Život začíná vlastně s každým ránem znovu.

Takto neměnně se v mýtu opakují i všechny ostatní děje, události i celé životy. Veškeré toto dění slouží jedinému: opakovat minulost.

V tomto pojetí není budoucnost ničím víc než opakováním minulosti. Budoucnost v pravém slova smyslu tedy neexistuje. Je pouze „novým dneškem“, který je však neustálým opakováním minulého. Budoucnost je tak „to, co bylo“.

Ani jedinec nehraje v tomto mýtickém dramatu nijak významnou roli. Celý jeho život, všechny jeho dny slouží k opakování minulosti. Všechny jeho zkušenosti nejsou ničím jiným než ověřením její platnosti. Nic nového nemůže přijít – vše, co se stalo, stalo se na počátku.

Čím ale toto „opakování“ ve své podstatě je? Jaké je pozadí zdánlivě naivních kultů a obřadů?

V kultu se opakuje to, co se „již stalo“. Kultovní obřady mají potvrzovat mýtickému člověku fakt, že přítomnost se děje „tak, jak se dít má“ – to jest ve shodě s minulým. Nejde v nich o prosté opakování, o jakousi „kopii“ minulosti. Jde o skutečné „zpřítomnění minulého“, o znovu-nastolení, znovu-prožití.

Opakovat zde tedy znamená „být při tom“. Mýtus tak objevuje ryze lidský a plně aktivní způsob, jak být i nadále součástí oné vždy již jsoucí „minulosti“ – jinými slovy, jak si nadále podržet svůj podíl na veškerém bytí, na „věčnosti“.

(I když počátek lidských „dějin“ lze datovat až mnohem později, neboť souvisí s lineárním prožíváním času, tedy s vědomím continuity a se vznikem písma, „historie“ lidského ducha začíná již zde, v mýtu. V jeho důrazu na „věčnost“ je totiž přítomno již cosi bytostně a specificky lidského: materiální jistoty jsou zde nahrazeny jistotami duchovními. Pozn. autora.)

Lze tedy říci, že obřady, kultury a jiná „vyprávění“ slouží člověku k ujištění v tom, že svět je stále „tak, jak je“ a že je mu příznivě nakloněn. Z toho je patrné, že mýtus není rozhodně projevem „naivity“ lidského ducha. Je to skutečný dialog člověka se světem. Jen se svolením tohoto světa si smí člověk brát: tj. lovit, zabíjet, loupit – jedním slovem přežívat.

Nezdaří-li se obřad před lovem, nemá smysl se pokoušet ani o lov. Takový lov, k němuž nedal „svět“ svůj souhlas, se totiž zdařit nejen nemůže, ale ani nesmí! Bylo by to porušení „řádu“.

Mýtus tedy není záležitostí pověry či prosté nevědomosti. Je projevem rozvinutého vztahu zodpovědnosti: člověk se „zodpovídá“ přírodě, světu, bohům ze všech svých činů.

Onen „sou-hlas“ musí být přítomen každému lidskému jednání. „Zodpovídání se“ jde dokonce tak daleko, že porušení smlouvy (např. zabití zvířete napříč nepříznivému průběhu či výsledku obřadu) je chápáno jako přestupek, za nějž bude trpět celý rod. Proto je jedinec, který se provinil proti „vůli přírody“, z tlupy vyhnán.

Přítomnost fenoménů zodpovědnosti, viny a trestu naznačují, že mýtický člověk nahlíží své bytí nikoliv již jako holou „nutnost“, ale jako určitou „možnost“.

Dohodě, smlouvě lze totiž dostát anebo ji lze porušit. Porušení však dosud znamená jediné: ztrátu „výsady“ přijímat a brát – a tedy i právo (možnost) přežít.

(Je příznačné, že fenomén možnosti se člověku ukazuje hned na počátku v nejextrémnější podobě: jako možnost žít nebo zemřít. Tato skutečnost velice názorně vypovídá o celkové situaci člověka nejen v mýtu, ale v jeho bytí vůbec. V našem výkladu se k tomuto jevu ještě vrátíme. Pozn. autora.)

V tomto okamžiku samozřejmě ještě nejde o možnost „regulérní“, neboť z její extremity vyplývá, že ji lze smysluplně naplnit pouze jediným způsobem: jakékoliv porušení smlouvy se totiž prakticky rovná smrti. V existenciální rovině má však tato vpravdě „lidská“ situace zásadní význam: jde o to, že již je „jako možnost“ pochopena.

Používání instituce viny a trestu je důkazem takového chápání. Člověk sám bere na sebe zodpovědnost za provinění i úděl následného trestu. Jde o iniciativu z lidské, nikoliv „božské“ strany.

Kmen tedy trestá svého příslušníka za porušení „nutnosti“. Co toto přijetí odpovědnosti za provinění znamená?

Neznamená nic jiného než to, že svým přiznáním viny se již člověk oné „nutnosti“ vymyká. Odpovídá na ni totiž „ze své vůle“.

Existenciální situace člověka tedy již není „nutná“ a jednoznačná. Tím, že ji chápe hned odpočátku jako akt zodpovědnosti, nárokuje si člověk své „podílnictví“ na dění světa.

Tento krok je pro další vývoj směrem k „lidství“ bezesporu rozhodující, neboť je aktem nastolení lidské důstojnosti.

Mýtus se svými obřady a kulty není tedy počínáním těch, kteří „nevědí nic o světě“. Je naopak velmi složitým – a pro člověka bytostně podstatným – vztahem ke světu: je dohodou s tímto světem o vlastní existenci, dohodou, v níž obě strany mají svůj „hlas“.

Nejsou to tedy samotné rituály, jimiž člověk ve své holé vystavenosti vposledku světu čelí. Bezpečí a jistotu si poskytuje (zdánlivě paradoxně) on sám – a to pochopením svého vztahu ke světu jako vztahu zodpovědnosti.

5. Prolomení kruhu

Řekli jsme, že prožívání času (a tedy i prožívání vlastní existence) má u mýtického člověka cyklický charakter. Tento způsob prožívání lze vyložit z pocitu bezbrannosti, který člověk zakouší poté, co ztrácí své samozřejmě místo v přírodě.

Příroda mu již není jistotou (matkou, domovem, bezpečím), ale naopak čímsi neznámým, cizím, „ne-bezpečným“ – tedy něčím takovým, proti čemu se musí bránit, chce-li přežít. Svět mu již neposkytuje žádné „živé“ (materiální) jistoty. Svůj každodenní život je si tedy mýtický člověk nucen „za-bezpečit“.

Děje se tak aktem „mýtizování minulosti“, v němž se člověk instinktivně obrací směrem, který mu byl kdysi dávno skutečným domovem. „Zpřítomňování“ minulosti pak zajišťuje v cyklicky se opakujících rituálech, které nakonec určují i sled a průběh jeho praktických životních úkonů. Postupem času však dochází k „prolomení“ tohoto cyklicky prožívaného života.

Jaké jsou příčiny takové proměny?

Tato proměna vychází z běžné životní zkušenosti, která ukazuje mýtickému člověku stále zřetelněji, že „kult minulosti“ není schopen plně garantovat dnešek. Tento kult v sobě totiž nezahrnuje podstatný úkaz všední zkušenosti – změnu.

Ve světě je změna nejběžnějším, každodenním, všudepřítomným a nejživějším prožitkem. Její vnímání je u mýtického člověka umocněno faktem, že s rozvojem svých schopností a poznatků začíná chápat jinak i své postavení a svou úlohu ve světě: původní bezbrannost se proměňuje v nový pocit – v prvotní záchvěv „sebe-vědomí“.

Přerod z cyklického prožívání času na lineární je tedy u člověka spojen s postupným uvědomováním si proměnlivosti, kontinuity a jedinečnosti lidské existence. Kromě „věčného řádu“, který byl založen „minulostí“ a který je vždy „již zde“, je tu nyní i konečný, individuální lidský život: osobní zájem člověka, jeho vlastní bytí.

Pochopí-li člověk sám sebe jako bytost, která nežije prostě „ze dne na den“, ale jejíž život doznává v „přežívání“ neustálé změny, pak i plynutí času nemůže již vnímat cyklicky (tedy jako pouze a stále opakované). Musí je chápat jako pohyb „odněkuď někam“. Na rozdíl od „bytí v kruhu“ musí v sobě takové pojetí zahrnovat ideu směru.

S přijetím „směřování“ je ovšem nutně spjata i myšlenka na budoucnost.

Je zřejmé, že pro mýtického člověka není budoucnost ani samozřejmou nutností (jako minulost) ani cílem veškerého úsilí (jako přítomnost). Je však – jak se dále ukáže – možným zdrojem nového příslibu, nového účelu, a tedy – v jistém podstatném smyslu – příslibem nové jistoty.

Myšlenka budoucnosti souvisí bezprostředně s praktickým životem. Objevuje se totiž nejprve v každodenním, běžném dění jako myšlenka na zabezpečení „zítek“.

Člověk ve svém praktickém konání přichází na to, že z hlediska jeho přežití (popřípadě přežití kmene) je výhodnější lovit „v nadbytku“, „do zásoby“ než pro „pouhou“ momentální potřebu.

Zásoba na zítřek se tak stává zřejmě první „pravou a regulérní lidskou možností“. Je to moment vědomého „vymknutí se“ hranicím původní smlouvy, moment převlastnění si něčeho, co bezprostředně nepotřebuji, nárokování si práva „privilegia“, „výhody“, možná dokonce i práva „na rozmar“ (tedy jakési „utržení jablka“).

Je však třeba mít vždy na mysli, že materiální výhodnost je pouhým důsledkem, nikoliv principem takového jednání. Potrava, uložená na zítřek, není totiž pouze prostředkem k zajištění krátkodobé potřeby: není prostředkem přežití jakožto holého faktu, jakožto života „ze dne na den“, ale je možností žití jakožto hodnoty orientované, směřující a naplňující se. Právě vědomím této hodnoty se člověk definitivně zbavuje své původní „přírodnosti“. Je si již plně vědom, „ŽE“ a „JAK“ přežívá.

Zásoba tak nabývá významu prvního vědomého, svobodného, a tedy specificky lidského aktu. Není prostou příležitostí uschovat „něco na jindy“. Je to kvalitativní proměna postoje, která je zároveň proměnou vztahu člověka k bytí. Člověk již není zcela bezmocný: začíná s přírodou i s bohy „zacházet“, jednat, manipulovat. Zásoba je novým aktivním úkonem „sebe-zabezpečení“, v němž se člověk již výrazně spoléhá sám na sebe.

Nikoliv tedy bezbrannost sama, ale její zvědomnění a odmítnutí je instituuícím aktem lidského bytí. Člověk nahlédá, že jeho život a svět nemusí být nutně takové, jaké právě jsou, ale že mohou být i jiné (v krajním případě nemusí být vůbec), a že toto „bytí a nebytí“ je i jeho záležitostí.

Zásoba se stává výhledem do budoucnosti, „představou“, symbolem jakéhosi „smysluplného“ žití. Je to zlom, v němž minulost přestává být jediným garantem přítomnosti. Tuto „garanci“ nyní v jistém smyslu přebírá idea budoucnosti jakožto úběžný bod nového směru lidského snažení.

Z tohoto hlediska se jedná o zcela mimořádný výkon myšlenkový – tedy jednoznačně o akt duchovní.

Vytváření zásob má v životě člověka celou řadu dalších důsledků.

Zásoby je třeba především uchovávat. Za tímto účelem musí být uloženy na „bezpečném místě“. Nejvýhodnější pochopitelně je, je-li toto místo stabilní a jediné. Rodí se „domov“ – místo, které chrání, zabezpečuje, které je „východiskem“ (tedy jakýmsi zázemím, bezpečím, z něhož lze „vycházet“ – a do nějž je také možno se vracet).

„Vycházet“ však znamená „opouštět“ a tím vystavovat své zásoby riziku, že budou ztraceny. Domovu je tudíž nutno zabezpečit ochranu. V důsledku toho dochází k přirozenému dělení rolí. Žena, která je slabší (a tudíž při lovu méně platná), zůstává „doma“: stará se o zásoby i potomstvo, zajišťuje jakési „vnitřní bezpečí“. Muž bojuje a loví – stará se tedy o „bezpečí vnější“. Vzniká „rodina“, v níž jsou role muže a ženy jednoznačně a zcela logicky diferencovány.

Postavení člověka ve světě se v této sérii kroků značně proměňuje. Člověk přestává – jednou pro vždy a definitivně – patřit nejen „do světa“, ale i „světu“. Svět je cosi „jiného“, cosi, čemu již není zcela podřízen, co může ovlivňovat, s čím umí „zacházet“. Není to již svět „nutný“ – je to svět „lidských“ možností.

Je ovšem třeba říci, že tato proměna vztahu neznamena úplné zboření mýtu. Naopak: „svět“ ve smyslu řádu, principu, přírody zůstává nadále posvátným, věčným a neměnným. Všechny lidské možnosti – tedy i budoucnost – zůstávají stále „darem světa“. Člověk může vytvářet zásoby, chránit domov, přežívat – toto vše však vposledku nezávisí na něm. Tyto možnosti mu poskytuje („dává“) svět. Za to jej člověk „svěť“ – tedy uctívá jej a řídí se jím. Kultovní obřad tak potvrzuje lidské spojení se světem, potvrzuje, že smlouva nadále platí.

Je zřejmé, že i po této proměně stojí v pozadí veškerého lidského konání cosi „vyššího“, významnějšího než je samotný člověk. Tato skutečnost je v praktickém životě mýtu vyjádřena centrálním postavením rodu, kmene. Nikoliv jedinec, ale kmen je v mýtu nositelem všeho „vpravdě lidského“ – podstaty lidské existence. Vposledku nikdy nejde o zachování jednotlivého života, ale o zachování života kmene a posloupnosti rodu. Jedině v tomto smyslu může život člověka aspirovat na věčnost, podílet se na ní.

Tuto skutečnost lépe uvidíme, pochopíme-li správně podstatu trestu vyhánění z kmene.

Jedinec zbavený příslušnosti ke kmeni ztrácí pochopitelně všechny výhody, které kmen jako celek skýtá pro zabezpečení přežití. Ale nejen to. Existence vyhnaneého člověka pozbývá především zcela triviálního rozměru: pozbývá totiž směru a smyslu, neboť není již součástí rodového a kmenového bytí. Vyhnanec nezbyvá než dožít svůj život jakožto „zvíře“ – bez nároku na „věčnost“, bez nároku na „lidský život“, bez možnosti „být člověkem“.

Tomuto postoji je podřízen i vztah člověka ke smrti, ke konečnosti. Lidská existence v mýtu nekončí smrtí jedince, ale zánikem kmene. Pokud existuje kmen, lidský život je věčný, pokud kmen zahyne, žádný „lidský“ život není. Základní starostí člověka není starost o sebe, ale starost o kmen – tedy o zítřek ve smyslu budoucnosti, „věčnosti“.

Kmen a rod se tak pro lidskou existenci stává garancí kvalitativně nové jistoty: je nadějí na budoucnost, která je novým nositelem věčnosti.

Tato „věčnost“, nesená budoucností, již neznamena neměnnost, ale naopak změnu. Prvek této „změny v trvalosti“ dává člověku možnost samostatného konání.

6. Svět jako absolutní negativita

Po několika úvodních kapitolách z filosofické antropologie můžeme nyní obrátit svoji pozornost k tomu, co znamenají fenomény, o nichž jsme se zmínili, z existenciálního hlediska.

Uvedli jsme zde tézi, že zvířata – tedy „non-humánní“ či „pre-humánní“ bytosti – se ve svém bytí nesetkávají s „neznámem“. I mýtický člověk řeší svou novou situaci zpočátku tak, že se pokouší vše „neznámé“ převádět na „známé“. Atribut „vyšší moci“, kterým si zpřístupňuje, „osvojuje“ svět, však tento člověk nepovažuje za nic,

co by ke světu bytostně nenáleželo. Naopak: v mýtu patří „neznámo“, „tajemno“ a „skrytost“ do světa zcela přirozeně. Lze dokonce říci, že „posvátno“ se díky své všudypřítomnosti stává jakousi „všedností“, „samozřejmostí“.

Je jasné, že takto „samozřejmý“ svět stále ještě není schopen klást mýtickému člověku adekvátní a podstatné existenciální otázky. Vše je v něm „již dáno“, a tedy také „již zodpovězeno“. Všechna konání a dění jsou uzavřena v kruhu – tedy sama v sobě. Hovoříme o „neproblematickém vztahu člověka ke světu“.

Nabízí se paralela srovnání se situací narození dítěte.

Svět, do nějž se každý člověk rodí, je světem podobně „neproblematickým“. Malé dítě ve své bezmocnosti přijímá veškeré pečování a podněty z okolí jako samozřejmé, „při-rozené“ dění.

Lze tedy říci, že svět, do nějž se rodíme, je pro nás „světem plným“. Je to „svět bez otázek“, svět, ve kterém se naše existování nesetkává s „neznámem“. Nenarážíme v něm na žádné nevyplněné skuliny, vše do sebe souvisle zapadá, vše je nám „osvětleno“ a „dáno“ – svět nemá povahu problému. Naše existence v takovém světě je zcela „holá“ a odehrává se s naprostou „samozřejmostí“, která nedovoluje vyvstat otázkám.

Z předešlého výkladu však víme, že člověku je souzeno tuto „jistotu v uzavřenosti“ opustit a ztratit.

Připomeňme si, že v mýtu nastává tento zlom v okamžiku, kdy člověk je ze světa vyhoštěn a je nucen o svou existenci „usilovat“. Před člověkem se tak otevírá spektrum otázek, a to v podobě možností, jak obstát.

Toto schéma platí obecně pro každou lidskou bytost. Svět pro člověka nakonec vždy ztrácí svoji původní plnost a přechází ze stavu „danosti“ do stavu „možnosti“.

„Možnost“ však není něčím zaručeným a hmatatelně jsoucím. Má vždy podobu nejistoty, neboť se ukazuje vždy a především jako „možnost nevyplnění“. Nahlédnutí tohoto „prázdna“ je nezbytnou podmínkou k tomu, aby byl člověk vůbec schopen pochopit a vykonat nějaký „existenciální pohyb“.

Kladením otázek se tedy pro nás svět vyprazdňuje. „Prázdnem“ – tedy prostorem pro takový pohyb – je zajisté především sama budoucnost. Právě ona totiž neustále přináší možnost volby. Budoucnost je tak pro člověka nekonečnou škálou možností, jak být.

„Pozitivita“, která se v jednání projevuje volbou „jedné z možností“, je tak nezbytně provázena „negativitou“ v podobě nenaplnění možností ostatních. Jinými slovy, jestliže jednu možnost využijeme, všechny ostatní ztrácíme.

Nenaplnění, ztráta či zánik nabývají tak postupně naprosté převahy. Svět se stává zejména a právě „negativitou“.

Tato negativita je plně přítomna v našem vědomí. Víme-li totiž o našich možnostech, pak na prvním místě víme o „možnosti nevyplnění“. Nevyplněný záměr se v podivuhodné a fatální proměně stává podstatnou součástí našeho světa.

Uvedme příklad. Rozhodneme se vysadit na zahradě nový strom. Takový strom zde nikdy nebyl a nikdy jsme jej nepostrádali. Zahrada byla pro nás zcela „zaplněna“. Od chvíle, kdy jsme pojali záměr nový strom vysadit, zahrada se pro nás stala jakýmsi způsobem „prázdná“. Strom, který v ní nikdy nebyl (!), zde pojednou – a již navždy – „chybí“.

Tímto způsobem pro nás svět postupně ztrácí původní atribut „zaplněnosti“. S každým dalším uskutečněným „pohybem“ narůstá naše vědomí o počtu oněch možností, které se nám definitivně a jednou pro vždy uzavřely.

Takové „vyprázdnování“ světa se děje neustále, bez ohledu na to, který svůj záměr jsme realizovali a který nikoliv. Svět se tedy nakonec stává jakousi „absolutní negativitou“.

Své „absolutnosti“ dosahuje negativita v okamžiku, kdy celý náš život zahlédneme jako řadu nekonečně mnoha nevyplněných možností, dosahující až k možnosti nejzazší, nejposlednější a nejfatálnější: ke smrti. Tato naše „poslední z možností“ již vlastně v pravém slova smyslu možností není, neboť nenabízí alternativu. Je jednoznačná a nezvratná. Tak se naplnění negativity, jíž jsme v našem bytí permanentně a zcela vystaveni, stává absolutním.

Člověk je jediná bytost, která o této absolutní negativitě ví. Aby mohl žít, je nucen ji nést, a to se všemi důsledky.

7. Nejistota jako základní pocit člověka

Ukázali jsme, že náš svět se jen v nepatrném zlomku sestává z věcí a událostí, které se „skutečně“ dějí, které v pravém slova smyslu „jsou“. V daleko větší míře je tvořen nevyplněnými možnostmi – tedy tím, čím by „mohl být“. To samozřejmě platí i pro bytí člověka.

Přítomnost nepřítomného není přítom nijak „neskutečná“, nýbrž je zcela konkrétní a faktická. Dokonce lze říci, že negativita je vposledku mnohem skutečnější než pozitivita: to, co není (nicméně může být – tedy je v možnosti), se ukazuje být pro existenci bytosti, která rozumí svým možnostem, daleko podstatnější než to, co je, co se děje.

Toto poznání vystavuje člověka naprosté a fatální nejistotě: nejen mnohé z toho, co by mohlo být, není a nebude, ale zároveň vše, co je, může být kdykoliv i jinak.

Otázka, jak bytí věcí, světa a nás samých JE, nás přivádí nejen k úvahám o tom, jak by toto vše MOHLO BÝT, ale též k otázkám, jak a co NENÍ a jak by MOHLO NEBÝT.

To, co není, nemůže být přímo uchopeno: nelze s tím provést žádnou konkrétní zkušenost. Toto „ne-bytí“ nemůže být nikdy zcela poznáno a nemůže být tudíž zahrnuto do světa jistot. Na druhou stranu však nezůstává skryto: člověk o něm ví a je schopen je „nahlédnout“ skrze mnoho fenoménů a pomocí různých aktů své mysli. Tím se však nemění nic na tom, že nejsoucí zůstává „vždy nejisté“. Zároveň je „vždy možné“ – a tedy ohrožující.

(V této souvislosti vyniká opět význam fenoménu smrti. Jeho podrobné analýze se budeme věnovat v dalším výkladovém cyklu. Pozn. autora.)

Reakcí člověka při „nahlédnutí ne-jsooucího“ je zvláštní naladěnost, kterou známe jako ÚZKOST. V jejím základě stojí stálá přítomnost nepřítomného, stálá možnost ne-bytí.

Člověk se od počátku pokouší tuto fatální situaci řešit. Motivem jeho úsilí je skutečnost, že negativita ho ohrožuje nejen prostou možností, že nastane, ale mnohem více možností, že jej zastihne nepřipraveného.

Během tázání po nejsoucím a nepoznaném vyvstanou před člověkem v zásadě dva odlišné způsoby, jak na negativitu odpovídat.

Na straně jedné je to již zmíněná cesta rozumu, na straně druhé cesta víry. V závěrečných kapitolách se pokusíme ukázat, že v izolovaném pojetí se každý z těchto přístupů ukazuje rozhodujícím způsobem nedostačující.

8. Fenomén tázání a zrození víry

Jedna z úvodních kapitol našeho výkladu byla věnována jazyku. Řekli jsme, že jazyk jako model světa nám umožňuje základní orientaci v naší lidské existenci. Je tomu tak proto, že z jazyka vyplývá náš zásadní vztah ke světu – vztah založený na TÁZÁNÍ.

Schopnost „tázat se“ k lidské existenci patří zcela neoddělitelně. Na tázání je založena veškerá věda, filosofie, náboženství i umění. Všechny tyto obory lidské činnosti z tázání vycházejí, neboť jsou to pokusy odpovědět určitou specifickou formou na vyvstalé otázky. Tázání samo však na těchto oborech závislé není. Objevuje se daleko před nimi jako zásadně odlišný přístup ke světu.

Člověk se začíná tázat v okamžiku, kdy svět, v němž žije, není již pro něj bezpečím, samozřejmostí, známostí a domovem. Tedy v okamžiku, kdy je vystaven cizotě a ohrožení. V tázání se svět člověku ukazuje jako absolutní negativita, neboť každá odpověď je jen řadou dalších, nových otázek a nejistot. „Prázdnost“ však nemusí nutně znamenat pouze bezvýchodnost: může být pochopeno také jako otevřenost. Tento obrat se ukáže být nezbytným z hlediska dalšího vývoje „lidské existence“. Jedině díky němu lze totiž posléze porozumět absolutní negativitě jako absolutní otevřenosti bytí.

Abý mohl obstát tváří v tvář „ne-vlastnímu“, „ne-naplněnému“ a „ne-přítomnému“ světu, musí tedy člověk nahlédnout negativitu právě jako otevřenost, a tak jí musí také přijmout.

Co však znamená její důsledná akceptace? Znamená, že člověk musí jako otevřenost přijmout především své vlastní bytí!

Uvědomme si však, že to, co člověk původně v tázání nahlédá (a tedy to, co se mu nabízí k přijetí především), je právě ona „absolutní negativita“ veškerého bytí (včetně bytí vlastního). Je zřejmé, že bytostné a nekompromisní přijetí takovéto otevřenosti (tj. otevřenosti jako holé negativity) by nebylo ničím jiným než popřením vlastní identity. Jednalo by se totiž de facto o plné přitakání bezmocnosti. Má-li člověk zůstat svobodnou bytostí, musí tedy hledat jiný způsob, jak se s touto situací vyrovnat.

Lze říci, že vpravdě lidský život je založen na pochopení otevřenosti bytí jako otevřenosti kladné, pozitivní. Toto „převrácení znamének“ je nutno chápat jako zcela jedinečný, autonomní a ustavující akt lidské existence. Člověk v něm činí obrovský duchovní krok: pochopí totiž svou otevřenost jako „možnost něco vykonat“.

Napětí mezi negativitou (tj. „jak se svět jeví“) a pozitivitou (tj. „jak musí být pochopen, aby se mohlo zrodit lidské bytí“) nelze již řešit způsobem, který by odpovídal jakékoliv dosavadní praktické zkušenosti člověka. Dosud totiž člověk čelil nejistotě především rozumem. Ve světě absolutní negativity však žádné „racionální důvody“ pro přitakání pozitivitě neexistují. Nalezení pozitivity musí být tudíž provázeno kvalitativně zcela odlišným přístupem. Takovou kvalitou, která má naději čelit veškeré nejistotě ustanovením „jistoty“ zcela jiného druhu, se ukazuje být kategorie smyslu – a tedy VÍRA.

Uvědomme si, že fenomén víry není pro člověka něčím „při-rozeným“ či „samo-zřejmým“. Není něčím, s čím by se člověk mohl setkat v přírodě, a není to ani schopnost, se kterou by se rodil či kterou by byl schopen nabyt jakýmkoliv jiným pasivním způsobem.

Akt víry je – na rozdíl od aktu rozumu – naprosto neodvoditelný z jakýchkoliv daných, „světských“ skutečností. Je vždy nezbytně aktem vnitřním, tedy jedinečným, individuálním.

(Vírou rozhodně nemáme na mysli různá „kolektivní přesvědčení“, zárné vize „lepší budoucnosti“ a jiné fanatismy.

Pokusy degradovat víru na prostou náboženskou tradici konzervovanou v pasivním generačním přenosu pokládáme rovněž za mylné až vulgarizující. Bylo by naivní chápat obsah víry takto redukovane, tedy v pouhém rámci náboženství. Víra jakožto „lidský“ fenomén má rozhodně daleko širší a principiálnější existenciální platnost, než jakou zajišťuje její institucionalizace. Pozn. autora.)

Člověk tedy skutečnou víru přijímá nikoliv jako vnější nutnost, ale naopak jako součástí sebe sama: svého postoje ke světu, své vlastní lidské podstaty.

Řekli jsme, že v situaci vystavenosti, odhalenosti a absolutní negativity se právě víra ukazuje jako možnost, jak svoji existenci učinit pozitivní. Tuto tézi je třeba objasnit. Je založena na správném pochopení obsahu víry.

Podstata víry nespočívá v uznání existence čehosi tajemného, nepřítomného, event. mocnějšího či „nad-světského“. Přiznání existence tohoto „vyššího smyslu“ totiž neobsahuje samo o sobě žádnou pozitivní tendenci. Takové uznání by bylo možno klidně nazývat pověrou.

Skutečná víra se objevuje až tehdy, když je onen „vyšší smysl“ vztažen k našemu reálnému bytí, kdy je mezi oběma fenomény nalezen nějaký vztah. V aktu víry tedy žádném případě nejde o prosté „uvěření“ v to, že něco JEST. Podstatné je teprve to, že toto „JEST“ je zde – že k němu můžeme, že na něm máme svůj podíl.

Prvním krokem opravdové víry je tedy přítakání PRAVDĚ.

Přítakání PRAVDĚ však samo o sobě k nalezení smyslu nestačí. Je třeba učinit ještě krok druhý, aby se „plné lidství“ mohlo skutečně naplnit.

Tímto druhým krokem je přítakání DOBRU. Jinými slovy, jde o přítakání tomu, že to, co jest, „JEST“ DOBŘE.

V samém základu víry tak stojí pozitivní etický rozměr, kterým teprve člověk staví proti absolutní negativitě světa cosi ekvivalentního: totiž absolutní pozitivitu SMYSLU.

Ve víře tedy jde v podstatě o „spolehnutí se“ na „BYTÍ SAMO“: na to, že toto BYTÍ – ať již je nazýváme Bůh, Demiurg, Stvořitel, Řád, Princip, Příroda či Rozum – je nositelem (garantem) absolutní positivity.

Neznamená to, že kdosi vykoná vše těžké za nás: „Spolehnout se“ totiž musíme nakonec vždy my sami – a to zcela a bezezbytku, neboť O PRAVDIVOSTI, DOBROTĚ A SMYSLU „BYTÍ“ se nemůžeme přesvědčit žádným jiným způsobem než právě AKTEM VÍRY.

Pro praktický život toto „spolehnutí se“ znamená zhruba toto: je dobré žít a v tomto žití lze smysluplně obstát.

„Lidská víra“ je tedy vírou v PRAVDU a v DOBRO – jinými slovy je to víra v absolutní pozitivitu SMYSLU světa.

Tyto nejvyšší kategorie neplní úlohu odlidsťené autority. Nestojí kdesi nad člověkem, mimo něj – neznamenají tedy vždy již nějakou distanci, jak je tomu u veškerého „světského“ bytí.

Naopak, víra v pozitivitu je podmíněna niternou, individuální, a tudíž naprosto svobodnou volbou, která náleží jakožto specificky lidská možnost k samé podstatě člověka.

Možnost akceptace absolutní pozitivivity bytí – tedy možnost „spolehnout se“ na bytí jako na „dobré“ a „smysluplné“ – je člověku vždy již a vždy znovu otevřena. Vždy je již zde coby možná odpověď na jinak zcela fatální negativitu světa.

Lze říci, že „lidská existence“ spočívá právě v tomto „spolehnout se“: spolehnout se, že „JEST“, a že toto „JEST“ je DOBŘE.

Pochopení BYTÍ jakožto pravdivého, dobrého a smysluplného se tak ukazuje být onou hledanou možností člověka, jak zachovat sebe sama – tedy jak moci nadále být „jakožto člověk“.

9. Svoboda „od“ a svoboda „k“

Řekli jsme, že akt víry je akt svobodný. Musíme však dobře rozumět tomu, co tato svoboda znamená.

Svoboda je původně umožněna distancí, v níž se lidské bytí ocitá jak ve vztahu ke světu tak samo k sobě. Teprve tato distance – vyčlenění, vyhoštění z uzavřenosti – umožňuje člověku pohled „zvenku“. Díky ní je lidskému bytí vše dáno vždy v určité perspektivě – nikdy tedy ne jako konečné a „celé“. V každém setkání je vždy již obsažena možnost, že něco je či bude jinak. Jestliže jsme v předešlých kapitolách hovořili o absolutní negaci, nyní můžeme tento atribut dále rozvést – tedy můžeme říci, že vše, co člověk vnímá, vnímá vždy v absolutní distanci.

„Perspektivní vnímání“ jinými slovy znamená, že věci jsou vždy ještě jinak, než jak se nám jeví. Toto „jiné bytí“ je bytí, odehrávající se mimo dosah našeho vnímání: usuzujeme na ně z představ, ze vzpomínek, ze snů, z různých „náznačků“ a „nápořádů“... V důsledku toho pak musíme veškerému bytí přiznat to, že je především bytím „mimo nás“: za horizontem, v poukazech, v minulosti, a ponejvíce jistě v budoucnosti. O bytí lze tudíž také říci, že je pro nás „nedostizitelné“, že nás vždy „předbíhá“ – že je tedy vždy již „před námi“.

Fenomén distance tak hraje rozhodující úlohu v aktu zrození svobody. Ona „nedostizitelnost“ světa i sebe sama je totiž původní svobodou člověka, kterou zakouší již na počátku mýtu.

Tuto svobodu budeme nazývat svobodou „od“.

Můžeme nyní říci, že člověk je svobodný od věcí, od světa i od sebe sama. Je tedy svobodný od všeho toho, co vnímá jako absolutní negativitu.

Z toho však plyne, že svoboda „od“ člověka sice již k ničemu nezavazuje, ale v podstatě také od něho neosvobozuje. Je totiž právě tak svobodou jako nutností. Člověk, zbavený svého „domova“, svého místa ve světě, nemá totiž ve svém konání

volbu: nemůže být jinak než právě jako svobodný „od“. Takto svobodný „od“ všeho není tudíž vlastně svobodný „od“ ničeho.

Proveďme nyní malou rekapitulaci.

Ve výkladu o zrození člověka jsme si ukázali, že non-humánní bytost nežije „svobodně“. Jedná vždy v rámci své přirozené výbavy a tento rámec je schopna překračovat pouze v omezené míře svých vlastních adaptačních schopností. Veškeré její jednání je tak předem dáno – je tudíž vlastně nutné. Taková bytost není svobodná ani „ke svému jednání“ ani „od něj“. Ze své „danosti“ se není schopna vymanit – tedy alespoň v tom smyslu, aby zůstala nadále onou non-humánní („zvřecí“) bytostí, aby se současně s tím nestala něčím „jiným“. (*Jak jsme viděli, v historii vedlo takové „vymanění se“ ke zrození člověka. Pozn. autora.*)

Člověk naopak – aby se vůbec stal „člověkem“ – tento svět „nutnosti“ proti své původní „přirozenosti“ a jí navzdory opustit musí. Od „danosti“ se tak však „osvobozuje“ stále pouze vnějškově, neboť – jak jsme řekli – „svoboda od všeho“ je vlastně „svobodou od ničeho“. Je to již svoboda, ale dosud právě tak i nutnost.

Je tedy patrné, že vyhoštění člověka ze světa přírody není samo o sobě dostačujícím aktem, který by jej mohl učinit bytostí svobodnou v plném slova smyslu. Prostá svoboda „od“ znamená pouze vystavení jistého živočišného druhu naprostému ohrožení, což není z hlediska přírody jev zřídka. Pro postižený druh však dosud znamenal téměř vždy zánik.

Přesto cítíme, že situace svobody „od“ se od původního „přirozeného“ světa zvířete již čímsi podstatně liší. Ačkoliv jde stále o „nutnost“, není to již nutnost „uzavřená“. Je to nutnost „všudypřítomné otevřenosti“. Jinými slovy to znamená, že takto „odsouzená“ bytost je nucena rozhodovat o svém bytí sama.

V praxi stojí tato otázka velmi vyhraněně: žít nebo zemřít. Jedině takto extrémně postavená volba může položit základ skutečně svobodného jednání – jednání, v němž člověk přežívá „jakožto člověk“.

(*Je třeba vidět, že v principu světa je otevřenost vždy již obsažena. Jde tedy v podstatě o to nahlédnout tuto otevřenost a uskutečnit tak proměnu svého vztahu ke světu. Celému aktu můžeme proto rozumět právě jako „otevření se“ člověka vždy již existující „otevřenosti světa“. Pozn. autora.)*

Co tedy znamená jednat skutečně svobodně?

Jednat svobodně znamená pochopit svoji svobodu nikoliv jako „nutnost“, ale právě jako „možnost“.

Takto chápanou svobodu nazveme svobodou „k“ – tedy svobodou k jednání, svobodou k rozhodování, svobodou k volbě. Teprve tato svoboda se ukazuje být z hlediska lidské existence rozhodující.

Lze nyní učinit tento závěr: zatímco svoboda „od“ je člověku dána „v danosti“, svoboda „k“ je mu dána „v možnosti“.

Z výkladu v předešlé kapitole snadno vyvodíme, že svobodu „k“ musí člověk pochopit právě jako „možnost konat DOBRO“. Bez tohoto etického akcentu se totiž svoboda „k“ stává pouze samoučelným egoismem!

(Tato provázanost je obousměrná: DOBRO samo o sobě SMYSL postrádá. „SMYSL“ může mít pouze tehdy, má-li možnost „být konáno“. V tomto duchu je třeba chápat i ETIKU: tedy nejen jako teorii, ale současně jako praxi „O DOBRÉM“. Pozn. autora.)

Právě a jedině v aktu odpovědného konání dobra se člověk zažívá jako bytost skutečně svobodná. Tato „odpovědnost“ je umožněna tím, že člověk rozumí otevřenosti bytí nikoliv jako možnosti vůbec, ale zejména jako možnosti své. Vědomí tohoto DARU „moci něco konat“ jej pak může vést k „odpovědnému“ chování. Jinými slovy, odpověď na „dar možnosti“ je odpovědnost.

Tuto tézi vyvozujeme z již uvedeného argumentu, že bytí samo nelze vědomě akceptovat jinak než jako bytí pozitivní (tj. pravdivé, dobré, smysluplné). Z toho plyne, že i „odpověď“ (odpovědné jednání) musí být chápána jako přítakávající, pozitivní, kladná.

Odpovědnost znamená samozřejmě závazek. Mluvit o svobodě „k“ jako o závazku však může navozovat dojem, že tato svoboda jen ještě více člověka „svazuje“. Z uvedeného výkladu však zřetelně vyplývá, že opak je pravdou: právě svoboda „k“ má člověku být skutečně osvobozujícím darem člověku.

Čím je tento zdánlivý paradox umožněn?

Odpověď je zřejmá: svoboda „k“ není svobodou momentální, dílčí, není svobodou ke konkrétním jednotlivostem. Není tedy svobodou k jednotlivým poznatkům, úkolům a činům. Je to především svoboda k nepoznanému, k neověřitelnému, k tomu, co přijde, co ještě není. Je tedy nakonec svobodou k víře: k víře v budoucnost, v otevřenost, v pozitivitu. Proto svoboda „k“ je též svobodou stálou, trvajícím, nepřetržitou. Je svobodou, která provází každé opravdové lidství.

Jinými slovy, aby člověk mohl rozumět svým možnostem jakožto svobodě „k“, musí se „spolehnout“ zejména na jakousi pozitivitu základní: na svoji možnost volit a konat DOBRĚ.

Svoboda „k“ je tak přítakáním životu, světu, odpovědnosti – a zároveň s tím i všem omezením, která z tohoto přítakání plynou. V tomto smyslu je svoboda „k“ aktem zcela aktivním a ryze dobrovolným. (Výraz „dobro-volnost“ na toto svobodné přítakání člověka Dobru nepřehlédnutelně poukazuje. Pozn. autora.)

Nyní je zřejmé, že v aktu skutečné svobody zásadně nemůže a nesmí jít o libovolnost. Úkolem – a zároveň údělem – člověka totiž není volit z přicházejících

možností slepě, nahodile či „podle své libosti“! Jeho úkolem je volit zodpovědně – tedy s vírou, že volí a koná (tj. „odpovídá“) DOBŘE. Tento úkol je také vpsledku opravdovým naplněním jeho bytí.

Svoboda „k“ znamená tudíž ve své podstatě toto: SVOBODU KONAT DOBRO.

10. Rozum a víra

Ukázali jsme, jak úzce a podstatně jsou spolu provázány fenomény tázání, víry a svobody – tedy ony akty, které tak rozhodujícím způsobem určují lidskou bytost. V této závěrečné kapitole se pokusíme uzavřít náš obecný výklad syntetickou úvahou o důsledcích, které z této provázanosti vyplývají pro dnešní dobu.

Ve své knize „Dějiny 20. století“ uvádí Paul Johnson pozoruhodnou myšlenku. Upozorňuje na to, že s objevením teorie relativity Albertem Einsteinem dochází k zásadnímu obratu v myšlení lidí zejména západních civilizací. Jde o změnu, před kterou sám Einstein varoval: že totiž relativitu je nutno vztahovat vždy a pouze na fyzikální svět, nikoliv však na oblast absolutních, tedy zejména morálních hodnot. Potvrzuje tak obavu, kterou vyslovil již Nietzsche svým výrokem „Bůh je mrtev!“. Odkrývá v něm nebezpečnou tendenci světa, v němž padla všechna tabu, vše ztratilo rozměr absolutního a v němž není kam a k čemu se uchýlit.

Je nutno mít na paměti, že všechna předchozí dějinná období člověka své „absolutno“ měla – ať již to byli přírodní bůzci, totemy, bozi, ideje či jeden jediný Bůh.

V novověku se objevuje první náznak „pádu“ absolutních idejí, a to v obrácení pozornosti člověka k sobě samému – v zavedení kultu „Já“. Tato „modla“ však selhává ještě rychleji než všechny ostatní.

V „moderní době“ je pak zrelativizováno, zpochybněno vše. Neexistuje již žádná absolutní hodnota, k níž by bylo možné se vztáhnout, v jejímž světle by bylo možné žít.

Nelze samozřejmě říci, že absolutní hodnoty jsou v naší době úplně zapomenuty. Řada lidí žije svůj život v odpovědnosti, ve službě, v závazku, ve víře. Lidským společenstvím jako takovým jsou však tyto hodnoty degradovány: jsou vlastně zcela institucionálně zbaveny své absolutní závaznosti.

Z hlediska existenciální antropologie souvisí tato skutečnost s rozvojem nadproduktivní civilizace. Příslušník „vyspělé“ společnosti není nucen čelit tzv. „osudovým volbám“ – nejde mu o přímé přežití. Je „za-bezpečeno“ strukturou věcí a institucí, které odpovídají na základní otázky jeho bytí „za něj“. Nedostane-li se takový člověk do určité „výjimečné“ situace (např. do situace osobní krize, životního otřesu, setkání se smrtí v blízkém okolí apod.), není nucen k tomu klást si podstatné existenciální otázky. Proplouvá příliš lehce světem i životem a podstatné záležitosti jeho bytí jsou řešeny bez jeho účasti – jakoby samy, „automaticky“.

(Nejedná se pouze o záležitosti formální. Společnost ovlivňuje prostřednictvím nejrůznějších mechanismů a „civilizačních vymožeností“ i ryze osobní a dříve jedinečné akty „závažného lidství“: narození, životní dráhu, rodinný život umírání i smrt. Pozn. autora.)

Náplní, obsahem života dnešního člověka je snadnost, pohodlí, luxus. Moderní společnost umožňuje v podstatě člověku toto: nezabývat se svým životem „vážně“.

Situace naší doby tak evokuje palčivou otázku: Co zbývá z „člověka“ (či lépe z „lidství“) v tomto „usnadněném“ žití?

Při zkoumání praktického pohledu, který je lidskému společenství vlastní, odkrýváme tendenci, která je ve svém důsledku „proti-lidská“: jde v ní o zajištění bezchybného a hladkého chodu jakési „anonymní masy“, v níž pro člověka zbývají pouze stereotypní úkony momentálního přežití a „správného“ fungování. Původní konstitutivní motiv mýtu, motiv „zachování kmene“, na nějž tento postoj upomíná, je v naší „pozdní době“ realizován v jakési deformované podobě: je zbaven nejen všech absolutních, a dokonce i „lidských“ hledisek. Směřuje výhradně k „dnešku pro dnešek“: k nárůstu výroby, konzumu a spotřeby. V celosvětovém měřítku jde pak o blahobyť „civilizované“ menšiny. Ve jménu tohoto „pokroku“ se hrouť i hodnota pro člověka zcela nejpůvodnější, hodnota „lidského života“ – a tím zajisté i hodnota „lidství“ vůbec. Nastupuje kult „absolutní relativity“.

V souvislosti s touto tendencí je pro nás lákavé připustit jakousi „anonymní příčinu“, „deus ex machina“, jež by stála v pozadí naší podivné „postmoderní“ hry. Není totiž lehké připustit, že „bludný kruh pokroku“ není „začarovaný“. (*Vidíme zde další paralelu s mýtem: nutnost „rozpojení“, „rozrušení“ kruhu. Pozn. autora.*)

Takové řešení není právě pohodlné: znamená totiž přiznání vlastní odpovědnosti. „Hybatelem“ konzumní a relativistické tendence současného světa není však žádný „jiný“ fenomén, ba ani lidská společnost jako celek. Jsme jím my sami, a to každý z nás osobně, jakožto „Já“ – „Já sám“.

Takové konstatování se může na první pohled jevit jako fádní, prázdné či zbytečné. Je tomu tak právě díky absenci absolutních hodnot. Člověku „pozdní doby“ není pohled ve směru vertikály vlastní. Žije „svým dneškem“.

Současná materiální krize světa je především krizí lidského ducha. Bytost, která po tolik staletí překračovala meze své existence, dnes překračuje především meze své spotřeby. Z nejrůznějších prognóz a analýz je zřejmé, že tato ekologická a morální krize lidstva ztrácí velice rychle atributy jakékoliv anonymity a stává se onou „osobní existenční záležitostí“ každého jedince, a to doslova. Mýtus o člověku jako „pánu tvorstva“ nás tak přivádí k nové pokoře před řádem života a světa.

Jaká zbývají v této situaci východiska?

Především je nutno poukázat na to, že hodnoty jako PRAVDA, DOBRO, ŽIVOT či BYTÍ neztratily nic ze své „absolutnosti“, i když se je moderní společnost pokoušela soustavně relativizovat.

Jedním z nejrafinovanějších „podvodů pokroku“ je zneužití pojmu „objektivita“, který si osvojil jazyk politiky i vědy. Tento pojem, hýbající moderním myšlením, doznal od dob svého zrodu radikální proměny obsahu.

Pokusme se tuto hru záměn sledovat.

Pojem „objektivita“ tvořil původně protipól pojmu „subjektivita“, který označoval cosi, co je JEDNO, jediné, jedinečné – tedy svým způsobem „absolutní“. Teprve později začal být pojem „subjektivní“ používán též ve významu „jednotlivé“, „osobní“, nejnověji pak „perspektivně vnímající“. Pojem „subjektivní“ tak nabyl paradoxně opačného významu, než původně měl: nabyl významu „relativity“.

„Objektivita“ tak mohla zaujmout postavení, které jí bytostně nenáleží: stala se synonymem „absolutního“.

Důsledky této záměny jsou tragické: tzv. „objektivní“ hledisko ospravedlňuje narušování i těch nejvyšších hodnot včetně lidského života.

Jaká je tato „absolutní objektivita“?

Konec konců je to vlastně vyjádření momentálně prevažujícího postoje „většiny“ – tedy vyjádření stanoviska, které dosud nebylo vyvráceno. Znamená prostý součet individuálních hledisek – nebo „vědeckěji“, statisticky ověřený pokus.

K „překonání“ takové „objektivity“ stačí samozřejmě málo: „vědecký pokrok“, změna vnějších podmínek (tedy např. společenského či politického klimatu) a podobně. „Objektivita“ je tedy vždy dosažitelná, uskutečnitelná, překročitelná – a tudíž zaměnitelná! Je vždy závislá na člověku, na jeho momentálním stanovisku, na „stupni jeho poznání“.

Pojem „objektivita“ se tak nakonec stává sám čímsi bytostně „relativním“ (ačkoliv jeho počáteční absolutní nárok měl být relativnímu stanovisku protivou!). Ačkoliv byl původně zamýšlen jako záruka pravdivosti a legitimacy, jeví se v důsledku synonymem pro naprostou „libovlnost“.

Ztratil-li tedy pojem „absolutní“ v moderním světě význam, pak pojem „objektivní“ pozbyl svého regulérního obsahu.

Ono „opomenutí“, že objektivní, které platí jako „obecné“, není v žádném smyslu absolutnem, se možná stane lidstvu osudným.

Je na čase si uvědomit, že „absolutno“ má obsah zcela odlišný a svébytný. Tento obsah bude třeba v našem vědomí znovu najít a oživit.

„ABSOLUTNO“ reprezentuje v tomto světě cosi, co zůstává za všech okolností – co platí stále, „věčně“ (dokonce i tehdy, není-li rozeznáno). Na rozdíl od „objektivity“ je tedy jeho „legitimita“ nezávislá na nás. Je to cosi takového, co pro nás nikdy nemá konečnou podobu, co je nám dáno vždy „necele“, v poukazu, skrytě (jako ona polovina mince!). Je to cosi, k čemu lze směřovat, ale co nelze nikdy uchopit (a tedy ani uskutečnit a překročit). Vyjadřuje hodnotu, která má pro člověka význam ZÁKLADNÍHO, TRIVIÁLNÍHO SMYSLU.

Zbývá tedy zásadní otázka: Může být něco tak mlhavého a „nejistého“ jako je „ABSOLUTNO“ pevným základem pro náš život, pro naši orientaci?

Za příklad nám poslouží chůze krajinou. Při ní se orientujeme podle reliéfu horizontu, k němuž spějeme. Tohoto horizontu však nikdy nedosáhneme. Pouze nás vybízí k úsilí – umožňuje nám, abychom někam směřovali – aby naše cesta měla nějaký „vyšší“ smysl než „prostě jít“.

Onen „mysl za horizontem“ máme stále na mysli. Netušíme jej náhodně: mnohé z toho, s čím se na cestě setkáváme, totiž na tento smysl poukazuje.

Že naše úsilí a víra nejsou zbytečné, uvidíme, opustíme-li metaforu. Nejsme již na ledasjaké vycházce: jdeme světem a životem. Je zřejmé, že smysl našeho úsilí nám zůstane provždy utajen, ale to neznamená, že není. Lidský život je jedinečná – a jediná – možnost tento smysl hledat. Neznamená to pouze občas jej nahlédnout, ale především to znamená jej uznat, přijmout a spolehnout se na něj.

Je tedy nutné spojit dva zdánlivě neslučitelné akty: rozum a víru. Zdůrazňuji však „zdánlivě“, protože tváří v tvář životu i světu jde o dva nerozlučitelné principy, s nimiž naše bytí stojí a padá.

Závěr obecného výkladu

Uvedených deset kapitol je míněno jako obecný úvod k předmětu „existenciální antropologie“, tedy k výkladu témat, která se týkají jednotlivých existenciálních fenoménů lidského bytí.

Z řečeného je evidentní, že lidská existence je od počátku založena na jedné straně v „sebe-vědomí“ člověka („uvědomnění si“ sebe), na straně druhé v jeho schopnosti a odvaze nahlédnout „vyšší“, „absolutní“ hodnoty.

Tato nepohodlná a nejistá východiska byla v moderní době deformována, opomenuta či zavržena. V dnešní „pozdní době“ je však zřejmé, že nezbyvá než tyto fenomény, poukazující k absolutním hodnotám, znovu „zviditelnit“ – a tedv akceptovat je jako úběžné body našeho dalšího konání.

V tomto procesu mají jedinec a stát (či společnost) odlišné úlohy.

Úkolem státu je ručit za mravní a regulární pravidla veškerého lidského konání. Jeho úkolem naopak není – a nesmí být – snaha být prorokem či dokonce chtít garantovat absolutní cíl.

Úkolem (a údělem) člověka je naopak přijmout osobní zodpovědnost za průběh, směr a cíl cesty. Člověk v sobě musí vždy znovu nacházet odvahu a vůli takovou „záruku“ převzít a po této cestě jít.

Znamená to překonat zalíbení v malých uspokojeních, v konkrétních věcech, ve vlastním pohodlí – v jakékoliv domnělé a falešné „jistotě“. Jedinou lidskou jistotou je totiž naše společná nejistota. Volání po jiné „absolutní jistotě“ je voláním po lži.

Na vrcholu svého vývoje tak lidstvo opět stojí před úkolem, před nímž stálo na samém počátku své cesty: musí překonat mýtus. Tentokrát jde však o mýtus daleko nebezpečnější, než byl ten původní, neboť současný mýtus hrozí záhubou nejen veškerého lidstva a „lidství“, ale i všeho života a světa.

Tento mýtus se – bohužel – nazývá mýtus o člověku.

VITA NOSTRA REVUE

si můžete předplatit prostřednictvím složky,
kterou dostanete na děkanátě 3.LF UK

nebo

zakoupit v knihkupectvích

Hnidákovi – areál Fakultní nemocnice Královské Vinohrady, pavilón Q
Prodejna zdravotnické literatury v Lipové ulici, Praha 2
Knihkupectví Fišer v Kaprově ulici, Praha 1

nebo

obdržet na dobírku na adrese

Prodejna Hnidákovi, H + H
Fakultní nemocnice Královské Vinohrady,
pavilón Q Šrobárova 50, Praha 10, PSČ 100 42

3. LÉKAŘSKÁ FAKULTA UK V PRAZE
RUSKÁ 87
100 00 PRAHA 10 - KRÁLOVSKÉ VINOHRADY

ROČNÍK 3

Vita ROSS PRAHA

REVUE

ČASOPIS
3. LÉKAŘSKÉ FAKULTY
UNIVERSITY KARLOVY
PRAHA

2/93

VITA NOSTRA REVUE

2 / 93

**sborník statí, článků, dokumentů, komentářů a textů
3. lékařské fakulty University Karlovy v Praze.**

Cena: 15 Kčs, studenti 5 Kčs.

Předplatné na 1 rok: 60 Kčs.

Složenko k předplacení obdržíte na děkanátě.

Redakce:

*Jiří Ježek, Pavel Gregor, Milan Kment, Petr Widimský,
Radana Königová, Jana Šeblová, Milica Sklenčková.*

Kontaktní adresa:

VITA NOSTRA REVUE

Doc.MUDr. Pavel Gregor, DrSc.

II. interní klinika FN KV, pavilón S

Šrobárova 50, 100 42 PRAHA 10

*Své příspěvky zaslejte na disketě v textovém editoru T 602
na kontaktní adresu.*

Diskety Vám budou po zkopírování vráceny.

Uzávěrka tohoto čísla byla v květnu 1993.

Poděkování příspěvatelům.

*Čtenáře, kteří si předplatili VN-Revue na 1 rok, upozorňujeme,
že jejich předplatné končí číslem 2/93. Na nový školní rok si mohou předplatit
další 4 čísla (složenko obdrží na děkanátě fakulty).*

OBSAH

Slovo děkana: Rozhlas a já

Cyril Höschl 3

Fakulta

Prosincová stávka studentů proti výuce hygienických oborů:

Preventivní lékařství

(článek Hany Provazníkové z VN-Servis) 8

Dokumenty:

Dopis studentů děkanovi 3.LF UK 11

Odpověď děkana 3.LF UK studentům 13

Nenásledujte mne, prosím ...

Jiří Ježek 15

Reakce k článku J. Ježka:

Cyril Höschl, děkan fakulty 26

Hana Provazníková, proděkanka pro studium 29

Jiří Havránek, přednosta hygienických oborů 30

Zamyšlení nad stavem studentského hnutí

(článek Michala Zemana z VN-Servis) 31

Závěry komise pro výuku hygieny 32

Císařovy nové šaty

(vyjádření studenta Pavla Barsy, člena komise) 34

Mluvit, ale i slyšet

(odpověď J. Ježka na reakce k jeho článku) 36

Malá, ale naše aneb Měl jste pravdu, pane Buchwald!

Robert Pytlík 44

Portréty

90. let J. C. Ecclese <i>Richard Rokyta</i>	48
Projev J. C. Ecclese v Praze	55

Informace

Burn Symposium	60
--------------------------	----

Texty

Kouření a statistické výstřelky <i>Petr Škrabánek</i>	II
Mýtus, totem, tabu a fetiš v medicíně a ve výživě <i>Michal Anděl</i>	V

► Slovo děkana ROZHLAS A JÁ

Cyril Höschl

Tento text byl uveřejněn ve čtvrtém lednovém týdnu v týdeníku Rozhlas v neúplném znění, které stylisticky poškodilo začátek textu. Zde jej uvádíme v plném znění.
(Pozn. redakce.)

Myslím, že málokterý příslušník mladší či střední generace má k rozhlasu tak specifický vztah jako dítě z beztelevizní rodiny. V padesátých letech ovšem rozhlas znamenal všechno. V tradici poslechu válečného Londýna s Janem Masarykem sedával otec po návratu z PTP nachýlen u zelinkavého magického oka Phillipsky a později Romance a my věděli, že dělá něco hrozně důležitého, tajného, dobrodružného a zajímavého. Poslouchal Svobodnou Evropu, Hlas Ameriky a BBC. Dlouho mi vrtalo hlavou, proč je to celé tak zakleté, když zrovna název Svobodná Evropa vyvolává optimismus podobný tomu, co bylo slyšet i veřejně, zejména pak později ve škole. Po válce se všichni přece osvobodili (od Němců, od kapitalismu, od hladu, od otroctví); přesto slovo „svoboda“ bylo z divných příčin zapovězené. V jiném spojení se sice mohlo používat, podobně jako slovo Evropa, ale běda tomu, kdo to spojoval. To u nás na samotě, kde jsem vyrůstal, věděli všichni, tedy já, protože bratr ještě nemluvil.

Když jsem přišel do školy, rozšířil se mi pojem rozhlasu ještě o Prahu 1 (Kupředu levá), školní rozhlas (zástupkyně Skalská plus poruchy a zpětná vazba) a prý polský výraz „kysinka prolhana“, což mi tvrdil syn místního primáře ve městě, kam jsme se přestěhovali. To město mělo krásné okolí. V zimě byly hory obaleny sněhem a my vyválení a uštvaní z lyží a saní a sněhuláků a iglů jsme ze sebe stahovali mokré overally a punčocháče a dávali je na topení a maminka se ptala, zda chceme každý knedlíků 15 nebo 18 a my si s bratrem dali talíře k rádiu a pustili si ve 14.00 hru pro mládež. Bylo to ještě dobrodružnější než čist KODky, protože v rádiu šplouchal oceán, námořníci měli propité hlasy a na pustém ostrově zpívali ptáci. Kdo zná rozhlas, ví, že byla sobota. V neděli jsme pak v jednu hodinu poslouchávali pohádku, pokud jsme si ji nepustili na černé desce s Růženou Naskovou vrtící se rychlostí 78 otáček/min. Tím se začal utvářet můj vlastní, stále bližší vztah k rozhlasu. Byl jsem vděčen za každý závan dalekého světa. Toužil jsem mít nejenom buběňák (ten jsem si udělal ze sádry), ale hlavně slyšet kovbojské písničky, jak se tehdy říkalo country muzice. Když je pak rozhlas vysílal, bý politicky zmírněné levicovým zaměřením Pete Seegera, chtěl jsem do redakce z radosti napsat.

V šedesátých letech již bylo z čeho vybírat. Nikdy nezapomenu na potulky hudbou a literaturou, které pořádal na VKV Antonín Přidal. Po znělce Pavla Josefa Vejvanovského přicházel Přidalův moudrý hlas a já poslouchal jak přikován, i když bylo venku hezky. Mám toho člověka od těch dob velice rád, i když se nyní zahazuje v televizi. Jednou vysílal pořad o Rostovských zvonech. Byly to unikátní ukázky, tehdy obtížně dostupné. Když jsme na gymnáziu dělali pořad o starém ruském umění (pro pořádek uvádím, že jako povinnou četbu z ruštiny jsme ve škole měli A. Solženicyna), potřebovali jsme ty zvony a já tehdy napsal do brněnského rozhlasu Antonínu Přidalovi jako neznámý kluk a on mi záznam poslal na magnetofonovém pásku – zadarmo.

V té době bylo ještě jedno pouto, která ovlivnilo můj život nadosmrti: Gramotingtangl. Bylo to intimní povídání s Jiřím Suchým proložené písničkami, vždy s jednou šlitrovkou na konci. Občas míval Gramotingtangl Jan Werich, a pak to byla ježkovka. Jednou tam Jan Werich řekl: tak a teď půjdu, vezmu ostrý rezavý hřebík, a do každého auta, které je lepší než moje, udělám táákovouhle rejhu. Jen šestsetrojky vynechám, to si netroufnu. Byla opět zima, my s kamarádem Petrem Pokorným sjeli na běžkách kamsi do Špindlerova Mlýna, poslechli si Wericha, svalili se únavou na podlahu a spali. V noci jsem otevřel oči a uviděl, jak se nade mnou nynější ředitel INTERSIGMY a spolužák bankéře Tošovského sklání, má natažené černé kožené rukavice jako v hororu, krouží mi rukama nad obličejem a zlověstným hlasem věští můj rychlý konec.

Gramotingtangl dal vznik Klubu spřízněných duší při Divadle Semafor (Později Jonáš klub), jehož jsem se tak stal vlastně zakládajícím členem. Sekretářkou tam byla svěťice Marie Vaculíková. Také ji mám dodnes rád, i když jsem ji potkal jen několikrát. Letos mne poznala po 22 letech, když jsme se potkali v Barceloně v muzeu moderního umění. Nikdy nezapomenu na první srazy v Lucerně a v Obecním domě. Moc by se mi chtělo o nich psát, znamenaly mnoho pro celý můj další život, ale to bych odbočil od rozhlasu.

Mým hlavním koníčkem však byla klasická hudba. Zpočátku to s rozhlasem moc nesouviselo. Chodil jsem na abonentní koncerty už asi od páté třídy a amatérsky hrál na klavír doprovázející spolužáky v komorní hře. Na učitelku klavíru Marii Gregarovou jsem si vztahoval Lacinovo „Nejradši na světě mám paní učitelku, že aby ze mne nebyl blbec...“ Tato záliba spolu s určitým smyslem pro humor vyústily v karikaturu rozhlasu, kterou jsme vytvořili s přítelem Bohuslavem Hanelem na magnetofonu zn. Sonet v chaloupce pod Ještědem. Jmenovalo se to Radio Paseky Inferiores a my to pak pouštěli přes rádio babičce, která nevěřila vlastním uším, co to v tom rádiu dávají. Ve zprávách RPI například hlásili, že na paseckém letišti

přistála ve večerních hodinách sovětská delegace vedená generálem Ivolginem a knížetem Miškinem. Generál oslovil shromážděné pasecké občany slovy: „Nosil jsem vás na rukou, děti.“ Následoval rozhovor se zpěvákem pop-music Bobem Fobem, Concertino di PI, interview s politrukem ČSLA plukovníkem Železníkovem a jiné ptákoviny pojaté tak jemně, že důvěřivější povahy naopak zvážněly. Dodnes ten pásek mám a použil jsem z něj části jak v TV pořadu Lékař a Vy (rozhovor s Prof. Doc. Dr. Ing. Jiřím Novotným – Löwym o spánku), tak i jinde.

Sovětská okupace mne zastihla ve Frankfurtu, vyvolala ve mně slzy, vztek, zoufalství a odpor. Od rádia jsem se nehnul a zůstal mu natrvalo věrný, i když Sláva Volný, Karel Jezdinský a jiní přešli do Svobodné Evropy. Všechno už bylo dávno jasné, dětství s magickým okem zavál čas.

Sedmdesátá a osmdesátá léta jsem strávil u RFE, Hlasu Ameriky a BBC jako stálý a pravidelný posluchač. Všichni mí kamarádi, o kterých byla řeč, se mnou a já s nimi. Život byl jinde. V Praze bylo ovšem mnoho možností: Ivan M. Havel, Zdeněk Neubauer, Jiří Fiala, Petr Vopěnka a mnoho a mnoho dalších přednášeli na MFFUK u akademika Katětova, na Novotného lávce ve VTS, na Rašínově nábřeží u Havlů. RFE nás držela emočně nad vodou, Karel Kryl před vánocemi dokázal rozplakat u nás doma všechny generace. Zbožňoval jsem ho. To, co udělal, podobně jako to, co udělali venku jiní, se nezapomíná. Je mi úzko, když dnes slyším různé mudrlanty kydat špínu na toho či onoho. Teď už umí být mistrem světa každý, už je pozdě si to označit. Část spolužáků po okupaci odpadla a byli z nich komunisti. Trochu jsem některé tehdy provokoval, byli slušní, nepráskali, ale o Svobodné Evropě nechtěli slyšet („přehánějí to tam“), Ivan Medek v Hlasu Ameriky byl „moc ukřivděnej, a tak chápeme, že je naštvaný“ a podobné racionalizace. Dnes téměř všichni volí vládní koalici, úspěšně podnikají, nadávají na komunisty a jezdí do ciziny. Své zájmy staví jednoznačně nad zájmy podniku nebo pracoviště a kdo to vidí odlišně, má podle nich socialistické myšlení.

Normalizační éra byla právě díky neoficiálním strukturám, díky Škvoreckého nakladatelství 68, díky edici Petlice apod. duchovně mimořádně bohatá. Leč úvahy Ferdinanda Peroutky náš rozhlas nevysílal. To, co se dělo, shromažďovalo se v pozadí. Jako by se šikovala armáda. Po převratu 1989 jsem čekal, že se obraz vyvolá jako ve fotografii a že pozadí bude vepředu. Chvilí se to tak zalesklo. Pak se ale ukázalo, že prodrat se rádiem k posluchači je přetěžký úkol a že na něj nestačí ani Ti nejschopnější, mimo jiné pro nával úkolů, funkcí, závazků a práce, kterou na sebe vzali. Vysílání na všech frekvencích jakoby procházelo vlnou tápání a hledání, která trvá dodnes.

Dal jsem zaznít svému dětství v Radiu Collegium brzy po jeho vzniku. Bylo to blízko mého bydliště, chodíval jsem tam rád, trochu jsem v noci po práci nebo v neděli relaxoval, přišel na jiné myšlenky, dostal se k jiným lidem, byl tam Vlado Příkazský, Broňa Janečková, paní Panýrková, dr. Applt a další, mohlo se tam chodit jako domů, přinést desky, popadnout mikrofon a vysílat. Bylo to neuvěřitelné. Cením si zejména téměř pětihodinového pořadu o Paganinim, který jsme připravili s Pavlem Hůlou, primáriem Kocianova kvarteta. Také nám poskytl exkluzivní rozhovor bezmála devadesátiletý nositel Nobelovy ceny za medicínu Sir John Eccles. Začal jsem RC považovat za své, cítit se jeho reprezentantem, byla to jediná stanice „mého srdce“. Teď je to nepochybně Vltava. V úzkém spektru, které jsem s to pokrýt, snažím se přivést do rozhlasu ty, kdož tam měli dávno být. Víím, že diskusní klub LABYRINT, který za pomoci dr. Kasíka a dalších kolegů z rozhlasu poloamatérsky dělám, není v centru pozornosti, nemůže konkurovat politickým soubojům na jiných stanicích a thrillerům v televizním éteru. Snaží se však oslovovat tu nezanedbatelnou část obyvatel, která se oprávněně může cítit dnes opuštěna. Vždyť se podívejme na stanice v pásmu FM: kdyby neměly své znělky, nerozeznali bychom je. Rychlí spíčkí typu Blendamed a Brooklyn chewing gum a stereotypní rock a metal. Z písní vymizelo slovo a do značné míry i melodie. Vymizela z nich tedy poezie. Poezie tedy vymizela z rozhlasu. Nikoli však z Vltavy. Pustím-li si Vltavu, téměř nikdy mě nezklame. Co postrádám, je stanice vysílající po celý den klasickou hudbu, aby člověk, kdykoli má „tu“ náladu, mohl otočit knoflíkem a vědět, že tam najde, co hledá, a že nemusí po několika taktech zase přeladovat nebo vypínat. Jednou v New Yorku jsem poslouchal stanici, která vysílala bez přerušení všech devět Beethovenových symfonií v provedení na čtyřruční klavír. Kdybych mohl mávnout kouzelným proutkem, zřídil bych tady takovou stanici. Collegium to už asi nebude, Cobra se ještě zcela nevyklubala. V této zemi je celá generační vrstva, která nemá svůj rozhlas ani televizi.

Podobně nemají svůj rozhlas ani vlivné kulturní a duchovní instituce, jako třeba Karlova Univerzita. Neopouští mne představa, že někde v koutku vysílání nějaké osvícené stanice by Univerzita nebo řekněme fakulta mohla mít svou zahrádku, svůj park, kam by mohl vstoupit každý posluchač. Opět se zdá, že nejvíce se tomu blíží Vltava se svou četbou z odborné literatury a se svou „univerzitou“. Rozhlas musí vydržet. Tak jako se lidstvo vždy znovu a znovu vrací k morálce, k tradici a k víře, tak se i televizní společnost bude utíkat k rozhlasu. Jeho cena opět vzroste. Doufejme jen, že ne díky mobilitě vysílajících a statečnosti posluchačů u magických ok.

FAKULTA

► PREVENTIVNÍ LÉKAŘSTVÍ

Hana Provazníková

Preventivní lékařství je systémový lékařský obor, který studuje zdraví člověka a jeho změny ve vztahu k životním podmínkám a analyzuje zákonitosti těchto vztahů. Zkoumá vliv dědičnosti a prostředí, vliv sociálních a ekonomických faktorů na vznik onemocnění a pokouší se řešit způsoby jak zabránit vzniku onemocnění, případně jejich výskyt omezit.

Obor preventivní lékařství vznikl v osmdesátých letech v době, kdy si vyspělé státy světa uvědomily, že je třeba změnit strategii zdravotnictví. Konstatovaly, že na diagnostiku a léčení nemocí je vynakládána stále větší část národního důchodu aniž by se výrazně zdravotní stav obyvatel zlepšil. Na 30 světovém zdravotnickém shromáždění v roce 1977 bylo přijato prohlášení, ve kterém byl definován jediný způsob, jak efektivněji využít prostředky určené na péči o zdraví obyvatelstva a to dát prioritu programům zaměřeným na upevňování a posilování zdraví a prevenci chorob. Shromáždění formulovalo cíl do roku 2 000 "dosáhnout takovou úroveň zdraví obyvatel světa, která by jim umožnila vést sociálně i ekonomicky produktivní život". Program vyhlášený světovým shromážděním lékařů zavázal nejen zdravotníky, ale i všechny státní i nestátní instituce vytvořit pro tyto cíle podmínky. První reagovaly na výzvu Spojené státy. Vyhlásily svůj národní program „Healthy people“, do kterého zainteresovaly všechna odvětví jejichž činnost má dopad na zdraví obyvatelstva. Lékařské fakulty řady universit rozšířily výuku o preventivní obory. Pomocí výchovných programů, propagace a reklamy v masmediích, se pokoušejí stále zvýšit zájem společenských skupin, rodin a jednotlivců o vlastní zdraví a změnit jejich postoje k němu. Řada zdravotnických pojišťoven se rozhodla podporovat preventivní prohlídky a podmiňují vyšší financování lékařské péče při onemocnění jejich absolvovaním.

Evropské státy se ve velké většině k vyhlášenému programu přihlásily, ale způsob a rychlost jeho realizace je odlišná. Plnění národních programů už nyní dává tušit, že v roce 2 000 nebude všech plánovaných cílů dosaženo. Různá ekonomická úroveň zainteresovaných států a s tím související zájem vlád o otázky zdraví obyvatelstva poznamenává možnosti a rychlost změn směřujících k jeho ochraně. Problémem, mezi jinými, zůstává i výchova lékařů a zdravotnických pracovníků ve smyslu důsledného preventivního myšlení i konání v otázkách zdraví, uplatňování komplexního bio-psycho-sociálního přístupu ke zdraví a chorobě. V roce 1991 se sešli v Paříži ke společnému jednání děkani evropských lékařských fakult. Jednání se zúčastnily zástupci řady evropských organizací, které mají ve svém programu výchovu budoucích zdravotnických pracovníků (Association for Medical Education in Europe, European Network for Multiprofesional Education in Health Sciences, International Union for Health Education-European Group, European Medical

Students Association), přítomen byl president World Federation of Medical Education. Jedním z bodů jednání byla diskuse o zásadních změnách ve výchově, orientace osnov lékařských fakult ne jen na léčbu chorob, ale i ochranu zdraví jednotlivců a skupin populace. Lékařské fakulty, které již rozšířily výuku studentů o předměty zaměřené na preventivní péči, ve kterých se budoucí lékaři naučí znát věková a vývojová hlediska zdraví, pomocí specifických metod hodnotit reakce lidského organismu na zátěž ve vztahu k prostředí, uvažovat o způsobech posilování zdraví a vytvářet programy pro výchovu ke zdraví, byly vyzvány, aby své výukové programy daly k dispozici ostatním evropským lékařským fakultám. Byla diskutována nutnost změny postojů střední generace lékařů. Výchova k preventivnímu myšlení se musí stát součástí postgraduálního a celoživotního vzdělávání.

Potřeba výchovy studentů medicíny k prevenci, zdůrazňovaná světovými a evropskými zdravotnickými organizacemi, je většině lékařských fakult zřejmá. Stojí však před problémem zvolit formy výuky, které by připoutaly pozornost studentů. Vztah studentů k výuce preventivních oborů je složitý. Setkávají s novým postojem ke zdraví a nemoci, s nutností si osvojit některé základní znalosti ze statistiky, pochopit epidemiologické metody sledování v době, kdy už jsou plně trénováni v klinických oborech. Na lékařských fakultách, kde kliničtí lékaři překonali úzce biologický pohled na onemocnění a jeho hodnocení podle stupně narušení tvaru a funkcí tkání, orgánů a systémů a chápou organismus jako celek v určitém prostředí, nemají s výukou preventivního lékařství velké problémy. Jinak studenti často považují hodnocení vlivů prostředí na zdraví jedince a skupin populace a orientaci úsilí lékařů na primární prevenci za nadbytečné informace. Řadu zkušeností s úspěšným překonáním nezájmu studentů mají lékařské fakulty některých amerických universit (Stanford, San Francisco, Denver). Vyřešení tohoto problému je rozhodující pro chování budoucích lékařů. Výuka preventivního lékařství na lékařských fakultách v českých zemích se potýká se stejnými problémy jako jinde v Evropě. Navíc, jejímu rychlému prosazování příliš nepřispívá současná situace v lékařské praxi. Preventivní úkony se pojišťovna rozhodla hradit pouze sporadicky. Zdravotní ústavy, které by se měly primární prevencí zabývat se teprve formují. Do řešení základních koncepčních otázek se občas promítají prestižní a někdy i existenční problémy. To všechno ovšem nemění a nesnižuje význam oboru preventivního lékařství ve výchově budoucích lékařů. 3. LFH UK získala náskok před ostatními fakultami tím, že se k výuce tohoto oboru přihlásila jako první. V současné době rozšiřují studium preventivního lékařství další lékařské fakulty. Přes všechny problémy, které obory preventivního lékařství na naší fakultě překonávají, jako je hledání forem výuky, nedostatek českých výukových textů, málo v oboru vzdělávacích pedagogů, jsou jejich učební osnovy základem pro výuku na ostatních lékařských fakultách.

Náplň výuky preventivního lékařství na 3. LF UK

IV. ročník (letní semestr)

- metody studia zdraví a nemoci
- statistika a její přínos pro studium zdravotního stavu populace
- ochrana před zářením (odezva biologických systémů na ozáření)
- stárnutí, prodloužení aktivního věku
- zdravotní a sociální problematika hendikepovaných osob

V. ročník (zimní semestr)

- hromadně se vyskytující choroby ohrožující dospělou populaci
- primární a sekundární prevence aterosklerozy
- primární a sekundární prevence nádorových onemocnění
- význam výživy v primární a sekundární prevenci onemocnění ohrožujících populaci
- nutričně podmíněné poruchy zdravotního stavu
- sociální psychologie

V. ročník (letní semestr)

- hromadně se vyskytující choroby a poruchy zdraví u dětí a mládeže. Dopad na zdraví v dospělosti
- primární prevence poruch neuropsychického vývoje a sociálního chování
- primární a sekundární prevence poruch vývoje pohybového aparátu
- primární prevence respiračních onemocnění
- klinická antropologie
- funkce pohybu v ontogenezi (zaměření na primární a sekundární prevenci)
- adaptace organismu na tělesnou zátěž
- zátěžová diagnostika (indikace a kontraindikace jednotlivých pohybových aktivit pro zdravý a nemocný organismus)
- profesní poškození zdraví, primární prevence chorob z povolání
- pozdní účinky rizikových faktorů pracovního prostředí
- ergonomie, fyziologie práce, psychologie práce
- klinická toxikologie

VI. ročník a) semináře

- epidemiologické metody hodnocení zdraví
- Národní program obnovy zdraví
- kardiovaskulární onemocnění – program Monica, Dubeč
- Zdraví pro všechny do roku 2 000
- program CINDI
- reakce imunitního systému na zátěž životním prostředím
- prevence úrazů
- prevence psychických poruch a duševních onemocnění
- rizika farmakoterapie

b) zpracování zadaného tématu epidemiologickými metodami

► DOPIS STUDENTŮ DĚKANOVĚ 3. LF UK

Studenti 4. ročníku 3.LF UK

Prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc., děkan 3.LF UK Praha

Vážený pane děkane,

studenti 4. ročníku naší fakulty považují současný stav ve výuce hygieny a preventivního lékařství za natolik neutěšený, že se dne 17.11.1992 rozhodli vystoupit s následujícími požadavky:

- 1) vytvořit pouze jeden Ústav hygieny na 3. LF UK (počet vyučujících dle rozsahu výuky);
- 2) změnit obsahovou stránku výuky hygieny (informace pro lékaře a ne pro technický personál, novelizace poznatků, více pohledů na danou problematiku atp.);
- 3) zkrátit výuku na jeden semestr (snížení celkového počtu hodin);
- 4) takto ušetřený čas navrhujeme využít k výuce klinických oborů;
- 5) zajistit studijní prameny odpovídající současným trendům v oboru.

Vzhledem k tomu, že již v předchozí době vycházely z řad studentů návrhy a podněty týkající se této problematiky a protože nebyly dle našeho názoru adekvátně vyřízeny, rozhodujeme se tímto formou neúčasti na výuce hygieny vyjádřit naléhavost řešení dané situace.

Zároveň předpokládáme brzké setkání všech zainteresovaných.

V příloze přikládáme naši rámcovou koncepci řešení tohoto problému, která by dle našeho názoru měla být předmětem diskuse.

Za studenty
Pavel Barsa
Marcela Kajlíková
Lucia Kratochvílová
Lukáš Šoltys

Praha, 17.11.1992.

Na vědomí: kolegium děkana 3.LF UK
AS 3.LF UK Praha
komise pro reformu studia
Doc. MUDr. H. Provazníková, CSc.
Prof. MUDr. J. Havránek, CSc.
Prof. MUDr. St. Hrubý, DrSc.
Prof. MUDr. V. Klener, CSc.

I. Hygiena životního prostředí – 1 semestr:

Faktory ŽP ovlivňující zdraví – fyzikální, chemické, biologické.

Rizika životního prostředí – akutní, chronická.

Podíl ŽP na vývoji zdravotního stavu.

Vliv ŽP na potravní řetězec.

Specifický vliv ŽP na vývoj dětí a dorostu.

II. Preventivní lékařství – 2 semestry:

Zdraví a nemoc v populaci.

Chronické nemoci v populaci.

Vliv životních podmínek na vznik a vývoj hlavních chronických nemocí.

Mechanismus účinku hlavních faktorů životního stylu:

– kouření

– výživa

– pohybová aktivita

– alkohol a drogy

– stress

Mechanismus účinku biologických faktorů na potravní řetězec.

Specifický vliv ŽP na vývoj dětí a dorostu.

► ODPOVĚĎ DĚKANA FAKULTY STUDENTŮM

V Praze dne 19.11.1992
Č.j.: 4418/92

Pavel Barsa
Marcela Kajlíková
Lucia Kratochvílová
Lukáš Šoltys

Věc: výuka hygieny a preventivního lékařství

Milí kolegové,

19.11.1992 jsem dostal Váš dopis týkající se výuky hygieny a preventivního lékařství na naší fakultě. Někteří ze zainteresovaných (prof. Havránek) mi písemně sdělili, že s nimi dosud nikdo ze studentů v osobním styku tuto problematiku neprojednával. Rovněž na vedení praktik a přednášek v dané oblasti jsem neobdržel ani já ani proděkanka doc. Provazníková žádnou konkrétní stížnost. Dosavadní kritika hygieny a preventivního lékařství ze strany studentů se týkala vždy pouze celkové koncepce a rozsahu výuky.

Upozorňuji Vás, že legální a civilizovaný postup při kritice výuky zahrnuje

- 1) především projednání se zúčastněnými pedagogy (nemám zprávu, že by se tak v tomto případě stalo),
- 2) iniciativu řádně zvolených zástupců studentů v akademickém senátu a v kolegiu děkana.

Zdůrazňuji, že v otázkách koncepce fakulty je pro mne partnerem akademický senát a nikoli nátlaková skupina studentů používající v první řadě ultimativní prostředky, byť jakkoli dobře míněné. Doporučení akademického senátu, který vyslechne všechny zúčastněné, budu považovat za svůj úkol.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem Vás upozorňuji, že Vaše absence na výuce nebude z mé strany v žádném případě omluvena ani tolerována. V případě nesplnění studijních povinností se na Vás budou vztahovat všechna pravidla studijního řádu včetně opakování ročníku, popř. vyloučení ze školy. Sděluji Vám to včas, aby nedošlo k nedorozumění nebo k chybné interpretaci laskavostí a tolerance, jichž se ze strany vedení fakulty některým ze signatářů dopisu dostávalo měrou vrchovatou.

Závěrem opakuji, že partnerem pro veškeré další jednání v této věci je pro mne akademický senát, na jehož zasedání se samozřejmě dostavím, budu-li o to požádán.

Vzhledem k tomu, že dopis byl adresován mně, neočekávejte odpověď od těch, kterým byl dán pouze na vědomí.

S pozdravem

Prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc.
děkan 3. lékařské fakulty
Univerzity Karlovy

Co.: kolegium děkana 3. LF UK
Akademický senát 3. LF UK
komise pro reformu studia
doc. MUDr. Hana Provazníková, CSc.
Prof. MUDr. Jiří Havránek, CSc.
Prof. MUDr. Stanislav Hrubý, DrSc.
prof. MUDr. Vladimír Klener, CSc.

► NENÁSLEDUJTE MNE, PROSÍM...

J i ř í J e ž e k

„Křivá hůl vrhá křivý stín – nechtějme napravovat stín... Smysl tolerance je přece v tom, že jsme vděční stínu za to, že nám ukazuje naši křivost... Dali jsme si přece svobodu slova, abychom se často ocitali v mezních situacích a museli se tak často probouzet z našich iluzí. To neustálé probouzení se je největší užitek svobody slova. Proč pořád ještě žebrot o trochu spánku?“

Václav Bělohradský

Úvod

Dva měsíce jsem se potýkal s problémem, jak popsat události prosincového týdne na 3.LF UK. Ačkoliv jsem byl přítomen celému dění a měl jsem možnost rozmlouvat s mnoha pozorovateli i aktéry, záměru zaznamenat vše formou průběžné reportáže jsem se vzdal. Jediné, o co se mohu pokusit, je vyvodit z věci závěry, které mi sama nabízí. Považuji však za nutné zdůraznit, že jde o můj osobní pohled: tedy „jak já to vidím“, nikoliv „jak to bylo“. Během posledních dvou měsíců prošly tyto úvahy náladovou cenzurou mého svědomí. Zůstala-li přesto přítomna zaujatost, pak věřím, že pouze pro věc samu – a tedy vůči všem...

I. Faktická zpráva o celé události by zněla zhruba takto:

Na 3. LF UK v Praze došlo začátkem prosince loňského roku k náhlé vlně nespokojenosti studentů s výukou hygienických oborů. Nevoli studenti vyjádřili petici adresovanou vedení fakulty a bojkotem zmíněné výuky. Po týdenním mýjení se podařilo najít společné stanovisko při oficiální besedě zástupců všech zúčastněných stran (tj. vedení fakulty, představitelů hygienických oborů a studentů). Shromáždění se shodlo na oprávněnosti problému a děkan fakulty navrhl zřízení komise, která se bude nadále situací zabývat. Záštitu nad nápravou věcí převzal pan děkan před studenty na sebe osobně.

II. Obecný pohled

Všimněme si, že stávka studentů a průvodní petice byly hned od začátku stavěny do značně zkreslujícího světla:

1. Vystoupení studentů bylo označeno za „náhlé“.

Je zajímavé, s jakou samozřejmostí nebyla přítom brána v úvahu všechna předchozí kritická vystoupení i výsledky různých anket, ačkoliv tyto hlasy prokazatelně upozorňovaly (minimálně) po celé předchozí třileté období na nevalný stav výuky hygieny a preventivních oborů. (Jen v našem časopise bylo takových stanovisek otisknuto několik.) Vedení fakulty a představitelé preventivních oborů se však bez váhání shodli na stanovisku, že jde o první oficiální protest vůbec!

2. Stávkující byli označeni za „nátlakovou skupinu“.

Je třeba uvést, že za čtyřmi či pěti signatáři petice stálo v době stávky více než 90% z celkového počtu možných stávkujících (tj. více než 90% všech studentů z celého ročníku). Mezi oněch 10%, stojících mimo, musíme ovšem zahrnout i nemocné, absentující a neinformované.

3. Signatáři petice byli označeni za „iniciátory a manipulátory“.

Argument silně připomíná minulé doby a ilustruje dobře poměr a přístup hygienických oborů ke studentům: jinými slovy zde totiž valnou část ročníku prohlašuje za zmanipulované – že by tedy vlastně nesvéprávné?

4. Stávka byla označena za „nedemokratický prostředek“.

Právo na stávku je především zakotveno v zákoně. Navíc byl bojkot výuky v tomto případě spojen s požadavkem zvýšení její kvality – cílem tedy prokazatelně nebyla destrukce, ale pokus o probuzení z letargie. Pokud vím, studenti stávkovou formu odůvodnili tím, že z jejich pohledu nebyl na připomínky, vznášené jinou formou, brán zřetel. Pedagogové a vedení fakulty však „jiné“ připomínky popírají. („To byly vždycky jen nějaké články.“) Problém evidentně spočívá buď v neochotě nebo v neschopnosti vzájemné komunikace (článků na toto téma bylo ve VNR také dost).

5. Děkan písemně sdělil studentům,

že zřejmě „dost dobře nechápou principy demokracie“.

Při závěrečném setkání pak děkan upřesnil, že „veškerých mocenských opatření použil proto, aby zvýraznil možnost řešit na této škole podobné problémy demokraticky“. Osvětlil tak blíže ono „dost dobré pojetí demokracie“ – jde o vyjasnění si mocenských pozic.

Problematičnost tohoto kroku spočívá především v jeho jednostrannosti. Všimněme si totiž zvláštního obratu, ke kterému během týdenního sporu došlo:

Na počátku stojí žalující studenti a obžalované hygienické obory – a jde o fatálně nevyhovující výuku.

Na konci je (paradoxně!) situace spíše opačná: žalobcem je vedení fakulty, obžalovaní jsou studenti – a to z neligitimity postupu: z bojkotu výuky, z nátlaku a ultimativnosti. Druhý obžalovaný (hygiena a obecněji preventivní obory) bezprostředně sankcionován nebude.

Stávka je akutně trestná, zatímco nevyhovující, nekompetentní a nedostačtěně zajištěná výuka je ... řekněme odložitelná“.

O důsledcích tohoto obratu se ještě zmíním v závěru článku.

III. POZICE A PŘÍSTUPY ZÚČASTNĚNÝCH STRAN

1. Studenti

Pozitivním rysem stávky byla vysoká vyspělost studentských mluvčích. Jejich zkušenost a záruka serióznosti umožnila děkanovi jednat tak, jak jednal, neboť se nemusel obávat extrémních reakcí. Věděl naopak, že studentům stojícím v čele stávky jde o skutečně věcné řešení, nikoliv o anarchii a destrukci.

Negativním prvkem byla naopak naprostá nepřipravenost většiny ostatních. Po dobu uplynulých tří let řešili totiž studenti nespokojenost s výukou nejčastěji nezájmem a pasivitou, které byly pohodlnější než aktivní osobní projev nelibosti. Věci, které tak mohly – a měly – být řešeny při běžné výuce, se bez možnosti ventilace nakupily, a dostaly se na světlo při jedné z příležitostí ve formě radikálního protestu. Namísto principiálních důkazů o neúnosném stavu výuky inkriminovaných oborů se však vyvalila ven pouze snůška banálních historek z jednotlivých přednášek a praktik, znějící prázdně a absurdně jako cimrmanovské „veselé příhody z natáčení“.

Tato zásadní neschopnost studentů vystoupit s něčím zřetelným, silným a koncepčně promyšleným, jejich nejistota sebou samými, nedostatečná zasvěcenost do problému a občas až naivní povrchnost udělala ze závěrečného setkání „besídku“, plnou zmatených osobních stesků studentů o tom, kterak se nudili na které stáži či kterak byli nuceni setrvat na výuce až do pozdních poledních hodin. Skutečných argumentů, podnětů či návrhů padlo poskrovnu.

Studenti se tak nepřímo usvědčili ze soustavné pasivity, nezájmu a nesamostatnosti. Především však z neschopnosti takové výuce čelit.

Poklonu bych na tomto místě naopak složil zástupcům vedení fakulty, kteří s nevšední trpělivostí tristní příběhy svých svěřenců vyslechli (ostatně to bylo jistě snazší než čelit skutečným argumentům!). Pan děkan dokonce v mírně populistickém duchu pochlácholil jednoho z postižených, že by se na podobné výuce nejspíše také nudil. Symptomaticky tak pofoukal bolístku, kterou by měl spíše hojit (či ještě lépe – s pomocí „preventivních“ oborů – jí „preventivně“ předcházet).

Ukázalo se tedy, že masová vystoupení lákají i po více než 3 letech studenty stále víc než osobní invence.

2. Hygienické obory

Ze slabosti studentských vystoupení mohla pochopitelně snadno těžit napadená strana. Na banální otázky stačilo totiž reagovat stejně banálními odpověďmi a důtklivě přitom dodržovat onu „nepodstatnou rovinu“. Nebylo-li odpovězeno na otázky typu: proč výuka hygienických oborů nemá dosud jasnou koncepci a náplň, proč jsou praktická cvičení a semináře nedostatečně zajištěny, proč jsou nudné, proč jsou často i profesně sporné apod., pak jednoduše z toho důvodu, že takové otázky nebyly vůbec vzneseny. Celý problém byl za dojemné kooperace

všech udržen ve sféře zmíněných „jednotlivostí“, více či méně nahodilých a vždy snadno vysvětlitelných. Z očekávaného kreativního setkání se tak stal kabaret nekonstruktivních žoviálností a vtípků.

Prvek konstruktivity vnesl do debaty až prof. Anděl. Hovořil věcně a svěže, spíše však o preventivním lékařství než o hygieně. Diskusi zavedl k otázce významu tohoto oboru na lékařských fakultách. Ačkoliv ve věci stávky samotné o toto téma nešlo (nikdo totiž význam preventivního lékařství v předložené petici nezpochybňoval), prof. Anděl svým vystoupením poukázal na to, že cesty, jak program výuky v oblasti prevence oživit, jsou reálné.

To, co zní příslibně a optimisticky z úst prof. Anděla (totiž že klinické obory se budou na výuce preventivních oborů podílet), nemůže rozhodně uspokojivě garantovat kvalitu preventivních oborů samotných. Spolupráce s kliniky je nutným a správným krokem, není však vlastním nosným program, na němž by tyto obory mohly stát. Žádné jiné záruky zvyšování kvality výuky preventivních oborů však z úst kritizovaných na závěrečné „besídce“ nezazněly!

Následný článek doc. Provozňkové ve VNS (roč. 2, čís. 18, ze dne 30.12.1992) znovu dopodrobna ozřejmil historii, význam a náplň preventivního lékařství a seznámil čtenáře s rozpisem výuky pro jednotlivé ročníky. Problémem zajištění kvalitní výuky kvalitními pedagogy se však nikterak nezabýval. Za „náskok“ naší fakulty před ostatními označuje tento článek fakt, že „se fakulta k výuce tohoto oboru přihlásila jako první“. K tomu lze jen doplnit, že jako první se také přihlásili právě naši studenti – a to k radikální nespokojenosti s touto výukou. „Prestižní a někdy i existenční problémy, s nimiž se tento obor potýká“ (jak praví dotyčný článek), zřejmě studenty zajímají pramálo.

Zastavme se nyní u některých odpovědí, které jsem si dovolil pracovně nazvat „opití rohlíkem“:

Opití první: „Přehnaně vysoký počet hodin výuky!“

Na tuto námitku prof. Havránek pohotově reaguje promítnutím tabulky na připraveném diapojektoru, kde dokazuje, že oproti stavu před třemi léty hodin ubylo (již méně se hovoří o tom, že těmito hodinami do značné míry disponuje nově založené preventivní lékařství). Námitka původně směřovala jinak: „Výuky hygieny je mnoho – vzhledem k tomu, co a jak se na hygieně učí.“ S počtem hodin před třemi léty tedy tato připomínka zjevně nijak zvlášť nesouvisí.

Opití druhé: „Nic se za ty tři roky nezměnilo!“

Odpověď doc. Provozňkové zní: „Jak to mohou tvrdit studenti, kteří výuku absolvují poprvé a nemají ji tudíž s čím srovnávat?“

Odpověď zdánlivě logická a definitivní, nicméně:

a) Totéž tvrzení platí o většině dalších vyučovaných předmětů, a přesto projevy nevole mívá již po dlouhou dobu právě k výuce oborů preventivních;

b) Studenti se účastní výuky ostatních oborů – materiál ke srovnání tedy zajisté mají. Potvrdili to ostatně při loňské anketě k úrovni výuky a reformy studia, kde v podobném vzájemném porovnávání předmětů označilo značné procento studentů za nejproblematictější opět právě obory preventivní;

c) Bylo by totiž jistě lépe co srovnávat a hodnotit, kdyby k dotyčným oborům existovaly alespoň nějaké (třeba jen doporučené) prameny, ze kterých vyučující vycházejí, z nichž čerpají a jež považují za závazné.

Opití třetí: „Řekněte nám konkrétně, proč se vám výuka nelíbí!“

Člověku se až nechce věřit, že tento požadavek vznáší vysokoškolský pedagog z titulu vedoucí funkce na své studenty. Domnívám se, že jediná možná odpověď studentů v tomto případě musí znít: „*To řekněte vy nám!*“ Bohužel, líčení právě oněch „konkrétních nedostatků“ zmarnilo úspěšně větší část „besídky“ (aneb „jak si pejsek s kočičkou vařili dort...“).

Opití čtvrté: „Ke změnám nedošlo!“ – „Ke změnám došlo!“

- a) došlo-li, pak:
- ke zkrácení počtu výukových hodin;
 - k oddělení preventivního lékařství od hygieny;
 - k úpravě zkoušek a zápočtů.

O všech těchto změnách se lze dočíst v Karolině, studijních plánech i v zápisech do indexů.

- b) nedošlo-li, pak:
- k tomu, aby výuka studenty uspokojovala;
 - k rehabilitaci preventivních oborů v očích studentstva a částečně ani v očích ostatních pedagogů fakulty;
 - k viditelné změně způsobu myšlení a výuky u značné části pedagogů zmíněných oborů (jinými slovy k „personální fundaci“)

O těchto skutečnostech se lze dočíst v různých stížnostech, vystoupeních, anketách a konečně i prosincové stávce studentů – především však ve tvářích všech zúčastněných.

Poznámka:

Pro běžného pozorovatele signalizuje tato situace dva možné výklady: buď realizace změn proběhla – a pak proběhla špatně, nebo neproběhla – vůbec. Je rozhodně podezřelý, není-li tento stav nikomu podezřelý...

Byl bych velmi nerad, kdyby byla tato část textu interpretována jako nařčení někoho z nechuti k pokusům o nastolení změn. Praxe se však od teorie liší, a změny odkývané na ústavních schůzích ještě nezaručují skutečnou změnu při výuce. Jsou-li studenti trvale (podtrhuji: „trvale“) nespokojeni s výukou preventivních oborů,

je těžko udržitelné tvrzení, že se tito studenti mylí. Slovní ujišťování o koncepci a rozvoji výuky činí oblast preventivních oborů podezřelou a nelze se pak divit, že „mezi ostatními lékařskými obory...“ (cituji opět z článku docentky Provoznikové) *“...má právě preventivní lékařství tak nelehké postavení“*.

Pro ilustraci (a trochu z mírné hravosti) uvádím některé modelové výroky, jež jsem nemohl nezaslechnout za přívalem slovních klišé, a seznam základní výzbroje, s níž obě strany celý týden bojovaly. Domnívám se, že tyto výroky celkem věrně (i když mírně nadneseně) dosvědčují onu absurdní souhru vzájemné vstřícnosti a nepochopení, která na „besídce“ panovala.

Tabulka 1:

VÝZBROJ:	
studenti:	<ul style="list-style-type: none"> – naštvanost – netrpělivost – nedůvěra v sebe samé – ještě větší nedůvěra v pedagogy – záblesk iluzí v šeru nezájmu a nudy – nárazový radikalismus – mírný pocit ohrožení – povrchní zasvěcenost až značné zmatení
hygienické obory:	<ul style="list-style-type: none"> – pocit dotčenosti až ukřivděnosti – opatrnost a rozvážnost (až rozvleklost) – mírně kolísající sebedůvěra, nicméně dobré úmysly – pocit záslužné minulosti, přítomnosti i budoucnosti – pocit vysezeného práva – značný pocit ohrožení – připravenost neustoupit ze zákopových pozic

Tabulka 2:

PŘÍKLADY TYPICKÝCH DISKUSNÍCH DEBAKLŮ:	
OTÁZKA ČI NÁMITKA (studenti)	ODPOVĚĎ (hygienické obory)
Hodin je mnoho!	Hodin je málo!
Nic se nezměnilo!	Všechno je dávno jinak!
Je to pořád horší a horší!	S čím to chcete srovnávat?
K ničemu nám to není!	To musíme vědět my, jestli vám to k něčemu je nebo ne!
Výuka se nám nelíbí!	Co bychom podle vás měli učit?
Už tři roky slibujete skripta!	Skripta budou!
Za celý semestr jsme nedostali okruhy ke zkoušce!	(vítězoslavně) Tady jsou!!!
Nerozumíme vám!	Vy nám nerozumíte!

Poznámka k tabulce:

Naprostá zaměnitelnost jednotlivých promluv připomíná jistý typ cvičení z jazykových učebnic: Přiřaďte k libovolné větě v prvním sloupci libovolnou větu z druhého sloupce. Je zřetelné, že nové spojení nemá o nic více smyslu než spojení původní.

3. Vedení fakulty, potažmo děkan

Studenti svým chováním děkanovi v podstatě umožnili uplatnit zcela **standardní a logický postup: zažehnat skandál – a poté vyjít vstříc**. Otázka je: proč si pan děkan (který si mohl vybrat!) zvolil právě tuto – bezesporu nejjednodušší, ale ne právě bezproblémovou – cestu?

A: Nedopustit stávkou i případný nátlak

Jde o pochopitelný čin – zejména z hlediska nejistého postavení fakulty na universitě. Potřebného zklidnění však bylo možno dosáhnout pomocí mírnějších prostředků než hrozbou ostrými opatřeními, jako je opakování ročníku či vyloučení ze studia. Svědčí o tom jednoznačně konstruktivní záměr studentského vystoupení.

Přesto jsme v úvodu ukázali, jak nepřírozeně byla celá situace právě ze strany fakulty interpretována a dramatinována (nátlaková skupina, manipulanti, nedemokratický postup).

Vše se zdá tedy nasvědčovat tomu, že se zde vyskytl nepohodlný problém v nevhodný čas, který bylo třeba především radikálně a rychle uzavřít – a to i za cenu příliš razantních opatření a příliš hubených slibů.

Legitimita a spornost tohoto postupu:

Postoj, který fakulta zaujala **vůči studentům** a jejich stávce není již třeba dále rozebírat. Legitimitu těchto kroků lze jistě bez problémů obhájit, stejně tak jako je možné jejich účelnost zpochybňovat.

Obdobná razantní opatření jsem však nezaregistroval **vůči obviněným hygienickým oborům**. Ne tedy tyto obory samy, ale jmenovaná nezávislá komise bude tento problém řešit?!

Je nutno si uvědomit, že tu jde o obor, který je všude proklamován jako **obor profilující a odlišující naši fakultu** – tedy takový, který de facto legitimuje její právo na vlastní existenci. Napřič tomu je tento obor z mně nejasných příčin již po tři roky ponechán vedením fakulty zcela pasívně v tak nezáviděníhodné situaci, že jeho přednostové sami přiznávají nejasnost koncepce, absenci studijního materiálu a nepřipravenost většiny stávajících pedagogů k výuce. **Mají-li být preventivní obory skutečně nosným sloupem samostatnosti naší fakulty, pak mi nepřipadají dosavadní nenáročnost a tichá shovívavost vůči nim ze strany vedení fakulty vůbec na místě.**

Vzhledem k tomu, že tlak ze strany studentů otevíral vedení fakulty cestu k radikálním krokům při reformě výuky, hodnotím postup, zvolený pro řešení stávky jako velice nešťastný.

B. Za nekorektní považuji pak následující výrok pana děkana:

„... situací na hygienických oborech se dosud nezabýval, neboť studenti mu za celé tři roky nebyli schopni předložit validní, statisticky průkazné zpracování údajů o výuce.“

Mé námitky:

- 1) Určité předložené údaje a některé individuální připomínky k výuce hygieny již zmíněny byly. Ilustrativně uvádím případ loňského dotazníku, jenž zcela jasně poukazoval na problematické preventivní obory, skončil nicméně svou roli tím, že byl pečlivě graficky zpracován a zveřejněn ve VNS.
- 2) Studenti nejsou vůbec povinni provádět a předkládat děkanovi zkoumání tohoto druhu.
- 3) Děkan je naopak povinen být o stavu výuky na fakultě informován a tyto informace si adekvátně zajistit – zvláště tehdy, jsou-li vznášeny na některý obor opakované stížnosti a je-li to obor pro fakultu tzv. profilový.
- 4) Nedomnívám se, že k tomu, aby si vedení mohlo utvořit obrázek o kvalitě výuky, potřebuje nutně statistické údaje s odchylkou vypočítanou s přesností na čtyři desetinná místa. Vedení fakulty by o úrovni výuky jistě dostatečně usoudilo i z osobních setkání s pedagogy a především z přímých návštěv výuky. Je to postup zcela legitimní – vždyť kvalita výuky je právě to, zač je pedagog fakultou placen!

Protiargumenty (jako je obava z cenzury, z omezování svobody projevu apod.) slouží spíše jako alibi těm, kteří jsou si dobře vědomi toho, jak těžko by při podobné „hospitaci“ obstáli.

5) Na této škole jsou téměř všechny předměty povinné a vyučující jsou na praktikách studentům přidělováni bez nároku na výběr (o přednášejících ani nemluvě). Studenti tedy atmosféru konkurenčního prostředí a prestiže na fakultě vytvoří těžko. Občasná přítomnost fakultních autorit (děkana, proděkanů, přednostů – a nakonec i kolegů) na seminářích či přednáškách by nebyla natolik časově náročná a přinesla by jistě v tomto ohledu dobré výsledky.

C. Závěrečná slova pana děkana pak zněla:

„S řadou věcí, které zde zazněly, souhlasím a je jasné, že nám jde v zásadě o totéž. Za celou záležitost od této chvíle беру osobní odpovědnost.“

1) „totéž“:

Především je sporné, zda děkanovi a studentům vůbec může jít o „totéž“.

Děkan chce pochopitelně spravovat fakultu na vysoké úrovni. Jde mu tedy o jakousi ideu: o realizaci svých projektů a představ – jde mu „o věc“.

Studentům jde spíše „o sebe samé“: tj. o to, co se naučí, čím se nechají inspirovat – jde jim o jejich budoucnost a místo v dalším životě.

2) „osobní odpovědnost“:

Bere-li pan děkan v závěrečném proslovu celou tíži problému na sebe, dopouští se tak ještě jednoho malého omylu: dělá totiž něco, co už jednou udělal – a sice před třemi lety, když byl zvolen děkanem.

IV. NEPODSTATNÉ A PODSTATNÉ

1. Nepodstatné

Zabýval jsem se rozborem všeho nepodstatného, co se v průběhu aféry „prosin-cová stávka“ událo. Rozborem všech zbytečných slov a velkorysých gest.

Proč „zbytečných“? Nezávisle na sobě podnikají totiž obě strany od začátku řadu zbytečných kroků, aby se nakonec sešly zcela logicky v jediném možném bodě. Požadavky, s nimiž přicházejí studenti na závěrečnou besedu, a návrhy řešení, s nimiž vystoupí pan děkan, to dosvědčují: jsou totiž zcela očekávané a shodné: společný postup, ustavení komise pro rozvoj preventivních oborů za účasti studentů, záruky.

Hra tedy skončila přesně podle scénáře, který nikdo nikdy nepsal, který tu však od začátku byl v gestech a krocích zúčastněných. Zbyla jedna komise, pár osobních zklamání a hodně nevyužitého potenciálu. Všem se ulevilo. Nikdo nemá pocit prohry – naopak: všichni si myslí, že vyhráli.

2. Podstatné

Co je na tom všem podstatné?

Podstatná je podle mne ona naprostá předpověditelnost průběhu celého děje. Podstatná, hrůzná a varující! Svědčí o tom, že fakulta se nalézá ve stavu, kdy jsou všechny karty předem známy, kdy celý stroj funguje i selhává zcela zákonitě a neomylně.

Jinými slovy:

Studentům chybí jiskra tvořivosti, aktivity, přemýšlivosti, vyhraněných názorů a postojů. Nedovedou pracovat s argumenty, neumí jít za věcí a často se ani nepídí po tom, za čím by vlastně měli jít. K ničemu takovému nejsou na fakultě motivováni. Jsou naopak chlácholeni k přefíkáváním banálních stesků, k memorování statí a k papírovým docházkám.

Pedagogové hájí především své vlastní židle a posty. Projevuje se to maximální snahou o zachování vnějšího zdání funkčnosti výuky, zatímco výuce samé se často nedostává potřebné kvality, progresivity a péče. Zčásti je tento stav bohužel způsoben jistě dobře míněným seriózním postojem fakulty ke starším pedagogům, kteří na moderní výuku již nestačí. Ačkoliv je řešení tohoto problému těžké, je třeba jej otevřít a odpovědně zvážit, kdy je setrvávání pedagogů důchodového věku opodstatněné či alespoň ospravedlnitelné a kdy jde již o stav, jímž jsou studenti evidentně poškozováni. Volitelnost pedagogů pro studenty alespoň v rámci seminářů by v tomto směru jistě ukázala více.

Vedení fakulty sehrává v tomto stavu vnitřní strnulosti svou roli především tak, že dosud neustoupilo od své koncepce budovat renomé fakulty na tom, kolik nositelů Nobelovy ceny budeme hostit, které významné osobnosti se u nás budou habilitovat a jak významné styky budeme udržovat se zahraničím. Tato politika je velice významná (zejména z hlediska postavení fakulty na UK, jistě i z hlediska profesionálních zájmů mnoha pedagogů), z hlediska principiálního a dlouhodobě koncepčního však přece jen omezená. Skutečné renomé věhlasných světových universit totiž vznikalo opačně: nejprve na nich byli vychováni významní studenti a založeny různé vědecké školy a myšlenkové proudy, a teprve díky těmto skutečnostem se stalo ctí nositelů Nobelových cen takové školy navštěvovat a na nich působit.

Autorita naší fakulty se odvíjí evidentně shora: od osobnosti děkana, přes některé z proděkanů a přednostů až po členy vědecké rady. Studenti se na této autoritě zatím příliš nepodílejí. Solidně garantovaná vysoká úroveň výuky ve většině případů také ne.

Samozřejmě nesním o tom, že naše malá fakulta se stane místem, kam budou zmínění nositelé Nobelových cen dávat studovat své děti. Bojím se pouze, aby všechna ta vnější sláva nepovadla v okamžiku, kdy v čele fakulty již nebude stát pár bezesporu impozantních osobností (svět totiž pije kávu s nimi, ne s naší fakultou!). Proto se opět vracím k tématu mnohokrát vyslovenému: k požadavku obrátit pozornost na vnitřní život fakulty, na studenty, na úroveň výuky, na poskytování uceleného a kompaktního vzdělání.

RESUMÉ

Celý průběh prosincové stávky, její „lesk i bída“, nutnost i marnost, překvapivost i zákonitost, zmatenost i vypočitatelnost a jednoznačnost, mne přesvědčují o dosud trvajícím spění fakulty k právě popsanému stavu. Netvrdím, že tento stav platí obecně. Nešlo mi však o popis skutečnosti, ale o zachycení podstatné – a podle mého destruktivní – tendence k velkým gestům, vnějším efektům a prázdným pózám před doceňováním toho, co fakultu činí fakultou (a velké děkany skutečně velkými!): totiž soustavnou, poctivou, zodpovědnou a zcela prioritní péči o kvalitu výuky a o vyspělost, vzdělanost, samostatnost a invenci studentů.

EPILOG

Komise, kterou děkan navrhl, se v lednu a únoru letošního roku několikrát sešla. V jejím složení si studenti vybojovali dvoumístnou menšinu za přítomnosti šesti dalších odborníků. Komise je zavázána předložit akademickému senátu do konce února 1993 návrh řešení problému. Jaký bude, zdají se naznačovat dojmy studentské části komise po posledním, zřejmě pátém jednání z 15. února 1993. Podle těchto předběžných informací prof. Havránek po počáteční ochotě k vstřícnosti předložil návrh na rozšíření projednávané výuky a na celou studentskou iniciativu reagoval slovy: „*Názory studentů můžeme vyslechnout, nemůžeme se však jimi řídit.*“ (Pozn. autora: Prof. Havránek tak mimoděk cituje pana děkana z doby setkání se studenty na koleji Jednota zhruba před rokem, kde se problém preventivních oborů mimo jiné také řešil!)

Dle mínění studentů není tudíž nereálný zásadní rozpor mezi studentským a odborným křídlem komise. Jak tvrdí studenti, jsou rozhodnuti na některých svých požadavcích trvat i za cenu dalšího „nátlaku“.

► ODPOVĚĎ DĚKANA PROF. HÖSCHLA

Pan doktor má nejvíc asi pravdu hned ve svém úvodním tvrzení, že jeho text je o tom „jak on to vidí, nikoliv jak to bylo“. Pak ovšem nechápu, proč to píše. Asi z neskromného přesvědčení, že někoho zajímá právě jeho názor, bez ohledu na to, jak to bylo. V „Obecném pohledu“ pan doktor uvádí celou řadu nepodložených tvrzení (jako že vystoupení studentů bylo označeno za náhlé, studenti jako manipulátoři apod.), která mohou, ale také nemusí být pravdivá. Protože vytržena z kontextu popř. účelově zcela vymyšlena mohou zkreslovat význam celého sporu, odkazují zde pro pořádek na znění dopisu, který jsem studentům v té věci poslal.

Pan doktor Ježek také uvádí některé vtipné „modelové“ výroky – „trochu z mírné hravosti“, jak říká. Možná i z nedostatku jiné práce, dodávám já. Pan doktor měl již od svých studií, kdy pracoval na hygieně dětí a dorostu jako pomvěd, až do nedávné doby, kdy byl tamtéž (ústav zdraví dětí a mládeže) zaměstnán, řadu příležitostí i dost času něco pro tento hygienický obor sám udělat. Obávám se, že oběho ne zcela dostatečně využil a tak sám přinejmenším zčásti přispěl ke kritizované úrovni hygienických předmětů. V tomto smyslu dávám velkou vinu doc. Provazníkové, jejíž přflišná laskavost a občas projevovaná tolerance k nižší úrovni pracovní disciplíny, k pracovnímu nesoustředění a rozptylované pozornosti studentů resp. absolventů sklízí také opakovaně neblahé důsledky. Mohlo by se zdát, že vysokoškolské místo na hygienickém oboru je pro tvorbu úrovně tohoto oboru méně efektivní než redigování fakultního časopisu. Pan doktor měl ovšem navíc příležitost zcela mimořádnou: od března 1990 do října 1992 (naposledy 15.10.) seděl v kolegiu děkana, kde se všechny podněty i za účasti studentů probíraly a hledalo se řešení. Možná jsem se přehlédl, ale při listování zápisy z kolegií v oné době jsem žádný jeho návrh na zlepšení úrovně výuky hygienických předmětů nenašel.

Pan doktor také píše, že vůči obviněným hygienickým oborům nezaregistroval obdobná razantní opatření (rozuměj ze strany vedení) jako vůči studentům. Musím se přiznat, že nevím o jediném razantním opatření vůči studentům. Byli pouze upozorněni, že musí dodržovat studijní řád, což považuji za samozřejmost a ne za „opatření“. Postupoval-li proti studentům snad někdo jiný razantně, pak bych se to rád dozvěděl, abych z toho mohl vyvodit důsledky. Naproti tomu razantní postup studentů (stávka je razantním postupem) nemusí být zcela bez souvislosti s bezprostřední smrtí na infarkt myokardu jednoho z inkriminovaných pedagogů, kteří si celý

konflikt brali snad až příliš k srdci. Jako snaha o urychlení personální obnovy konzervativnější části fakulty se to studentům povedlo, ač si nejsem jist, že bych měl jako děkan napříště takový postup podporovat. Otazník s vykřičníkem pan doktor uvádí za podivem, že „komise a ne obory samy bude tento problém řešit“. No a? „Obory samy“ na to totiž nestačí, zejména zaměstnávají-li pracanty jako je pan doktor Ježek (zkuste ho někdy sehnat, když něco potřebujete) a účast ostatních zainteresovaných je kyženou, ne-li nutnou podmínkou jakéhokoliv pokroku v multidisciplinární oblasti (prevence, hygiena, ekologie, výuka). Proto si dovoluji uvést seznam členů této „komise“:

Prof. MUDr. Jiří Havránek, CSc.

Prof. MUDr. Michal Anděl, CSc.;

Doc. MUDr. M. Cikrt, DrSc.– SZÚ;

MVDr. Antonín Vrána, DrSc. – IKEM;

MUDr. Evžen Hrnčář;

RNDr. Bedřich Moldan;

Pavel Barsa – IV. ročník;

Marcela Kajíková – IV. ročník.

Ve svém Resumé pak autor při poukazu na tendenci vedení fakulty k velkým gestům zcela zákonitě zapomíná na nejdůležitější věc, která fakultu činí fakultou: vědecká úroveň. Výuka, v jeho očích tak podstatná, je u nás pozorována zvětšovací sklem. Všude jinde je to spíše trénink a samostudium. Inspirace je tvořena úrovní výzkumu. Přes to, že to pan doktor nenavrhuje, je to právě dlouhodobá perspektiva pěstování vědy na fakultě, čemu věnuje vedení maximum svých sil. Vytváří se koncepce transferu nejkvalitnějších pracovníků z ČAV a některých rezortních ústavů na fakultu, koncepce centra molekulové biologie, koncepce přenosu získávání a sdílení informací, představitelé fakulty se podílejí na celonárodní podpoře vědy na vysokých školách, na tvorbě i práci grantových agentur a na mezinárodních stycích, které jsou pro rozvoj vědy na fakultě zcela esenciální a vedení se na ně bude i nadále maximálně soustřeďovat bez ohledu na to, že to pan dr. Ježek považuje za „prázdnou pózu“ (sic!). Dalším naším úkolem v současné nelehké době je získat pro fakultu peníze. Vedení fakulty se o to víceméně s úspěchem (porovnáno s jinými lékařskými fakultami) snaží. Vytváří tak prostor pro příští vedení, aby s jeho nástupem „nepovadla všechna ta vnější sláva“. (Peníze se získávají mimochodem akcentem na vnější vztahy, např. s těmi, kdož jsou ochotni studovat na naší fakultě za částky, na které se rodiče českých studentů ještě dlouho nezmohou. Nejsou to sice ještě děti laureátů Nobelovy ceny, ale v některých případech již k nim nemají daleko, což pan dr. Ježek zamlčuje. Podotýkám, že naše fakulta začala díky svému vedení v této oblasti vydělávat asi o rok dříve než většina ostatních našich škol).

Nemám se s argumentací pana doktora podlým využitím osobních insinuačí: je to on, kdo se rozhodl namísto hodnocení problému (po návrhu na řešení není v článku ani stopy) hodnotit motivy a projevy jednotlivých aktérů sporu. Vykele-
doval si tedy zcela zákonitě totéž i v odezvě, nemůže se tedy ani divit ani zlobit. A ještě k té hygieně: prvním krokem k nápravě byly konkurzy, druhým rekonkurzy, třetím vyčlenění preventivní medicíny, čtvrtým ustavení komise složené ze zástupců všech zainteresovaných skupin, pátým je právě připravované zrušení hygienických ústavů a vytvoření jednotného centra preventivního lékařství, šestým bude další etapa reformy výuky (prof. Horák stále intenzivně pracuje), sedmým bude zohlednění nově připraveného doporučeného stavu pracovníků, osmým bude podíl studentů na řešení výzkumných úkolů preventivního lékařství a tak dále. Na této cestě jsou Ti, kdož od rána do noci usilovně pracují, zdržováni těmi, kteří nemají co na práci a víří prach. Proto to nejde tak rychle, jak by mělo. Přes to doufám, že se dílo podaří. Studentům pak nelze než přát, aby doslova a do písmene poslechli výzvu pana dr. Ježka, obsaženou hned v nadpise.

Cyril Höschl.

► REAKCE DOC. PROVAZNÍKOVÉ

Vážený pane doktore Ježku, milý Jirko,

sedím s rozpakami nad Tvým článkem a uvažuji, proč vlastně byl napsán. Chceš snad obhajovat studenty? Ale ti, podle mne, obhajobu nepotřebují. Dokáží své názory a představy formulovat sami. Chceš ukázat na lhostejnost, hloupost, neschopnost a nezájem učitelů preventivních oborů? Tomu nemohu uvěřit. Pracoval jsi mezi nimi několik let. Měl jsi nesčetně příležitostí použít svých schopností a vědomostí ve prospěch rozvoje těchto oborů a přesto jsem neslyšela, že bys někoho upozornil na nedostatky v jeho přístupu ke studentům nebo měl připomínky ke koncepci výuky měnících se preventivních oborů. Domníváš se snad, že je třeba zhodnotit postup pana děkana při řešení stávky? Ať se Ti to líbí nebo ne, stávka je nátlaková akce a za takto definovaných podmínek se těžko jedná. Bylo nutno vytvořit podmínky pro to, abychom se vůbec vzájemně poslouchali. Zpochybňuješ práci komise pro reformu výuky hygieny? To neodpovídá Tvým způsobům. Vždyť jsi u toho vůbec nebyl. Komise, vytvořená ze zcela nezávislých členů, pracovala dva měsíce a její práce neskončila.

Ani jeden z uvažovaných důvodů se mi nezdá být ten pravý. Obávám se, že příčinu je třeba hledat za hranicemi naší fakulty. Během posledních let jsme si všichni zvykli odkrývat chyby minulého období a jistě jich nebylo málo. V současné době se společnost jaksi rozdělila do několika skupin. Část se pokouší podle svého nejlepšího vědomí a svědomí chyby minulé doby napravovat. Ne vždy se jim to daří a jsou proto často ve středu pozornosti ostatních. Druhá skupina populace se v tichosti stará především o svůj prospěch. Další se změnám nedokázala přizpůsobit. Zůstává poměrně velká skupina lidí, kteří se kritickým okem dívají, jak to těm druhým jde nebo nejde. Vidí ostře omyly, kterých se ostatní dopouštějí, a tak, občas, bourají křehké základy nově vznikající stavby společnosti. Není vždy snadné přejít z řad kritiků do skupiny tvořivých jedinců a vystavit se riziku stálého, často nelaskavého posuzování. Neměl by ses právě nad tím zamyslet, nebo se mýlím?

Milý Jirko, dovol mi, abych na závěr vzpomněla profesora Seklu, kterého jsem si vždycky vážila pro jeho charakter, lidské vlastnosti, vzdělání a odborné znalosti. Ten popisoval likvidaci výuky genetiky na lékařské fakultě těmito slovy: „Přišli ke mně studenti a řekli mi, že takové znalosti nikdy nebudou potřebovat a že přednáším nezajímavě samé nesmysly.“

Srdečně zdraví

Doc. Hana Provazníková.

► ODPOVĚĎ PROF. HAVRÁNKY

K článku Dr. Ježka se nechci vyjádřit. Je psán takovou formou a tak expresivně, že ve skutečnosti obvyklý způsob věcné polemiky ani neumožňuje. Musím ale prohlásit se vší rozhodností, že jsem na zasedání komise 15.2. neřekl nic takového, co v závěrečném odstavci svého článku uvádí Dr. Ježek. Neřekl jsem „Názory studentů můžeme vyslechnout, nemůžeme se však jimi řídit“, protože takový postoj k názorům studentů je mi bytostně cizí a všichni, kdo mě znají, vědí, že to tak je. Řekl jsem poněkud jiná slova a v jiné souvislosti: hájil jsem jimi nezadatelné právo vysokoškolského učitele přednášet to, co podle svého nejlepšího vědomí učít má, je to významný článek akademické svobody. Řekl jsem, že nikdo, ani studenti, ani děkan mne nemůže tohoto práva zbavit. Řekl jsem, že se za to, co učím, zodpovídám svou pověstí a svým místem a že samozřejmě respektuji to, že se se mnou může fakulta rozejít, nebude-li s mou prací spokojena. Je evidentní, že je zde řeč o něčem zcela jiném než v nepravdivém citátu ve svém článku píše Dr. Ježek.

Pochybuji důvodně (z toho, jak jsem poznal členy komise po dobu naší společné práce), že posun ve významu padá na vrub informátora. Spíše se přikláním k názoru, že si autor článku informaci upravil, aby posloužila jako efektní finále jeho textu.

prof. Havránek

► ZAMYŠLENÍ NAD STAVEM STUDENTSKÉHO Hnutí

Michal Zeman

Jistě si všichni dobře pamatujeme na situaci mezi studenty na podzim loňského roku, velmi trefně zachycenou Lukášem Šoltysem v „Pozdním rozhovoru“. Studentská obec tehdy upadla do zvláštní letargie a nečinnosti. Zástupci studentů v AS se rozhodli řešit tento stav zásadně, a to rezignací na své funkce. Stalo se zřejmě to, co se stát muselo. Studenti byli postaveni před zásadní rozhodnutí a nastala léčba šokem.

Myslím si, že úspěšná. Proběhly doplňující volby do AS. Sice pouze s pětinouovou účastí, ale přesto snad účinné. Studenti na naší fakultě se totiž konečně začali pomalu probouzet k životu.

Velkou měrou k tomu přispěl i bojkot výuky hygieny studenty 4. ročníku. Mnohé bylo tomuto způsobu vyslovení nesouhlasu vyčítáno, faktem ale zůstává, že tento „zoufalý výkřik do tmy“ (cituji pana profesora Horáka) byl v té době zřejmě jedinou dostatečně účinnou možností, jak upozornit na dlouhotrvající problémy.

Naše aktivita v různých orgánech a komisích od té doby stále stoupá. Dnes ovšem stojíme před jiným problémem. Potvrdit schopnost studentů účastnit se fakultního života nejen „revoluční cestou“, ale také vlastní systematickou prací. Umožňuje nám to i nadále trvající paritní zastoupení studentů v AS, nejvyšším voleném orgánu fakulty. Tím se nám otevírá cesta k trvalému ovlivnění chodu naší fakulty, což znamená nejen velké možnosti, ale i velkou zodpovědnost. Je třeba si uvědomit, že nový senát bude mimo jiné za necelý rok volit i děkana naší fakulty.

(přetištěno z VNS č. 22 ze dne 1.2.1993)

► Závěry schválené na zasedání komise pro výuku hygieny dne 15.2.1993

1. Členové komise konstatují, že dosavadní rozsah předmětu lékařská hygiena (60 hodin praktických cvičení) i jeho postavení v učebním plánu jsou přiměřené jeho významu pro medicínskou praxi i předpokládanému profilu absolventa 3. LF UK.

2a. Komise se domnívá, že základní zaměření obsahu předmětu hygiena je správné a že je v souladu s koncepcí oboru i zaměřením fakulty. Obsahem předmětu je výklad o akutním, chronickém a pozdním působení významných fyzikálních, chemických, biologických a sociálních faktorů životního prostředí na člověka a na jeho zdraví. Výuka hygieny navazuje na dobrou znalost fyziologických a patofyziologických mechanismů a upozorňuje na vývojové, věkové a jiné zvláštnosti jedinců či skupin, modifikující účinek faktorů prostředí v jejich izolované podobě. Student se seznámí s posuzováním expozic a dávek, použitelnými kritérii a veličinami a adekvátními způsoby detekce. Nedílnou součástí výkladu jsou informace o míře ohrožení životního prostředí, způsobech péče o ně, nástrojích omezujících škodlivé jevy, možnostech ochrany životního prostředí a roli zdravotnictví a lékařů na tomto poli.

2b. Komise doporučuje, aby v obsahové náplni předmětu lékařská hygiena byly učiněny změny, které by větší měrou než je tomu dosud respektovaly moderní trendy rozvoje zdravotnictví i jednotlivých hygienických oborů a perspektivy konkrétního využití poznatků v lékařské praxi.

Nepovažuje za možné z řady zásadních i praktických důvodů vypracovávat a posuzovat podrobnou učební osnovu výuky, seznámila se však s přehledem témat přednášek a námětů praktických cvičení a seminářů, které by od příštího semestru měly být vyučovány v rámci lékařské hygieny a domnívá se, že navrhovaný obsah respektuje podstatnou část kritických připomínek studentů, a to zejména pokud se týká duplicit témat a systémového rozdělení lekcí mezi lékařskou hygienou, preventivní lékařstvím, ev. jiné obory.

3. Pokud jde o volbu forem výuky, komise se přiklání k tomuto:

a) aby se na látku probranou v jiných oborech navazovalo bez zbytečného zvrubného opakování;

b) aby hygienické obory vyvinuly konkrétní úsilí o účinné vertikální propojení výuky mezi hygienou a teoret., preklin. i klinickými obory a preventivním lékařstvím;

- c) aby se omezila na věcně nezbytnou míru výuka metodik stanovení a měření jednotlivých faktorů a současně se zvýraznila důležitost a způsob hodnocení nálezů lékařem;
 - d) aby se ve výuce položil podstatně větší důraz na kasuistické sdělení a vycházelo se pokud možno z konkrétních situací;
 - e) aby byla podporována prezentace alternativních názorů podněcováním aktivity posluchačů, případně účastí mimofakultních odborníků ve výuce;
 - f) aby výuka nebyla soustředována do jednoho semestru, a to nejen z technicko-organizačních, ale i odborných pedagogických důvodů.
4. Komise se nepovažuje za kompetentní bez podrobné znalosti personální situace a dalších okolností navrhnout způsob reorganizace výukových pracovišť; tato záležitost je výhradně věcí vedení fakulty. Domnívá se však, že dosavadní organizace umožňuje naplnit cíle výuky, jak jsou výše uvedeny.

S těmito závěry vyslovili členové komise souhlas. (Docent Moldan písemnou formou – byl v tu dobu v zahraničí), prof. Anděl se omluvil pro nemoc).

Předsedající pak poděkoval členům komise za jejich práci, při čemž zdůraznil kvalifikovaný podíl studentských zástupců a požádal přítomné, aby byli i nadále stejně obětavě ochotni spolupracovat, ukáže-li se během příštích měsíců taková potřeba.

Konstatoval, že o práci komise bude informovat děkana fakulty.

► CÍSAŘOVY NOVÉ ŠATY

Pavel Barsa, student 4. ročníku

Je začátek března a začíná nový semestr. Začíná i výuka hygieny ve třetím ročníku. Začíná výuka předmětu, který v minulých letech vzbudil tolik negativních ohlasů ve studentské obci. Ani náš, čtvrtý, ročník nebyl jiný a přirozeně, že reflektoval neúnosnost stávající situace, ale s tím rozdílem, že se to stalo ještě v době předzkuškové, formou jinou nežli dříve (formou, která podle nás měla být efektivnější než psaní petic) a s tím, že součástí byl i návrh, co s krizí dále. Následovalo období přešlapování a snad i taktizování, až se obě strany (hygienici a studenti) sešly v jedné z poslucháren k poněkud hektické výměně názorů. Stranám sekundoval pan děkan, zástupci vedení a akademického senátu fakulty a výsledkem bylo ustanovení komise, která se měla problémem zabývat a předložit výsledky svého šetření. (K samotnému mítinku ještě postřeh: zúčastnili se ho podle mého odhadu všichni vyučující hygienických ústavů, přesto na shromáždění hovořili pouze tři z nich, většinou pak pan profesor Havránek. Byl to záměr, nebo neschopnost hájit to, co celý život dělám?)

Rád bych však přiblížil práci komise, již jsem byl členem. Poprvé jsme se sešli 11. ledna 1993. Za studenty jsme začali analyzovat stávající situaci a nutno dodat, že se naši partneři k problémům postavili tak, jak skutečně měli – totiž z pohledu svého oboru. Potvrdili oprávněnost naší kritiky a bylo dohodnuto, že se v následujících dnech studenti setkají s panem profesorem Havránkem a předložené námítky zhodnotí. Jednalo se především o duplicity ve výuce, kdy jednotlivé hygieny naprosto zbytečně, a musím říci, že i na mnohem nižší úrovni opakovaly fakta, která jsme již před tím získali při výuce biochemie, imunologie, fyziologie aj. Došlo i k dohodě, že některé další partie patří do preventivního lékařství. Sešli jsme se takto celkem dvakrát a stávající syllabus výuky byl zredukován (např. z 30 původních přednášek na 14). Na závěr těchto bilaterálních hovorů se pan profesor vyjádřil v tom smyslu, že výuka zřejmě bude muset být jednosemestrová a hovořil také o tom, že zde prohrává cosi za své kolegy z ústavů. Jaké bylo však naše překvapení, když na nejbližším setkání, tentokrát již celé komise (mimořádně poprvé a naposled v úplném složení) pan profesor rozdal dva papíry s následujícím obsahem:

- 1), „Komise konstatuje (po doporučených významných obsahových i formálních úpravách), že dosavadní rozsah předmětu hygiena a jeho postavení v učebním plánu je přiměřené jeho významu na 3.LF UK.“
- 2), „Komise se domnívá, že základní koncepce předmětu hygiena a návaznost vůči výuce preventivního lékařství je vhodná a účelná a je v souladu se zaměřením fakulty. Na základě přílohy 1 a 2, zpřesněné doporučeními této komise, týkajících se obsahu a forem výuky, mohou hygienická pracoviště připravit nový, lepší a většinu kritických připomínek respektující návrh výukového programu a využít jej již pro výuku od letního semestru 1993.“ Přílohy 1 a 2 obsahovaly seznam pohotově doplněných témat, z nichž pro zajímavost vybírám:
– „Rizikové a ochranné faktory ve výživě české populace.“

- „Hygienu kůže, mycí a kosmetické prostředky.“,
- „Hygienické a ergonomické principy uspořádání pracovního místa, pracovní úrazy.“

Pokoušeli jsme se argumentovat, ale bylo nám řečeno doslova toto: „**My můžeme vyslechnout vaše připomínky, ale nemůžeme být jimi vázáni.**“ V tomto duchu se nesla i následující diskuse – dva póly, jeden se ptá: „Proč hygienu kůže, když se na škole vyučuje dermatologie?“. Odpověď: „Pohled dermatologa a hygienika je odlišný.“ Apod. Nikdy bych si nedovolil pedagogovi diktovat to, co má a nemá učit, ale tady jsem byl členem komise, která tento problém měla jaksi v „náplni práce“. Závěry komise bych reprodukoval asi takto:

- 1) Došlo k vyloučení témat, která byla probírána jinde (zde se strana, která může vyslechnout připomínky, stala i stranou, která se jimi zavazuje).
- 2) Vyškrtnutá témata byla nahrazena tématy novými.
- 3) Několik organizačních kroků.
- 4) Všechno je v pořádku.

Nemohu si pomoci, ale nevidím důvod, proč bych měl věřit v to, že další ročník bude hromadně navštěvovat přednášky, a že během pětihodinových bloků monologů si bude se zájmem osvojovat poznatky (třeba z oblasti optimálního časového uspořádání a efektivního vedení pedagogického procesu). Proto i nadále považuji rozvrh výuky hygieny za zbytečný časový luxus. I když bych si přál, aby s novým syllabem vstoupil do výuky nový, svěží, a především pro studenty zajímavý a strhující duch a tím se vše vyřešilo.

Také jsem absolvoval zkoušku z hygieny. Musím říci, že nevidím žádný její efekt. V hlavě mi zůstala jen sprška vět, u nichž postrádám praktický význam a z nichž některé mi připadají přinejmenším kuriózní.

K celému dění, které proběhlo v uplynulých měsících, ale i letech, asi tolik: nevím proč, ale dost silně mi připomíná jeden pohádkový příběh, kdy si císař nechal utkat „nové šaty“, dobře je zaplatil a pak se v nich naučil chodit. Nepůjdu do podrobností, protože celá tato historie je obecně známa.

Čas nás, studenty čtvrtého ročníku, postavil kamsi do zámezí, odkud můžeme i nadále vznášet své názory, ale nikdo se jimi už nemusí zabývat (stejně jako tomu bylo u našich předchůdců, kteří stav výuky hygieny kritizovali). Snad ještě pan děkan by mohl přehodit výhybku, aby další vlaky směřovaly tam, kam mají. Totiž ke smysluplnosti a spokojenosti. Tomu ale sám nevěřím. Spíše si kladu otázky:

„Co by měli studenti ještě dělat, aby ti, kterých se to týká (a kteří by to měli vidět sami!), uzřeli, že císař je nahý?“

Pavel Barsa. V Praze, dne 7. března 1993.

► MLUVIT, ALE I SLYŠET

Odpověď Jiřího Ježka na reakce k jeho článku

Po obdržení reakcí na svůj článek jsem došel k názoru, že je z mého hlediska nezbytné na ně reagovat. Vedla mne k tomu na jedné straně potřeba uvést na pravou míru některá nedorozumění, vzniklá interpretací mého článku, na straně druhé pak nutnost odpovědět na některé osobní výtky, jež byly proti mně vzneseny. Dovoluji si tedy využít práva autora původního textu a na zmíněné reakce zde odpovědět.

Část „věčná“:

Vlastním tématem mého článku se odpovědi většinou nezabývají. Jedna jej odmítá jako příliš „expresivní“, druhá hledá (nejblíže smyslu článku) odpověď na otázku, proč byl text vlastně napsán, třetí se zabývá především kritikou autora.

Stanu se nyní na chvíli nemotorným vypravěčem vtipu, který má potřebu vysvětlovat pointu, a zdůrazním některé podstatné momenty, jež můj článek předznamenaly a určily.

Nejvýznamnější z nich, který konec konců akcentuje i pan děkan, je obsažen již v šamém titulu. Výzva „Nenásledujte mne, prosím...“ je míněna skutečně vážně a právě pod tímto zorným úhlem je celý článek psán.

Je to článek opravdu extrémní a absurdní: musí však takový být, aby se mohl stát vrcholem absurdnosti celého vleklého dění kolem hygienických oborů. „Nenásledujte mne, prosím!“ znamená jinými slovy: podívejte se, prosím, jak se řetěz událostí po léta odvíjí v pravidelném cyklu. Vždyť kdo v těchto opakovaných epizodách skutečně jedná? V článku se snažím ukázat, že v podstatě nikdo: jde o „hru bez hráčů“, hru, která se hraje sama. Jakoby všichni zúčastnění byli jen „figurami ve hře“ (viz „hra jako model světa“ E. Finka), jejíž průběh je předznamenán neprorazitelnými pravidly (v tomto případě lépe „konvencemi“).

Odosobnění je problémem celého fungujícího technicky vyspělého světa. Zřídka však překročíme zenit přítomnosti a uvědomíme si, že zastupitelné a zaměnitelné nejsou v takové hře pouze jednající osoby či strany, ale i sama hra – tj. i celé děje a události. Např. samotná stávka a celý problém výuky hygieny může být brán jako ryze modelová situace, na níž se jen o něco zřetelněji než v ostatních případech ukázal (obnažil) problém všeho pohybu: to, že nic není dokonalé (tedy „dokonáno“), že vše se odehrává „na cestě“, ve je ve vývoji. Ba dokonce je to tak, že nic ani dokonáno být nemá a nesmí, neboť jedině tato nestálost, tj. pohyb, umožňuje smysl. Před náporem této „věčné nedokončenosti všeho“ však občas podléháme tendenci ponechat věci jejich navyklým běhům a vzdát se aspirace na vlastní aktivní účast. Tak je otevřena brána jakémusi „přirozenému samospádu“, který v nás budí zdání, že věci nakonec fungují stejně dobře s námi i bez nás.

K čemu však vede tato – být parciální a zdánlivě nevinná – rezignace? Vede k podstatnému: totiž k **zaměnitelnosti** všeho včetně nás samých. To si často – zatížení svými starostmi, povinnostmi, funkcemi a idejemi – nestačíme dost plně uvědomit nebo se máme v jistých chvílích i chuť či potřebu s takovým stavem ztotožnit, protože je to tak snazší, lehčí, či prostě proto, že takové řešení se v dané chvíli jeví jako dostačující či dobré. Pokradmo se tak však přece jen dopouštíme prohrěšku – a to jak sami vůči sobě, tak vůči dané věci: propadáme totiž šablonovitému a neinvenčnímu jednání bez osobního rozměru a přínosu.

Vraťme se k našemu případu. Události kolem stávky studentů ve výuce hygieny byly jistě řešeny legislativně zcela bezchybně. Z hlediska výchova a vzdělání je však zřejmé, že tyto procesy nejsou vposledku souborem norem a předpisů, jak postupovat. Jsou především záležitostí osobního vztahu, osobní invence. Ve svém článku jsem se pokusil poukázat především na to, že prosté zachování legislativního postupu podstatu problému v tomto případě zřejmě neřeší. Právě takto jsem totiž četl signál, který vyslali studenti svým postupem: narušili totiž právě onen „řád“, a poukázali tak na to, že na tento problém dodržení „řádu“ prostě nestačí. Můj článek je tedy mimo jiné interpretací právě této výzvy k vystoupení z danosti, k přesahu rolí a funkcí. Stavím se na stranu tohoto apelu. Vede mne k tomu přesvědčení, že přílišná důvěra v normy je v podstatě falešným sebevědomím člověka o tom, že ví, co je skutečnost, co je podstata a že je to tedy on, kdo je si schopen dát všeplatné normy a zákony, pomocí nichž – bude-li se jimi řídit – zvládne každou situaci. Svým článkem jsem tedy chtěl upozornit na možná rizika některých důsledků dříve, než by mohly nastat.

Tímto také odmítám nařčení z destruktivních záměrů. Šlo a jde mi naopak o to zastavit letitou sérii nic neřešících, a tedy vlastně absurdních kroků – tak, že ji vystavím ještě absurdnějšímu úhlu pohledu. „Mírná hravost“ mého článku tedy nebyla „samoučelná“. Byla nutnou formou, jak problém ukázat. Ostatně, jak patrně, absurditu mého článku všichni velmi dobře chápou. S absurditou skutečných dějů je to poněkud jiné...

K absurditě patří jistě i ironie či nadsázka. Jako autor (tedy pouhý pozorovatel a pisatel) se takové ironii vystavuji také, přinejmenším již tím, že – ač nezúčastněný – vstupuji do hry. I já tedy ponesu (či nesu) její možné důsledky. To je nezbytná dávka rizika, kterou je třeba podstoupit, ať již jsem autor nebo čtenář. Budu-li svou roli brát příliš vážně, zákonitě se připravím o to podstatné: o možnost sebereflexe, kterou nadsázka umožňuje. Budu pak zcela logicky pobouřen a budu reagovat tak, jak mi zbyde: budu podrážděn nikoliv událostí, ale komentářem, budu se ochoten zaobírat nikoliv problémem, ale stanoviskem.

Jako motto svého původního článku jsem uvedl Bělohradského metaforu o holi a jejím stínu. Lépe by se však nyní zřejmě hodila metafora jiná: metafora o rozbitém zrcadle:

Rozbijeme-li zrcadlo, nabídne se nám zvláštní pohled na skutečnost: odráží se ve stovkách střípků, v každém z nich pod jiným úhlem. Poskládat ji dohromady není věc prosté logiky, ale především věc imaginace: invence, představivosti, fantazie, „hraní si“. V této „nevážnosti“ můžeme teprve lépe nahlédnout skutečný stav věcí. Skutečnost totiž nespočívá v odrazech z oněch střípků, ale v naší schopnosti a vůli ji v těchto střípcích zahlédnout. Je-li mi tedy vyčítán zaujatý pohled a desinterpretace, pak se odvolávám právě na tuto metaforu: je to jako bychom zrcadlu vyčítali, že se rozbilo špatně.

Část „osobní“:

Především znovu upozorňuji, že můj článek nezeze před soud ani studenty, ani jednotlivé pedagogy či vedení fakulty. Sám v roli pedagoga jsem studenty v průběhu stávky upozorňoval na nutnost jiného postupu, především postupu v rámci osobních jednání a konzultací. Pokud však přesto zastávám jisté stanovisko, pak je to stanovisko nesouhlasu s celým systémem, v němž se spor odehrál. Je to poukaz k nutnosti rezignace na holou legislativu, výzva k osobnímu přístupu všech zúčastněných stran. Mým úmyslem je tak pouze vrátit pozornost k předmětu sporu, nikoliv k dílčím krokům a stanoviskům.

Na námitku prof. Havránka, že jsem si „upravil informace, aby sloužila jako efektní finále textu“, znovu opakuji, že šlo o citaci z vyjádření studentů. Dokladem toho je i článek studenta Pavla Barsy, zařazený do tohoto cyklu. Na druhé straně, konstatuje-li pan profesor, že podobný přístup k věci věcnou polemiku neumožňuje, je to právě to, co jsem chtěl ukázat.

K laskavému dopisu paní docentky Provoznicové:

Mým cílem opravdu není „bourat křehké základy nově vznikající stavby společnosti“, tím méně pak naše na důvěře a toleranci založené vztahy osobní i pracovní. Důvod, proč jsem článek psal, byl dokonce právě opačný: pomoci tomuto snažení v pohybu a nenechat celou záležitost znovu „usnout“.

K dopisu mám následující poznámky:

1. Studenty obhajovat nechci, a z kapitoly „Studenti“ mého článku je to, myslím, patrné. Dokonce právě naopak viním studenty z toho, že učitele nestimulují skutečnými, soustavnými, opodstatněnými a promyšlenými nároky, zvláště tehdy, je-li jejich nespokojenost s průběhem výuky nějakého předmětu dlouhodobá. Lze se totiž domnívat, že jejich pocit bude mít zřejmě své reálné základy, a právě ty je třeba za poctivého zájmu obou stran řešit (nikoliv „vyřešit“, neboť právě onen **trvalý pohyb** – nikoliv strnulý ideál – je smyslem).

2. Svě příslušnosti k ústavu preventivního lékařství a zodpovědnosti se rozhodně nezříkám (ostatně nikde ve svém článku takové stanovisko nevyslovuji). O tomto aspektu se ještě dále podrobněji zmíním. Rozhodně se však ani já svým článkem nevyhýbám „riziku nelaskavého posuzování“.
3. Osobně nepochybuji – a skutečně ani nemohu zpochybňovat – práci komise. Pouze uvádím názory členů studentské části komise a dalších zainteresovaných studentů tak, jak jsem je dostal písemně v době psaní článku. Tento materiál je u mne pro zájemce k dispozici k nahlédnutí.

K dopisu pana děkana:

Své články skutečně píší v přesvědčení, že někoho zajímá můj názor – nikoliv „z neskromnosti“, ale jednoduše proto, že jinak bych těžko mohl dělat svoji redakční práci. Domnívám se, že bez tohoto nároku se prostě psát nedá.

Přitom však dobře chápu skromný význam svého hlasu na půdě 3. LF UK a nijak jej nepřeceňuji. Rozhodně bych si v žádném případě nedovolil usilovat o snižování významnosti hlasů kompetentnějších a odpovědnějších. Smysl svého příspěvku spatřuji tedy zejména v tom, že – na rozdíl od mnoha dalších možných „řadových názorů“ – vůbec zazněl.

Z tohoto důvodu také nepokládám za oprávněnou výčitku, že jde „pouze o můj názor“. Víc než to nabídnout nemohu a k této pozici se hlásím dost jasně jak na začátku svého článku, tak v průvodním dopise.

Ačkoliv se domnívám, že další část mé odpovědi – totiž osobní (či spíše „personální“) záležitosti – do celé polemiky ani na stránky tohoto časopisu věcně nepatří, považuji za nutné na výtky, které jsem si „vykoledoval“, reagovat.

1. Především mne překvapuje, že pan děkan pomíjí tu část mé práce na ústavu preventivního lékařství, kterou jsem já sám považoval po celou dobu za nejpodstatnější, a jíž jsem také věnoval (a v rámci svého doktorandského pobytu na PF nadále věnuji) nejvíce svého úsilí a času. Jde o přípravu celé jedné samostatné části výuky, podoboru (či meta-oboru), zprostředkovávajícího vazbu mezi samotným preventivním lékařstvím a řadou teoretických humanitních oborů, především filosofie a etiky, antropologie a ekologie. Zmíněný předmět, který jsem pracovně ve svých přednáškách a seminářích nazval „Fenomén člověka“ čili „Kapitoly z existenciální antropologie“ se pokouší nacházet a odkrývat podstatná východiska, na nichž celý preventivní i humánní pohled stojí a bez jejichž osvojení nemůže být podle mého názoru o preventivním či humánním přístupu v medicíně vůbec řeči. Mimo tento hlavní cíl se však pokouším při sestavování koncepce tohoto oboru klást důraz na řešení problémů týkajících se vhodnosti nastolování existenciálních otázek v tom kterém věkovém stadiu života (a to s ohledem na výuku preventivního lékařství o vývoji dítěte) či ozřejmovat důsledky nevyrovnání se jedince s těmito otázkami. Základní existenciální otázky,

kterými se zabývá filosofie, jsou tak dány do vztahu k životní seberealizaci konkrétního jedince, potažmo tedy i k jeho zdraví (tento vztah zahrnuje, být jen v náznu, jinak dosti sporná definice zdraví podle WHO).

V tomto smyslu vedu již třetí rok přednášky a semináře pro studenty 3. LF, které jsou uváděny jako nepovinný obor v Karlovině, a které se za počátku malého počtu posluchačů začaly zejména v předešlém semestru poměrně slibně rozvíjet. (Shrnutí úvodních obecných částí tohoto cyklu jsem zařadil do VITA NOSTRA REVUE č. 1/93, oddíl „TEXTY“.)

Podobnou integraci dosavadní výuka postrádá, což byl také důvod, proč jsme se na této koncepci mého studijního pobytu na ústavu preventivního lékařství dohodli s doc. Provozníkovou již před třemi lety a proč mi paní docentka umožnila věnovat značnou část mého pracovního času studiu této problematiky a práci na koncepci výuky.

Nemyslím, že je na místě vytykat jí přílišnou shovívavost – necítím se být vinen „nižší úrovní pracovní disciplíny“. Je sice pravdou, že jsem nikterak nepřispěl k rozvoji hygienických oborů, nevidím však ani důvod, proč bych měl – od počátku bylo mezi mnou a doc. Provozníkovou jasno, s jakým zaměřením na ústav přicházím a čemu se mohu a čemu naopak nehodlám věnovat. Kromě toho jsem celkem dvakrát (před dvěma lety a před rokem) nabídl převedení mého studijního pobytu na filosofickou fakultu, neboť koncepce zmíněného interdisciplinárního předmětu logicky vyžaduje filosofickou průpravu a nechtěl jsem, aby toto mé „odlišné“ zaměření vyvolávalo polemiky a problémy jak na ústavu tak na fakultě. Paní docentka vždy konzultovala zaměření mého studijního pobytu s panem děkanem a ten byl opakovaně srozuměn s jeho náplní i formou. V září loňského roku jsem přece jen převedl svoji práci na katedru filosofie pedagogické fakulty, kde – jak doufám – se mi podaří dovést ji do konce. Zaměření mého současného doktorandského pobytu na PF však zůstává nezměněno a s doc. Provozníkovou jsme se v tomto smyslu dohodli na udržování kontaktů a na pokračování realizace takto koncipované výuky, do budoucna pravděpodobně v rámci užší spolupráce s Ústavem lékařské etiky, který výuku filosoficky založených předmětů zajišťuje.

Ze všech uvedených důvodů mne tedy velmi překvapuje vyjádření pana děkana, že „mu moje aktivita na ústavu preventivního lékařství není známa“.

2. Svoji více než dvouletou přítomnost na kolegiu děkana nepokládám z hlediska možnosti připomínek k výuce hygieny za nijak „mimořádnou příležitost“. Na kolegiu jsem hygienu nezastupoval a dost dobře nevím, za koho bych měl vznášet připomínky – výuky hygieny jsem se v té době neúčastnil ani jako pedagog ani jako student.

Přesto jsem se v onom období účastnil některých diskusí o zlepšení úrovně výuky na schůzkách pracovníků ústavu preventivního lékařství a několik drobných námětů na zlepšení úrovně výuky dokonce v rámci ústavních porad předložil (např. doporučení přítomnosti různých specialistů—oborníků z integrálních oborů na přednáškách z preventivního lékařství, návrh na standartní vypracovávání informativního „listu“ k jednotlivým přednáškám pro studenty, který by obsahoval stručné resumé přednášky a odkazy na literaturu k danému tématu, a který by tak mimo jiné řešil alespoň přechodně absenci jednotného učebního materiálu, možná i některé další dílčí návrhy).

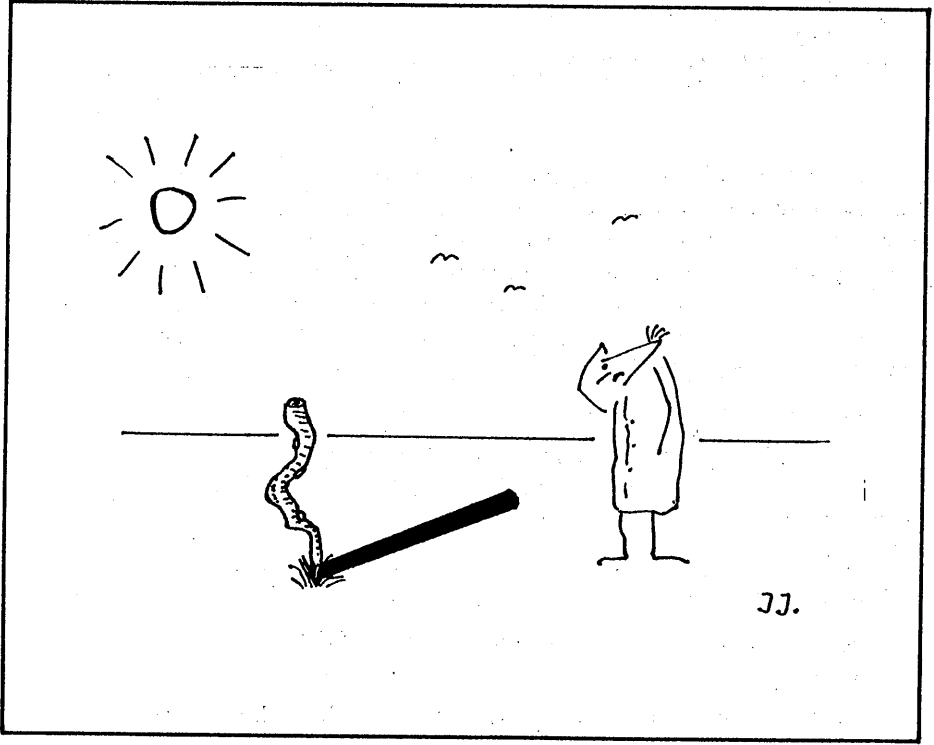
3. Dále jsem obviněn z opomenutí či nedoceňování významu vědecké úrovně fakulty. Odkazuji zde na své články „Něco se nestalo“ a „Něco se (snad) stane“ z jarního a letního čísla VNR 1992 a na jim předcházející návrh ohledně zapojení studentů do vědecké práce na fakultě, který jsem pro kolegium formuloval. Návrh byl tehdy kladně přijat a měl být zpočátku realizován hned v zimním semestru 1992, v souvislosti s připravovanou reformou výuky však bude podle mých posledních informací z kolegia v září loňského roku zabudován do širší reformní koncepce. Přiznávám, že věnovat se otázce rozvoje vědy na fakultě hlouběji přesahuje v současné době jak pole mého zaměření tak zajisté i mé možnosti a zkušenosti.
4. Návrh řešení můj článek skutečně nepřináší. Toto řešení ani neznám a nebylo mým cílem je uvést. Pokud vím, ve své petici podali takový návrh studenti – jak s ním bylo naloženo při práci komise, se mohu pouze domnívat. Z těchto důvodů jsem také velmi rád, že řadu bodů k řešení uvádí nakonec ve své odpovědi sám pan děkan. Připadají mi koneckonců podstatně výraznější než závěry komise (se kterými jsem se mezitím již také seznámil). Jeho výčet opatření končí výrazem „ATD.“, což lze považovat za velice pozitivní signál, že problém je nyní skutečně otevřen a jeho řešení bude důsledně sledováno. Můj článek si nenárokoval více než právě k takovému „pohybu“ v řešení přispět.
5. Na hodnocení mé osoby má pan děkan jistě svrchované právo a z tohoto hlediska nemohu mít proti němu žádných námitek. Přesto mne jeho stanovisko trochu mrzí. Ponechám-li stranou osobní důvody, pak je tomu tak především kvůli okolnostem, za nichž k tomuto hodnocení dochází. Jistě existují jiné zavedené postupy, jak nespokojenost s podřízeným dosti důrazně vyjádřit, a naopak není třeba s takovým hodnocením prodlévat až do doby, kdy dojde – ať již fakticky či pouze pocitově – ke střetu názorů. Jsem-li skutečně takový „pracant“, za jakého mne pan děkan ve své odpovědi označuje, pak bych právě od něj neočekával, že mne bude po dobu více než dvou let trpět ve svém kolegiu a kromě občasných dílčích úkolů mne opakovaně pověří i redakcí fakultního časopisu, naposledy ještě v lednu tohoto roku.

Na závěr zmíním asociaci, která mne napadla při čtení některých formulací v jednotlivých odpovědích. Shrnu ji do jednoho příkladu: Ve svém zhruba dva roky starém profesorském projevu varuje pan děkan před tzv. „černobílým viděním“ světa. V závěru své odpovědi na můj článek oproti této tezi píše: „*Na této cestě jsou ti, kdož od rána do noci usilovně pracují, zdržováni těmi, kteří nemají co na práci a víří prach.*“ V této souvislosti si také dovoluji vyjádřit své přesvědčení, že prach bývá zvířen především samotným děním, jinými slovy pohybem či během událostí. Těžko si kdo z nás může přát, aby tento prach ještě kdy sedl, neboť cesta, na níž „není prach zvířen“, není zřejmě cestou příliš smysluplnou.

Pan děkan doporučuje studentům „doslova a do písmene“ uposlechnout moji výzvu „k nenásledování“. Cílem mého článku bylo doporučit totéž nám všem – totiž zdůraznit, abychom se nedopouštěli dalších absurdit a nevzdávali se svých osobních možností a aktivit ve jménu holého dodržování legislativy, formalit a funkcí. Možná to neznamena nic víc, než aby se studenti učili mluvit a pedagogové slyšet.

S úctou Jiří Ježek.

V Praze, dne 24. dubna 1993.

► MALÁ, ALE NAŠE

ANEB

MĚL JSTE PRAVDU, PANE BUCHWALD!

Robert Pytlík

Oběd jsem měl toho dne rychle za sebou a rozhodl jsem se tedy, že se ještě stavím v knihovně na novém děkanátě. Docela jsem se tam těšil, protože jsem tam šel poprvé. Přesto mi přibory trochu nervózně chrastily v kapse, dělal jsem totiž něco, co se v podstatě nesmí. Alespoň pan profesor již několikrát údajně zlomil vidličku těm, které viděl flákat se po areálu nemocnice v pracovní době. Ale není zbyť. Knihovna otevírá až tehdy, když už jsem dávno v plné práci, a zavírá již tak brzy, že jsem ještě v téže plné práci.

Vstoupil jsem do dveří.

„Co chcete?“ zeptal se mě chlapík, který vypadal silně nespůj mezi takovým množstvím knih. Zjevně jsem ho vyrušil, ale vcelku ochotně sundal z uší walkmana, aby mě aspoň trochu slyšel.

„Rád bych si půjčil nějaké časopisy,“ odušil jsem. „Děláte to přece tady,“ ujišťoval jsem se.

„Někdy,“ připustil chlapík. „Pokud si ale chcete půjčit nová čísla, tak ta zásadně nepůjčujeme.“

„Chci si půjčit nová čísla,“ odvětil jsem co nejpevněji. „Jak byste mi tedy radil, abych to udělal?“

„Můžete si je přečíst ve studovně v pátém patře. Na požádání vám možná i něco malého ofotíme. Ale v žádném případě nemá význam, abyste chodil do studovny teď. Knihovnice, která ji obstarává, je tady dole, a nahore je zavřeno.“

„A proč je paní knihovnice tady, když má být nahore?“ zjišťoval jsem zkusmo, kolik si toho mohu dovolit. Byl jsem už opravdu neklidný a začal jsem si s obsahem kapes lehce pohrávat.

„Vyhledává vzadu nějaké knihy pro pana docenta Dvořáka,“ odvětilo individuum.

„Nemohl byste tedy jít nahoru vy?“, nebylo mi stále jasné.

„To tedy nemohl. Já jsem tady a nahore je paní knihovnice.“

„A co tady vlastně děláte?“, cinkla mi mimoděk vidlička o nůž.

„Jsem tu, kdyby někdo potřeboval s něčím naléhavým poradit.“

„Jasně. A nešlo by tedy, že byste šel radit panu docentovi? Paní knihovnice by mě zatím mohla doprovodit nahoru.“

„Nemějte mi to za zlé, ale nevyznám se tady. Jsem tu teprve několik měsíců.“

Naštěstí paní knihovnice byla zřejmě mimořádně schopná, protože už za necelou čtvrt hodinku našel pan docent Dvořák to, co hledal, a já se mohl nechat zavést do studovny, vzdálené pět minut ostré chůze do schodů. Byl jsem ale uklidněn, že výtahem to vyjde nastejno, protože člověk na něj musí dlouho čekat. Po této informaci jsem se bezvládně zavěsil do chabré dámy, která zřejmě tuto pochůzku vykonávala mnohokrát denně, a nechal jsem se dovléci na kýžené místo.

„Kde máte Gastroenterology?“, optal jsem se, když jsem spatřil patřičně označenou policičku zcela prázdnou.

„Gastroenterology nám nechodí. Totiž objednáváme ho, ale posílají ho přímo na internu. Tam ho určitě seženete. Jen nevím jistě, jestli je to interna první nebo druhá.“

„To bude druhá, děkuji vám. Tu policičku tady máte vyhrazenou zřejmě z pietních důvodů. V tom případě bych se podíval do nějakých Lancetů.“

„Lancety by měly být tady. Odpusťte, máme tu hrozný zmatek. Teprve nedávno jsme se stěhovali a časopisy nám pomáhali balit vojáci. Jsou to vesměs hodní hoši, ale k téhle práci nemají, abych tak řekla, ten pravý vztah.“

„Ten chlapík dole, to je jeden z nich?“

„Přesně tak. Doufám, že se na něho příliš nezlobíte. Víte, říká, že nemá cenu, aby se učil, jak to tu chodí, když ho každou chvíli mohou odvelet někam jinam. A kromě toho není příliš spokojen se svým žoldem.“

„Kolik dostává?“

„Skutečně ne mnoho. Asi jako někteří vaši stážisté.“

„Ach tak. Slečno, pojdte sem na moment, prosím. Zdá se, že jsem našel tu správnou hromádku, ale nemožu najít ta správná čísla.“

„To asi nebude vaše chyba, pane doktore. Některá nová čísla jsou půjčena.“

„Vždyť mi ten počmáraný šašek tvrdil, že časopisy nepůjčujete,“ zasípal jsem a pevněji sevřel rukojeti svých jídelních nástrojů.

„To je pravda, ale naše knihovna nebyla dlouho v provozu a tak jsme si řekli, že je škoda, aby ty věci tady ležely ladem. Mohu se vám podívat, kdo si je půjčil. Ale na to bychom museli zpátky dolů do knihovny.“

„Děkuji, není třeba. Snad abych šel. Ale řekněte mi, kdybych náhodou přece jen našel, co hledám, mohl bych si to tady oxeroxovat?“

„To bylo možné ještě minulý týden. Ale v pátek došla barva a na novou nejsou peníze. Zdá se, že dnes vám opravdu nepomohu. Ani nevíte, jak mě to mrzí, když má někdo takovou smůlu jako vy teď.“

V té chvíli se mi zatmělo před očima. Vytrhl jsem vidličku a nůž z pláště, zhluboka se rozmáchl a zamřil těmi předměty knihovnici přímo pod mečovitý výběžek. Nevím, proč jsem to udělal. Když se to vezme kolem a kolem, ona v tom opravdu byla nevinně. Pak už si vzpomínám jen na směsici ženského jekotu, dupotu nohou po chodbě děkanátu, na silné chasníky, podobné tomu zezdola, kteří mi zadrželi ruce a na chladivou injekci, kterou mi jeden z nich bodl do žíly. Potom jsem usnul. Zdál se mi krásný sen o malé nemocničce, nikoli universitní, ale v úplně bezvýznamném městečku kdesi v horách, kde mají knihovnu otevřenu do devíti hodin večer, kde personál ví, co má kde poschovávané a ofotit cokoli kdykoli je tak snadné, že i lékaři byli uznáni tohoto druhu práce schopni a obsluhují se sami, knihovníka neobtěžující.

Probudil jsem se v nevlídné ambulanci, kde to páchlo obvyklými látkami, pevně přikurtován k pojízdnému lůžku. Dva zřízenci na mě znuděně civěli.

„Tu knihovnu by bylo nejlepší zavřít úplně,“ prohodil nakonec jeden z nich. „Todle už je čtvrtý případ týhlejší informační psychózy vod pondělka.“

(Tento příběh se zakládá na skutečné události, přestože některá jména či charakteristiky jednajících osob jsou z pochopitelných důvodů změněna. Například není pravda, že pan profesor láme svým podřízeným přfbory a ostatně ani to, že lékaři naší kliniky mají ve zvyku potloukat se po areálu nemocnice o pracovní době).

PORTRÉTY

► 90. let J. C. ECCLESE

R i c h a r d R o k y t a

27. ledna 1993 se dožil 90. let významný světový vědec, neurofyziolog a filosof, Sir John Carew Eccles. Bylo pro nás mimořádnou ctí, že tyto 90. narozeniny oslavil na Karlově universitě v Praze, kde převzal – na návrh 3. LF UK – Zlatou medaili University Karlovy, jakožto výraz jejího uznání tomuto vynikajícímu duchu vědy 20. století. Sir John je již čestným doktorem University Karlovy, která tak vyjádřila úctu jeho vědecké práci v r. 1969.

John Carew Eccles se narodil 27. ledna 1903 v Melbourne v Austrálii. Studium medicíny zahájil na Univerzitě v Melbourne a získal titul M.D. v roce 1925 na téže universitě. V tomto roce obdržel i Rhodes Scholarship v Oxfordu, kde zahájil první vědecké práce v oboru neurofyziologie a měl to mimořádné štěstí, že jeho učitelem nebyl nikdo jiný než Sir Charles Sherrington, o němž Sir John prohlašuje, že to byl jediný člověk, o kterém může říci, že byl jeho učitelem. J.C.Eccles se pohyboval v různých laboratořích v Oxfordu a v roce 1927 začal pracovat v Exeter Colege na prvním vědeckém projektu. V této koleji zůstal sedm let. Setkal se zde s významnými osobnostmi nejenom z oblasti medicíny, ale také z oblasti filosofie, literatury, práva – byli to například Farnell, Marrett, Madariaga, Dawkins, Soddy, Barber, Balfour a Tolkien. Začínal s mladými spolupracovníky, jako byl Neville Coghill, John Wolfenden, Dacre Balsdon, Bill Kneale. Svoji první vědeckou práci začal na mozečku a opět jej do této problematiky neuváděl nikdo jiný než Denny–Brown, do problematiky míšni inhibice Creed. Začal spolupracovat i Ragnarem Granitem, který přišel do Oxfordu v r. 1928. V roce 1930 mu Sherrington nabídl napsat první tři kapitoly o výzkumu na oxfordské škole. Tak Sir John začal psát první vědeckou publikaci. (Od té doby píše stále tak, že každou kapitolu přepisuje 2÷3krát.) Název knihy byl „The Reflex Activity of the Spinal Cord“ a vyšla v r. 1932. Náklad byl 1 000 výtisků a prodávala se několik let, což svědčí o poměrně malém množství neurofyziologů v této době.

V Anglii setrval Sir John v letech 1925÷1937, a lze říci, že anglická atmosféra, anglická věda, jej poznamenala na celý život. Stal se členem Physiological Society – nejprestižnější vědecké fyziologické společnosti na světě, která vyniká svojí tradicí a perfektní vědeckou organizací, a zejména vysokou kritičností k přednášeným a prezentovaným vědeckým pracem. Po každé přednesené práci na Physiological Society je velmi ostrá, ale přátelsky vedená diskuse, která není nikdy brána osobně, o každé práci a publikaci se hlasuje, a to velmi neformálně, a mnoho prací není k publikaci přijato. Tento přístup způsobil, že angličtí fyziologové jsou po léta na špičce světové fyziologické vědy. V době mezi válkami byla anglická věda skutečně na výši, protože její reprezentanti Sherrington a Adrian dostali Nobelovu cenu v r. 1932 a Dale v r. 1936. V r. 1934 nastoupil Sir John na Tutorial Fellowship

na Magdalen College, kde zůstal až do r. 1937. Jak v Exeter College tak v Magdalen College je dnes čestným členem – Honorary Fellow.

Bohužel situace v Evropě se zhoršila přípravou války nacistickým Německem a v té době dostává Sir John Eccles nabídku k práci v Austrálii a tam v r. 1937 odjíždí. Stává se ředitelem Kanematsu Institute Sydney Hospital. Tím začíná, jak sám uvádí jeho druhá Odyssea přes oceán (první byla z Austrálie do Anglie, teď opět z Anglie do Austrálie). V Austrálii čekala Sira Johna úplně jiná atmosféra. Na University Medical School nebyla příliš velká tvůrčí atmosféra; v 17 hodin odpoledne museli všichni opustit laboratoře a nesměli pracovat večer a v noci. Jak nám to připomíná některé nedávné, a možná ještě současné doby v naší zemi! Sir John začal budovat laboratoř anglického typu a rozhodl se studovat elektrofyziologii neuromuskulárního spojení na dolních končetinách koček. Měl paradoxně velké štěstí, že těžká doba v Evropě, zejména antisemitismus, vyhnala z Evropy vynikající vědce, a tak v r. 1939 přichází další vynikající neurofyziolog z Anglie Bernard Katz. S těmi pak pokračuje ve studiu neuromuskulárního přenosu u koček a žab. Experimentovali s kurarizovanými svaly a s anticholinesterázou. Klinici protestovali proti těmto pokusům, protože nechápali jejich význam a vůbec je nenapadlo, že budou někdy použity v budoucích chirurgických operacích.

Rovněž Austrálii však zasáhla válka a tak Sir John se vstupem Japonska do války zapojil do válečných projektů, protože Kanematsu Institute se stal australským centrem pro přípravu krevních sér a též centrem pro výzkum akustických problémů. Koncem války dostává pozvání z Liverpoolské University, aby se vrátil do Anglie, ale válka nebyla ještě ukončena a proto se rozhodl akceptovat pozvání na Nový Zéland z Lékařské fakulty z University of Otago v Dunedinu, což byla jediná lékařská fakulta na Novém Zélandu. A tak opět překračuje Tasmanské moře a na konci r. 1943 odchází na Nový Zéland, kde začíná pracovat v akademickém roce 1944. Kuffler odchází do Spojených států a Katz se vrací k A. V. Hillovi na University College London. Doba pobytu v Kanematsu Institute znamená především objev ploténkového potenciálu, jeho farmakologie a jeho role v generaci změn postupujících podél svalových vláken. Tyto práce byly provedeny bez znalostí prací Schafera v Německu a Fenga v Číně, protože v té době vědecká komunikace byla velmi malá. V r. 1942 zjišťuje Sir John, že acetylcholin má roli transmitteru.

Pobyt na universitě na Novém Zélandu, což byla universita nejbližší jižnímu pólu, znamenal především enormní zatížení výukové. Měl celkem 75 přednášek v I. ročníku, a znamenalo to celkovou výuku 20 hodin týdně během 25 týdnů. Zvládnul ovšem celou fyziologii a to mu přineslo nové pohledy na fyziologii vůbec. Zároveň vytvořil nová praktika pro studenty. Samozřejmě, že později začal vědecky pracovat, zejména při studiu Renshavových buněk.

V r. 1944 nastává významná událost v životě Sira Johna. Po Sherringtonovi potkává další významnou osobnost vědy 20. století, a sice Sira Karla Poppera.

Sir Popper byl tehdy v městě Christchurch a Sir John jej pozval na přednášku o filosofii vědy. Tato přednáška měla mimořádný úspěch jak mezi učiteli, tak mezi studenty, po ní následovaly ještě dva speciální semináře, jeden pro fyziky a druhý pro biology. Mnoho posluchačů těchto přednášek a seminářů začalo mít nový pohled na vědu, kterou Popper otevřel. Od té doby se datuje spolupráce J. Ecclese s K. Popperem a výsledkem je kniha „The Self and Its Brain“. Ocituji poznání, které Sir John nabyl z přednášek a setkání se Sirem Karl Popperem:

„Briefly the message we got in those memorable lectures was that science is not inductive but deductive. A scientific project starts as a problem, for example with a theory that appears deficient or inadequate. New hypotheses are developed and tested experimentally, either to be falsified or corroborated, but the claim of verification should never be made. Thus there are two aspects of a scientific investigation: first, the development of a hypothesis using creative imagination; second, the rigorous experimental testing of this hypothesis in its most vulnerable aspects in an attempt at falsification. Thus the outcome may be rejection of the new hypothesis, or modification and further experimental testing, or at best, corroboration and the possibility of further testing. Thus creative imagination is thesis is falsified, it can be counted as a scientific success in that it led to experimental testing with the discovery that the truth lies elsewhere. I was much encouraged, as I was much encouraged, as I was concerned at the fate that seemed to be threatening my electrical hypothesis of synaptic transmission. Already I had given it up for neuromuscular transmission, and a similar fate seemed likely for ganglionic transmission. So the synapses of the central nervous system were the final haven for the hypothesis of electrical synaptic transmission. Anyway I was urged by Popper to formulate the electrical hypotheses of synaptic excitation and inhibition in models that invited experimental testing and falsification.“

V této době se Sir John seznamuje s pracemi Nastuka a Hodgkinse a také Fatta a Katze o synaptických přenosech. I když byl zpočátku příznivcem teorie o elektrickém synaptickém přenosu, později se stal významným zastáncem přenosu chemického. Z tohoto období vzniká později i jeho kniha „The Neurophysiological Basis of Mind: Principles of Neurophysiology“.

V r. 1952 je Sir John povolán do Canberry, kde se zřizuje nová universita, a setrvává až do r. 1966. Stává se profesorem na Australian National University v Canberře. A znovu, jako již mnohokrátě předtím, musí budovat novou laboratoř. Přesto patří toto období k jeho nejúspěšnějším. Začíná jeho spolupráce s vynikajícími duchy vědy, se kterými později dostal Nobelovu cenu, Hodgkinem, Huxleyem, Katzem. Jak Sir John uvádí, pobyt v Canberry byl nejvyšším bodem jeho kariéry. V té době měl mnoho vynikajících spolupracovníků a mnoho vynikajících žáků z celého světa. Je třeba připomenout J. Coombse z Nového Zélandu, S. Langrena ze Švédska, Ecclesovu dceru Rosu, V. Brookse z Kanady, D. Curtise z Melbourne,

A. Lundberga ze Švédska, K. Krnjevice ze Spojených států, R. Milediho z Mexika, později ještě Schmidta z Německa a P. Kostjuka z Ukrajiny.

Sir John – podobně jako zdůrazňoval Purkyně – říká, že pro výzkum a zejména pro neurofyziologický výzkum, je důležité vybavení. Vybavení musí být vždy špičkové a nesmí znamenat pro vědce překážku. Musíme s hořkostí konstatovat, že po dlouhá léta právě vybavení znamenalo velkou trpkost pro vědce, a zejména pro neurofyziologii Československa. Naštěstí se Sir John setkává v Canberze s ohromným porozuměním universitních činitelů a vládních představitelů. Po vzoru anglických universit zakládá University House, kde se scházejí učitelé a studenti, aby volně a svobodně diskutovali. To je to, co najdeme málokde ve světě a co mají právě britské university: svobodná, kritická, přátelská diskuse, nepodložená nenávisť a strachem o zaměstnání. Něco podobného se podařilo založit v Canberry. Sir John navíc spolupracoval na založení Australské akademie věd – Australian Academy of Sciences in Canberry, která byla založena jejím Veličenstvem královnou Alžbětou II. v r. 1954. Bylo to podruhé v historii, kdy britský monarcha založil vědeckou společnost. První byla Královská společnost londýnská – Royal Society of London – založená Karlem II. v r. 1660. Sir John Eccles se stává presidentem Australské akademie věd v letech 1957÷1961.

Vlastní výzkumná práce v Austrálii se týkala především biofyziky motoneuronů a fyziologie excitačních a inhibičních synapsí. Z této doby pochází také jeho přednáška publikovaná v John Hopkins Press. Tuto přednášku přednesl v r. 1955 na Johns Hopkins Medical School: „The Physiology of Nerve Cells“. Sir John také iniciuje zejména vynikající práce Lundberga o aktivitě motoneuronů a speciální spolupráci homonymních a heteronymních svalů, jejich antagonistů a agonistů. Samozřejmě, vše je prováděno na nejvyšší možné technické úrovni, včetně v té době špičkového intracelulárního snímání. Sir John také provedl velmi zajímavé experimenty s bílými a červenými svaly a prokázal, že to záleží především na inervaci, jakou má sval funkci. Jestliže bílému svalu (musculus gracilis) kočky naoperoval nervy z červeného extensoru (musculus crureus), sval zčervenal a začal mít pomalejší kontraktilitu, podobně jako má sval červený. Jak známo, bílé svaly jsou rychlejší než svaly červené. Toto je velmi důležitý nález, který později se svými spolupracovníky, zejména s Arthurem Bullerem rozpracoval nejenom mechanicky, ale také elektrofyziologicky, biochemicky, histologicky a farmakologicky. Je to studie, která dosud není využita v praxi, ale poukazuje např. na možnosti rehabilitace svalů po těžkých úrazech.

V r. 1959 začíná Sir John studie o přesyntaptické inhibici, zejména se svými spolupracovníky Krnjevicem, Schmidtem a Willisem. S dalšími spolupracovníky, zejména s Nishim a Nicollem, ukazuje na možnosti gama-aminomáselné kyseliny (GABA) jako transmitteru. Studuje postsyntaptickou membránu a zejména ionofory syntaptické membrány a ukazuje, že všechny anionty bez rozdílu mohou procházet ionofory, a to i tehdy, když jejich průměr je menší než je jejich kritická úroveň.

V této době dostává Nobelovu cenu za lékařství a fyziologii. V přednášce k udělení Nobelovy ceny „The Physiology of Synapses“ v prosinci 1963 shrnuje své základní objevy. V této etapě také začíná Sir John svůj posun „vyšších etází centrálního nervového systému“. Začíná studii původu spinocereberálního traktu se svým spolupracovníkem Per Andersenem. Ukazuje, že pro tuto dráhu je důležitý ventrobazální komplex thalamu a další části centrálního nervového systému. Intenzivně studuje huppokampus. Nejzajímavějším nálezem je zjištění, že košičkové buňky hippokampu vyvolávají prolongovanou inhibiční postsynaptickou potenciaci v pyramidách hippokampu. Přes košičkové buňky se dostává ke svým vynikajícím studiím na mozečku. V r. 1967 publikuje se svými spolupracovníky Japoncem Itou a Maďarem Szentágothaiem knihu „The Cerebellum as a Neuronal Machine“. Formulují zásadu, kterou postuloval Sir John již v r. 1954, že všechny synapse, které tvoří neuron v savčím centrálním nervovém systému, nemají vždy tentýž transmitter, ale tutéž excitační nebo inhibiční funkci. Tak je možno generalizovat analytické experimenty a preponovat modely pro okruhy, které jsou zásadní pro operacionalitu komplexních interakcí neuronální továrny.

Bohužel, čas běžel rychle a universita v Canberry rozhodla, že všichni profesori musí odcházet ve věku 65 let, i když John doufal, že mu bude profesura prodloužena do 68 let. Nestalo se, a tak opustil místo, které zastával 13 let. Když se s ním universita loučila, spočítal, že za dobu jeho působení vážily vědecké publikace 10,8 kg. V té době pracovalo na ústavu 74 vědců z dvaceti různých zemí světa. Bylo publikováno 411 vědeckých prací a 4 knihy. Universita se s ním rozloučila velmi důstojně, nicméně pravidlo bylo neoblomné. Sir John dostal dvě nabídky: buď jít na University of British Columbia do Kanady nebo do Institute of Biomedical Research v Chicagu ve Spojených státech. Obojí mu nabídly prodloužení aktivity do 70 let.

Přestup do Institutu v Chicagu byl nejkratším obdobím působení Sira Johna – pouhé 2 roky.

Poté přechází na State University of New York v Buffalo, kde setrvává jako Distinguished Professor of Physiology and Biophysics v letech 1968÷1975. To již tedy nebyla Odyseea přes oceán, ale Odyseea přes Spojené státy do Buffalo.

V 72 letech odchází definitivně do důchodu. V Buffalo buduje znovu vynikající skupinu, která studuje úlohu mozečku při kontrole pohybu, zejména s nově vznikajícími a používanými technickými zařízeními, jako jsou komputery, digitimetry a versatilní mechanické stimulatory. Se svým spolupracovníkem Robertem Schmidtem, který se k němu znovu vrací a který disponuje bohatými osobními zkušenostmi s kožními receptory, začíná studovat kožní vstupy do Purkyňových buněk. Prokázal, na rozdíl od předchozích nálezů, že kožní input je pro Purkyňovy buňky mozeček daleko intenzivnější a důležitější než svalový input, jak se myslelo dříve. Samozřejmě, že byla studována také somatotopie těchto vstupů. Zároveň začal studovat se svým spolupracovníkem Gary Allenem vztah mozečkové kůry k mozkovým

hemisférám. 8% lidského mozečku je orientováno do kontralaterálního mozku. Toto je jedinečná studie vedle studie Sasakiho o detailní topografii cerebrálních spojů u primátů. Sir John konstatuje, že měl v Americe mnoho spolupracovníků z Evropy, Kanady, Japonska, dokonce i z Československa, ale pouze pět ze Spojených států. To dokládá velmi dnes platný fakt, že většina amerických vědců má spíše zájem analyticky, než zájem o syntézu poznatků.

Sir John Eccles ovšem neskončil svoji vědeckou aktivitu s odchodem do důchodu v r. 1975. Odstěhoval se do Švýcarska, do Contry (Ticino), kde má svoji kompletní knihovnu, obrovskou sbírku separátů, tisíce knih a časopisů a syntetizuje svoje poznatky.

Stává se filosofem. Jeho dualistocko–interakcionistická filosofie je vyjádřena společně se Sirem Karl Popperem v již zmíněné knize „The Self and its Brain“. Nejlépe vyjádřil Sir John svoji filosofii ve svém článku „My Scientific Odyssey“:

„I have much more planned because I realize that the present predicament of mankind results from the continuous process of denigration that has proceeded too far – far beyond the limits justified by our scientific understanding of the cosmos, of evolution, of genetics, and of the brain. Scientists and philosophers share the guilt of being dogmatic in promulgating claims to a knowledge and understanding that devolves from their inflated self-esteem. Mankind has been misled by these spurious claims. I see my task as twofold: to deflate this dogmatism, based not upon science, but on a this-worldly religion of materialist-monism often allied with Marxism: to help in building a new philosophy of man which recognizes that he is a creature that has transcended his animal origin through the building of culture and particularly of language, the World 3 of Popper. We academics have to be humble in our discussion of the nature of man, recognizing the ultimate mystery of the personal existence of a conscious self.“

Jestliže shrneme bohatý život vědce, fyziologa, filosofa a člověka Sira Johna Ecclese, můžeme konstatovat, že za svou vynikající vědeckou kariéru dostal mnoho cen, z nichž nejvýznamnější je bezesporu v roce 1962 Nobelova cena, obdržel i mnoho vyznamenání a řádů; v r. 1941 se stal Fellow Royal Society (nejvyšší anglické vědecké uznání), obdržel Order of the Rising Sun v Japonsku, Order of Australia (nejvyšší vyznamenání australské); dostal řadu cen – poslední z nich je Cortina Ullysae Literary Price v Itálii. Je členem mnoha akademií světa. Má 16 čestných doktorátů – mezi nimi se stkví i čestný doktorát University Karlovy. Publikoval 15 vědeckých monografií. Jak neúnavná je jeho literární a myslitelská aktivita, svědčí i to, že v příštím roce vyjde ve Springer Verlag další jeho filosoficko–vědecká kniha „How the Cell controls its Brain“.

Kromě své vědecké kariéry se Sir John zasloužil i o humánní přístup k medicíně, k vědě, k fyziologii. Jeho slova je vhodné zdůraznit zejména v dnešní době, kdy se i u nás diskutuje o vědě a vědecké technologii:

„In order that science, as distinct from technology, may flourish it is imperative to have freedom to conduct research and discuss results without dogmatism, to publish, to travel and to attend scientific meetings without state interference.“

To, že Sir John myslí své názory vážně, dokázal v praxi v mnoha situacích. Otevřeně se postavil proti sovětské okupaci Československa, kdy začínal Mezinárodní sjezd fyziologických věd ve Washingtonu. Na tomto sjezdu Sir John otevřeně vystoupil a žádal, aby se mezinárodní fyziologická společnost postavila kriticky a zásadně negativně k sovětské okupaci Československa. Bylo to 25. srpna 1968. Bohužel v té době nebyla deklarace přijata, protože americká vláda a v té době i Američany ovládaná exekutiva IUPS nesouhlasila s tímto zněním, protože by mohla urazit 46 ruských vědců přítomných na kongresu (zároveň bylo přítomno 49 českých a slovenských vědců). Bylo to velké zklamání jak pro Sira Johna Ecclese tak i pro nás, kteří jsme v té době ve Washingtonu byli a doufali v solidaritu této světové společnosti. Sir John však vyvolal ohromnou světovou solidaritu a mnoho světových pracovníků světových laboratoří, universit a akademií nabídla místa československým vědcům v té době přítomným ve Washingtonu, ale nejenom jim. Celou tuto situaci krásně rozebírá Sir John v článku **„The necessity of freedom for the Free Flowering of Science.“**

Samozřejmě není možné postihnout v tak krátkém článku celý bohatý život, vědecké objevy, jejich detaily a zásadní postoje tohoto vědce a filosofa. Pokusil jsem se pouze skromně nastínit to, co jeden lidský život může dát ve prospěch vědy, ve prospěch lidstva, ve prospěch humanity. Na závěr nezbyvá než zopakovat přání, vyslovené Siru Johnu Ecclesovi při jeho pobytu v Praze (kterou tak miluje a jejichž obyvatel si tak váží): aby jeho 90. narozeniny byly jenom předělem v jeho uvažování o budoucnosti světa a využití kapacity lidského mozku pro jeho zlepšení. Tyto myšlenky vyjádřil koncisně v přednášce na 3. LF UK v červnu 1992 **„Evolution of Consciousness“**. (Tuto přednášku přineseme v podzimním čísle VN–Revue.)

Sir John Eccles je intelektuálem v tom nejvlastnějším slova smyslu, intelektuálem, který ukazuje světlo a cestu a který se nikdy nemusel za toto označení stydět.

► **Projev J. C. Ecclese v Praze**

P r a g u e — J o h n . C . E c c l e s

As I approach the end of my long academic life, I feel exalted beyond measure to be so greatly honored by the Charles University that is both venerable and illustrious. I greatly value academic distinction. It is the centre of the continuous renewal and development of our precious culture. So the theme of my brief thanking oration will be the Academic vision.

There were two absolutely unpredictable happenings in the story of the cosmos. The first was the origin of life, the second the origin of mind. If one asks where was mind or consciousness before it came to be experienced with the mammalian brain – about 200 million year ago, the answer would be the same as to the question where was life before it came to exist on Planet Earth about 200 billion years ago. Both of these origins led to transcendent developments: for the one the whole biological world of evolution culminating in Homo sapiens at about 90 million years ago for the other the conscious world of mammals leading on to Hominid evolution and so to the great wonders of human culture; this is the world of selves, each unique self with its own unique human brain.

Self-brain dualism demands primarily two authentic orders of existents, completely independent. As has been recognized by Popper and me, this dualism necessitates transactions across the mind-brain interface in both directions. Such formidable problems have led to various types of evasions which are exemplified in the materialist theories of the mind. The only one of present interest is the Identity theory. This strange materialist postulate of identity is never explained, but it is believed that it will be resolved when we have more complete scientific understanding of the brain, perhaps in hundreds of years, hence this belief is ironically termed by Popper and me „promissory materialism“. As recently as 1984 I described how after decades dedicated to dualism and with a progressively increasing understanding of the brain, I still felt blocked by the conservation laws that proscribed any action on the brain by non-material mental events, such as thought. Margenau's book „The Miracle of Existence“ was a light at the end of the tunnel with his suggestion that quantum physics could provide an understanding of how the mind could interact with the brain without energy. I was overwhelmed with this message and proceeded to how the most subtle understanding of the structure and function of the microsites of neocortex could lead to important insights into the mind-brain interaction.

As I develop and illustrate the dualist philosophy, there is concentration on the self, which is the unique experience of each of us throughout our whole lifetime. My present book was introduced with Sherrington's poetic description of the Self: „Each waking day is a stage dominated for good or ill, in comedy, farce or tragedy, by a „dramatis personae“, the Self". And so it will be until the curtain drops. This self is a unity.“

We have now convincing scientific demonstration of how the self with pure ideation is effective in activating selected regions of the cerebral cortex.

So lavish is this mental control of cerebral activity that we can assume a complete dominance of the brain by the self. And now the hypothesis has been proposed for the first time how these mental influences could through quantum physics control brain activities without infringing the conservation laws, so the criticisms of dualism by materialists loses its scientific basis.

Each of us has naturally the dualist belief of self and brain interaction which is the so-called folk philosophy, but rejection has been demanded by the prevailing materialists. Their philosophy is expressed in various forms by neuroscientists without being subjected to critical examination. It achieved the status of a materialist article of faith, because it claimed to account for all experience, and to be necessitated by classical physics.

The self action on the brain (the neocortex) can be extended by suitable experiments to include all of our conscious experiences even the most subtle and transcendent. It is reassuring that all of the richness and enjoyment of our experiences can now be accepted without any qualms of conscience that we may be infringing conservation laws.

The distinguished philosopher John Searle has asserted „that the deepest motive for materialism is simply a terror of consciousness“. Searle thinks that this arises because of the feature of subjectivity that threatens the objectivity as espoused by Monod in 1971. How can we give a coherent world picture if the world contains these mysterious conscious entities. Yet we all know that for most of our lives we and other selves are conscious!

But I think that there is a more personal reason for this terror that derives from the uniqueness of the experiencing self with its religious overtones as developed with the theme of freedom of the will and moral responsibility, which is anathema to most philosophers.

By contrast materialists believe in the identity theory operating with neural networks of unlimited complexity so that consciousness can be downgraded to a materialist performance. Thus contemporary philosophy and neurophilosophy become a materialist cacophony culminating in roboticism! The theme song should be the Sorcerer's Apprentice!

The demonstration of the extraordinary effectiveness of thinking on the cerebral cortex leads to the question: how was this enormous influence of the self on the brain created? The answer is: it has been a life-time of active learning. The earliest stage is exhibited by the hand-viewing by a baby in its cot. It is learning to move its hand as it wills with progressively more skill in touching and grasping. The mind of the baby is bringing about intended movements with motor cortical control. Throughout life all skills are learnt in this way by repeated trials with devoted attention and error correction.

Problems relating to the experienced uniqueness of each self are neglected in contemporary philosophy. Presumably this arises from the pervasive materialism, which is blind to the fundamental problems arising in spiritual experience, as emphasized by philosophers Searle and Hodgson, in 1992.

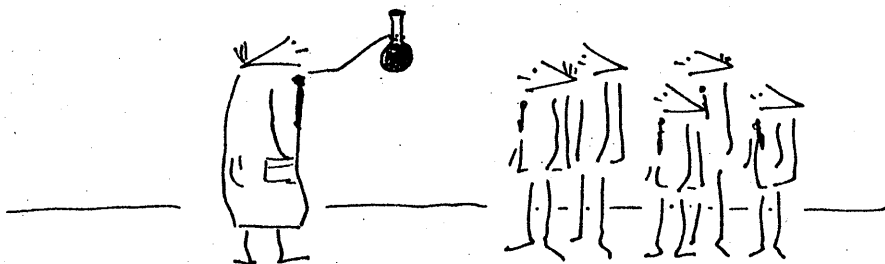
I have shown that materialist solutions fail to account for our experienced uniqueness. so I am constrained to attribute the uniqueness of the Self or Soul to a supernatural spiritual creation.

It is the certainty of the inner core of unique individuality that necessitates the „Divine Creation“. I submit than no other explanation is tenable; neither the genetic uniqueness with its fantastically impossible lottery, nor the environment differentiations which do not determine one's uniqueness, but merely modify it.

This conclusion strongly reinforces our belief in the human Soul and in its miraculous origin in a Divine Creation. There is recognition not only of the Transcendent God, the Creator of the Cosmos, the God in which Einstein believed, but also of the imminent God to whom we owe our being.

I here express my efforts to understand a self, myself, as an experiencing being. I offer it in the hope that we human selves may discover a transforming faith in the meaning and significance of this wonderful adventure that each of us is given of this salubrious Earth of ours, each with our wonderful brain, that is ours to control and use for our memories and enjoyment and creativity.

As Pascal so wonderfully opined, each of us comes to exist as a self at a time and place, beyond our comprehension: why here and not elsewhere? Why now and not another time? Are we not participants in the meaning? Where there else is no meaning. Do we not experience and delight in fellowship, joy, harmony, truth, love and beauty, where there is else only the mindless Universe?

NA CELÝ TENTO OBJEV MI STAČILO
ZHRUBA TŘICET VTEŘIN PRÁCE
A JEDNO ZATŘEPÁNÍ ZKUMAVKOU.
A OVŠEM DVACET LET TRPĚLIVOSTI...

INFORMACE

BURN SYMPOSIUM

on occasion
of the 40th anniversary
of the Prague Burn Centre

PRAGUE September 30
1993 October 1

Dear Colleague,

the year 1993 marks a milestone in the history of the Prague Burn Center, which was founded by our late Professor Francis Burian in 1953 (40 years ago).

The meeting will address the significant aspect of the comprehensive care which must be continual, long-term, and in some cases lifelong.

On behalf of the interdisciplinary burn team and the scientific committee, the organizers have a great pleasure of inviting you to join us to celebrate this event in Prague.

Yours

Radana Königová
Chairman

TOPICS

1. Long-term continual care after burn
2. Electrical burns
3. Temporary skin cover
(skin banking)
4. Varia

BURN SYMPOSIUM

**Czech Medical Society J. E. Purkyně
ON OCCASION OF THE 40th ANNIVERSARY
OF THE PRAGUE BURN CENTRE
(WITH INTERNATIONAL PARTICIPATION)**

Prague, September 30-October 1, 1993

**Organized by Czech Society of Plastic Surgery,
Section of Burns**

ORGANIZING COMMITTEE

Honorary Chairman:

Prof. Helena Pešková, MD, PhD

Chairman:

Radana Königová

Programme Coordinator:

Eva Houšková

Scientific Secretary:

Lubomír Brož

Scientific Committee:

Josef Bláha, Barbora Dvořánková,
Jiřina Hrubá, Leo Klein,
Ján Koller, Pavel Měřička,
Kateřina Svobodová

Organizing Committee:

Jiří Borský, Zdeňka Burianová,
Zuzana Kapounková, Václav Poláček,
Michal Šamudovský, Vlasta Štolbová,
Dagmar Vogtová

SOCIAL PROGRAMME

Various social and cultural activities are prepared for the Symposium participants, including special ladies programme.

EXHIBITION

A technical exhibition of medical equipments and pharmaceutical products will be held simultaneously.

INFORMATION

The preliminary application form should be completed and returned to the Secretariat by January 31, 1993. The 2nd announcement with registration form will be mailed to those who will complete and return the attached form to the Secretariat.

SECRETARIAT

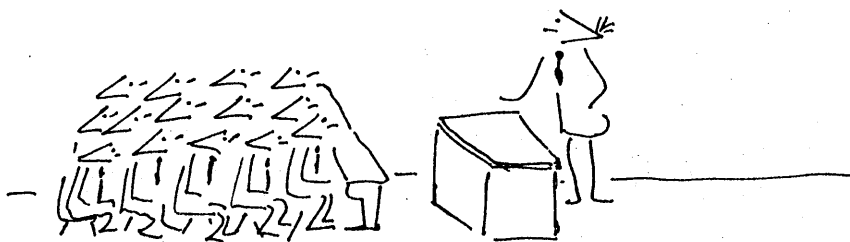
Czech Medical Society
Sokolská 31
120 26 PRAGUE 2
Czechoslovakia
Phone: (42 2) 296889
Fax: (42 2) 294610
(42 2) 2352412

PROGRAMME COORDINATOR

E. Houšková, MD, PhD
Burn Center
3rd Medical Faculty Charles University
Šrobárova 50
100 34 PRAGUE 10
Czechoslovakia
Phone: (42 2) 771500
(42 2) 7818832
Fax: (42 2) 771500

LANGUAGE

English only.

ZÁKLADNÍM MÝTEM V MEDICÍNĚ JE
PŘESVĚDČENÍ, ŽE LÉČIT SE MUSÍ
I PŘES MRTVOLT...

TEXTY:

„MÝTY A MEDICÍNA“

► KOUŘENÍ A STATISTICKÉ VÝSTŘELKY

P e t r Š k r a b á n e k

The Lancet, vol. 340, Nov. 14, 1992.

Přeložila Ivana Ondráčková.

Ve studii „Vykuřování baronů“, publikované r. 1986 Britskou lékařskou asociací, byli ti, kdo bojují proti kouření, povzbuzeni: „Pokud máte čas, kdy se nic moc neděje (nebo jde všechno na levačku) vyjděte na veřejnost s nějakým pozoruhodným údajem, chytrým kouskem nebo skandálními ciframi.“

V letech bezprostředně nedávných byla kampaň proti kouření přes pokračující ústup kouření u dospělých neefektivní (a občas kontraproduktivní) mezi mládeží. Daň, kterou tabáku platíme, byla opakovaně přirovnávána k hirošimskému holocaustu, překračujíc daleko svým počtem obětí veškeré války v historii. Světová zdravotnická organizace oznámila, že půl miliardy dnes žijících členů populace na světě „zabije“ tabák. Varianta tohoto tvrzení se objevila počátkem tohoto roku v „The Lancet“, když Peto a jeho kolegové přijali domněnku, že v rozvinutém světě může být až pětina populace „zabita“ tabákem. Jaký je význam těchto ohromných čísel, která, i když sem tam umažeme nulu, zůstávají stále po čertu velická?

Použijeme-li velkého jmenovatele, může se nám zatočit hlava i nad obyčejnými událostmi. Například (podle WHO) „denně dochází k výše jak 100 milionům sexuálních styků, jejichž následkem je 910 000 početí – 50 % plánovaných a 25% rozhodně nechtěných – 356 000 případů pohlavně přenosných chorob“. To vše za pouhý jeden den. Kolik skrývají tato čísla rozkoše a bolestí. Na globální statistiku je třeba pohlížet globální optikou. Světová populace se zdvojnásobuje každých 35 let, takže když generální ředitel WHO v roce 1990 oznámil, že každých 13 vteřin někdo umírá „na tabák“, byl by měl zároveň uvést, že každou vteřinu se rodí tři mimina. I kdyby kouřili úplně všichni, sotva by se to projevilo na světové populaci, která vzroste o milion za každé čtyři dny. Japonci, kteří vykazují jeden z nejvyšších stupňů kouření na světě, mají také nejvyšší očekávanou dobu života – tak vysokou, že stojí tvář v tvář otázce, kdo bude platit zdravotní péči o staré lidi.

Západkový efekt

Ve spojeném království přibližný počet úmrtí, které mohou být připsány na vrub kouření, zpočátku v letech 1962 až 1982 stagnoval na počtu 50 000, poté se náhle

zdvojnásobil na 100 000 a nyní se ztrojnásobil. V témže období se prevalence kouření snížila. V roce 1978 kouřilo 75% mužů a 50% žen; o 30 let později byly tyto proporce už jen 33% a 30%. Také už od roku 1984 se v Británii výskyt rakoviny plic „s výjimkou starých lidí“ rychle snižoval. Obvykle se udává, že dokonalá shoda mezi kuřáckou spotřebou a výskytem rakoviny plic nastává s časovým odstupem 20 let. V brožurkách proti kouření se kuřáci ujišťují, že už po desetileté abstinenci se riziko nemocí spojené s kouřením podstatně sníží. Jak tedy máme rozumět Petovu varování, že „úmrť ve většině populačních skupin rozvinutého světa stále rostou“, s komentářem, že „co nyní vidíme, je ničím ve srovnání s tím, co uvidíme v budoucnu“ (*Times*, 22.5.1992)? Zdá se, že metoda cukru a biče, kterou používají protikuřáčtí vychovatelé, je rozporná sama v sobě.

V roce 1985 Peto a Doll prohlásili, že „asi čtvrtina pravidelných kuřáků bude zahubena předčasně svým návykem“. V tiskové zprávě o Petově vystoupení na Světové konferenci o tabáku a zdraví v roce 1990 čteme, že „čísla z USA z roku 1985 ukázala, že 1/3 veškerých úmrtí lidí ve věku 35-69 let (kuřáků i nekuřáků) je zaviněna tabákem“. Kdyby 1/3 kouřila, pak by každá smrt kuřáka šla na vrub jeho „návyku“. Když Bernard Levin ve svém sloupku v *Timesech* 1. června označil za „základní podvod to, že když někdo kouří a následně umře, je automaticky prokázána kauzální závislost“, opravil ho Peto tím, že „méně než polovina z jejich úmrtí je kvůli tabáku“. V témže dopise označil sám sebe za „skutečného ochránce kuřáků“, jenž přináší „přesné a jasné“ informace o rizicích kouření. Přesto Petova studie měla daleko k přesnosti; metoda a předpoklady byly zpochybněny na stránkách *Lancetu*; výňatky z nepublikované americké studie byly následně rozděleny tak, aby byl dosažen výsledek „téměř stejného počtu úmrtí, jakého dosáhl vedoucí amerického úřadu pro zdravotnictví před sedmi lety. Takže, co nového?

V roce 1962 zněl odhad první zprávy o kouření Královského londýnského lékařského College, že jeden ze tří těžkých kuřáků zemře před dosažením 65 let. Skupina odborníků WHO určila v roce 1975, že „kuřáci cigaret mají jako celek přibližně o 30-80 % větší úmrtnost než nekuřáci“. V roce 1979 vypočetli američtí statistici, že úmrtnost kuřáků je dvaapůlkrát vyšší, než u nekuřáků. Vyjádřeno jinak to znamená, že při nejhorším možném odhadu má 35-letý muž-kuřák očekávanou střední délku života 72 a kuřačka 77 let života. To není špatné, když uvážíme, že kouření je příjemné, i když některým lidem se tak může život dramaticky zkrátit.

Protikuřácká literatura přetéká paušálními zveličeninami faktů. Například ve *Smoking Epidemic* čteme, že „o 70% víc žen z těch, které kouřily než z těch, které nikdy nebyly kuřačkami, umře před věkem 65 let“. Čísla pak ukazují, že 83% kuřaček (pro srovnání 90% nekuřaček) se dožívá věku 65 let.

Epidemiologie je jen hrubý nástroj. Epidemiologové se dokonce ani neumí dohodnout na tom, zda počet úmrtí na rakovinu klesá, nebo stoupá. Co potřebují lékaři i kuřáci, jsou přesné a praktické informace o konkrétním riziku kouření pro jednotlivce, ne megastatistiku, získanou násobením. Tvrzení jako „půl miliardy z celého pokolení zabije tabák“ mají za cíl ohromit a vyděsit. Nic nám neříkají o tom, co máme poradit 65-leté vdově s revmatickou artritidou, která vykouřít 15 denně – a takové informace nelze nikdy získat.

Lidé nejsou čísla

První zpráva o kouření Královského londýnského lékařského College byla vyvážený dokument. Říkala jasně, že kouření je vážným zdravotním rizikem, ale také připouštěla, že „většina kuřáků nepocituje vážné zhoršení zdravotního stavu nebo krácení života“. To je také zkušenost obyčejných lidí. Zpráva také polovážně uváděla předpověď Dr. Johnsona o tom, že pokud kouření vyjde z módy, projeví se to nárůstem šlenství, „předpověď, pro níž nebylo a není (1962) faktických důvodů“. Možná je nyní čas znovu ověřit tuto hypotézu. To, že je život těžký pro mnoho lidí a pro spoustu nesnesitelný, nebrání možnosti hledat novou cestu a těšit se ze života tak dlouho, pokud trvá. Některé zábavy jsou riskantnější nežli jiné. Pro mnoho lidí – vojáky, vězně, osamělé, ovdovělé, staré lidi, nebo nemilované – může být cigareta posledním přítelem a útočištěm. Někteří kouří z nudy, další proto, že to zvyšuje kreativitu. Dokonce i experti WHO v roce 1975 zaznamenali, že „tabák se po staletí užíval všude po světě jako způsob pro zvětšení radosti ze života a jako pomoc při řešení některých jeho problémů“.

V roce 1984 Dr. Everett Koop, tehdejší vedoucí Amerického úřadu pro zdravotnictví, volal po nekuřácké společnosti v roce 2 000. Jakkoli toto může být chvalitebným cílem úředníka veřejného zdravotnictví, nebo utopickým snem sociálního inženýra, neznamená to, že by nekuřácká společnost nutně byla zdravější nebo šťastnější.

Charta WHO proti tabáku zahrnuje 6 „práv“, z nichž 5 je právy nekuřáků a jedno je vyhrazeno kuřákům – totiž, „každý kuřák má právo na pomoc a podporu k překonání svého návyku.“

Toto znamená nebezpečnou polarizaci společnosti, posilovanou WHO, ve které mají „odpovědní“ občané všechna práva, a párioové vůbec žádná. Poněvadž většina kuřáků pochází z nejchudších a nejméně privilegovaných vrstev, neměli bychom dělat jejich osud ještě těžším. Taková polarizace může pouze urychlit náš pád do netolerantní, bezduché, odlidštěné společnosti.

► MÝTUS, TOTEM, TABU A FETIŠ V MEDICÍNĚ A VE VÝŽIVĚ

Michal Anděl

Lékaři i universitní učitelé jsou denně konfrontováni s množstvím jevů, které svoji podstatou přesahují tradičně vymezené pole klinické medicíny a zasahují do široké oblasti humanitních věd od práva přes filosofii, etiku, psychologii až po kulturní antropologii. Vědomí těchto širších souvislostí klinické medicíny zařazuje tento obor nejen do kontinuity moderních přírodních věd, ale současně také do souvislosti oborů humanitních, tak, jak jsem výše vyjmenoval. Vlastní dlouholetá zkušenost lékaře mi dovoluje překonat rozpaky a o některých iracionálních jevech v klinické medicíně si dovolit medítovat.

Mýtus je definován ve slovníku jako báje, bájka, pověst či vyprávění o bozích, hr dinech a démonech na základě náboženských představ o světě a životě. Mýtus byl – zejména v antickém světě – spojen s kultem a byl úzce spjat s rituálem. V moderním kontextu se tento pojem používá jako přetrvávající víra bez reálného opodstatnění.

Interpretace příznaků nemoci a přiřazení těchto příznaků k reálné podstatě má dlouhou historii. Od spekulativního přístupu, klasicky použitého Hippokratem a používaného až do pozdního středověku, přes empirický přístup až nakonec po patofyziologicky založený přístup, který zcela změnil medicínu a za který vděčíme *Claude Bernardovi*. Přesto se empirický i spekulativní přístup prodírá i do moderního lékařského myšlení. Přelom mezi empirickým a spekulativním přístupem je možno klást zhruba do období roku 1880. Dle řady zpráv lékaři do roku 1880 pomocí svých doktrin více nemocným přitížili a umožnili cestu na onen svět než když je ponechali svému osudu bez jakékoliv léčeni. Venepunkce byla po dlouhou dobu empirickým způsobem léčeni, často podrobně zdůvodňovaným úvahami o očišřování apod. Na hemorhagický šok po venepunkci provedené pro peritonsilární absces zřejmě zemřel *George Washington*, první americký prezident. Patrně šlo o první zabitií presidenta USA.

Od *Galena* do poloviny minulého století byli lidé trpící horečkou – a tedy často těžkým infekčním či septickým onemocněním – léčeni vykrvácením, hladověním či projímadly. Důsledky byly často tragické – hemorhagický šok, jiná forma hypovolemického šoku, těžký katabolismus. Teprve v roce 1843 *dr. Robert Graves* z Dublinu začal podávat nemocným s břišním tyfem potravu a tekutiny. Známý je jeho výrok na setkání lékařů v Dublinu, kdy řekl: „*You are not to permit your patient to encounter the terrible consequences of starvation because he does not ask for nutrients. Gentlemen, these results are due to good feeding. Where I am gone, you may be at a loss for an epitaph for me. I give you it to you in these words: He fed fevers.*“

Dr. Graves skutečně zahájil epochu výživy těžce a kriticky nemocných, která však slaví klinické úspěchy až od sedmdesátých let tohoto století, tedy po více než 130 letech těžkého boje s hladověním u těžce a kriticky nemocných.

Přestože moderní medicína deklaruje své patofyziologické základy, nechybí řada úvah o tom, že její provozování i v západním evropském a americkém kontextu je široce kulturně podmíněno.

Ve střední Evropě je hluboce zakořeněn mýtus o srdci. Je známo, že němečtí specialisté mnohem častěji popíší EKG křivku jako patologickou než jejich američtí kolegové. Mít nemocné srdce není ve střední Evropě choroba ponižující, touto je spíše karcinom. Naopak je zjištěno, že pro řadu německých nemocných vyššího věku představuje onemocnění srdce status, symbol. Přehnané předepisování kardiotonik bylo typické jak pro Německo, tak pro české země. Ví se, že 60÷70 procent všech předpisovaných kardiotonických preparátů bylo indikováno nesprávně. Otcí mého přítele sdělil kardiolog důrazně větu: „Pane, digoxin posiluje srdeční sval, je to váš denní chléb.“ Aniz bych chtěl dále spekulovat na téma lidské srdce a jeho obraz v umění a projekce tohoto obrazu do medicíny je jisté, že prestiž kardiologie má jednak věcný, jednak však také mýticky daný podklad.

Ve středoevropském kulturním povědomí je dále tradována představa o významu **vnitřního činitele**, totiž vlastního organismu, pro rozvoj nemoci. Proto je nutno tento organismus za jistých okolností posilovat. Proto se ve střední Evropě několikanásobně častěji předepisují či kupují preparáty obsahující minerální látky, vitaminy a stopové prvky s cílem posílit vlastní organismus. Je jisté, že tam, kde je známý individuální či populační deficit vitaminů či stopových prvků, má být hrazen. Jejich podávání jako preventivního prostředku však nemá vědecké opodstatnění tehdy, neexistuje-li deficit.

V polovině února jsme byli ve zpravodajství exponováni zprávám o tom, že obyvatelům zasaženým smogovou katastrofou je třeba podávat detoxikační vitaminy a snad někde byl s tímto cílem podáván vitamin C. Domnívám se, že zde jde o oblast politicky využitého kolektivního mýtu. Podobně se ve střední Evropě a ve Francii posiluje organismus lázeňskou léčbou. Tato je několikanásobně častěji ordinována v Německu než například v Anglii.

Anglický přístup k medicíně často předpokládá **zevního činitele**. Proto tedy se neposiluje organismus, ale provádí se eliminace agens, zodpovědného za vznik, udržování či rozvoj choroby. Preskripce antibiotik je při postižení příznaky infekce horních cest dýchacích několikanásobně vyšší v Británii než v Německu. Zatímco na britských ostrovech je antibiotikum podáváno často v této indikaci rutinně, německý – a také český – lékař potřebuje k indikaci dlouhotrvající teplotu a často také pozitivní bakteriologický nález.

Americkou medicínu charakterizuje především aktivní přístup, někdy verbálně označený jako **agresivní přístup**. Skrývá se za ním potřeba aktivně řešit problémy za přispění vlastní iniciativy lékaře, vypěstované snad díky rozšířené kultuře osobní zodpovědnosti, se kterou je možno se ve Spojených státech setkat na každém kroku. Aktivní přístup je zřetelný nejen v počtech prováděných invazivních vyšetření, ale také v počtech porodů císařským řezem či aortokoronárních by-passů. Dokonce v amerických instrukcích pro tak neinvazivní přístup, jako je dietní intervence v prevenci kardiovaskulárních onemocnění, je uvedeno, že má být prováděna agresivně.

V poslední době se můžeme setkat s řadou mýtů, které se týkají **obecného sociálního rámce**, ve kterém je medicína provozována. Úvahy o tom, že zavedení **tržního faktoru** do medicíny zlepší lékařskou etiku a vztahy mezi zdravotnickými pracovníky a pacienty, mohou mít povahu takového mýtu. Předpoklad, že k podobným změnám dojde, se zatím ne vždy naplnil a dokonce existují známky toho, že dochází občas k posunu právě opačnému.

Podobně úvahy o tom, že zdravotní péče může významně ovlivnit **střední délku života**, respektive mortalitu, a že tedy pro špatné zdravotnictví je u nás kratší střední délka života spadají rovněž do oblasti těchto mýtů. Tento mýtus je pak používán k politickým i ekonomickým rozhodnutím. O prodloužení života se v minulých stoletích zasloužily především komunálně medicínské přístupy, jako bylo zavedení kanalizace, vodovodní sítě, očkování, zavedení brambor do výživy a podobně, v moderní době pak obecně zavedení antibiotik, anestezie a možnosti operační léčby běžných onemocnění. V moderní době o délce života rozhodují především faktory zevního prostředí, zdravotní péče o nemocné individuuum se dle různých odhadů na jejím ovlivnění podílí pouze asi dvaceti procenty.

Velmi rozšířenými mýty jsou **mýty o výživě**. Vášnivá diskuse, která probíhá řadu let mezi tak zvanými oficiálními a neoficiálními výživáři – řečeno slovy jednoho z „neoficiálních“, pana *Tomáše Husáka*, má celou řadu aspektů diskuse mimovědecké, kdy klasické atributy diskuse vědecké jsou pomíjeny a je užíváno často pro vědeckou diskusi velmi neformálního verbálního instrumentaria.

Jak naznačím později, výživa se dotýká často v různých kulturách různých tabu, resp. různé potraviny jsou v různých kulturách tabuizovány. Mýty o **významu výživy při vzniku choroby**, resp. o významu výživy při léčení choroby, jsou tak staré, jako medicína sama. Samo empirické pojetí medicíny kladlo na výživu v těchto souvislostech významný důraz. Hladovění, tedy nepřijímání potravy, se táhlo dějinami medicíny až do tohoto století, a v předchozím citovaný převrat způsobený *dr. Gravesem* v Dublinu ve třicátých letech minulého století zahájil konec jednoho z nejtropidnějších terapeutických mýtů. Přesto ještě dnes umírá v řadě nemocnic moderního světa mnoho nemocných v důsledku extrémního katabolismu, na kterém se kromě základního onemocnění podílí často nedostatečné zabezpečení nutričními substráty.

Různé diety, používané při léčení tak běžného onemocnění, jakým je cukrovka, prodělaly v průběhu posledních dvou set let velmi živý vývoj. Tak je známo, že byla podávána dieta s vysokým obsahem sacharidů, s nízkým obsahem sacharidů a s vysokým obsahem tuku (Allenova dieta), poněkud zvýšeným obsahem tuku a poněkud sníženým obsahem sacharidů, což byla dieta do sedmdesátých let tohoto století v západní Evropě a severní Americe a do roku 1990 česká diabetická dieta. Moderní diabetická dieta se příliš neliší od běžně doporučené diety pro zdravé obyvatelstvo: necelých 60 procent energie má mít kryto sacharidy, 30 procent tuky a okolo 15 procent energie proteiny. Pro diabetiky prvního typu je tato dieta rozložena do pěti, eventuálně šesti denních jídel. Pro diabetiky druhého typu je základním kategorickým imperativem restrikce energie a redukce tělesné hmotnosti. Vidíme tedy, že se dieta pro diabetiky přiblížila normální dietě doporučené zdravým lidem.

V oblasti mýtů je též tak zvaná **dieta jaterní**. Obecně se má za to, že pro játra představuje glukóza ochranný faktor, a že tuk představuje faktor škodlivý, zejména tehdy, došlo-li k poškození jaterní buňky infekčním či toxickým agens. Při tom je známo, že základním energetickým substrátem pro hepatocyt jsou volné mastné kyseliny. Dále je známo, že ač glukóza je v játrech využívána hepatocytem též pro tvorbu ATP, je hepatocyt schopen glukózu ve formě glykogenu skladovat a v případě potřeby ji díky glykogenolýze poskytovat orgánům bez vlastních energetických zdrojů, především buňkám mozku. Za dlouhodobého hladovění či za podmínek stresu je jaterní buňka schopna glukózu produkovat v procesu glukoneogeneze, tedy novotvorby glukózy z neglukózových prekurzorů. Dlouhodobý přísun glukózy jako jediného zdroje energie vede při parenterální výživě k jaterní steatóze. Podává-li se spolu s glukózou intravenózně tuková emulze, k jaterní steatóze nedojde. Dokonce vyvine-li se po glukóze jaterní steatóza, je možné kombinací energetického krytí glukózou a tukovou emulzí v parenterální výživě docílit regrese steatózy. Při experimentální jaterní lézi, např. po parciální hepatektomii nebo po jaterní nekroze navozené CCl_4 , dochází k regeneraci jater nejlépe tehdy, je-li experimentální zvíře krmeno tukem, nebo tehdy, pokud zvířata hladověla a jejich játra byla tedy vystavena vlivu volných mastných kyselin. K regeneraci jaterních buněk došlo nejhůře po glukóze. Je jisté, že po akutní hepatitís postižení jedinci nesnášejí dobře tučná jídla. Je to zřejmě díky nedostatečnému množství žluči. Empirie velí tučná jídla nepodávat. Současně se ale objevil mýtus o prospěšnosti glukózy. Dle mého názoru nemá opodstatnění, a dokonce je předpoklad, že může škodit. Bude tedy pravděpodobně nutné dietu pro akutní jaterní lézi principiálně změnit.

Poté, co byly proteiny definovány jako základní složka živé hmoty (ostatně Engelsovo úsloví o tom, že život je forma existence bílkovin, bylo vtlučáno do každého z nás), byl protein definován jako nezbytná složka výživy. Tou protein bezesporu je. Přecenění tohoto jevu tak, jak k němu došlo k poválečných desetiletích v západní Evropě, USA a také u nás a v dalších zemích komunistické Evropy vedlo k doporučení nadbytečných dávek proteinu v lidské výživě. Zejména přívod

vysokých dávek živočišných proteinů je nevhodný proto, že spolu s bílkovinou jsou často přiváděny živočišné tuky, obsahující zejména často nevhodné aterogenní mastné kyseliny. Obecně však vysoký příjem jakékoliv bílkoviny vede například k hyperfiltraci v ledvinách, což je jev, který může být předstupněm arteriální hypertenze. Poslední léta jsou skutečně léty opuštění mýtu o potřebě vysokých dávek živočišných proteinů, a jsou tedy charakterizována snahou o nalezení správného místa bílkovin v lidské výživě.

Poslední číslo loňského British Medical Journal přineslo zajímavou studii porcí figurin, na kterých jsou vystaveny ve výkladních skříních dámské šaty. Ve finském muzeu jsou uschovány figuriny ze dvacátých, padesátých, šedesátých a osmdesátých let tohoto století. Vyšetření poměru obvodu pas/boky, což je obvyklý parametr při nutričním vyšetření, a pokus o rekonstrukci procenta celkového tělesného tuku u figurin ukázal, že obraz ideální ženy, tak jak je podáván či vnucován figurinami výloh módních závodů, se výrazně mění, a to tak, že poměr pas/boky je stále výraznější v neprospěch pasu, který je tedy na figurinách stále štíhlejší. Přitom poslední figuriny měly při rekonstrukci celkového tělesného tuku tak málo tuku, že by zřejmě jejich lidské protějšky nebyly schopné menstruovat. Mytický obraz ženy, vnucovaný mladým spotřebitelkám kulturou módních návrhářů je tedy v rozporu s biologickou podstatou ženy a může se podílet na rozvoji poruch příjmu potravy u citlivé populace. Je však zajímavé, že paralelně vyšetřované finské studentky se ve svých skutečných proporcích blížily spíše obrazu prezentovanému módní figurinou padesátých let.

Na posledním diabetologickém kongresu v Praze přednesl profesor Škrabánek z Dublinu přednášku z provokativním názvem „Cholesterol: mýtus dvacátého století“. Přestože se základní ideou Škrabánka nesouhlasím a domnívám se, že se stoupající hladinou cholesterolu stoupá hladina rizika kardiovaskulárních onemocnění a smrti na tato onemocnění, zaznělo v jeho přednášce několik velmi podnětných myšlenek. Především fakt, že některá data jsou postupně zpracována novináři a politiky a také výrobci již nevědeckou metodologií a jsou často podávána ve formě mytických příběhů, takže mohou sloužit i jiným zájmům, než jsou jen zájmy čistě zdravotní. Jiná zajímavá Škrabánkova myšlenka si všimla faktu, že na konci dvacátého století se mezi staříky pobíhajícími po lesích a posilujícími v posilovnách mluví hodně o prodloužení fyzického věku a tedy o spáse těla. Spása duše, ústřední téma křesťanské kultury, je při tom zcela pomíjena. Moderní kardiovaskulární prevence se bude muset opírat o celostní pohled na člověka a ovlivnění všech stránek jeho života, včetně té duchovní. Je dosti možné, že právě apel na duchovní integritu povede i k poklesu výskytu rizikových faktorů aterosklerozy.

Tvrdí a nevyvratitelné mýty jsou v oblasti paramedicinských diet a dietních teorií namířených k terapii již vzniklého nádorového onemocnění. Mezi tyto postupy patří hladovění, nízkoproteinová dieta, dieta užívající jen syrová jídla, vegetariánské plnohodnotné diety, speciální dietní kúry a diety a konečně nutriční teorie jako součást různých paramedicinských přístupů. Hladovění prokázalo u experimentál-

ních zvírat sníženou tendenci ke tvorbě spontánních nádorů. Tam však, kde tumor vznikl, nebylo v experimentu ani při klinickém sledování prokázáno, že by hladovění přispělo k regresi tumoru. U experimentálních kryš bylo dokonce prokázáno, že hladovění vede k většímu růstu implantovaných tumorů. Nízkoproteinová dieta spojená s konzumem zeleninových šťáv dle *Breusse* nevedla rovněž k významným důkazům o prospěšnosti této procedury. Přesto autor diety, elektromontér a léčitel R. Breuss, mluví o 20 000 nemocných tumory, kteří byli během třiceti let vyléčeni.

Diet, užívajících syrovou tepelně nezpracovanou stravu, je celá řada. Patří mezi ně tzv. instinktoterapie, která využívá syrové stravy včetně masa, ale vyhýbá se všem vařeným produktům včetně konzerv, kofení, mléka a mléčných produktů. Dietu zavedl *G. C. Burger*, inženýr a violoncellista. O jejím efektu nelze se však vyjádřit v žádné kontrolované studii. Ani o efektu vegetariánské diety na rozvinuté tumorosní onemocnění neexistují kontrolované studie, které by prokázaly její účinnost. Podobně dieta skládající se z oleje lněných semen a proteinu nebyla schopná doložit svůj proklamovaný pozitivní účinek. Ani zastánci diet z mexických rostlin, obsahující různé enzymy a koenzymy, nedodali žádná relevantní data o proklamovaném účinku diety.

Ve výčtu diet bez prokázaného účinku můžeme pokračovat dále a zabývat se takovými dietami jako jsou například ty, které doprovázejí antroposofickou medicínu, biodynamismus a homeopatii, teorii země–voda–prvky dle *Kaplera*, homotoxinové učení dle *Reckewega*, isopatie a teorie kyseliny mléčné dle *Kuhla* a konečně makrobiotika a její nutriční směry.

V jednom ze svých promočních proslavů děkan *Höschl* zdůraznil směšnost medicíny, která radí nemocným s infarktem myokardu absolutní klid, pak najednou změni názor a honí stejné pacienty do schodů, či která radí slunce a pak hned zákaz slunění, která nejprve zblázní celé kontinenty do běhání a pak píše, jak je nezdravé, která nejprve doporučuje přemíru bílkovin a pak zakazuje maso a mléko i kojícím matkám. Přitom děkan *Höschl* apeloval na absolventy naší 3. lékařské fakulty University Karlovy, aby si odnesli schopnost zamýšlet se sami nad sebou, poznávat sebe sama.

Myslím, že právě zamyšlení nad některými doktrínami spolu s kritickou analýzou různých vědeckých prací a s podrobnou a pokornou znalostí patofyziologie – ale také kulturní antropologie – může přispět k identifikaci mytických stránek medicíny.

Mýty se netýkají jistě zdaleka jen medicíny. Nedávno byl v časopise *Vesmír* vysloven názor, že i teorie o oteplování země se nezakládá na doložených faktech, a že tedy má charakter mýtu, kterého se ujmou politici, umělci a jiné známé osobnosti. Analogie s medicínou a výživou je nasnadě. Ostatně, kolik herců či sportovců je ochotno šířit ničím nedoložené mytické teorie o vzniku a prevenci onemocnění? Překvapuje však, že těmto osobnostem veřejného života jsou ochotni naslouchat nejen laici, ale též profesionálové. Mýtus tak dostává širší společenská zázemí, které přispívá k jeho petrifikaci.

Tabu je dle slovníku pojem, který vychází z polynézkých jazyků. Je to u řady etnických skupin skutečně a u jiných přeneseně existující systém magicko-náboženských a rituálních zákazů, jejichž porušení je trestáno nadpřirozenými silami. Tabu znamená současně zákaz i ochranu tabuizovaného předmětu či osoby nebo činnosti.

Ve společnostech jsou rozšířena především **tabu sociální**, jako je například exogamní norma. Velmi častá jsou **tabu alimentární**, tedy týkající se výživy. Zákazy požívání určitých potravin jsou známy především u Arabů (zákaz vepřového masa), Židů (zákaz vepřového masa, tzv. košer příprava veškerého masa) a Hinduistů (zákaz hovězího masa). Někdy jsou tabuizována vlastní jména osob či názvy některých zvířat. V **antropologickém smyslu** se tabu chápe jako to, co je posvěcené, svaté nebo nebezpečné, nečisté, zlověstné či zakázané. V **psychologickém pojetí** představuje tabu jednu ze základních sociálních norem, vyjadřující zákazy a restrikce osvojené zejména v procesu socializačního zrání. Jeho individuální charakteristiky pak určují význam tabu pro daného jedince. Konečně v **pojetí hlubinné psychoanalytické** je tabu chápáno jako intenzivně prožívaný odraz zákazů vyvolaných určitou autoritou ve formě čehosi absolutně nedotknutelného či nemyslitelného. Ze zákazu určitého objektu pak vyplývá zákaz určitého jednání (činu), jehož přestoupení by mělo destruktivní následky (tabuizované činnosti).

Jedno z nehlubších tabu v medicíně se týká **smrti**. Lékař je v moderním evropském povědomí pojímán stále ještě jako bojovník s bolestí a také slovy *Paul de Kruifa* jako bojovník se smrtí. Výzva nemoci, bolesti a smrti je důležitým motivačním faktorem při volbě i při výběru lékařského povolání.

Nemoci se dá často předcházet, jindy se dá její podstata pochopit tak, že je léčitelná. Prevence i terapeutické výsledky mnoha dříve fatálních chorob jsou ohromující. Očkování, transplantace orgánů, kardiiovaskulární chirurgie, antibiotika či nová cytostatika zcela změnila jeviště i hlediště moderní medicíny. Smrt, řečeno slovy básníka „tak běžná sestřička“, která doprovázela život každého i denní lékařskou praxi, byla přesunuta do vyšších věkových etáží. Byla také přesunuta z domovů do nemocnic a sociálních ústavů. Úspěšnému lékaři pacienti neumírají, a pokud by měli zemřít, je třeba je přeložit z domova do nemocnice, jindy z jedné nemocnice do druhé. Specializovaná onkologická klinika léčí nemocné v iniciálních i pokročilejších stadiích nádorových onemocnění, v případech generalizace choroby jsou však nemocní překládáni k terminální péči na interní kliniky. Neschopnost akceptovat smrt jako realitu života vede k jehému popření.

Téma smrti je tabu, nic na tom nezmění senzační články o některých aspektech pohřebnictví v časopisech určených pro masovou četbu ani knihy o životě po životě. Vlastní smrt těla, pro individuuum zcela nevyhnutelná, zaskakuje postižená individua jako první sexuální zkušenost mladou dívkou, nepřipravenou rodinu pak jako zkušenost s nechtěným těhotenstvím u jejich teenagerů. Barokní pojetí života také jako přípravy na fyzickou smrt se v naší společnosti zcela vytratilo. Vzdáleny jsou i

Čapkovy úvahy o smrti jako o druhé polovině měsíce, která doplňuje první. Uvažovat o tom, co nás čeká a co nemine, je v období kolektivní radosti z masové turistiky, CD přeřavačů a automobilu pro každého jaksi nepatřičné.

Ve střední Evropě zcela vyhocené tabu se týká euthanasie. Euthanasie, tedy usnadnění smrti, pomoc z rukou lékaře nebo jiného odborného pracovníka, která znamená rychlejší smrt, je ve středu kontraversních zájmů filosofů, sociologů, veřejnosti a také lékařů. Euthanasie byla zcela zdiskreditována nacistickými přístupy k desetitisícům duševně nemocných. Přesto moderní medicína s prodlužováním života nebo stavu podobnému životu přivádí do obtížně řešitelné situace jak nevyčleřitelně nemocné, tak lékaře a ošetřující personál. Ne zřídka se imperativ, který velí zachovat život, kříží s jiným, který velí lékařům bojovat s fyzickým a psychickým utrpením. Přestože euthanasii z tradičních a konzervativních stanovisek odmítám, jsem si zcela vědom dilematu, ke kterému použití moderních metod jako je umělá ventilace a parenterální výživa u některých nemocných vede. Diskuse o euthanasii, byť pasivní, je však v našich podmínkách téměř tabuizovaná. Přestože v Kalifornii a Holandsku existují legální rámce pro lékařskou asistovanou pomoc při úmrtí, situaci ve střední Evropě nejlépe charakterizuje příklad Rakouska, kde nedávno přišli o zaměstnání dva přednostové nemocničních klinik či oddělení především proto, že měli odvalu se k tomuto tématu aktivně vyjádřit. Druhou stranu mince však představuje přístup několika zdravotních sester na jiné rakouské klinice, které aktivně usmrcovaly bez jakékoliv logální opory injekcemi a bez jakékoliv indikace demenční staré pacienty.

Totem je pojem, který se vyskytuje původně v indiánských jazycích. Původně se jednalo o přírodní objekt (zvíře, rostlina), jindy neživý či umělý předmět, považovaný za mystického prapředka skupiny lidí, zpravidla kmene, fratérie nebo rodu, se kterým se členové skupiny ztotožňují. Vedle totemů skupiny však existují i individuální totemy, mající charakter ochranného ducha. Totem je často tabuizován, jindy je povoleno či přikázáno totemy zabíjet či jíst.

Fetiš je definován jako kultovní předmět umělého nebo přirozeného původu, o němž jeho uživatel věří, že je nadpřirozenou mocí, a považuje jej proto za posvátný. Fetišismus je pak uctívání takovýchto předmětů.

Moderní medicína díky použití elektronické a farmaceutické technologie, díky technologii umělých orgánů i díky kardiiovaskulární a transplantační chirurgii vytvořila pro mnoho nemocných možnost skutečně kauzální terapie řady chorob. Sofistikované léky a komplikované přístroje však vedle svých nesporných výhod pro nemocné přinášejí jak jim, tak jejich rodinám – a v neposlední řadě i lékařům – nové problémy, často v úrovni psychologické. Pojmy jako totem a fetiš jsou použity jako zkratka, která ve zhuštěné formě ilustruje tuto psychologickou dimenzi nových léčebných i diagnostických metod. Přesto však řada metod užívaných v medicíně i paramedicínsky má při svém použití takové aspekty, které dovolují použít pojem

totem či fetiš k jejich popisu. Například **myostimulátor**, přístroj, užívaný v posledních letech v paramedicínských poradnách pro redukci tukové vrstvy nad stimulovanou svalovou partií. Provozování myostimulace v různých paramedicínských poradnách, její inzerce a veřejností často jednoznačně akceptovaná účinnost má zcela jistě charakter tance okolo totemu či uctívání fetiše.

Podobně však roli totemu mohou hrát **procedury**, jako například lázeňská léčba či jednotlivé lázeňské procedury.

Roli totemu hrají i některé léky, někdy i léky s jednoznačně prokázaným účinkem. Ostatně kardiotonika či antibiotika řadu aspektů totemu splňují. Lékařům na jednotkách intenzivní péče jsou dobře známy adherence některých nemocných k **monitorovacím systémům**, které představují pro nemocné často víc než skutečný dozor nad některými sledovanými fyziologickými funkcemi. Sám jsem při zavedení terapie kontinuální inzulinové subkutánní infuze pomocí inzulinové pumpy zažil případ, kdy adherence k takovému zařízení a jeho doslovná fetišizace zabránila mladé nemocné opustit nemocnici i v době vánočních svátků.

V diabetologii byla v poslední době zavedena monitorace glykemií pomocí malých přenosných **glukometrů**. Možnost monitorovat glykémie je však podmíněna odběrem vlastní kapilární krve, fakt tohoto odběru krve dává nemocným pocit důležitosti často větší, než při monitorování krevního tlaku osobním tonometrem, přestože v zásadě jde v obou případech o monitorování biologické funkce.

Jak se bránit totemům a fetišům v moderní medicíně? Je jistě možné některé tyto aspekty různých přístrojů, léků a procedur využít pro možný pozitivní terapeutický efekt. Zcela jistě lze účinnost různých procedur sledovat kontrolovanými klinickými studiemi. Existuje však také dobře známý **mýtus kontrolovaných studií**.

Na několika příkladech jsem se snažil ukázat, že vztah lékařů i pacientů i obecné veřejnosti k mnoha živým problémům klinického lékařství je modifikován přístupy, které se lidskými dějinami táhnou od nepaměti a které mají podklad v mystickém způsobu zpracování informací. Výsledný postoj je pak výsledkem střetu racionálního kauzálního přístupu a přístupu mystického. Cílem těchto úvah vůbec není mystické přístupy lékařů či pacientů k lékařství omezit či dokonce vymýtit. Dobře víme, že dodržování určitých obřadů a posilování víry ve zvolené terapeutické prostředky má posilující léčebný efekt. Na druhé straně chladná, racionalisticky prováděná klinická praxe bez osobní angažovanosti jak lékaře, tak pacienta má někdy překvapivě sporné výsledky. Cílem mých úvah je pouze na mystické jevy v klinické medicíně upozornit tak, abychom si jich byli, my lékaři dobře vědomi, abychom je dovedli v naší praxi dešifrovat pokud možno dobře využít, v žádném případě však nezneužít.

VITA NOSTRA REVUE

si můžete předplatit prostřednictvím složenky,
kterou dostanete na děkanátě 3.LF UK

nebo

zakoupit v knihkupectvích

Hnidákovi – areál Fakultní nemocnice Královské Vinohrady, pavilón Q
Prodejna zdravotnické literatury v Lipové ulici, Praha 2
Knihkupectví Fišer v Kaprově ulici, Praha 1

nebo

obdržet na dobírku na adrese

Prodejna Hnidákovi, H + H
Fakultní nemocnice Královské Vinohrady,
pavilón Q Šrobárova 50, Praha 10, PSČ 100 42

3. LÉKAŘSKÁ FAKULTA UK V PRAZE
RUSKÁ 87

100 00 PRAHA 10 - KRÁLOVSKÉ VINOHRADY

ROČNÍK 3

Wit Ross REVUE

ČASOPIS
3. LÉKAŘSKÉ FAKULTY
UNIVERSITY KARLOVY
PRAHA

3/93

Obsah:

Slovo děkana: Imatrikulační projev <i>Cyril Höschl</i>	2
--	---

Fakulta

Zpráva o činnosti akademického senátu 3.LF UK za období od dubna 1992 <i>Jiří Urban</i>	8
---	---

Ještě ke sporu o výuku preventivních lékařských oborů:

Náměty k úpravě výuky hygienických oborů <i>Vladislav Klener</i>	11
--	----

Nad kolébkou Centra preventivního lékařství 3. LF UK <i>Vladislav Klener</i>	14
--	----

Odpoověď na předchozí článek doc. Klenera <i>Kamil Provazník</i>	16
--	----

Pokračování reformy studia ve školním roce 1993/4 <i>Jiří Horák, Hana Provazníková a komise pro reformu studia</i>	18
--	----

Současná reorganizace fakulty <i>J. Horák, M. Zákravský, V. Tomášková</i>	20
---	----

Zajímavé údaje o lékařských fakultách UK	21
---	----

Kuriozity: Nečekaná návštěva	22
---	----

Aktuální otázky

Volba rektora University Karlovy (výběr dokumentů):

Úvodní slovo: Čas spočinutí (<i>Jiří Ježek</i>)	24
--	----

O přeskočce a volbách (<i>Cyril Höschl</i>)	25
--	----

Rektor v době přeměn (<i>MF Dnes</i>)	27
--	----

Programové prohlášení Prof.MUDr.Cyrila Höschla,DrSc.	28
---	----

Programové prohlášení Prof.JUDr.Karla Malého, DrSc.	34
--	----

Tématické úkoly fondu rozvoje vysokých škol na rok 1994 <i>Richard Rokyta</i>	38
---	----

University třetího věku <i>Helena Haškoucová</i>	40
Místo nemocných mezi zdravými <i>Jiří Ježek</i>	44

Sestřičky

Setkání páté: M. Abrahamičová	48
Setkání šesté: J. Škrobáková	50

Ze zahraničí

Bude Karlova universita schopna mezinárodní soutěže? <i>Libor Velšek</i>	54
Z pobytu v USA: Úvaha o srovnání lékařských fakult <i>Milan Jíra</i>	56

Studenti

Výuka zahraničních studentů v anglickém jazyce <i>Eva Samcová</i>	60
Mezinárodní výměnný pobyt studentů v Madridu <i>Pavla Pawlouská</i>	62
Profil absolventa 3.LF UK <i>Jiří Horák, Hana Provazníková</i>	65
K zamyšlení zejména zkoušejících pedagogů <i>Jiří Horák</i>	67
Nové cesty pro vědeckou práci studentů? <i>Milan Kment</i>	70

Z historie

Pět set let bojů o naše pohraničí <i>Jan Placht</i>	75
---	----

Texty

Evolution of Consciousness <i>Sir John Eccles</i>	II
---	----

Slovo děkana: Imatrikulační projev

Vaše magnificence, (spectabiles), honorabiles,
dámy a pánové, milí naši kolegové studenti,

stojíme na začátku školního roku, který celé naší akademické obci přináší mnoho neznámého, mnoho očekávání a také mnoho zklamaných nadějí. V takovém okamžiku se pozastavme a zamysleme se spolu nad naším posláním, nad změnou ontologických podmínek, v nichž jsme se pojednou octli a nad úlohou univerzity jako jednoho z nejstarších společenství učitelů a žáků vůbec. Neboť právě *universitas magistrorum et scholarium*, společenství učitelů a žáků, je původním vymezením pojmu, který se později proměnil v *universitas litterarum*, souhrn vzdělání. Ono prazákladní *ad unum verito* (v jedno se obracetí) promlouvá k nám v tomto okamžiku s novou naléhavostí. Skutečnost není vždy taková, jakou bychom si ji přáli mít: ačkoliv se nám odhaluje v perspektivě naší zkušenosti, neřídí se našimi přáními; zjevuje se našemu světu, ale není tomuto světu poplatná. Být tomuto zjevování skutečnosti otevřen znamená aktivní, svobodný tvůrčí čin. Svobodná tvůrčí aktivita předpokládá především osvobození od autoritativní nadvlády nitrosvětských a osobních hledisek, hodnot a kritérií. To samozřejmě neznamená ignorovat, popřít sebe sama a svou vlastní pozici ve světě, nýbrž upřít absolutní hodnotu dílčím hlediskům pragmatickým, eudaimonickým, strachu apod. Tato svoboda je předpokladem otevřenosti k vlastní změně, k vlastnímu obohacení. Okamžiky slavnostního přijetí nových studentů naší fakulty jsou vhodnou příležitostí ke zmínce o tom, co univerzitu, na kterou právě vstupují, čeká v nejbližším období. Je to především volba nových akademických funkcionářů do konce tohoto roku téměř na všech fakultách a volba rektora tento pátek. Dovolte mi, pozastavit se krátce u tohoto pro univerzitu tak důležitého momentu. Domnívám se totiž, že vůbec nejde o volbu mezi dvěma kandidáty s obdobnými programy, ale že jde o hlubší sondu do nitra univerzity, o zásadní překonání historických, generačních, politických a mravních předsudků.

Základní otázkou je, v čem se akademická obec univerzity domnívá spatřovati funkci rektora. Zda jde o procházky Velkým sálem Karolina v rudém kaiserrocku a proslovy při slavnostních příležitostech, či zda jde o funkci, která v nynější situaci univerzity vyžaduje organizační talent, energii, pevné nervy, dobré zdraví a psychologickou průpravu. V mých očích bude výsledek nadcházejících voleb rektora vlastně výrazem převládajícího mínění senátu v této otázce. Podle mého soudu kolos, jakým Karlova univerzita čítající přes 30.000 lidí a pohlcující přes miliardu korun ročně ze státního rozpočtu nepochybně je, potřebuje v současném kontextu

manažerský způsob řízení s jasnou distribucí kompetencí a s přirozenými talenty ve vedoucích funkcích. Administrativní činnosti musí být zcela profesionalizovány a zvolené vedení musí mít pro ně pochopení. Jakékoli legislativní a administrativní úlevy pro univerzitu znamenají pouze úlevu zvyšující její handicap a mající cenu populistických předvolebních argumentů, které nemají se skutečným řízením nic společného.

Kdo sledoval v poslední době sdělovací prostředky, ví, že univerzita klesá na vážnosti, neboť je považována za dinosaura neschopného vlastní sebezmenšování, za instituci, kde na rozdíl od Akademie, jež přešla bolestnou transformací, se zakopaly "skuhrající staré struktury", jež místo soustředěného boje za evaluaci Almae Matris ulpívají na zoufalém nářku nad novelou vysokoškolského zákona a nízkými platy. Tato představa je ovšem pravdivá pouze částečně a je vinou univerzity, že jí neumí účinně čelit. Univerzita Karlova je velmi starou školou, která ve svých dějinách odolala nepříznivému osudu, a toto hodnocení si nezaslouží. Úkolem nového vedení bude vytvořit takové vztahy k veřejnosti, k vládě, k legislativě a k ostatním vědeckým a vzdělávacím institucím, které by dříve nebo později všechny pochybnosti o brilanci Vysokého učení Karlova zpochybnily a vyvrátily. V posledním čísle časopisu Alma Mater je publikována studie, ze které vyplývá jedna zajímavá věc. Autoři se - podobně jako při výzkumu veřejného mínění - dotazovali vzorku našich občanů, jak hodnotí prestiž jednotlivých povolání (zámečnický, voják, strojívedce, inženýr, lékař, učitel, vysokoškolský profesor, atd.). Obdobným způsobem autoři také zjišťovali, jaký měsíční plat by respondenti, kdyby měli možnost, dotyčné profese přisoudili. Obě pořadí spolu v některých povoláních koreluje a v některých povoláních nikoli. Všimneme-li si blíže, co je společné těm povoláním, kde odhad prestiže a finanční hodnocení v očích veřejnosti nekoreluje, pak uvidíme, že jde o povolání intelektuální. Nejhuře je na tom učitel na základní škole, kterému je sice přisuzována poměrně vysoká prestiž (5. místo), ale nízké finanční ohodnocení (15.-16. místo). Tato diskrepance je výmluvná. Svědčí o zkresleném pohledu veřejnosti na duševní práci a o nízké ceně, jakou intelektuální potenciál na "našem trhu" má.

Z toho vyplývá, že důležitým úkolem budoucího vedení univerzity bude emancipovat v celospolečenském kontextu duševní a intelektuální práci. Je nutné ofenzivně zvrátit naše povědomí o tom, že co je bezplatné, také za víc nestojí. Vyprávěl mi kolega překladatel, že na venkově, kde má chalupu, provádí se svým sousedem-zemědělcem takovýto směnný obchod: soused-zemědělec mu vajíčka a brambory prodává za peníze, neboť k jejich produkci se nadře. On jemu překládá dopisy sestřenic do Německa - zadarmo, neboť "nejde o práci". K tomuto bídnému pojetí duševní práce univerzita přispěla a stěžuje-li si u ekonomických ministrů na nízké hodnocení, pak štká pod špatným stromem. Je projevem neskutečné krátkozrakosti, když profesor, který na shromáždění jiných profesorů hlasitě nařiká nad nízkým hodnocením své práce, horuje v sousední posluchárně o hodinu později proti zavedení školného. Tato absence systémového myšlení je bohužel pro intelektuály typická, a tak situaci řeší různými nadúvazky, prodáváním loutek na Karlově mostě, rekonstrukcí bytových jader na zakázku, apod. Bude-li tedy duševní práce v nadcházejícím desetiletí stejně ostudně hodnocena jako nyní, bude to mimo jiné vina univerzity.

Málokdo pochybuje o tom, že kultura Šaldova, Peroutkova, Černého, ale také Hrabalova a Kunderova je kulturou literární. Někteří dokonce říkají, že kulturou přeliterátštěnou. Nedávno se mne Dušan Třeštík zeptal, zda by mohl někdo napsat do Lidových novin o letošních nositelích Nobelovy ceny za medicínu. Oba jsme si v tu chvíli uvědomili, že naše kultura má pozoruhodný handicap. Bez ohledu na periody neopodstatněného a falešného zbožnění vědy jakožto světového názoru a na periody úpadku její reputace nazývané souhrnně postmodernou, je naše kultura něčím zvláštním. Není schopna přijímat vědu sine ira et studio. Vytěšňuje ji na okraj. Projevuje se to např. tím, že naše nejběžnější a nejzákladnější deníky nepřinášejí zasvěcené, fundované a osvícené vědecké texty, jaké jsou v západních denících tohoto typu, zejména severoamerických, zcela běžné. Průměrný americký čtenář se ve svém deníku dočte o genetice, o neurovědách, o fyziologii, o hormonech, o tom, kde byl v poslední době jaký kongres. Naše kultura žije v přesvědčení, že tyto informace patří jenom vědcům, že veřejnost nezajímají a ani se nesluší, aby se k veřejnosti dostaly. Lidové noviny tudíž zprávy o nositelích Nobelovy ceny neuveřejňují. Říkám to zde proto, že postavení Univerzity Karlovy jakožto vědecké instituce a postavení vědy na Univerzitě Karlově je vsazeno do tohoto kontextu. Věda je u nás buď zbožňována, anebo nenáviděna. Je zbytečně dčmonizována. V magickém přísouzení všemoci vědě a v jejím mystickém odsouzení zcela zaniká skutečnost, že věda je z 90% obyčejnou, mravenčí, poctivou, každodenní prací. Že je to úporná cesta krůček po krůčku, že je to kladení kaménků do mozaiky jamku po jamce. To, že se naše společnost nedokáže vyrovnat s vědeckým chápáním (ve smyslu uchopování) světa, zanechává stopy i na Univerzitě Karlově. Paradoxem je, že nevědecký přístup se projevuje i v diskusích mezi "vědci" na Univerzitě Karlově. Stačí např. říci, že lékařů v naší společnosti je mnoho a vede to k celé řadě dalších rozhodnutí, aniž si dá někdo práci s tím zjistit, jaký je skutečný demografický trend v naší populaci, jaké je věkové a pohlavní rozložení našich lékařů, jaký je poměr studentské populace k populaci lékařů, jaký je poměr počtu absolventů k populaci studentské a jaká je tedy prognóza v dlouhodobějším pohledu. Je např. pravdou, že počtem 288 lékařů na 100.000 obyvatel patříme na jedno z prvních míst ve světě (snad kromě Maďarska), ale je také pravda, že naše medicína je nepřiměřeně feminizována, že v některých věkových kategoriích ženy převažují, že tato feminizace má za následek dlouhodobé absence lékařek z důvodu nemoci nejenom své, ale i rodinných příslušníků, o mateřských dovolených nemluvě, že podstatná část naší lékařské populace - zejména na venkově - je v důchodovém věku, že počet mediků po revoluci prudce klesl, což se ještě neprojevilo, že jsou u nás oblasti, které jsou personálně poddimenzovány, že je řada volných míst, na která nelze nikoho získat, atd. Zrovna tak povrchní bývají soudy o počtu fakult na jednotlivých vysokých školách, apod. Málo se např. ví, že ve stejném oboru je nepřímá závislost velikosti fakulty na její efektivitě v tom smyslu, že s rostoucím počtem studentů rostou i finanční prostředky připadající na dané škole na rok na jednoho studenta. Ukazuje se, že kdyby 4.500 mediků v Praze obsluhovala jediná lékařská fakulta, stála by na mzdách asi 160 miliónů ročně. Tři lékařské fakulty stojí na mzdách přes 130 miliónů korun ročně. Kdyby za těchto okolností těch fakult bylo pět, stály by jenom něco přes 100 miliónů ročně. Tato klesající efektivita s rostoucí velikostí nevyváží ani to, že každá další fakulta znamená další aparát, další děkanát, atp. Na univerzitě je mnoho lidí, kteří podobné údaje neslyší rádi. Hrají onu známou a Eric-

kem Bernem popsanou hru "Ano, ale". Já těmito číslý nechci říci nic než to, že problém netkví v počtu fakult, v počtu oborů a v počtu studentů, nýbrž jen a jen v kvalitě, struktuře a efektivitě univerzity.

Veřejné mínění na univerzitě také podceňuje generační problém. Opakovaně se mi vrací výrok jednoho kolegy - děkana, který mi nedávno řekl "Ty si klidně kandiduj na rektora, Tobě o nic nejde, Ty jsi ještě mladý". Žasnu nad tím výrokem. Je pro mne znamením, že na univerzitě jsou lidé, kteří volbu rektora chápou jako úlitbu kandidujícímu jednotlivci a nikoli jako službu pro univerzitu, která se nachází v obtížném období. Otázka nezní, zda já mám ještě dost času, otázka zní, zda univerzita má ještě dost času.

Střední generace je v naší kultuře již po desetiletí ve zvláštním postavení. V nedávné době jsme mohli často slyšet a číst slovní spojení jako "mladí umělci", "mladí vědci", "mladí spisovatelé". V tom mladí bylo cosi shovívavě pejorativního. Málokdo postřehl, že tito "mladí" se pojednou proměnili ve staré, něku-li přestárlé (strašné slovo). Mezi tím nebylo nic. Toto povědomí přetrvává. I dnes je někdo na určitou funkci buď příliš mladý anebo potom hned vhodně starý. Co se práce týče, bývá to obráceně. A odtud představa, že rektor univerzity by měl být prošedivělým pánem. Tato představa je ve stabilizovaných okolních zemích správná. Na Balkáně a ve středomoří je dokonce přirozená. Jinak je tomu v dynamických společnostech preferujících efektivitu. V naší situaci si myslím, že navzdory středoevropské tradici měli bychom považovat náš nynější stav za výjimečný: univerzita nepotřebuje ani tak okázalou reprezentaci, jako spíše dynamiku. Její vnitřní pohled na sebe je klamný. Generační problém v sobě skrývá několik paradoxů. Mnoho z těch, kteří se cítí ohroženi při střídání generací, si neuvědomují, že mladší a navenek odolné a útočnější vedení může uvnitř poskytovat bezpečnější záštitu než vedení kamarádské, notoricky známé, všeslibující a beznázorové. Ostatně odborníci vědí, že střídání generací probíhá podle určitých zákonitostí, jež spočívají mimo jiné v tom, že následující generace se po fázi přechodného odporu identifikuje s generací předchozí, takže nakonec přejímá všechny její neduhy. Je zvláštní, že na univerzitě generační problém není pocíťován ani studenty, ani pedagogy - příslušníky střední a starší generace. Zato je zvláštním způsobem vnímán začínajícími badateli, vědci a pedagogy mezi 30. a 45. rokem věku. Někteří z nich hovoří dokonce o gerontokracii, poukazují na absurditu, že revoluce nedokázala změnit věkovou strukturu univerzity, na níž profesori mají průměr 62-64 let a docenti 59 let. Tím je celý systém vychýlen do patologické polohy, která s pravou tvůrčí atmosférou nemá nic společného.

A propos Petru Parlěřovi, když jej král Karel IV. povolal ze švábského Gmündu ke stavbě chrámu Sv. Víta, bylo 23 let. Být to dnes, neměl by ještě ani dokončenou stavební fakultu.

Zapomíná se ještě na jeden důležitý problém: Univerzita Karlova není jednou školou. Je to vlastně 16 téměř samostatných vysokých škol. Mají společnou příslušnost a lásku ke slovnému Učení Karlovu, společný rektorát, společné Karolinum. Toť vše. Jinak mají své děkanáty, své rozpočty, svou právní subjektivitu, své zahraniční styky a své specifické problémy. Nový rektor se bude muset rozhodnout, zda nechat samovolně univerzitu zvětšovat a rozpadat do dalších a dalších autonomních celků, či zda se ještě pokusí univerzitu integrovat. Jednou z cest

k této integraci by bylo direktivní zavedení celouniverzitní informační sítě nikoli jako luxusu, ale jako cévního řečiště univerzity. Společné databáze, společná forma jejich ukládání a rychlé komunikace mohly by přispět k integraci školy, jejíž jméno je nám všem drahé. My, kteří jsme na této škole zůstali, kteří myslíme na její budoucnost, kteří jsme si ještě neotevřeli kosmetické salóny a cestovní kanceláře, vše co děláme, snažíme se dělat semper ad maiorem Universitatis Carolinae gloriam.

Vážení kolegové, kteří přicházíte dnes na půdu staroslavného učení Karlova, vězte, že naše škola si Váží Vašeho zájmu, Vašeho úsilí a Vašeho talentu. Jsem upřímně rád, že na naši fakultu mohu přivítat nejenom studenty denního studia medicíny, bakalářského studia fyzioterapie a distančního studia zdravotních věd, ale také poprvé studenty univerzity 3. věku. Věřím, že se fakultě podařilo připravit pro ně hodnotné a stimulující curriculum. V osobě gestora tohoto programu, prof. Haškovcové, má k tomu naše fakulta všechny předpoklady.

Magnificence, spectabiles, honorabiles, domini illustrissimi, dominae clarissimae. Univerzita je nezbytným národním luxusem. Univerzita musí pěstovat vědy a umění, obracet je v jedno (ad unum verto) a proměnit tak v sebe navzájem poznání a bytí, pravdu a krásu, vědění a čest. Univerzita musí utvářet osobnosti. Pochopíme-li takto její úlohu, pochopíme také lépe individuální roli každého z nás. Pochopíme-li svou roli, máme naději najít v sobě štěstí i moudrost. Neboť

"sunt namque, qui scire volunt eo fine tantum ut sciant et turpis curiositas est.... Et sunt, qui scire volunt, ut sciantur ipsi et turpis vanitas est... Et sunt item, qui scire volunt, ut scientiam suam vendant verbi causa, pro pecunia, pro honoribus et turpis quaestus est... Sed sunt quoque, qui scire volunt, ut aedificent et caritas est... Et item, qui scire volunt, ut aedificentur, quod prudentia est."

("jsou lidé, kteří chtějí znát pouze proto, aby znali, a to je hanebná zvědavost.... A jsou ti, kteří chtějí znát, aby byli samí uznáváni, a to je hanebná marnivost... A jsou také ti, kteří chtějí znát, aby své znalosti zaprodávali, řekněme za peníze, kvůli poctám, a to je hanebný zisk ... Ale jsou také ti, kteří chtějí znát, aby vytvářeli, a to je úctyhodné... A také ti, kteří chtějí znát, aby sebe vytvářeli, což je moudré...")

Bernard de Clairvaux (1091-1153)

FAKULTA

Zpráva o činnosti akademického senátu 3.LF UK za období od dubna 1992

Jiří Urban

V uvedeném období se AS sešel celkem devětkrát, to jest s výjimkou prázdninových měsíců v průměru jedenkrát měsíčně. Na pořad jednání byly pravidelně zařazovány informace z kolegia děkana, jehož se za senát zúčastnili 1 zástupce za pedagogy (doc. Urban) a 1 zástupce za studenty (L. Šoltys, později M. Zeman), a dále zprávy z jednání AS UK, kde našimi zástupci byli doc. Urban a doc. Gregor za pedagogickou část, E. Tůmová, E. Prokešová, později M. Bělíková a M. Běhanová za studentskou část. Průběžná informovanost členů akademické obce o práci senátu byla zajištěna tím, že zápisy ze zasedání senátu byly rozeslány na všechna pracoviště.

Bylo by možná vhodné připomenout **náplň činnosti AS** danou dosavadním zákonem o vysokých školách. Ve smyslu znění tohoto zákona AS fakulty zejména:

- 1) navrhuje statut fakulty;
- 2) volí děkana z profesorů a docentů fakulty a odvolává jej z funkce;
- 3) vyslovuje souhlas s návrhy děkana na jmenování proděkanů;
- 4) projednává zřizování vědeckých, pedagogických, vývojových, hospodářských a finančních pracovišť a účelových zařízení fakulty;
- 5) schvaluje návrh děkana na roční rozdělení finančních prostředků fakulty organizačním součastem, pracovištím a účelovým zařízeními fakulty a kontroluje jejich využití;
- 6) schvaluje studijní programy fakulty;
- 7) schvaluje počet a strukturu pracovníků fakulty;
- 8) vyslovuje souhlas s návrhem děkana na jmenování vědecké rady fakulty;
- 9) deleguje zástupce fakulty do Rady vysokých škol;
- 10) podává akademické obci fakulty nejméně jedenkrát za rok zprávu o své činnosti.

Dovolte mi nyní, abych svou zprávu zaměřil k jednotlivým okruhům činnosti.

1. Otázky statutu fakulty.

- a) Bylo projednáno a schváleno doplnění statutu fakulty o článek: „Fakulta poskytuje prostřednictvím svých zařízení zdravotní péči“. Zákon 160/92 Sb. o zdravotní péči v nestátních zdravotnických zařízeních lze přiměřeně použít pro situaci, kdy zdravotní péči poskytuje zařízení státní, ale

nezdravotnické. Zdravotní péči definuje tento zákon jako péči poradenskou, ošetrovatelskou, diagnostickou, preventivní, rehabilitační, lázeňskou, léčebnou a lékárenskou. Toto ustanovení umožní pracovníkům teoretických oborů uzavírat smlouvy s pojišťovnou. Jinak by to bylo možné pouze pro pracoviště napojená na pracoviště zdravotnická.

- b) Návrh na změnu ve statutu fakulty týkající se jednání vědecké rady ve smyslu „*Při řešení závažných otázek je nutná dvoutřetinnová většina přítomných členů VR, nejméně však nadpoloviční většina všech členů*“ schválen nebyl.

Senát dále schválil rozšíření VR o prof. Čecha jako zástupce chirurgických oborů a doporučil zvážit rozšíření VR na 21 členů (z dosavadních 16) s tím, že nepřítomní členové pak již usnášeníchopnost VR tolik neovlivní.

2. Rozdělování finančních prostředků fakulty.

- a) V květnu 1992 byly schváleny zásady platové úpravy podle kvalifikačních tříd a poskytování osobních příplatků.
- b) Vzhledem k tíživé finanční situaci fakulty byla opětovně (v květnu a listopadu minulého roku a v únoru letošního roku) projednávána *otázka výše prospěchových stipendií* a schválen předložený návrh na 500,- Kč (do 1,2), 350,- Kč (do 1,5) a 200,- Kč (do 1,8) – statut připouští až 1 000,-Kč – s tím, že při zlepšení finanční situace lze tyto částky zvýšit.
- c) Na letošním únorovém zasedání schválil senát *zprávu o hospodaření fakulty za rok 1992*.

3. Studijní programy fakulty, počet studentů a pracovníků.

- a) Byla schválena forma a průběh *přijímacího řízení* na fakultu pro školní rok 1993/94, které bude dvoukolové a bodové výsledky obou kol budou hodnoceny stejným dílem.
- b) Byly schváleny *doporučené počty učitelů na jednotlivých oborech* navržené komisí pro reformu studia.
- c) Dále bylo schváleno *prodloužení pracovního poměru* učitelů, kteří dosáhli 65 a více let. (červen, březen).
- d) V květnu 1992 byla provedena *volba nejlepšího studenta 6. ročníku*, kterým se ze čtyř navržených kandidátů stal Jiří Štěpančík a kterému byla rozhodnutím kolegia děkana vyplacena odměna z fondu nadace Margaret Bertrandové. V listopadu byl schválen *návrh nejlepších studentů na cenu časopisu Vesmír*.
- e) Na listopadové schůzce byl projednán dopis posluchačů 4. ročníku adresovaný děkanovi fakulty, jehož kopii AS obdržel, se žádostí o změnu celkové koncepce výuky v hygienických a preventivních oborech *a rovněž i stanovisko děkana fakulty. AS určil své zástupce na schůzku studentů s učiteli příslušných oborů, dále vyslovil souhlas se složením komise ustanovené děkanem fakulty a požádal komisi o podání závěrečné zprávy. Tato zpráva nebyla do březnového zasedání senátu dodána a bude projednána novým senátem.*

4. Novela zákona o vysokých školách.

Dalším důležitým bodem jednání senátu byly připomínky k připravované novele zákona o vysokých školách. Předložená novela byla projednána na červnovém zasedání a připomínky zaslány AS UK.

Další historie je přinejmenším zajímavá. Vzhledem ke změně státoprávního uspořádání byla práce na tomto zákoně přerušena a po rozdělení federace uložila česká vláda MŠMT připravit do dvou týdnů návrh zásad novely. Proto nebylo podle sdělení náměstka ministra prof. Pátého možné vykonat připomínkové řízení na úrovni AS a zpracováním zásad byla pověřena osmičlenná komise (ministr, 2 rektori, 2 zástupci RVŠ, 1 zástupce akreditační komise a 2 právníci).

Pokud bych měl stručně charakterisovat návrh této novely, jednalo se o důslednou centralisaci řízení VŠ.

Zásady této novely byly rozeslány k připomínkám děkanům, diskuse k ní proběhla i na výjezdním zasedání AS UK v Nymburce a dále na mimořádném zasedání AS UK 24. března 1993 v Modré posluchárně UK, jehož se zúčastnil ministr školství se svým náměstkem a dva členové parlamentního výboru pro vědu a výzkum. Na obou těchto fórech byly výše uvedené zásady podrobeny ostré kritice a připomínky byly písemně předány jak ministerstvu tak i parlamentnímu výboru. Podobný tlak byl i ze strany vedení fakult, a jak je známo, tento návrh novely zákona parlamentem neprošel.

5. Vnitřní záležitosti senátu.

a) Mimořádné volby do studentské části AS.

Vzhledem k resignaci dosavadního místopředsedy L. Šoltyse a ostatních členů studentské části AS na jejich funkce byly na podzim vyhlášeny nové volby do této části AS.

Na listopadovém zasedání byl místopředsedou AS za studentskou část zvolen M. Zeman a jako zástupci do AS UK M. Bělíková a M. Běhanová.

b) Příprava voleb nového AS fakulty.

AS schválil ponechání paritního zastoupení pedagogů a studentů v AS a provedl některé změny ve volebním řádu. Byla vypuštěna zásada, že volení nemohou být ti, jejichž pracovní poměr končí za dva roky (konkursy) a přidána věta „... a členové senátu, kteří jsou od účinnosti zákona 172/90 Sb. o vysokých školách ve funkci po dvě následná období“.

Byla ustanovena volební komise a volby proběhly ve stanoveném termínu. Výsledky voleb do nového AS jsou všeobecně známé a myslím, že není potřeba je na tomto místě znovu uvádět (odkazuji na zveřejnění jejich výsledků ve VNS). Dovolte mi proto, abych při této příležitosti veřejně poděkoval všem členům minulého senátu za jejich obětavou práci a novému senátu v čele s Dr. Samcovou popřál hodně zdarů do jeho budoucí činnosti.

Ještě ke sporu o výuku preventivních lékařských oborů:

Náměty k úpravě výuky hygienických oborů

Vladislav Klener

Vita Nostra Revue 2/1993 věnovala 35 stránek rekonstrukci událostí na 3.LF UK po předložení ultimativního dopisu studentů ze dne 17.11. 1992. Byl jsem mezi těmi učiteli, jimž byl tento dopis dán na vědomí, ovšem nereagoval jsem na něj v souladu s poznámkou v odpovědi děkana studentům. V mnohém jsem dával za pravdu studentům, sám jsem totiž patřil ke kritikům výuky hygieny a zůstávám kritikem současného uspořádání výuky tzv. profilových předmětů. Svě představy jsem neprosadil v diskusi s vedoucími ostatních hygienických oborů a epidemiologie, když se v r. 1990 hledala nová náplň a forma výuky hygieny a epidemiologie a zaváděl se obor preventivní lékařství. Dne 14.3.1990 jsem se obrátil na pana děkana dopisem, ve kterém jsem mj. vyslovil nejistotu ohledně výuky ochrany před zářením a ukazoval na nebezpečí, že obor bude rozmělněn „v problematice dřívější hygieny obecné a komunální, výživy, dětí a dorostu a vzniká obava, že to, čeho bylo dříve dosaženo, bude ztraceno“. Věc byla předána k vyřízení proděkanovi prof. Horákovi, pověřenému už tenkrát problematikou reformy studia. Uvítal jsem příležitost promluvit s kompetentním členem kolegia děkana (bohužel jsem neměl příležitost jednat o své cause přímo s panem děkanem) a rozvedl jsem stručně svou představu „School of Public Health“, o níž ještě pojednám. Setkal jsem se s pochopením, vyjádřeným slovy „i my jsme uvažovali podobně“, ale jiskřička naděje vzápětí zhasla po dovětku, že reprezentanti hygienických oborů měli odlišnou představu.

Když jsem pročetl zmíněných 35 stránek, registroval jsem zejména zmínky o tom, že proces reformy není ukončen. Troufám si tedy znovu otevřít některé své náměty, protože myslím, že nedoznaly potřebné publicity jako možné alternativy řešení. Diskuse se dostala do patové situace, na obou stranách lze postřehnout určitou míru zarputilosti. Pokusím se uvažovat o řešení z jiného úhlu.

Především jsem přesvědčen, že do zájmu o určité tématické zaměření nelze nikoho nutit. Lze mu určitý problémový okruh nejvýše nabídnout např. v rámci vysokoškolské průpravy. Taková nabídka může znamenat – jak je tomu v některých západních zemích – možnost zapisovat si samostatně a individuálně zvolenou sestavu přednášek z širšího výběru s respektováním rámcově stanovených požadavků pro postup do vyšších stupňů.

Nelze očekávat, že by takové uspořádání výuky bylo zavedeno v dohledné době i u nás. Pokračuje se v tradici typizovaného curricula studenta medicíny. Pokus zavést výchovu podle několika typizovaných curicul (pro pediatrii, hygienu) neuspěl a byl zejména samotnými studenty v revoluční vlně minulých

let odmítnut. Ustavení 1. až 3. lékařské fakulty znamená více méně jednotné zaměření na průpravu lékaře-léčitele, popřípadě lékaře-klinického badatele. Žádoucí profilace fakult se realizuje v případě 3. LF rozpačitě dávkovaným přibarvením curricula „preventivními obory“.

Kořen problému vidím v tom, že toto řešení neodráží skutečnost, že 80–90% (dle mého odhadu) studentů chce být vychováváno jako léčitelé nebo kliničtí badatelé a určité procento (které si netroufnu odhadnout) vidí svou perspektivu v některém mimoklinickém oboru hygienického a preventivního zaměření. Pro první skupinu studentů je v curricula „nezajímavé“ hygieny nadbytek, pro druhou nezbytné průpravy nedostatek.

Při této úvaze se musíme vypořádat s jednou palčivou otázkou. Nejednou jsem se setkal u veřejnosti i řady klinicky orientovaných lékařů s názorem, že hygiena a epidemiologie jsou obory nejen druhořadé, ale přímo outsiderovské. Podle těchto představ je jediné myslitelné, že nadaný student lékařské fakulty se po dobré přípravě v preklinických oborech může zanořovat se zaujetím do tajů patofyziologie, diagnostiky a léčby nemocí, např. poruch srdce, ledvin, metabolismu, imunity. Koho láká dráha hygienika, který se z tohoto pohledu jeví jako úředník vydávající více nebo méně důležitá „lejstra“? Tyto názory jistě nesou stopy pojetí hygieny v období totality a svůj díl odpovědnosti nese i řada jednotlivců – pracovníků v těchto oborech, jejichž styl práce pomohl fixovat uvedené nesympatické představy.

Přesto se i v současné situaci setkávám se studenty, kteří by se chtěli věnovat oborům řekněme hygienickým, epidemiologickým a preventivním. Stálo by za to podchytit jejich zájem a vést výuku a výchovu tak, aby se jejich zatím asi nejasná vize budoucí dráhy realizovala směrem, který by nejen naplnil, ale i předčil jejich očekávání. Aby odkryli intelektuální a kulturní náboj těchto oborů.

Takový nárok mohou alespoň některé obory z této rodiny nepochybně vznášet. Něco z toho mohu neskromně ilustrovat na své vlastní zkušenosti. V r. 1960 po II. atestaci z interny na mimopražském pracovišti jsem toužil pokračovat na některé pražské interní klinice. Nebýt mé nevyhovující „společenské“ kvalifikace, byl bych býval zřejmě tohoto postupného cíle dosáhl. Ve své situaci jsem byl rád, že jsem jako pracovník výzkumného ústavu mohl pracovat na klinice prof. Teisingera, vynikajícího průkopníka pracovního lékařství. Studium pozdních zdravotních následků u ozářených lidí, experimentálními studii radiobiologickými a problematikou radiačních nehod se mi otevřela cesta k oboru ochrany před zářením. Během tří dekad jsem byl svědkem toho, jak se obor vyrovnával s předstihem s otázkami, které jsou dnes v centru zájmu toxikologů, environmentalistů aj. Od „risk assessment“, založeného na znalosti vztahů mezi dávkou a účinkem, k „risk management“, přístupu, který s respektováním společenských a ekonomických hledisek tříbí filosofii radiační ochrany a je východiskem operativních opatření až k současně aktuální a dosud nezvládnuté otázce vnímání a hodnocení rizika veřejností „risk perception, risk communication“. Byl bych rád, kdyby se našli zanícení pokračovatelé v oblasti radiační ochrany, ale i epidemiologie, pracovního lékařství, výživy aj., obohacující obory svými moderními (nebo spíše postmoderními) podněty a přispívající k jejich dalšímu rozvoji.

Můj námět spočívá v nabídce dvou typů náplně výuky.

Pro klinicky orientované studenty je skutečně možné podstatně omezit výuku hygieny a podat jen přehled náplně jednotlivých jejich okruhů a organizace spolupráce s nimi. Prevence sekundární a namnoze i primární je v mnoha případech doménou kliniků a těžiště průpravy by mohlo být na klinické obory vázáno, možná i k uspokojení jejich představitelů.

Druhá skupina studentů se skutečným zájmem o preventivní obory se učí při současném uspořádání výuky mnohemu zbytečně (detaily diagnostických a léčebných postupů), naproti tomu by potřebovala průpravu v řadě dalších disciplin: rozšířená statistika, epidemiologie, genetika, dále základy ekologických zákonitostí, geografická medicína, právní a legislativní kompendium, organizace intervenčních programů. Sem by patřila i ochrana před zářeními a výběr témat z výživy a pracovního lékařství.

Konkrétní realizaci si představuji tak, že by se po preklinických semestrech oddělila větev „veřejné zdraví“. Kdyby měla zpočátku třeba jen 10–20 zájemců, byla by situace srovnatelná s jinými fakultami, které mívají ve specializovaném studiu také malé počty studentů. Tím by byl položen základ nové tradici.

Připomínám, že před dvěma roky navštívil 3.LF UK prof. Liniecki z Lodže, který tam za podpory programu Tempus vybudoval School of Public Health, a projednal dohodu o spolupráci s naší fakultou. Nebyli bychom tedy v této tendenci ojedinelí. Nepředstavuji si, že by realizace takového námětu byla hladká. Nestojí však za to položit si znovu otázku po rozvoji tímto směrem?

Můj druhý námět je ústupový. I tento námět jsem již předložil a nedočkal se pozitivní reakce. Pokud by výuka preventivních oborů zůstala v podstatě v současném rozsahu, navrhol bych, aby se diferencovala a studentům ve vyšších ročnících se nabídla možnost vybrat si z několika volitelně povinných předmětů zakončených zkouškou (v rámci stanoveného počtu vyučovacích hodin). Bylo by účelnější, kdyby jen část studentů prošla uceleným kursem např. radiační ochrany a touto cestou si vytvořila pevný a logický model pro řízení ochrany zdraví pracovníků a obyvatelstva, než když se celý ročník povrchně setká s disciplínou a vzbudí se u něho falešné zdání, že prošel průpravou v oboru. Takovým postupem se jen dále diskreditují nekurativní obory medicíny. Alternativní nabídka by se mohla týkat kursu výživy, pracovního lékařství apod. Pedagogický cíl je zřejmý: na vybraném modelu si osvojit způsob myšlení v oborech zaměřených na primární prevenci.

Studenti mají dnes při výuce hygieny a preventivního lékařství alertní postoj. Neubráníme se ani jako učitelé, abychom obdobnou ostražitost nezaznamenali i u sebe. Ani pro zkušeného pedagoga, který mívá úspěch při jiných příležitostech, není snadné vybrat účelně látku a posluchače při přednášce nebo při cvičení zaujmout. Obě navrhovaná řešení, velkorysejší i přízemnější, zahrnují moment výběru a volby samotným studentem. Otvírají i pole kompetice pro učitele. Nešlo by nalézt zase jednou ochotu k radikálnějšímu kroku?

Nad kolébkou Centra preventivního lékařství 3. LF UK

Vladislav Klener

Jsou situace, kdy mlčet by bylo pohodlnější, kdy však mlčení otvírá prostor pro přivykání nežádoucí atmosféře. Konec ústavů hygienických směrů se odehrál způsobem, který nemůže být příkladem ani slušného jednání s odcházejícími učiteli ani věcného řešení další výuky preventivních oborů v nově vznikajícím centru.

Na den 21.9. jsem byl prostřednictvím vzkazu mé sekretářce pozván na poradou, kterou jsem pokládal za koordinační setkání vedoucích hygienických ústavů, jak tomu bývalo v minulých letech. Setkání sice probíhalo v tomto duchu, ale přece jen jsem zaznamenal některé pro mne nové rysy. Teprve po tomto sezení jsem se v příštích dnech dozvěděl, že ústavy byly zrušeny a vedoucí odvoláni z funkcí dopisem, který obdrželi před dvěma týdny při podobné schůzi (o níž jsem nevěděl a na níž jsem nebyl ani zmíněným neformálním způsobem pozván). Nechtěl jsem ani věřit, že přes existenci E-mailu a Vita nostra servis by byla komunikace mezi členy učitelského sboru a s vedením fakulty tak špatná, že bych se o důležitém opatření týkajícím se nejen mne osobně, ale i budoucnosti výuky v mém oboru nedozvěděl. A tak teprve po mé iniciativní návštěvě sekretariátu děkana dne 30.9. jsem měl v ruce dopis datovaný 2.9., který mi sděloval mé nové zařazení. Nemohl jsem nevzpomenout, že jsem odvolán z funkce zažil už jednou v těžkých dobách - a jakkoli nerad to říkám, tenkrát se se mnou jednalo.

Věc má i druhou stránku. Co bude s výukou v mém oboru? Počítá se s ní v omezeném rozsahu a s novým zaměřením nebo vůbec ne? Po neúspěchu boje o racionální pojetí výuky preventivních oborů by se mohlo stát, že ochrana před zářením nebude mít v curricula naší fakulty místo a nezbude než vzít tuto situaci na vědomí. Kolegové z ostatních hygienických oborů se třeba měli příležitost k pojetí a předpokládané náplni práce Centra preventivního lékařství vyjádřit, ale já jsem za svůj obor tuto šanci neměl. Zatím jediným fórem, které dopřálo sluchu mým představám, byla Vita nostra revue - díky za tuto její funkci.

Proti zrušení "Ústavu ochrany před zářením" nemohu mít zásadní námítky. Byli jsme mikroústav, stali se pikoústavem a k řešení situace muselo dojít.

Pokud jde o způsob řešení, zůstává pro mne nezodpovězen velký otazník. Nepřipustím si možnost, že by někdo záměrně a s nekalým úmyslem jednal tak, jak jsem výše popsal. Možná, že někdo nerad něco zanedbal, nepostřehl nepřiměřenost kroku, pro který se rozhodl. Pak ale existuje archetyp lidského jednání, který můžeme nazvat třeba omluvou či přiznáním chyby. Nebo na druhé straně se také může mávnout rukou, není třeba všechno dramatizovat, nezdržujeme se pocity přecitlivělých subjektů. Ke kterému z těchto postojů zavazuje příslušnost k učitelskému sboru staroslavné University Karlovy?

Odpověď na předchozí článek doc. Klenera

K a m i l P r o v a z n í k

Vážený pane profesore, Vladimíre,

dovol, abych reagoval na Tvůj článek "Nad kolébkou centra preventivního lékařství". Stejně jako Tobě i mně leží na srdci rozvoj oborů preventivního lékařství na naší fakultě. Myslím, že není třeba, abychom si navzájem dokazovali důležitost výchovy budoucích lékařů k preventivnímu myšlení. Jsem přesvědčen, že zájem studentů, vedení školy a akademického senátu o obsah a formy pedagogické i vědecko-výzkumné činnosti učitelů těchto oborů přispěl - po odeznění všech emocí - k vyjasnění koncepce a pomohl nastartovat jejich rozvoj nejen uvnitř bývalých hygienických ústavů, ale i na dalších ústavech a klinikách.

V minulém školním roce jsem byl, stejně jako ty, zaměstnán na 3.LF UK na částečný úvazek. Přesto jsem měl opakovaně během svých přednášek i seminářů se studenty, při setkání s pracovníky hygienických ústavů i z četby VNS a VNR příležitost sledovat i aktivně se účastnit diskuse, která se odvíjela kolem preventivních oborů. Dovoluji si Ti připomenout jedno setkání, kdy jsme při diskusi o rozsahu výuky v preventivním lékařství rozhodli (společně s Tebou) o přesunu převážné části výuky tvé tematiky do oboru hygiena. Nevím, o jakém neúspěchu boje o racionální pojetí výuky preventivního lékařství mluvíš. Nevím ani, kdo s kým a kde bojoval. Tvoji představu školy Veřejného zdravotnictví nikdo neodmítal ani před třemi lety. Podle mne převážná většina učitelů preventivních oborů pochopila snahu vedení fakulty jim pomoci a rozhodla se využít pozornosti, která je jim věnována, ke zvýšení prestiže tím, že zviditelní svoje odborné aktivity. Jen namátkou jmenuji pět grantů přijatých a dalších šest navržených pro řešení pro příští rok v grantové agentuře IGA a Fondu rozvoje vysokých škol, účast ve světových programech jako je CINDI, SUNY Brooklyns, HIV program, příprava bakalářského studia "Veřejné zdravotnictví", účast na přípravě postgraduálních kurzů z výživy a epidemiologie ve spolupráci se zahraničními univerzitami, návštěvu a studijní pobyty na Public Schools ve Francii a Anglii.

Jeden velký nedostatek preventivní obory na 3. LF UK mají, a to je nedosta-
tečné vybavení a laboratorní zázemí. Zatím nejsou využity možnosti spolupráce se Státním zdravotním ústavem, který by se měl stát - a já věřím, že se brzy stane - výukovou základnou pro pregraduální i postgraduální studium.

Dovol, abych se vrátil k Tvému dopisu. Centrum existovalo jakovlnné spojení hygienických ústavů již dva roky. Ustanovení Centra preventivního lékařství jako jednotného celku předcházela dlouhá diskuse. Na místo vedoucího centra byl vypsán řádný konkurz. Je jisté, že v závěru reformy preventivních oborů se fakulta dopustila některých administrativních chyb. Srovnávat tato nedorozumění s jednáním v předcházejícím období nepovažuji za přiměřené. Nerad Ti připomínám i Tvůj podíl viny na Tvé neinformovanosti, která je do značné míry jistě způsobena tím, že se na fakultě vyskytuješ poměrně zřídka.

Milý Vládo, považuji tuto komunikaci přes VNR za poněkud neobvyklou. Pokud máš opravdu zájem o rozvoj preventivních oborů a zachování hygieny záření ve výuce (a já vím, že máš), zapoj se do přípravy odborných seminářů, které centrum pořádá, navrhní nepovinný předmět, přijď s náměty na zlepšení výuky, přihlaš grant s preventivním zaměřením. Já se na spolupráci s Tebou velice těším.

V Praze 13.10.1993.

Kamil Provazník

Pokračování reformy studia ve školním roce 1993/4

JIRÍ HORÁK, HANA PROVAZNÍKOVÁ
A KOMISE PRO REFORMU STUDIA

Studijní plán na 3. LF UK prošel od r. 1990 značnými úpravami, o kterých jsme ve fakultním i mimofakultním tisku opakovaně informovali.

Od školního roku 1994/5 připravujeme další – a to výrazné – změny: všichni studenti od třetího do pátého ročníku budou mít společný pouze nezbytný rozsah výuky (tzv. jádro), a jisté procento (zprvu asi 10%, později snad i více) vyučovací doby bude věnováno předmetům či přesněji kursům výběrovým. Předpokládáme nabídku těchto kursů v kapacitním rozsahu převyšujícím poptávku, danou povinností studenta z nabídky výběrové výuky si některý kurs zvolit.

Smyslem této úpravy není vychovávat předčasné specialisty, ale umožnit studentům nahlédnout do zákulisí fakultních pracovišť, v jisté míře se podílet na jejich činnosti, prohloubit osobní kontakty mezi studenty a učiteli, naučit se prakticky zacházet s medicínskými informačními médii, pochopit nezbytnost celoživotního vzdělávání a nazřít skutečnost, že biomedicínský výzkum je nedílnou součástí moderního lékařství. Nadále by nemělo být představitelné, aby student mohl absolvovat fakultu, aniž by kdy vkročil do lékařské knihovny.

Kursy v jednotlivých ročnících by na sebe měly navazovat tak, aby vznikla nabídka kursů např. z oblasti preventivního lékařství, interních oborů, chirurgických oborů, experimentální medicíny apod. Již dva roky existující předmět neurovědy je příkladem toho, jak by takový kurs měl vypadat. Kursy mohou být jedno- či dvousemestrové, výjimečně i delší. Způsob ukončení je zatím otevřen, v úvahu připadá zápočet, seminární práce či zkouška.

Tento článek není jen informací o chystaných změnách, ale současně i výzvou všem vedoucím ústavů, klinik, center a oborů, aby připravili a do konce listopadu nám zaslali návrhy výběrových kursů. Doporučený rozsah jsou tři vyučovací hodiny týdně, tj. 45 hodin za semestr. Kursy budou probíhat převážně v odpoledních hodinách. Doporučujeme nejvýše 20 účastníků. Při přípravě kursů konzultujte příbuzné obory z příslušných, případně i vyšších a nižších ročníků. Obory teoretické by se měly podílet na přípravě úvodních částí kurzu.

Návrhy mají obsahovat tyto náležitosti:

- název kursu;
- pořadající pracoviště a jméno odpovědného pracovníka;
- cíl kursu a jeho začlenění v kontextu výuky;
- návaznost na jiné navrhované kursy;
- syllabus kursu se jmény vyučujících;
- doporučený způsob ukončení kursu;
- maximální počet účastníků;
- návrh na omezení povinné výuky příslušných předmětů;
- datum a podpis přednosta pracoviště.

Obory menší mohou podávat společné návrhy. Očekáváme, že se do přípravy výběrových kursů zapojí všechna výuková pracoviště fakulty. Návrhy budou posouzeny a zkoordinovány komisí pro reformu studia tak, aby se první výběrové kursy mohly objevit ve studijním plánu pro školní rok 1994/5. Současně bude omezen rozsah povinné výuky tak, aby se její celkový rozsah nezvýšil.

V PODSTATĚ NA MŮJ ZDE O TO POMOCI
NEPOVINNÝCH KURSŮ VYPĚSTOVAT VE
STUDENTECH SMYSL PRO POVINNOST ...

Současná reorganizace fakulty

J. Horák, M. Zákravský, V. Tomášková

Svízelná ekonomická situace resortu školství se nevyhnula ani Univerzitě Karlově a 3.LF UK. Od počátku letošního roku zápasí proto fakulta s nedostatkem financí na krytí materiálových i mzdových nákladů provozu.

Vzhledem ke stanovenému mzdovému limitu muselo vedení fakulty sáhnout k úsporným opatřením i v této oblasti. Kolegium děkana na svém zasedání dne 11.3.1993 vyhlásilo reorganizaci fakulty k 1.4.1993. Velmi ožehavým problémem v podobných situacích je nalézt co možná neobjektivnější způsob provádění úsporných opatření na jednotlivých pracovištích.

Komise pro reformu studia, která byla pověřena vypracováním návrhu úsporných opatření v oblasti úvazků pracovníků s vysokoškolským vzděláním vyšla ze známé tabulky doporučených počtů pracovníků, schválené akademickým senátem fakulty dne 22. 2. 1993. Nově však byli do doporučeného počtu pracovníků zahrnuti i vysokoškoláci zařazení jako odborní pracovníci. Porovnání uvedených počtů se skutečným stavem ukázalo, že bude možno zrušit celkem asi 35 úvazků, aniž by došlo k podstatnému omezení základních úkolů fakulty.

Ve spolupráci s přednosty klinik a ústavů byla vytyčena následující pravidla: pracovníci, zabývající se pouze či převážně výzkumem, by měli být placeni z grantů • pracovníci, provádějící převážně léčebnou a preventivní činnost, by měli být převedeni do FNKV • pracující důchodci mohou být zaměstnáni pouze na 0,1 úvazku • částečné úvazky pedagogů končí dohodou nebo případně výpovědí ke dni 6.6.1993 a budou opětně navázány k 1.10.1993 • dlouhodobé pobyty (déle než 1 rok) pracovníků mimo fakultu budou řešeny ukončením pracovního poměru • při pobytu mimo fakultu kratším než 1 rok a delším než 2 měsíce bude pracovníku uděleno neplacené volno s tím, že se zaváže k úhradě pojistného.

Uvedená opatření byla zčásti již realizována, zčásti pak ještě probíhají. Vedení fakulty tím považuje veškeré rezervy v oblasti úvazků za vyčerpáné a pokud by byla nutná další redukce úvazků, dělo by se tak již jednoznačně na úkor kvality výuky.

Navíc jsou připravovány i změny ve struktuře fakulty, jejichž cílem je zkvalitnění a zvýšení hospodárnosti provozu.

Úspory dosažené uvedenými opatřeními			
období	mzdy	pojistné	celkem
1.4. - 30.6.	185.000,-	66.000,-	251.000,-
1.7. - 30.9.(odhad)	608.000,-	219.000,-	827.000,-
celkem	793.000,-	285.000,-	1.078.000,-

(přetištěno z VNS)

Zajímavé údaje o lékařských fakultách UK

	1.LF	3.LF	LF Plzeň	LF HK	2.LF
Rok 1991					
Ø přep.stav pracovníků	1.240	312	351	457	315
objem MP	67.633	19.279	18.667	23.251	17.780
Ø mzda/prac.	4.545,-	5.068,-	4.432,-	4.240,-	4.704,-
počet stud.	2.554	858	1.077	1.171	885
MN/1 stud. celkem	26.594	22.470	17.332	19.453	20.215
neinv./1 stud. celkem	48.230	30.918	29.262	35.229	31.708
Rok 1992					
Ø přep.stav pracovníků	1.204	316	346	452	330
objem MP	85.248	23.700	23.507	28.733	22.825
Ø mzda/prac.	5.900,-	6.250,-	5.662,-	5.297,-	5.764,-
počet stud.	2.500	988	1.080	1.177	980
MN/ 1 stud.	34.012	24.339	21.766	24.412	23.492
neinv./ 1 stud. celkem	49.614	29.313	31.651	34.448	32.095

Na 3.LFUK jsou v průměru zhruba o 350,- až 1000,- Kč/měs. vyšší mzdy než na ostatních LF! Přesto jsou mzdové náklady přepočtené na 1 studenta srovnatelné s ostatními fakultami (nižší než na 1.LFUK nebo v Hradci Králové). Neinvestiční náklady na 1 studenta byly v r.1992 na 3.LFUK bezkonkurenčně nejnižší. (-bez záruky-)

(přetištěno z VNS)

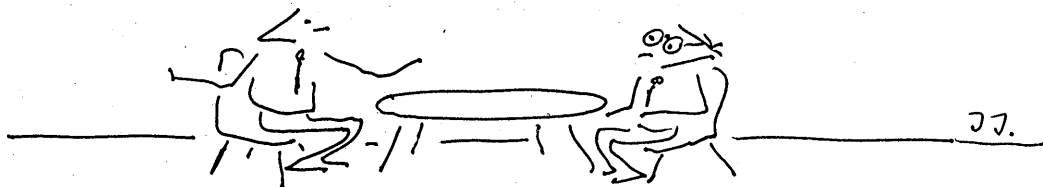
Kuriozity

Nečekaná návštěva

Dne 25. 3. 1993 po půl třetí odpoledne zavítal pan děkan s paní sekretářkou do 5. patra, aby zjistil, jak funguje studovna. Při té příležitosti zkoušel brát za kliky všech možných pracoven a laboratoří v nové budově umístěných teoretických ústavů, avšak bezvýsledně. Výjimkou byla praktikárna soudního lékařství, kde dr. Král vyučoval anatomii. Dlužno ovšem podotknout, že byl p. děkan nesystematický a mnoho dveří vynechal. Na studovně v 5. patře byl odkaz na místnost č. 103 v přízemí. Tam p. děkan zjistil haldu skript zdobících chodbu a cenově patrně nepřesahujících hodnotu sběrných surovin. Ve 3 přilehlých studovnách našel jediného osamělého autistického studenta. Aniž by ho vyrušil, zapsal se pro pořádek do knihy návštěv. Tam si všiml, že od rána navštívilo studovnu 5 lidí (pět). Den před tím jich bylo asi 12. To je již slušný počet, ale k argumentaci prof. Anděla o nedostatečné kapacitě studijních prostor v nové budově naprosto nedostačuje. Prostor je až až, dá se v nich hrát i pozemní hokej. Nečekaná návštěva nedokázala najít nově zakoupený xerox samostatně, a tak se dala poddat a ukázat si dveře okoloidoucím panem Kosem. O reprografické práce patrně není zájem, protože příslušná místnost byla zavřená s poukazem na úřední hodiny 8.00 - 12.00 (ve zbylém čase není patrně co na práci). Svou exkurzi p. děkan zakončil na výstavce BSP, kde byl v té chvíli jediným návštěvníkem. Veřejnost si patrně zkratku na poutačích špatně vysvětluje. Jde totiž o Blackwell Scientific Publications. Výstavka je pozoruhodná a lze ji všem doporučit. Ceny knih však z taktických důvodů nejsou uvedeny.

<zer>

(přetištěno z VNS)

VYSVĚTLENÍ ZE PROSTĚ: MALE STUDOVNY UVOLÁVAJÍ VE STUDENTECH OBAVY, ŽE SE V NICH NA NĚ NEDOSTANE MÍSTO, A PROTO ZE RADĚJI STUDENTI NENAVŠTĚVUJÍ...

AKTUÁLNÍ OTÁZKY

Volba rektora University Karlovy (výběr dokumentů):

Úvodní slovo: Čas spočinutí

Volba rektora University Karlovy je událostí výjimečnou a navýsost důležitou, neboť se během ní do značné míry rozhoduje o tom, jakou "tvář" bude mít universita v několika dalších letech, k jakému trendu vývoje se přikloní, jak se bude podílet na vytváření společenské a kulturní atmosféry, jak bude respektována v zahraničí - a především, jaký podíl bude sama v nejbližších letech mít na svých vlastních tradicích.

Neméně významnou událostí pro naši fakultu je fakt, že jedním z konečných dvou kandidátů na funkci rektora byl děkan 3.LF UK Prof. MUDr. Cyril Höschl, DrSc.

Výsledky voleb jsou známé. Rektorem university se stal Prof. JUDr. Karel Malý, DrSc. Volba ukončila vypjatou atmosféru předvolebního boje: nastal povolební klid, kdy je čas spočinout, vydechnout, ohlédnout se, znovu si promyslet a ujasnit některé věci, posbírat síly na další cestu. Onen známý a vždy znovu vzácný okamžik ticha, kdy se konec jedné cesty přerodí v začátek cesty další.

Rádi bychom využili tohoto spočinutí a ohlédlí se krátce zpět. Z doby, kdy výsledky jsou již známy, je možno znovu - a v mnohém jistě jinak - prohlédnout jednotlivé dokumenty o volbách. Jejich funkcí v předvolební době vlastně bylo odpovídat na jedinou otázku: kdo bude rektorem UK? Zkusme se z pozice, kdy je tato otázka již zodpovězena, zamyslet nad tím, na jaké otázky odpovídají tyto dokumenty dnes - a jaké otázky samy kladou?

Redakce se pokusila vybrat pouze nejvýmluvnější z řady dokumentů (blíže je možno se s většinou dalších seznámit na stránkách VN - Servis, ve sborníku Tiskové služby AS 3.LF UK, v universitním časopisu Babylón a samozřejmě na stránkách většiny našich deníků z onoho období kolem volby).

Tyto dokumenty uvádíme bez jakéhokoli komentáře - respektujeme "čas spočinutí". K volbě rektora a tomu, co z ní může či nemůže plynout pro universitu, pro fakultu i pro některé z aktérů osobně, se však vrátíme v příštím čísle VN-Revue, kde se pokusíme shromáždit některé ohlasy, názory a povolební komentáře - včetně těch nepovolanějších.

Za redakci Jiří Ježek.

O přeskoku a volbách

Cyril Höschl

CYRIL HÖSCHL

Psychiatr

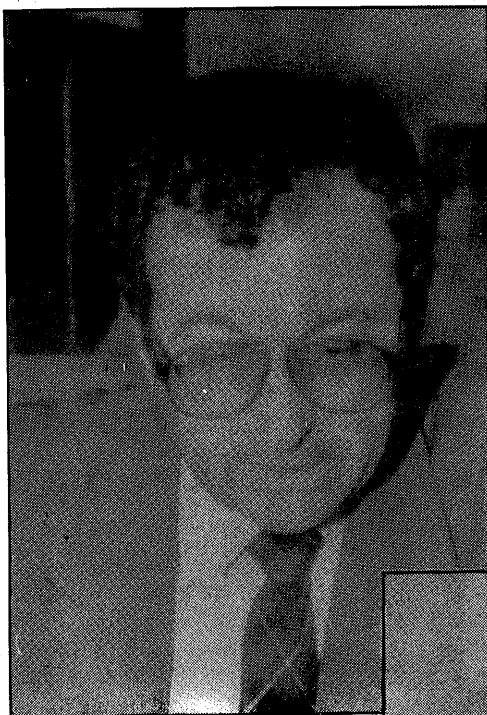
Konrad Lorenz kdesi radí, abychom, máme-li vztek, do něčeho praštili nebo i třeba rozbili nějaký lacinější předmět. Říká se tomu přenesená aktivita. Emoce jako rozladění, podrážděnost, zloba, napětí, hněv, vztek, úzkost, zuřivost apod. se vybíjejí cestou menšího odporu, pokud možno tak, aby nenadělaly větších škod. Připomeňme si schéma podnikového managementu, kdy nejvyšší šéf seřve svého náměstka, ten vyčíní řediteli odboru, ten vynadá sekretářce, ta zepsuje doma manžela, ten namlátí dětem, děti potrápí kočku a kočka roztrhá záclony. Záclony se tak v dotyčné rodině stanou obětí obchodního neúspěchu jisté firmy na druhém konci města.

Záchranný mechanismus přenesené aktivity sehrává mimoděk pozoruhodnou roli i v chování celých skupin. Uplatňuje se všude tam, kde útok nelze vracet na původní adresu. Vezměme třeba volby do nějakého zastupitelství, třeba obce. Všichni se mezi sebou víceméně znají, každý na někoho něco ví, ale atmosféra je taková, že to nelze upřímně vyslovit. Situace je téměř neřešitelná zejména tehdy, když se jednotliví volitelé bojí projevit, neboť nevědí, kdo vyhraje a která strana to nakonec těm druhým spočítá. V takové situaci nastává zajímavý poker, při němž se uplatňují náhradní mechanismy. Shromáždění se tahá o procedurální záležitosti, zaměřuje se na formality. Hrají-li v preferencích

volitelů roli úmysly, které nelze zveřejnit, motá se diskuse okolo absurdních detailů. Ty se vždycky najdou.

Je pozoruhodné, jak snadno lze debaty v parlamentu a v různých senátech odvrátit od podstatných věcí a utopit je v podružnostech. Je to stejný mechanismus jako neschopnost dívat se při řeči do očí. Všichni se celí ošívají tím, co by chtěli říci, ale nemožnou. Divadlo se vystupňuje zejména tehdy, když všichni vědí, že i ti druzí vědí zhruba to, co oni. K tomu přistupuje potřeba určitého stupně zkompromitovanosti směrem vzhůru, neboť nezkompromitovaní nadřízení jsou podřízenému aparátu nepřijemní, ježto nejsou ovladatelní. Emoce, které ani ventil cigaretového dýmu ani přeskoková aktivita neutrálních řečí o fotbale nedokáží rozpustit, visí ve vzduchu a znemožňují jakékoli rozumné zvažování. Stačilo by například vzít kus papíru a napsat si všechny relevantní a podstatné charakteristiky kandidátů a u každé si označit, kdo je vhodnější. Avšak emoce, uvařené z předpojatosti, náporu argumentů odolávají. V atmosféře předvolebního napětí se racionální postup nedá uplatnit. Zajímavé je, že pokud jej přece jen někdo prosadí, volitelé na jeho výsledky nakonec téměř nikdy nevezmou zřetel a zvolen pak není kandidát nejvhodnější. K překvapení může dojít jedině tehdy, projeví-li se přenesený afekt volbou opačnou vlastnímu předsevzetí.

Volební poker zanedlouho proběhne při výměně akademických funkcionářů našich vysokých škol. Výše načrtnuté mechanismy jsou však i obecnějšího rázu. Jejich znalost nám umožní správně číst výsledky těch či oněch voleb, vyhodnocovat stav společnosti i významné posuny v celkové atmosféře.

Cyril Höschl:

Rektorem
chci být,
protože si
myslím,
že bych
Univerzitě
v současné fázi
jejího vývoje
mohl být
prospěšný

Karel Malý:

Rektorem chci být,
protože si
myslím,
že mé dosavadní
znanosti
a zkušenosti
může Univerzita
využít
ke svému
prospěchu

Rektor v době přeměn

(přetištěno z MF Dnes ze dne 20.10.1993)

Přímost, s jakou se o funkci rektora Univerzity Karlovy uchází jeden ze dvou kandidátů, profesor Cyril Höschl, není u nás obvyklá. Razantnost a manažerské schopnosti, charakterizující Höschla, také dosud nepatřily k tomuto všeobecně váženému a uznávanému poštu. V pátek akademický senát UK ve volbě rozhodne, zda tyto osobní vlastnosti budou provázet nového rektora.

Kandidáti na tuto funkci jsou pouze dva. Profesori Cyril Höschl a Karel Malý. Další, například dětský onkolog profesor Koutecký, od svého záměru kandidovat upustili. Kandidující profesori jsou výrazně odlišné typy. Profesor Malý je o dvacet let starší než jeho protikandidát, dosud zastával funkci prorektora, netají se nechutí měnit "strukturu" univerzity, donedávna zastával názor, že nesouhlasí se zavedením školného. Je uznávaným právním historikem pro oblast střední Evropy. Profesor Höschl, psychiatr, jehož vědecké závěry jsou hojně citovány v odborných časopisech celého světa, se naopak nebrání změnám "struktury" univerzity, pokud si to vyžádají potřeby společnosti. Školné pro-sazuje, zejména s ohledem na to, že vzdělanost u nás není do-ceňována a rodina například dává přednost novému autu před investicí do vzdělání syna.

Tato a mnohá další fakta by měla v pátek ovlivňovat volbu rektora, který bude svoji funkci zastávat po další tři roky. Dosavadní rektor, profesor Radim Palouš, kterému se podařilo získat pro Karlovu univerzitu nebyvalé reputace v zahraničí, končí k 31. lednu příštího roku. Stejně jako on, bude i nový rektor stát v čele 3,5 tisíce učitelů, 3 tisícům dalších zaměstnanců a téměř 30 tisícům studentům. A to v době, jejímž zásadním znakem je dynamika a změna. Odpovědnost za volbu leží na 68 členech akademického senátu UK, kteří by pro tento pátek měli pominout zájmy osobní, zájmy jednotlivých fakult a uvědomit si, jaký signál univerzita společnosti vysílá.

MARCELA PECHÁČKOVÁ

Programové prohlášení Prof.MUDr.Cyrila Höschla,DrSc.

Ad 1)

VNĚJŠÍ VZTAHY MEZINÁRODNÍ

Mezinárodní postavení Karlovy univerzity je do jisté míry předurčeno historicky. Pro šíření a růst vzdělanosti byly v Českém království dobré podmínky již na konci 13. století. Projevovala se zde vysoká úroveň královského dvora, Čechy byly známy katedrální školou a významnými řádovými učilišti. Zřízení univerzity bylo podmíněno vnitřními poměry v království, vztahy mezi panovníkem a šlechtou, hospodářskou situací i mezinárodními vazbami. Tehdejší název - studium generale - byl propůjčován papežskou kurií a musel tudíž dávat skutečnou záruku poskytování nejkvalitnějšího vzdělání. Na univerzitách středověku působili proto učenci odchovaní učením po celé Evropě a univerzity tak byly významnými středisky veškeré vzdělanosti. Hodnosti na nich udílené platily po celém křesťanském světě a univerzity se uplatňovaly jako silný kulturně společenský činitel. Koncem 14. a počátkem 15. století za českého reformního hnutí se již pražské učení těšilo stejným výsadám jako obdobná učení v Bologni a Paříži a mělo všechny ve středověku uznávané fakulty. Významně univerzita také působila v době předbělohorské, kdy zde bylo přeloženo do češtiny množství významných děl ze světové literatury. Práce z této doby znamenají obrovské kulturní dědictví, z něhož později čerpalo zejména národní obrození. R.1654 byla univerzita spojena s jezuitskou akademií a přejmenována na univerzitu Karlo-Ferdinandovu. K dalším reformám došlo v polovině 18. století. Jednotlivé fakulty dosahovaly tehdy úspěchů zejména na poli matematicko-fyzikálním, filozofickém a lékařském. V roce 1882 byl císařem přijat zákon o rozdělení pražské univerzity na českou a německou. Začaly vycházet české učebnice a časopisy, objevila se slavná sedmadvacetidílná encyklopedie "Ottův naučný slovník", vznikaly české vědecké školy, např. Gebauerova v bohemistice, Gollova v historii, Strouhalova ve fyzice, Hlavova a Thomayerova v lékařství. Česká univerzita brzy svým počtem studentů převýšila trojnásobně univerzitu německou, dílem i proto, že v Praze studovala řada studentů ostatních slovanských národností.

V prvních dvou desetiletích 20. století spočívalo těžiště práce na univerzitě ve vědecké práci. R.1920 byl pro českou univerzitu obnoven název Karlova a zřízena Přírodovědecká fakulta. Do této doby můžeme zařadit jména významných českých vědců a badatelů: chemika B. Braunera, botanika B. Němce, profesora experimentální fyziky B. Kučeru. Od r.1897 již studovaly na pražské univerzitě i dívky. V letech 1882-1914 byl profesorem filozofie a sociologie na české univerzitě Tomáš G. Masaryk. Na německé části univerzity působil i A. Einstein, autor teorie relativity, Hans Selye, autor teorie stresu, a manželé Coriovi, pozdější nositelé Nobelovy ceny.

Ohlas u inteligence meziválečných let měly literární a kritické přednášky a statě F. X. Šaldy. Bedřichovi Hroznému, mj. rektorovi UK, patří zásluha o rozluštění chetitského písma. Z mnoha desítek učitelů univerzity, jejichž věhlas překročil domácí půdu, jmenujme alespoň jazykovědce Romana Jacobsona a historika Josefa Pekaře.

Postavami jako Roman Jacobson a Otakar Vočadlo je naše univerzita trvale spjata s anglosaským (zejména literárním) světem. Svou podvojnou česko-německou historií a slavnými absolventy a profesory univerzity Karlo-Ferdinandovy je spjata se vzdělaností německou. Jména T.G.Masaryka a Václava Černého zavazují naši univerzitu rovněž ke světu frankofonnímu. Historickou posloupností je naše učení také vázáno k nejstarší evropské univerzitě v Bologni. Naše středo-

evropské umístění a slovanská pospolitost, byť nyní tolik zanedbaná a opovrhovaná, váží nás i k univerzitám na sever a na východ od Prahy. Což nepůsobil J.E.Purkyně ve Wroclawi a Otakar Vočadlo či Josef Švejar v Bratislavě? Tradice společné monarchie vytvořila naše vztahy k univerzitám ve Vídni a v Budapešti. Naše nynější potřeba spojení vědecké a badatelské práce s univerzitou obrací naši pozornost k univerzitám severoamerickým.

V nadcházejícím období spatřuji v oblasti zahraničních vztahů univerzity náš hlavní úkol ve vytvoření silného a reprezentativního referátu zahraničních vztahů. Tato oblast bude v pravomoci prorektora, který bude jazykově mimořádně dobře vybaven, bude star 40 až 50 let, humanitně vzdělán, s mezinárodní autoritou. Jeho funkce nebude spojena s žádnou další specifickou úlohou ve vedení univerzity, jak tomu bylo dosud (starost o lékařské fakulty). Jeho úkolem bude vybudovat reprezentativní oddělení zahraničních vztahů. **Vůdčí myšlenkou bude vyváženost, vůdčím stylem pružnost, spolehlivost a odpovědnost.** Tím posledním se míní především uzavírání pouze takových smluv a dohod, které je s to naše současná univerzita vskutku uvádět v život a reprezentativně naplňovat.

Ad 2)

VNĚJŠÍ VZTAHY DOMÁCÍ

Vnější vztahy domácí můžeme spatřovat ve třech hlavních liniích:

- *duchovní a intelektuální,*
- *politické,*
- *ekonomické.*

Duchovní a intelektuální vnější vztahy

Jde především o rychlé a jisté nalezení místa, které Univerzita Karlova bude zaujímat ve stabilizované české společnosti. Toto místo je mj. určováno vztahy k vědeckým, badatelským a pedagogickým institucím a vztahy k veřejnosti.

Vědecké instituce. Univerzita musí okamžitě vypracovat konzistentní vědní politiku v kooperaci s Akademií věd České republiky. Na intelektuální úrovni nové vedení odbourá ihned propast mezi vědeckou a badatelskou činností akademie a univerzity. Dobrým předpokladem pro toto sepejetí je zákonná zodpovědnost univerzity za postgraduální vzdělávání. Věcně bude tomuto procesu napomáhat uskutečňování grantové politiky prostřednictvím dostupných grantových agentur, zejména Grantové agentury České republiky, která je mezirezortně přístupná. Univerzita bude pobízet vlastní akademickou obec k vědecké práci, bude podporovat publikační aktivitu, bude systémem hodnocení a nerovnoměrného rozdělování prostředků preferovat ty, kdož budou v této oblasti přinášet výsledky. Tím se stane atraktivní nejen pro řadu pracovníků Akademie, ale i pro celé její ústavy, které budou moci na smluvním podkladě sloužit jako vědecké a badatelské báze univerzity. V této oblasti nové vedení, reprezentované prorektorem pro vědu, naváže na první kroky, které ve vztahu k Akademii byly již učiněny.

Výzkumná pracoviště. Jemný rozdíl v adjektivech "vědecký" a "badatelský" má vyjádřit skutečnost, že mimouniverzitní tvůrčí proces v různých disciplínách se neomezuje pouze na Akademii věd, ale odehrává se často ve specializovaných rezortních ústavech a v budoucnu bude výzkum jistě též součástí rozvoje velkých soukromých firem. Vztahy s touto badatelskou základnou budou důležitou součástí vědní politiky univerzity, včetně sdružování prostředků na výzkum.

Pedagogické instituce. Univerzita musí najít své pevné místo mezi vysokými školami. Musí z hlediska dlouhodobé koncepce vědět, co vlastně chce. Chce být integrovanou, konzistentní, poměrně elitní školou moderního typu nebo chce obsáhnout nejrůznější disciplíny lidského vzdělání a asimilovat další obory a další pracovníky? To jsou otázky, před kterými Univerzita Karlova bezprostředně stojí a které musí ještě letos, při nejbližším vykročení vpřed, jasně

rozhodnout. Rostoucí velikost univerzity totiž vede zákonitě (jako v nukleární fyzice či v přírodních společenstvích) nejen k autonomii jejích součástí, ale nakonec k ideovému, materiálnímu a právnímu rozpadu. Univerzita musí již nyní vědět nejenom to, čeho by ráda dosáhla, ale i to, co nechce. Podle mých představ by univerzita neměla být hegemonem, mamutem, dinosaurem ovládajícím polovinu českého vysokého školství, ale měla by podporovat vznik a rozvoj vysokoškolského i univerzitního vzdělání mimopražského, měla by zvyšovat svou kvalitu především vlastním "zešťhlením" a pohybem v náročném, kompetitivním prostředí. To znamená mj. vytvořit domácí vnější vztahy ke všem vysokým školám v České republice, tyto vztahy jasně definovat a podepřít oficiálními dohodami na všech úrovních. Tím by jasně definovala také hranice svého pedagogického působení. Prestiž naší univerzity tedy vidím především v přesunu důrazu z práce čisté pedagogické do oblasti práce vědecké a badatelské, která zpětně ozvláštňuje a zhodnotí přitažlivost školy jakožto učiliště.

Důležité jsou také vztahy ke školám středním. Univerzita by měla iniciovat zrod národního standardu, který by zvýšil prestiž maturitní zkoušky a učinil tak způsob přijímání na vysoké školy svobodnějším.

Veřejnost. V současné době jsme svědky tlaku veřejnosti na reformu univerzity, která zvnějšku připadá mnohdy zkonstatělá, konzervativní, příliš rozbujelá, neschopná sebekritického kroku, neschopná reformy, jakou prošla Akademie. Tato kritika je oprávněná pouze částečně. K tomu přistupuje fakt, že zevnitř univerzity jsou problémy vnímány zcela odlišně. Demonstrovat můžeme tento rozpor na několika příkladech. Jedním je spor o výuku filozofie (viz např. polemiky Petra Rezka v novinách), druhým je spor o "novelku" vysokoškolského zákona. Viděno zevně, měla by být univerzita "pořádně provětrána" a průvan by mohly zajistit nekonečně opakované konkurzy, ztráta definitivy pro profesory a nekompromisní věková hranice, u některých návrhů dokonce výrazně nižší než 65 let. Viděno zevnitř, potřebuje nyní univerzita především klid k práci a stabilitu. Vztahy k veřejnosti budou vycházet především z pochopení jejího postoje, z analýzy jeho zdrojů a budou spočívat v permanentním dialogu a v průhlednosti vědní, personální a "studijní" politiky školy. Ta poslední bude zajištěna prorektorem, který bude všeobecně respektovanou osobností, jež mimořádně osvědčila svou autoritu v posledních letech. Úkol rektora spatřuji mj. v další kultivaci a rozvoji vztahů mezi univerzitou a veřejností.

Politické vnější vztahy

Domácí vnější vztahy znamenají v oblasti politické především vztahy k ministerstvu školství, ke všem ostatním rezortům, k parlamentu a k jiným politickým subjektům. Zvláštní pozornost zasluhuje úloha, kterou má Karlova univerzita v rámci města a tedy vztahy k magistrátu a podíl na tvorbě municipální politiky a na duchovní atmosféře města. Tyto vztahy budou explicitně formulovány a budou součástí činnosti rektora a prorektora pro vnější vztahy. Univerzita má nezastupitelnou úlohu v připomínkovém řízení při tvorbě nových zákonů, vyhlášek a opatření, při formulaci vědní a školské politiky, v zahraničních vztazích státu, v oblasti kulturní politiky aj.

Ekonomické vnější vztahy

Domácí vnější vztahy má v oblasti ekonomické na starosti především kvestor. V neposlední řadě jde o získávání zdrojů pro univerzitu ("fundraising") - viz dále.

VNITŘNÍ USPOŘÁDÁNÍ

Vnitřní uspořádání univerzity souvisí bezprostředně s její ideou.

Idea univerzity

Především je třeba zdůraznit, že idea univerzity byla po r.1989 skutečně vybudována a že zakladatelem obnovené Univerzity Karlovy ve 20. století je nepochybně Radim Palouš. Považme, že novodobá univerzita byla u nás téměř smrtelně zasažena v první polovině 20. století. Osudovou ránu české univerzitě symbolizuje zastřelení Jana Opletala. Od té doby až do nedávné současnosti se univerzita v podstatě nevzpamatovala. Osobnosti jako Václav Černý, Jan Patočka, Otakar Vočadlo a další působily na naši univerzitu vždy jen několik týdnů nebo měsíců. Na základě této zkušenosti můžeme dnes již uzavřít, že postižení bylo tím větší, čím byla hlubší politická penetrace na půdu univerzity. Získali jsme tak autentický zážitek akademické nesvobody. Jeho dopad byl relativně menší na fakultách přírodovědných, větší pak na fakultách humanitních.

Jaký tedy byl a je smysl naší práce? V prostorách Karolina se slibovalo během 600 let jejich trvání mnohé a mnohým se za mnohé děkovalo. Vždy se zdůrazňovala historie a tradice naší univerzity. Naplňoval se však její odkaz? Odolal její duch nepříznivým dobám? Nezpronevěřila se univerzita sama sobě? Neposkvrnili její pověst malověrní a prodejní? Univerzita sdílela osud spolu s duchovním a kulturním odkazem obecně: zdála se být poničena, ale nebyla. Veliké mravní a intelektuální hodnoty opakovaně v našich dějinách sporulovaly, aby odolaly nepříznivým podmínkám. Jejich nesmrtelná a nezničitelná podhoubí, syčené krví Palachů, Zajíčů, Horákových a Vančurů, dávalo vždy znovu rozvinout květu naší vzdělanosti v plné síle. Universitas magistrorum et scholarium, společenství učitelů a žáků, muselo se někdy přechodně přesunout mimo univerzitní budovy. Bylo však pojátkem kontinuity naší vzdělanosti a naší národní existence. Jedním z největších atributů vědy a patrně jednou z hlavních příčin její rozhodující úlohy v tomto procesu je, ač to zní paradoxně, její nadnárodní a apolitický charakter, který jako protiváha izolaci a úzkoprsému nacionalismu udržuje jakési archetypální spojení s geniem mundi. A právě genius loci této univerzity je nám v této chvíli reprezentantem onoho genia mundi, který nám dával sílu k práci, a k jehož nekonečné pouti jsme se pokusili podle svých skromných možností přispět. V tom lze patrně spatřovat smysl naší práce.

Poučení vývojem naší univerzity stojíme nyní před rozhodnutím, jak její odkaz, restaurovaný právě odcházejícím vedením, naplnit. Jakou školu chceme mít. Navrhují, aby Karlova univerzita byla svými proporcemi úměrná naší zemi a našemu městu. To znamená, aby měla hluboký rozměr historický, ale aby upustila od velikášských rozměrů fyzických. Aby měla čilé kontakty mezinárodní, aby pěstovala vědy a umění, ale aby se nezaplétala do lokálních sporů. Aby byla integrovanou školou s vysokou úrovní. Tato idea bude pak určovat strategii ekonomickou a administrativní.

Ekonomika a administrativa

V blízké budoucnosti bude mít univerzita pět důležitých zdrojů příjmů: státní příspěvek, školné, kontrahovaný výzkum, tzv. fundraising a vlastní podnikatelskou činnost. Zásadního zvýšení efektivity lze dosáhnout i na úrovni tvorby rozpočtu.

Státní příspěvek. Státní příspěvek bude tvořit v nejbližší budoucnosti asi 90% dosavadního rozpočtu univerzity. Naší snahou bude, aby nikdy neklesl pod 65% jejich potřeb. Karlova univerzita není ani videopůjčovnou, ani autoservisem a nikdy se jím nestane. Neustálému škrcení, živoření a příštípkaření musí být konec, stát musí dostat jasně na vědomí, že za Karlovu univerzitu nese zodpovědnost a že jí musí ve vlastním zájmu podporovat.

Školné. Je v zájmu univerzity i studentů, aby bylo zavedeno školné. Pro univerzitu to znamená zdroj příjmů a příspěvek ke kvalitě (kdo si platí, je více motivován opravdu studovat, zná lépe hodnotu studia a duševní práce, což má zpětně ozdravný charakter na celou společnost a její chápání intelektuálních hodnot). Pro studenty je poplatek určitým závazkem vůči škole, vůči rodině a nakonec i vůči sobě, musí-li sám přispět svým výdělkem. V nejbližší době se školné bude pohybovat okolo 10% nákladů na jednoho studenta. Zároveň s jeho zavedením musí škola vypracovat mechanismy sociální podpory nadaných studentů, kterým by jinak jejich ekonomická situace znemožnila studovat.

Kontrahovaný výzkum. Význačným zdrojem podpory vědecké a badatelské činnosti školy bude jak výzkum "na zakázku" (cosi jako někdejší VHC), tak podpora prostřednictvím grantů. Grantová politika se v ČR poměrně rychle rozvíjí a univerzita se musí tímto směrem vydat nejenom při rozdělování vlastních prostředků na výzkum, ale zejména při získávání prostředků mimouniverzitních. Vedení UK vytvoří nástroje, kterými bude úspěšnost pracovníků při získávání zdrojů pro univerzitu bonifikovat a tedy stimulovat.

Získávání podpory ("fundraising"). Další podporu pro univerzitu lze získat v podstatě od nadací, od sponzorů a od absolventů.

Nadace

Je známo, že řada vědeckých pracovišť ve světě žije do značné míry z výnosů (sic!) nadačního jmění. Podaří-li se do nadace určené k podpoře univerzity získat řekněme 100 mil. Kč, pak pouze z úroků by měla univerzita okolo 10 mil. Kč ročně jako příspěvek do rozpočtu, a to i bez dalšího nárůstu nadačního jmění. (Dnes by tato částka představovala ročně zhruba 1% rozpočtu.) Úkolem budoucího vedení univerzity tedy bude získat dostatečné nadační jmění.

Sponzoři

"Fundraising" univerzity se zaměří na významné potenciální sponzory, kteří by mohli poskytnout univerzitě finanční dary. Za účelem splnění tohoto bodu (a částečně i bodu předcházejícího) musí univerzita tuto oblast činnosti plně zprofesionalizovat a příslušné pracovníky platit pouze proporci z výnosů.

Příspěvky absolventů

Zárodek myšlenky získávat příspěvek pro univerzitu od jejich absolventů a přátel je obsažen již ve statutu spolku Carolinum. Tuto myšlenku je však třeba plně rozvinout a vytvořit u všech absolventů slovutného Učení Karlova stálý pocit, že nepřispívá pravidelně na činnost Almae Matris je hanbou (obdoba "endowment" na amerických univerzitách).

"Fundraising" je oblast, kterou univerzita musí plně profesionalizovat, neboť se na tomto poli pohybuje v silně kompetitivním a profesionálním prostředí.

Vlastní podnikatelská činnost. Univerzita se musí oprostit od drobného pseudopodnikání. Akademická obec musí plně poznat svou cenu pro společnost a vstoupit na "trh" svou intelektuální kapacitou, nikoli půjčovnou žehličkou. Univerzita musí prodávat svůj intelektuální potenciál, musí vycházet z toho, čím je jedinečná. Tento "obchod" s intelektuální kapacitou je třeba na univerzitě co nejrychleji a nejdůmyslněji právě nyní vytvořit. Bude to ozdravný krok pro celou společnost, která přeplácí drobné šmelináře, opraváře a taxikáře, ale zároveň považuje vzdělání za něco samozřejmě bezplatného a tedy vlastně bezcenného. Stěžujeme-li si na hrozící odliv mozků do soukromého sektoru nebo i do ciziny, na neatraktivnost univerzitních postů, které jsou lákadlem často už jen pro ty, kteří by se jinde neuchytili, na nedostatek tvůrčí svobody v ekonomické tísní, na chudobu vědců a myslitelů, pak musíme začít právě zde.

Tvorba rozpočtu. Je třeba provést okamžitou a úplnou inventuru všech objektů univerzity a zhodnotit jejich stavu. Jsou jich necelé tři stovky v hodnotě asi 8 mld Kč. Rozpočet univerzity bude v příjmové složce výrazně diversifikován (viz výše). Z hlediska možných úspor se musí pečlivě vyhodnotit výdajová struktura. Uvědomme si, že přes 50% nákladů UK tvoří mzdy. Již z tohoto údaje vyplývá, že tzv. úsporná opatření, navrhovaná nedávno většinou děkanů, jsou bezzubá, navrhuji-li škrtý ve složkách, jež tvoří z uvedeného objemu pouze nepatrné procento (telefony,

cestovné apod.). Pokrok tedy vede jiným směrem: navýšením příjmů, systémovým zásahem do struktury univerzity (viz idea univerzity) a sdružováním prostředků (sdružený nákup zařízení, software aj.). Zásahem do struktury univerzity se nemyslí administrativní redukce počtu fakult. Fakulty zásadně nebudou hodnoceny podle toho, zda je jich hodně nebo málo, ani podle toho, zda jsou pražské nebo mimopražské. Jediným kritériem bude jejich kvalita. Posouzení této kvality bude příslušet nezávislému akreditačnímu tělesu na základě pravidel, na nichž se všichni shodneme. Zeštíhlením se tedy myslí zvýšení efektivity, snížení počtu studentů a pedagogů, nikoli rušení fakult. Jde především o řešení struktury a efektivity "kolosů".

Jednotná evidence všech objektů, zařízení a nákladných investic umožní jejich racionální využití v rámci celé univerzity. V oblastech, které budou ekonomicky zcela autonomní (rozpočty pro fakultu), bude také zcela autonomní zodpovědnost (např. za objekty fakultou spravované). Strategie v této oblasti bude okamžitě po nástupu nového vedení předmětem rozpravy a expertizy za účasti akademického senátu UK a dalších složek. Vyhodnotí se centrální hospodaření RUK, efektivita jeho administrativy, zprůhlední se jeho činnost a vytvoří se nezávislé kontrolní mechanismy v oblasti hospodaření UK. Jen tato opatření učiní univerzitu pevnou a odolnou navenek, bude-li se chtít někdo (cituji) "podívat rektorům na zoubek".

Programové prohlášení Prof. JUDr. Karla Malého, DrSc.

Vážení přátelé,
členové akademického senátu filozofické fakulty,

váš předseda mne požádal, abych vám předložil svůj volební program, t.j. mé představy o univerzitě a práci jejího rektora. Předpokládal jsem, že budu moci vystoupit na vašem zasedání osobně, avšak musím se zúčastnit mezinárodní konference v Bayreuthu a pak do 10. října budu přednášet na univerzitě v Pasově. Prosim vás tedy o omluvu a předkládám vám své představy písemně.

Myslím, že mne všichni znáte - buď jako učitele či kolegu. Doufám proto, že přijmete má slova stejně přátelsky, jak jsou míněna. Bude to ostatně jen několik hesel a příští koncepce univerzity byla již počátkem tohoto roku univerzitními orgány schválena.

1) Univerzita dnes a zítřka. - První etapa porevolučního vývoje skončila: proces demokratizace a budování autonomie byl završen. Začíná nová a v mnohém obtížnější etapa budování univerzity jako elitní vysoké školy, pevně zapojené do mezinárodní soustavy univerzit a vědeckých pracovišť.

2) Jak toho dosáhnout. - Tvář vysoké školy, její pověst, úroveň určují (kromě jiného, tyto faktory:

- a) úroveň (vzdělání) a uplatnění studentů,
- b) výkony v oblasti základního a aplikovaného výzkumu.

Z toho se podává, že určující je student a učitel či vědecký pracovník. A ovšem také finanční prostředky, které umožňují jak náležitou úroveň vzdělání, tak i výzkumu.

Zdá se tedy, že prioritou by měla být výchova mladé vědecké generace - v té je budoucnost univerzity. Zdá se také, že univerzita by měla učinit vše pro získání nejtalentovanějších mladých vědeckých osobností a otevřít jim cestu do světa vědy doma i v zahraničí. To ovšem předpokládá i získávání nadaných studentů. Mělo by být prestiží univerzity, že úroveň jejích studentů je vyšší než na jiných vysokých školách. Pro jejich získání musíme vytvořit předpoklady nejen výběrem, ale i podmínkami (stipendium, prominutí školného atd.) studentům v přístupu na univerzitu. Školné, pokud bude zavedeno, by nemělo bránit nadaným. Sociálním otázkám studentů bude muset univerzita věnovat stále větší pozornost a bude třeba promyslet novou organizaci kolejí a menz.

Je, jak myslím, třeba přistoupit k různým modelům výchovy nové generace profesionálních vědeckých pracovníků, a to za úzké spolupráce s ústavu ČAV a resortními ústavu. Profil profesora nebo docenta musí být určován také úrovní jeho doktorandů. Přimlouvám se za zavedení edice univerzitních disertací, které jsou běžné na západních univerzitách: jen tak se ověří jejich vědecká úroveň (včetně učitelů, kteří doktoranda vedli jako školitelé). Je nutno také učinit vše pro zvýšení učitelových platů, ať již z vnitřních, či vnějších zdrojů.

3) **Postavení vědy na univerzitě:** - Za samozřejmost je považována věta: úroveň výuky je přímo úměrná vědecké úrovni učitelů. Či jinými slovy, že školu činí "vysokou" školou právě to, že vychovává k vědeckému poznání. Praxe i leckdo na univerzitě - je však jiná a nedostatek financí brání rozvoji univerzitní vědy. Proto je nutné i z omezeného rozpočtu správně umístit finanční prostředky na rozvoj výzkumu. To nelze učinit plošně, nýbrž cíleně. Stavím se za další prohloubení vnitřní grantové soustavy, která byla letos zavedena. Při vytváření rozpočtu je tedy zřejmě třeba přihlídnout i k ceně vědeckého výzkumu a vědeckým výsledkům na fakultách.

Je nezbytné přesvědčit - a to ihned a bez odkladů - vládu a parlament, že omezování finančních prostředků na vědu a vysoké školy jen prohloubí jejich kritický stav a zpomalí vzestup celé společnosti. Je také nutno podporovat všechny iniciativy směřující k získání prostředků pro vědu: sponse, granty domácí či zahraniční, promyšlený prodej našich vědeckých výsledků.

4) **Univerzita a fakulty.** - Dnes představuje KU komplex 16 fakult a řady univerzitních ústavů. Je to nespořádaný celek, jehož jednota je tvořena koncensem a podporou společných aktivit. Jsem proti centrálnímu řízení (ostatně to není možné ani věcně ani právně), jsem pro samostatnost fakult, vyplývající z jejich specifických podmínek, ale jsem také současně pro využití síly, kterou dává jednota univerzity, jejíž vědecká i morální autorita je významná jak doma, tak v zahraničí. Vůli k jednotě pak vytvářejí jak akademické senáty, tak vědecké rady. Při veškerém respektu k autonomii fakult však podporuji tendence k vytváření nových typů studia pre- i postgraduálního, které se počalo nazývat transdisciplinární a prostupuje obory i fakultami (kupř. studium biomedicíny, sociální antropologie apod.)

Jsem dále pro rozhodné posílení úlohy vědecké rady univerzity, jejího složení, ve kterém by měli mít zastoupení špičkoví odborníci z fakult i z ostatní vědecké komunity. Bude zřejmě také nezbytné posoudit užší spolupráci mezi univerzitním senátem, rektorem a jeho kolegiem a vědeckou radou. Přimlouvám se za publikaci zásadních rozhodnutí senátu a vědeckých rad.

Výkon rektorátu, jehož povinností je spíše než řízení servis fakultám, se bude (v některých úsecích) muset zvýšit. Bude nutno se rozhodnout v některých zásadních otázkách, zda je pro univerzitu výhodnější budovat či vydržovat vlastní instituce (kupř. vydavatelství) či obstarávat tyto služby smluvně mimo univerzitu.

5) **Univerzita a státní orgány.** - Není pochyb o tom, že Karlova univerzita svou vahou významně ovlivňuje to, co se nazývá vysokoškolskou či vědní politikou. Tento vliv je třeba zesílit a vytvářet - v dobrém slova smyslu - univerzitní lobby všude tam, kde se rozhoduje o vědě či vysokých školách - ve vládě, v parlamentě, v Radě vysokých škol, v Klubu rektorů, v mezinárodních vědeckých organizacích. Přitom při všem je však třeba přesně odlišit politiku a školu, a zejména střežit nezávislost univerzity.

Rozhodně odmítám, a projevil jsem to i svou angažovaností v RVŠ a v tisku, zásahy do práv vysokých škol. Mým vyznáním je, že autonomii a svobodu potřebují vysoké školy nejen pro svou činnost, ale především je to společnost, která potřebuje svobodné a nezávislé školy.

Stejně naléhavě je však nutné o tom přesvědčit celou veřejnost. Nezapomeňme na to, že její úhel vnímání je jiný než náš.

Představy, plány a dobré úmysly je ovšem možné uskutečnit jen poctivou společnou prací. Mé dosavadní zkušenosti mi říkají, že je to věc, ve kterou může příští rektor právem doufat, ať jím budu či nikoliv.

Omlouvám se, že jsem možná napsal příliš mnoho a že jsem možná na některé otázky, které jste mi chtěli položit, neodpověděl. Jsem k tomu připraven kdykoliv po mém návratu, t.j. od 11. října t.r.

V Praze dne 15. září 1993

S přáním všeho dobrého

Prof. JUDr.Karel Malý,DrSc.

Tématické úkoly fondu rozvoje vysokých škol na rok 1994

RICHARD ROKYTA

Výbor fondu rozvoje vysokých škol schválil tématické úkoly na rok 1994. Tyto tématické okruhy budou ještě konzultovány s MŠMT ČR. Termín pro podávání projektů je stanoven fondem na 15.10.1993, fakulta žádá předložení návrhů projektů do 8.října 1993.

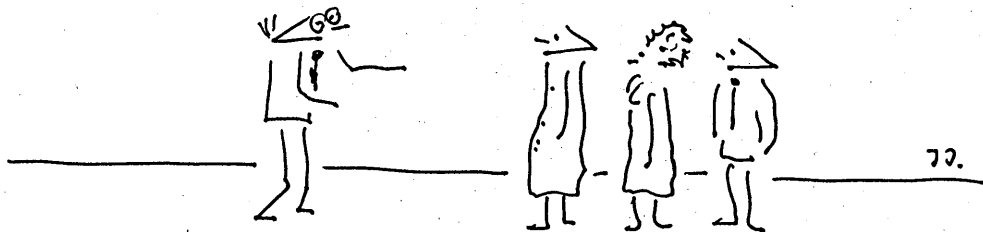
Podrobnější pokyny a formuláře obdrží fakulta od Agentury Rady později, je však nutno si návrhy projektů předem připravit. Informace lze získat na děkanátě u pí. Jeničkové.

Tématické okruhy

1. *Nově akreditované studijní obory, nově vyhlášené obory doktorandského studia.* Cílem je rozvoj nových studijních a doktorandských studijních oborů připravujících nové generace tvůrčích pracovníků pro vědu i praxi (zahájení šk.r.93/94). Bude přihlédnuto i k oborům zajišťovaným dosud v SR. Granty budou přiznávány přednostně na investiční vybavení učebními pomůckami, sloužící též současným profilujícím oborům VŠ či fakulty.
2. *Posilování interdisciplinárního výzkumu na VŠ.* Cílem je podpora mezioborového výzkumu vždy s vazbou na činnost pedagogickou (promítnutí do studia) a jeho profilující místo na VŠ či fakultě. Preferována bude spolupráce mezi fakultami jedné VŠ či mezi VŠ. Spolupráce musí být doložena písemnou dohodou odpovědných akademických funkcionářů všech zúčastněných vysokých škol a fakult.
3. *Výpočetní a informační systém VŠ.* Cílem je kvalitní rozvoj počítačových sítí VŠ s ohledem na napojení do národních (CESNET) a mezinárodních sítí, vytváření informačních zdrojů a rozšíření služeb poskytovaných v síti CESNET, podpora učitelů v užití informačních technologií, realizace typizovaného projektu informačního systému vysoké školy. Preferována bude široká kooperace.
4. *Hospodárnost u efektivnost ekonomické a správní činnosti VŠ.* Cílem je zdokonalování hospodářské a správní (řídící, administrativní, organizační a obdobné) činnosti na vysokých školách a fakultách, v jejich výkonných útvech, pracovištích, zařízeních apod. Preferovány budou projekty umožňující uplatnění na všech VŠ či fakultách a podporující nové formy ekonomického využití duchovních a materiálních zdrojů VŠ či fakulty ve vlastní prospěch.
5. *Ochrana zdraví člověka a životního prostředí.* Cílem je podpora biomedicínských vědeckých oborů vždy s vazbou na pedagogickou činnost (promítnutí do studia). Preferovány budou projekty přispívající k rozvoji perspektivních směrů VŠ se značným podílem interdisciplinární spolupráce.

6. Rozvoj uměleckých VŠ.

7. *Společenské vědy a humanizace výuky.* Cílem je podpora vědecké činnosti vázané na činnost pedagogickou (promítnutí do studia) v oblastech ekonomie, práva, sociologie a dalších společenských věd a humanizace výuky na VŠ jiného zaměření. Preferovány budou projekty zaměřené na problémy dneška a blízké budoucnosti.
8. *Rovný přístup ke vzdělání.* Cílem je podporovat na VŠ tyto formy a způsoby studia:
 - a) distanční vzdělávání, které má jen nahradit tzv. studium při zaměstnání, ale i shrnout i jiná zpřístupnění vysokoškolského studia,
 - b) vzdělávání národnostních menšin, handicapovaných občanů a nestandardních jedinců, a to včetně přípravy odborníků pro práci s těmito občany.
9. *Přednáškové a studijní pobyty a stáže na českých VŠ.* Cílem je umožnit přednáškové a studijní pobyty a stáže domácích i zahraničních vědeckých a pedagogických pracovníků VŠ v trvání do jednoho roku. Preferovány budou pobyty zaměřené na zvýšení kvality výuky a studia na nově zřízených vysokých školách či fakultách nebo v nově zřízených studijních oborech a podporující rozvoj nově budovaných vědních oborů.
10. *Integrace vysokoškolských knihoven pomocí počítačových sítí.* Cílem je položit základy pro budování souborných katalogů vysokoškolských knihoven a s tím souvisejících činností a služeb. Integrovaný prostředek tvoří počítačové sítě (CESNET, INTERNET). Téma zahrnuje sdílenou katalogizaci, standardizaci protokolů, technických a programových prostředků, formátů dat), meziknihovní výpůjční službu, tvorbu pravidel pro využívání integrovaných vysokoškolských knihoven, napojení na další instituce v ČR (Národní knihovna) i v zahraničí.
11. *Poradenská centra na VŠ - studijní a psychologické poradenství.* Cílem je vytvoření sítě poradenských center na VŠ, která budou poskytovat poradenské služby pro středoškolskou mládež (uchazeče o studium), pro studenty během studia a pro absolventy z hlediska uplatnění v praxi. Poradenství je zaměřeno na psychologickou a sociálně psychologickou problematiku. Bude podporováno zřizování nových či rozšiřování již zřízených poraden.

77.

MÁTE-LI PROBLÉMY SE STUDIEM, ZAČNĚTE
POŘÁDNĚ STUDOVAT !!!

University třetího věku

HELENA HAŠKOVCOVÁ

Od školního roku 1993/94 otevírá naše fakulta studium pro 15 studentů–seniorů. Formou mimořádného studia absolvují tito studenti Základy humanitní vzdělanosti v lékařských oborech, tedy filosofii, psychologii, sociologii a lékařskou etiku. Studium je koncipováno jako tříleté a je ukončeno zkouškou a předáním pamětního listu. Studenti–senioři jsou zařazeni do řádné výuky denních studentů, zaujali tedy místa v lavicích po boku svých mladších kolegů. Protože je tato forma výuky neobvyklá, důvody pro její realizaci nejasné a údiv mnohých značný, pokládám za nutné předložit širší pedagogické obci i studentům vysvětlení.

1. Problémy penzionování

Penzionování jako sociální jev se „zrodilo“ až v tomto století. Ekonomicky zdůvodnitelný odchod do starobního důchodu však přinesl nemalé problémy. Nejvýznamnější z nich je ZTRÁTA ŽIVOTNÍHO PROGRAMU.

Člověk se v moderní společnosti po celou dobu svého dětství i mládí připravuje především na povolání spojené s určitou jasně vymezenou, obecně zřejmou a sociálně zakotvenou rolí. V dospělosti se pak práce, realizovaná v hierarchii zaměstnaneckých poměrů, stává jednou z dominantních sociálních rolí.

Životní program je tedy každému jednotlivému člověku znám. V kontextu našich úvah ponecháme stranou otázku spojené s menší či větší identifikací s diskutovanou rolí. Jednoduše řečeno, člověk chodí do práce, která mu přináší určité (i negativní) zadostiučinění a zdroj obživy.

Profesní kariéra je rozprostřena na řadu let a zdá se být „věčná“. V určité době je však člověk penzionován, přičemž doba odchodu do penze je určena společenskou dohodou. Tato doba není v korelaci k fenoménu stáří, i když se vždy jedná už o staršího, často však zcela plnohodnotného pracovníka.

Hranice pro odchod do starobního důchodu jsou sice v různých státech různé, ale obecně lze konstatovat, že jsou nízké s ohledem na pracovní schopnost jednotlivce. Např. u nás je tomu dosud tak, že mužům vzniká nárok na starobní důchod při dosažení věkové hranice 60–ti let, ženám v 57 letech (minus počet let ve vztahu k počtu dětí). Podle klasifikace Světové zdravotnické organizace je však období mezi 45. a 59. rokem života člověka pokládáno za zralý věk; o raném stáří lze hovořit ve věkovém pásmu 60–74–ti let a o vlastním stáří (seniu) v období 75–90–ti let. Občané starší 90–ti let se pokládají za dlouhověké. Z údajů jasně vyplývá, že člověk moderní doby je penzionován v zenitu svých zralých let, v některých státech pak na počátku raného stáří. Každému, kdo odejde do důchodu, zbývá s vysokou pravděpodobností dvacet až dvacet pět let života, který je z hlediska životního programu nekodifikovaný. Neudivuje proto, že většina lidí

snáší odchod do penze těžce – odborníci hovoří dokonce o penzijním kolapsu, někdy i o tzv. penzijní smrti. Vystává otázka nikoliv náhradního, ale DRUHÉHO ŽIVOTNÍHO PROGRAMU.

Lze namítnout, že je věcí každého, jak svůj čas vyplní. Někteří sociologové definují tzv. třetí věk jako etapu „pozdní svobody“. Je ověřenou skutečností, že pouze menší část lidí je si schopna iniciativně a bez pomoci vytvořit smysluplný a čínorodý druhý životní program. Většina neví „kudy kam“ právě proto, že se jim zhroutil základní, tedy pracovní a zaměstnanecký způsob života.

Mezi ženami a muži je v tomto ohledu rozdíl: ženy se lépe adaptují na situaci ztráty role, nacházejí uplatnění v příležitostných brigádách, v pěstování koníčků a v péči o vnoučata. Muži nesou ztrátu zaměstnání těžce. Nezanedbatelný je vliv vzdělání a pozice, které v pracovní kariéře dosáhli.

Obecně lze charakterizovat stav po odchodu do důchodu jako roli „nemít roli“. Seniorům je tedy vhodné a nutné pomoci – vhodné proto, že je povinností všech, aby se postarali o důstojné podmínky k plnohodnotnému životu každé subpopulace, nutné proto, že „nicnedělání“ vede nejenom k nespokojenosti, ale především ke zdravotním důsledkům. Tzv. somatizace problémů je frekventovaná právě u občanů třetího věku.

Celý problém je možné z metodických i praktických důvodů rozdělit na **dvě problémové oblasti**. První je reprezentována starostmi o občany, kteří jsou sice v důchodu, ale nejsou staří a reprezentují tzv. rané stáří. Druhá oblast se týká všech, kteří prožívají období vlastního stáří.

Ad.1. V poslední době se diskutují možnosti „práva na práci“ bez vztahu k věku. Žádný člověk nemá být diskriminován proto, že dosáhl určitého kalendářního věku. Rozhodující pro zařazení do pracovního procesu má být schopnost jednotlivce danou práci vykonávat. I ti, kteří mají pouze tzv. zbytkovou pracovní schopnost, nemají být předčasně a zbytečně vyřazováni z práce. Náklady na studium jsou značné a v některých případech neuváženého penzionování dochází k plýtvání zdrojů, nemluvě už o důvodech humánních. Tento okruh problémů však nelze řešit izolovaně, nýbrž ve spolupráci s ekonomy a dalšími odborníky. Hranice pro odchod do penze je pohyblivá a i my jsme v současné době svědky její revize. Nezanedbatelný vliv na úvahy o věkové hranici vhodné pro penzi mají samozřejmě též demografická data.

Ti, kteří nemohou nebo nechtějí pracovat a dosáhli arbitrální hranice pro vznik nároku na starobní důchod, potřebují určitou pomoc, a to v oblasti hledání DRUHÉHO ŽIVOTNÍHO PROGRAMU. Jedním z velmi oblíbených způsobů, jak vyplnit kvalitně svůj důchodový věk (a tedy i volný čas), je studium na akademických a universitách volného času.

Ad.2. Staří lidé, tedy ti, kteří se nacházejí ve věkovém pásmu 75–90–ti let, zpravidla již potřebují nějakou speciální pomoc, a to buď sociálního nebo zdravotního typu. Ačkoliv tato problematika není předmětem tohoto sdělení, považuji za nutné zdůraznit, že jakékoliv rozdělování sociální a zdravotní pomoci

starším občanům je neuvážené a neúčelné. Člověk vyššího věku potřebuje zpravidla obě formy pomoci, a to buď současně nebo v krátké časové návaznosti.

2. University třetího věku

První universita třetího věku byla založena už v roce 1972 ve francouzském Toulouse, první v Československu byla otevřena na někdejší Fakultě všeobecného lékařství v Praze v roce 1986. V současné době působí v Evropě více než 100 Universit třetího věku. Nejvíce jich je ve Francii, v Portugalsku a v Polsku.

Původně byly University třetího věku koncipovány jako zpravidla dvou až tříleté studium, realizované při stávajících universitách a určené výhradně studentům–seniorům. S určitou licencí lze říci, že se jednalo o speciální kurzy, jejichž cílem bylo poskytnout zájemcům kvalitní vzdělání ve zvoleném oboru.

Smyslem tohoto vzdělání však není příprava na profesi, ale tvorba druhého životního programu. Vzdělání je celoživotní hodnotou a může být nosné i ve vyšším věku právě proto, že ostatní sociální role již chybějí. Tato forma studia je mimořádně oblíbená a rozšířená, i když v posledních letech doznala koncepčních i organizačních změn. Jelikož studenti–senioři absolvovali studium odděleně od řádných mladých studentů, docházelo nutně k tzv. věkové segregaci, která byla odborníky označena za neoprávněnou. V návaznosti na Listinu základních lidských práv a svobod bylo rozhodnuto, že je nutné otevřít vysoké školy všem zájemcům, kteří splňují podmínky pro studium, a to bez ohledu na věk.

3. Současná situace Universit třetího věku

Současná situace Universit třetího věku je následující:

každý, kdo chce, má zájem a je schopen, má právo ucházet se o přijetí na zvolené vysoké škole a získat po složení předepsaných zkoušek úplné vysokoškolské vzdělání;

ten, kdo si „netroufá“ na studium v plném rozsahu, má mít možnost absolvovat různě definované studijní programy, a to na různých úrovních. University a další vysoké školy mohou tedy pokračovat i v systému několikasemestrových uzavřených cyklů.

Pro občany je vhodné vytvářet podmínky různých typů vzdělávání. Oblíbené v tomto smyslu jsou akademie třetího věku.

Cílem je vytvořit předpoklady pro studium seniorů a odstranit bariéry dané věkovou segregací. Bylo dokázáno, že tam, kde dobře fungují akademie či university třetího věku, stoupá nejen spokojenost a kvalita života seniorů, ale klesá i návštěvnost obvodních lékařů (úbytek somatizace). Kombinováním studijních plánů tak, že mladí i senioři studují společně, dochází k ovlivňování generací a perspektivně i k mezigeneračnímu dialogu.

V Českých zemích lze v současnosti studovat jednak na akademiích nejrůznějšího typu (oblíbená a vyhledávaná je např. tzv. Universita volného času v Praze 4, vedená D. Steinovou) nebo na universitách či dalších vysokých školách. Studenti–senioři si mohou vybrat z 22 studijních programů, koncipovaných zpravidla tradiční formou, tj. jako ucelené studium určené občanům třetího věku. Ministerstvo

školských, mládeže a tělovýchovy ČR vydalo Informační zpravodaj, ve kterém je přehled možností studia pro seniory. Výběr a přijímací řízení, právě tak jako způsob zkoušení a formy závěrečného hodnocení, jsou plně v kompetenci jednotlivých škol. Výměna zkušeností se děje pravidelně na platformě Asociace universit třetího věku. Universita Karlova zřídila Radu pro celoživotní vzdělávání. Česká republika usiluje o přijetí do řady mezinárodních společností, jakými jsou např. AUITA (Mezinárodní asociace universit třetího věku) nebo EFOS (Evropská federace studentů–seniorů).

4. Situace na 3. lékařské fakultě University Karlovy

Z rozhodnutí kolegia 3. lékařské fakulty UK jsme se i my aktivně připojili k aktivitám Universit třetího věku. Gestorkou pro seniorské studium na 3. LF UK byla pověřena Helena Haškovcová.

V letním semestru školního roku 1992/93 byla realizována akce „Kapitoly z dějin lékařství“. V deseti ucelených lekcích si zájemci mohli vyslechnout přední odborníky oboru. Zájem ze strany studentů–seniorů byl značný. Nenaplnil se však předpoklad, že se k absolvování monotematického kursu připojí i studenti z řádného studia. Ačkoliv se výuka dějin lékařství na naší fakultě systematicky nepřednáší, počet mladých studentů nikdy nebyl větší než tři. Akce byla dostatečně propagována a byla věnována evropskému Roku universit a akademií třetího věku.

V návaznosti na světový trend jsme se rozhodli přijmout 15 studentů–seniorů k mimořádnému studiu na naší fakultě. Studovat medicínu v plném rozsahu není studentům–seniorům nikde na světě zakázáno, prakticky je tato forma však ze zřejmých důvodů nerealizovatelná. Podporovat však programy, v rámci nichž dochází ke vzájemné výměně názorů reprezentantů mladé a starší populace, je žádoucí. Lékaři se ve své profesi setkávají se značným počtem starších a starých nemocných a jejich přístup k nim by měl být příkladný. Nejenom specialisté, tj. geriatři, ale i ostatní lékaři by měli být základně seznámeni s širokou – a nikoliv pouze na medicínu redukovanou – problematikou starší a staré populace.

Z uvedených důvodů byly kapitoly z gerontologie a geriatrie zařazeny do pravidelné pregraduální výuky. Již třetí rok jsou organizovány stáže na Léčebně pro dlouhodobě nemocné v nemocnici na Královských Vinohradech. Dalším počinem aktivně přispívajícím ke zlepšení obeznámenosti s gerontologickou a geriatrickou problematikou je otevření naší fakulty pro studenty–seniory.

Na základě dosavadního vývoje lze usuzovat, že parciální studium studentů–seniorů na naší fakultě přispěje nejen k jejich větší osobní spokojenosti, ale bude osobnostně a studijně motivovat též studenty mladé. O konkrétních zkušenostech z této formy studia a mezigeneračního dialogu budu akademickou obec pravidelně informovat.

V Praze, dne 6.9.1993.

Literatura:

Haškovcová, H.: *Fenomén stáří, Praha, Panorama 1991.*
Informační zpravodaj č. 1, *Universita třetího věku, MŠMT ČR 1992.*

Místo nemocných mezi zdravými

Jiří Ježek

Ve společnosti, která čím dále tím více poměřuje úspěch člověka jeho schopností zajistit si vysoký materiální statut, se nemocní lidé ocitají na jakémisi okraji, mimo pozornost hlavního dění. Vzhledem k různým zdravotním obtížím nejsou schopni tzv. „plného nasazení“, nejsou schopni obstát v kritériích, která ekonomicky prosperující systém vyžaduje, a je jim tudíž znemožněno projít v konkurenci pracovního trhu. Tito lidé (ať si to již jsme ochotni přiznat či nikoliv) jsou takovou společností vnímáni jako lidé svým způsobem méněcenní, a to navzdory tomu, že – měřeno jejich možnostmi a silami – odvádějí stejně kvalitní práci jako zdravá populace. Pokusím se ve své úvaze doložit, že i nemocní a postižení lidé si zaslouží plnou pozornost a že poselství, které nám předávají, není zdaleka možno lehkovážně a nesmyslně odsunout mimo prioritní oblasti společenského zájmu.

Ve své eseji „Smysl a pozitivní hodnota utrpení“ uvádí T. de Chardin: „...nejsme uvitá kytice; jsme listy a květy velkého stromu, kde se všechno objevuje ve svém čas a na svém místě, jak roste a jak to vyžaduje celek...“.¹⁾ Nahlédáno tímto principem je zřejmé, že nemocný člověk má mezi druhými své plnohodnotné místo, že se v tomto smyslu rovným dílem podílí na stavbě čehosi vyššího, většího, na tvaru celku, a že jej nelze deklasovat na okraj společnosti jen proto, že pozbyl – dočasně či trvale – své „tržní hodnoty“.

T. de Chardin zdůrazňuje hodnotu osobního lidského úsilí a cenu individuálního lidského trápení. Rozvíjí metaforu stromu, jenž roste a „prorůstá se“ překážkami, bouří a nečasem, aby se nakonec stal stromem, jenž stojí svými kořeny pevně zakotven v zemi a s korunou rozpínající se k obloze. Uvádí: „... zlámané větve, potrhané listy a uschlé, neudrživé, zvadlé květy jsou na tomto stromě zcela na místě, ... jsou svědectvím více či méně obtížných podmínek, za nichž roste strom, který je nese.“²⁾ Podobně nemocní jakoby takto „...platili za postup a vítězství všech“.³⁾

Esej T. de Chardina je dokončena v křesťanském duchu – ve smyslu poukazu trpících k utrpení Ježíšově, k vykoupení, k modlitbě za spásu všech. My však půjdeme jinou cestou: cestou méně metafyzickou, v níž se snad přesto podaří ukázat význam a výzvu údělu trpících pro člověka – a pro lékaře zvláště – v rovině obecně etické, a tedy samozřejmě i praktické.

Zásadní českou knihou k této problematice je jistě „Spoutaný život“ H. Haškovcové. Kapitulu „Naděje“ uvádí citátem z Otokara Březiny: „Nejsilnější život je život největšího množství nadějí.“⁴⁾ Pokusme se tedy – v duchu této myšlenky – hledat odpověď v naději.

Ani zde se nevyhneme víře. Ne však již ve smyslu náboženském, ale zcela všedním: v našem případě v podobě naděje na uzdravu, naděje na právoplatnou a plnohodnotnou schopnost zapojit se, podílet se, být prospěšný. H. Haškovcová uvádí, že „... právě tady, v beznaději, v mezní situaci lidské nouze vzniká naděje...“.⁵⁾

Autorka ovšem charakterizuje naději této situace zejména jako něco, co „...nemá důvod...“, co „... prostě je...“, co „... se nevztahuje k žádnému konkrétnímu cíli...“,⁶⁾ a v tomto smyslu z ní pak filosoficky odvozuje její atributy svobody i „schopnosti léčit“.

K této definici si dovoluji námitku či částečné doplnění.

Podle mého názoru je naděje v mysli člověka kromě tohoto nepředmětného hlediska zároveň vždy představována nějakou předmětností, bezprostředním cílem – a to i navzdory nevyvratitelnému poznání „pravdy konce“. Neutuchá-li v těchto případech touha bojovat, nevzdat se, pak má zcela jistě i svůj konkrétní rozměr (vždyť jak jinak lze vůbec toužit?!). Řekl bych dokonce, že právě tento skromný a zdánlivě prostý motiv je oním hnacím motorem, jenž umožňuje nemocnému nepropadnout pocitu bezvýchodnosti, nevzdat své úsilí a bojovat proti nelitostnému osudu – navzdory bolesti, utrpení a často pramalé naději na úspěch.

Vezmeme-li vážně tvrzení, že „...naděje umírá poslední...“,⁷⁾ pak o ní přece musíme uvažovat nejen v kontextu s jakýmsi abstraktnem, absolutnem či věčností, ale zároveň – a především – v kontextu konečného lidského bytí. Uvedené rčení nás k tomu doslovně vyzývá, neboť o naději se zde mluví jako o čemsi konečném, ba dokonce přímo „smrtném“, „umírajícím“.

V praxi bych tedy neviděl důvod pro autorčino vyjádření, že „... nevléčitelně nemocní jakoby žili ve dvou rovinách: v rovině faktické a v rovině iracionální.“⁸⁾ Naopak jsem přesvědčen, že právě ona provázanost věčného s konečným činí z naděje specificky lidský atribut, který nelze jakkoli dále rozdělovat. Vždyť lidské bytí samo – čili nejen bytí nemocného, ale i zdravého člověka – je takto napjato mezi „smyslem věčnosti“ a smrtností lidského života. Tvrdit opak by znamenalo odpírat lidskému bytí jako takovému schopnost nést úděl konečnosti: a čím je toto bytí více než právě tímto nárokem a touto tíhou?

Jakýpak ovšem zbývá rozdíl mezi zdravým a nemocným, jsme-li my všichni z podstaty svého bytí „smrtně nemocní“, žijeme-li my všichni „spoutaný život“? Chtělo by se říci, že vlastně téměř žádný!

H. Haškovcová dále zdůrazňuje (v souhlasu s G. Marcelem, jehož v této souvislosti čteně cituje) vazbu mezi nadějí a tvorbou. Uvádí, že „... tvorba není pouze vyrábění, tvorba a aktivita je především čin...“.⁹⁾ Právě takovou tvorbou je ovšem i boj, který nemocný svádí se svým osudem.

V systému ekonomicky myslící a chovající se společnosti však tato „tvorba“ nenachází uplatnění (alespoň ne v zavedeném tržním slova smyslu). Řečeno důsledně, nemoc a boj o uzdravu nezahrnuje tržně smýšlející společnost mezi „placené aktivity“.

A přece musíme s citovaným G. Marcelem souhlasit: naděje je „odpovědí na bytí“.¹⁰⁾ Na bytí lidské jako takové, na bytí každého z nás.

Proto je nutné, aby i v tržně orientované společnosti – a právě v ní – tento boj, boj nemocného s jeho nemocí, docházel pozornosti, ocenění a zhodnocení. Pacientovo „vzdorování osudu“ je pro nás dokladem vážně míněného „úsilí o něco“, a tedy vlastně jakýmsi zrcadlem veškerého úsilí, jež my všichni ve svém „zdravém“ životě podstupujeme. Nebrat je vážně, odsouvat je „na okraj“ by tedy znamenalo rezignovat na etický rozměr naší vlastní existence.

V praxi nacházíme naštěstí řadu dokladů o tom, že takové úsilí ignorováno není. Např. je všeobecně známo, že přítomnost nemocného dítěte v rodině aktivuje snažení jeho rodičů. Všichni také z vlastní zkušenosti víme, jak v případech nesnázi blízké bytosti mobilizujeme sami svůj vlastní život, všechny ty síly, jež v běžném, „bezproblémovém“ životě zůstávají skryty.

Ivo Pondělíček ve své esejí „Tvář a lidský úděl“ uvádí, že „... když se problémy zdají být neřešitelné a nikde se neukazuje východisko, zpravidla pomohou nejprostší věci...“¹¹⁾ Snad právě to je hlavní poukaz a poselství, jež nám trpící lidé v té nejsilnější, nejtransparentnější a nejpřirozenější podobě předávají.

Naděje se výrazně zviditelňuje právě v utrpení – proto ji můžeme v boji nemocných číst zřetelněji než v jiných životních situacích. Vystaveni tomuto opravdovému, nehranému lidskému úsilí neobstojíme s falešnými postoji a s podváděním sebe sama. V tomto bezprostředním kontaktu nemůžeme nepocítit úctu a spolunáležitost s těmi, kteří trpí. Jinými slovy: tváří v tvář bolesti nejsme schopni zůstat lhostejnými a netečnými, nemůžeme „stát stranou“.

Bolest druhých nás tak nutí k účasti, sounáležitosti, opravdovosti. Staví nás samotné před otázku vlastní konečnosti, a tudíž i před otázku zodpovědnosti za naše vlastní bytí. Jakýmsi zvláštním a nedefinovatelným jazykem k nám skrze ní promlouvá podstata naší vlastní lidskosti – a tedy přítomnost smyslu.

Je lidskou důstojností nechat se touto nemluvenou řečí oslovit a pokoušet se vždy a co nejlépe na ni odpovídat, neboť taková odpověď je naší volbou a svobodou. V povolání lékaře je pak více než možností: je povinností a závazkem vůči trpícím, kteří nás svým úsilím, vůlí a nadějí učí pravdivěji žít.

září 1993

Použitá literatura:

- ¹⁾ P. Teilhard de Chardin: Smysl a pozitivní hodnota utrpení. In: Bolest a naděje. Deset esejů o osobním zraní. Vyšehrad, Praha, 1971, str. 256.
- ²⁾ tamtéž, str. 256.
- ³⁾ tamtéž, str. 257.
- ⁴⁾ Helena Haškovcová: Spoutaný život. 3.LF UK Praha, 1991, kap. Naděje, str. 296.
- ⁵⁾ tamtéž, str. 299.
- ⁶⁾ tamtéž, str. 301.
- ⁷⁾ tamtéž, str. 302.
- ⁸⁾ tamtéž, str. 302.
- ⁹⁾ tamtéž, str. 303.
- ¹⁰⁾ tamtéž, str. 303.
- ¹¹⁾ Ivo Pondělíček: Čtyři eseje z „labyrintů duše“. Pražská imaginace, Praha, 1992, str. 26.

SESTRÍČKY

Setkání páté: M. Abrahamičová

PŘIPRAVILA MILICA SKLENČKOVÁ

Ve FNKV jsem pracovala jako zdravotní sestra od roku 1951 do roku 1987, kdy jsem po třiceti šesti letech odešla do důchodu. Po ukončení zdravotní školy jsem nastoupila na ORL klinice, později jsem pracovala jako vrchní sestra na Středisku pro cizokrajné choroby, dále deset let na chirurgické klinice a dvanáct let na I. interní klinice. Jestliže se mám zmínit o významných postavách FNKV tohoto období, pak bych ráda vzpomenu osobnost prof. Poláka, přednosta chirurgické kliniky. Vážila jsem si ho pro jeho zcela vyjimečný lidský vztah ke všem spolupracovníkům, nejen k lékařům, ale i k sestřím a ostatnímu personálu. Musím také přiznat, že na všech pracovištích jsem pracovala velice ráda a kolektivy spolupracovníků, až na drobné výjimky, byly opravdu výborné.

Postavení sester v padesátých letech bylo samozřejmě jiné než dnes. Bylo v té době ovlivněno hlavně skutečností, že „civilní sestry“ přebíraly jednotlivá oddělení po odchodu sester řádových. Ne všichni přednostové klinik a pacienti byli této změně nakloněni. Panovaly pochopitelné obavy o to, jak nové zdravotní sestry zvládnou provoz na pracovištích při povinnostech ve vlastních rodinách. Přechodné období však bylo zvládnuto v poměrně krátké době a velmi dobře. Je pravda, že sestry, které tehdy ukončovaly zdravotní školy, byly starší než dnes (podmínkou přijetí byla hranice osmnácti let). Dvouleté ošetrovatelské školy, které si budoucí absolventky samy hradiily, se však v krátké době změnil v systém, který známe ze současnosti.

Rozdíl mezi postavením sester v oné době a dnes opravdu existuje. Vyškolených zdravotních sester bylo tehdy méně, a to zapříčiňovalo, že i jejich práce byla více ceněna, i když nepřilíš dobře placena. Společenské postavení sester procházelo vývojem. Velice často byly nuceny nahrazovat dlouhodobě nedostatek pracovníků všech zdravotnických kategorií, což se projevovalo ve snižování jejich autority na pracovištích i v očích veřejnosti. Ačkoliv je možné říci, že v současné době dosahují sestry vyšší odborné úrovně než tehdy, jejich společenské postavení této úrovni stále neodpovídá. Ke zvýšené odbornosti práce zdravotních sester však zavedení užší specializace v jednotlivých oborech jistě přispělo.

Úbytek sester, které odcházely ze zdravotnictví, existoval vždy, dokonce i po zákazu MSd ze sedmdesátých let přijímat zdravotní sestry mimo obor. Hlavní důvody byly jasné, a z velké části zapříčiňují tento jev i dnes. Šlo zejména o pracovní dobu, která zahrnuje směnný provoz, o trvalé finanční podhodnocení,

o stálý nedostatek nižších zdravotnických pracovníků a pomocného personálu, které musí sestry často nahrazovat, o fakt, že jde o práci psychicky a fyzicky nesmírně náročnou. V tomto smyslu bylo prováděno mezi sestrami mnoho různých anket, které měly vést k jisté nápravě (např. se jednalo o posunutí začátku ranní směny, o delší dobu dovolené apod.). Žádné pokusy však nepřinesly pozitivní výsledek.

Z možností, jak doplnit počty sester, se se podle našich zkušeností osvědčilo doplácení finanční částky v určitém poměru za chybějící sestry na příslušné ošetrovací jednotce nebo přijímání sester na zkrácené pracovní úvazky. Jednalo se zejména o ty sestry, které na klinice již pracovaly, znaly problematiku provozu a nastupovaly do zaměstnání po mateřské dovolené. Domnívám se však, že v současnosti zahrnuje tento problém nové aspekty, a že např. vzhledem k rušení podniků a vzrůstající nezaměstnanosti nelze v krátké budoucnosti vyloučit možnost návratu sester ke své původní profesi. Tento návrat bude samozřejmě přepokládat zabezpečení příslušného zaškolení.

FNKV bych do budoucna přála, aby se jí při poměrném dostatku financí a schopnostech pracovníků ve vedení podařilo správně ohodnotit postavení a význam práce sester u lůžka nemocného, podpořit jejich autoritu na funkčních místech a obecně vytvořit takové pracovní podmínky, aby každý pracovník v FNKV mohl přistupovat ke své práci nejen s plným nasazením, ale i s pocitem spokojenosti a rád. Budoucí vývoj ve zdravotnictví jistě nelze vzhledem k postupující privatizaci snadno předpovídat, ale věřím, že se v právě probíhajícím procesu změn společenský význam práce všech zdravotnických pracovníků zcela jistě zvýší.

Setkání šesté: Josefa Škrobáková

Připravila Milica Sklenčková

Byla jsem sestřička a nyní jsem v důchodu. Po mé sedmdesátce jsou to pouhé body vzpomínek na dobu mého mládí a působení téměř 45 let v nemocnici na Královských Vinohradech.

Dle mého hodnocení to nebyla žádná velká sláva k postavení pomníku, ale jen pracovní povinnost zdravotní sestry.

Jako malá holka jsem velmi zlobila, stále jsem lezla někde po výškách a volala: „Vidím město veliké, jehož sláva až hvězd se dotýká.“ Stalo se mým osudem, že v tomto městě žiji od roku 1945. V minulých dobách se nastupovalo do ošetřovatelských škol až v 18 letech. Po okupaci, ve svých 23 letech, po složení zkoušek, jsem byla přijata do státní dvouleté školy ošetřovatelské. Zřízena byla v roce 1945 při nemocnici na Královských Vinohradech. V čele vedení stál ředitel nemocnice primář MUDr. Jindřich Wágner, Dr.Hagelová a hlavní sestra Marie Uhlíková, která měla odborné zkušenosti z ošetřovatelských škol v cizině, kde i studovala. Byla představenou naší školy a osobností vzdělané ženy. Další spolupracovnicí byla naše školní sestra, Vlasta Pithartová, která se s námi zúčastňovala i přednášek.

Škola končila diplomem, školné činilo 750 Kčs měsíčně. Školní uniformy nám darovala firma UNRA. Podmínkou přijetí pro všechny uchazečky bylo povinné internátní ubytování.

Po letech zjišťuji, že internátní bydlení mělo velký význam pro snahu vytvořit dobrý kolektiv s vzájemnou úctou, tolerancí a ukázněností.

Školení bylo po všech stránkách náročné. Přednášeli nám téměř všichni přednostové oddělení. Mimo přednášek odborných se dbalo na etickou výchovu, nutnou k úrovni i k postavení sestry.

Ve skromnosti jsme myslím přinesly také vklad od svých rodičů a svých učitelů z předválečných škol. Určitý mravní základ, úctu k nadřízeným, plnění povinností a lásku ke své vlasti.

Praktikovaly jsme u řádových i civilních sester a postupně jsme prošly všechna oddělení, včetně ústavní kuchyně. To všechno přispívalo k našemu obohacení vědomostí i k budoucí práci. Škola končila hodnocením, zkouškou před zkušební komisí pro odbornou způsobilost k povolání a oprávněním užívatí názvu - diplomovaná sestra ošetřovatelka.

Po letech vzpomínám na školní řád vždy s úsměvem. Byl to čas smíchu, mládí, radosti a zpěvu, který se často ozýval z našich pokojů i z naší, tehdy dřevěné, jídelny v areálu.

Velké díky všem těm, kteří nás učili a měli nás na starosti. Pečlivě nás připravili do života.

Vychovali nás proto, abychom zůstaly pracovat v naší nemocnici a tak téměř všechny, plny ideálů, elánu a odvahy jsme se rozběhly na přidělená pracoviště.

Ubytování bylo stále ústavní, i když později už v nově postavené budově v areálu. Třetina byla ubytovna sester a zbytek byl připraven pro budoucí střední zdravot. školu.

Začala práce v kolektivu oddělení i v kolektivu celé nemocnice. Za krátký čas jsme se všichni dobře poznali.

Roku 1947 jsem nastoupila na nově zřízené porodnické oddělení. V kolektivu našich pánů doktorů, čtyř porodních asistentek a nás sestřiček, jsme se snažily, aby o naše maminky a jejich dětičky bylo dobře postaráno.

Mám děti ráda a nedělalo mi problém pracovat na kojeneckém boxu, i když jsme byly jen jedna až dvě sestry na 40 dětí. Dnes už si ani neumím představit, že bych zvládla tolik práce. Práce s dětmi byla mým životním cílem.

Byli jsme takový rodinný kolektiv, který se ještě utvrdil nástupem Doc. MUDr. J. Padovce. Byl odborníkem a šéfem, který svým přístupem a jednáním získal respekt a úctu všech.

V poválečných letech, při stálém nedostatku sester, byla nutná i pomoc na operačním sále. Tato zkušenost se mi velmi hodila, když jsem po pěti letech nastupovala na další pracoviště - chirurgickou ambulanci. Prostředí to bylo známé, protože jsem zde praktikovala jako žákyňka, ale byla to změna. Mužská a ženská ambulance, op. sálek a přeplněná čekárna lidí. Bylo výhodou, že jsem pracovala v týmu zkušených lékařů, kteří tento nápor nemocných dobře zvládali. Všechny sestry jsme se naučili jisté samostatnosti, což bylo výhodou a nutností všech pracovníků, včetně zřízenců. Služby byly často až 24 hodinové.

Přednosta chirurgického oddělení, později kliniky, profesor MUDr. E. Polák, osobnost chirurgie, byl velkým učitelem svých budoucích následovníků. Každá sestra, která prošla tímto pracovištěm, poznala, co znamená odbornost a zodpovědnost.

V roce 1956 jsem byla požádána o přestup na septické oddělení HIŽ jako staniční sestra. Neměla jsem velké zkušenosti vedoucího pracovníka, ale později jsem absolvovala kurs v Brně. Často jsem zastupovala vrchní sestru v její nepřítomnosti.

V těchto letech jsme neměli všichni stejné politické smýšlení, ale pod vedením prof. Poláka jsme byli celkem stmelení kolektiv, který musel zvládnout každou tíživou situaci. Někdy jsem měla zlost na různá nařízení, která se nedala při nedostatku pracovníků dobře realizovat a na stálé psaní hodnocení, která vždy končila stejně: ... má kladný postoj k našemu socialistickému zřízení.

Pracovala jsem v kolektivu mnoha dobrých lidí, lékařů a mnoha mých sestřiček, dobrých to rádců, kteří mi pomáhali poznávat život i sama sebe. Díky všem jsem na chirurgické lodi doplula do klidného důchodového přístavu.

Nezapomínám ani na radostné chvíle na dovolených ROH, hlavně v Jizerských horách na Karlově, ve společnosti zaměstnanců nemocnice, ani na působení v ochotnickém souboru. Nebylo velkých herců, ale svou skromnou kulturní činností jsme se snažili pobavit nemocné, ale i ty mimo naši nemocnici, např. v léčebných ústavech.

Z bytových důvodů jsem pracovala ještě dva roky na dětském odd. a později v nevšedním kolektivu lékařské služby a zásobování nemocnice.

Má služba lidem nebyla žádná významná činnost, ale odvedená práce každého poctivého pracovníka.

I teď ve stáří může být člověk šťastný, když se umí zasmát sám sobě jako já.

červenec 1993

ZE ZAHRANIČÍ

Bude Karlova universita schopna mezinárodní soutěže?

LIBOR VELÍŠEK

Z korespondence dr. Velíška, který je na studijním pobytu v USA, s prof. Höschlem.

Vážený pane profesore,

Je třeba si uvědomit, že kompetice o pracovní místa ve vědě a na universitách není vůbec jednoduchý proces. Tj. není to tak, že by všichni dohromady soutěžili o určitý počet míst. Soutěž je možno popsat zhruba (a nejméně) dvěma nerovnostmi:

1. počet průměrných + podprůměrných > počet míst,
2. počet vynikajících < počet míst.

Osoby ze skupiny 1 (která sice není zcela přesně definovaná - stejně jako skupina 2, ale vyplývá z počtu publikací, jejich kvality, originálnosti myšlenek v publikacích obsažených, vědecké viditelnosti a průraznosti a pedagogických schopností) soupeří mezi sebou o místa. Naopak o osoby ve skupině 2 kompetují aktivně pracoviště. A pokud chce 3. LF vynikající lidi na trhu, kam vstoupila, získat, bude i ona o ně muset soutěžit. Člověk s reálnými představami většinou ví i to, jak je realizovat a klade požadavky. Byl jsem svědkem takové kompetice: Mému místnímu šéfovi nabízel University of California Irvine místo přednosta ústavu. Dovolte mi proto, abych Vám nyní situaci přehrál na modelu Vaší nabídky místa (za použití originálních citací).

"Vážený pane děkane,

Vaší nabídkou místa na 3. lékařské fakultě staroslavné University Karlovy jsem skutečně velmi poctěn. I moje rodina by byla velice šťastna, kdybychom žili v Praze. Bohužel si však nejsem jist, zda si mě vaše fakulta může dovolit ('you can't afford me'). Přesto jsem ochoten osobně zvážit podmínky, které bych na vaší fakultě měl. Mezi 11. srpnem a 6.zářím budu pobývat v Praze, abych zahájil pokusy v rámci Fogarty International Award a také abych osobně projednal spolupráci mezi Klinikou Dětské neurologie MU v Brně a Epilepsy Management Unit/Montefiore Medical Center [Univ. Hosp. of A.Einstein Coll. of Med.]. Rád navštívím vaši fakultu a přednesu honorovaný seminář o své dosavadní práci, jejích výsledcích a dalších perspektivách ('job talk' - ten je v této podobě s úhradou cesty a honorářem běžný i pro postdocy). Bude to také vynikající příležitost, abych si prohlédl materiální vybavení pracovišť, seznámil se s tématy, která tam jsou předmětem výzkumu a s vědeckými pracovníky, se kterými bych případně spolupracoval. Osobně pak můžeme prodiskutovat další podmínky (tj. pozici [appointment], platové zařazení, zdravotní a sociální výhody [fringe benefits], úvazky ve výuce). [Angličtina zde používá podstatně přesnější větu - We will discuss the numbers.] Prosím sdělte, zda mám zaslat CV v anglické nebo ekvivalentní české verzi. Těším se na Vaši odpověď i na setkání v srpnu.

S úctou

*Libor Velíšek, MD, PhD, Visiting Assistant Professor
Department of Neurology, Kennedy Center, R 316
Albert Einstein Coll. of Medicine, Bronx, NY 10461"*

(Veškeré výše uvedené údaje odpovídají skutečnosti).

Vyjděme nyní z toho, co jsem už uvedl výše a z toho, co jsem se dočetl v příspěvku paní docentky Provazníkové, totiž, že stále více vynikajících mladých pracovníků vyhrává konkursy venku a vyjíždí na zahraniční pracoviště (volná cit.). Je tedy jasné, že mladé a schopné lidi na fakultu můžete získat. Tedy v prvním kole. Pak vyjedou do ciziny a mnozí se stanou vynikajícími. A potom, když o ně budete mít stále zájem, začnete dostávat takové dopisy jako viz výše a budete jich dostávat čím dál tím více. A já si myslím, že je to dobře: To, že se dobří mladí stanou vynikajícími i to, že si budou klást (a někdy dost velké) požadavky.

A 3. LF se naučí na takové situace reagovat (i když si myslím, že instituce se učí pomaleji, než jednotlivec). Ale bude muset (to je taky dobré), protože kdyby nereagovala, mohlo by se stát, že by se to rychleji naučila třeba 1.LF (identicky by využila těch psychologických kořenů, které jsme zapustili doma v Česku a na které jediné zatím mnohé LF spoléhají) a něco by přihodila nad nabídku 3.LF. Třeba peníze na vybavení pracoviště. Nebo lepší pozici. Nebo by to udělala 2.LF. A až by se to stalo padesátkrát, měla by třeba 1. LF 50% veškeré výuky a 90% veškerého výzkumu v medicíně v Praze. A pochopitelně by požádala o stejné rozvržení příspěvku ze státního (univerzitního nebo jiného) rozpočtu. Objektívni grantový systém by už v té době dávno sledoval špičkový výzkum.

Je pochopitelné, že nebude možné splnit veškeré požadavky pracovníků ihned. Některé třeba vůbec. Ale určitě bude důležitý faktor jednání a snahy. Byl jsem účastníkem jednoho interview, kdy Montefiore Medical Center mělo zájem o neurochirurga z Los Angeles. Jeho interview zde bylo přesně naplánováno po hodinách na 4 dny, kdy jednal 2 dny na klinice se všemi zainteresovanými - s přednostou oddě-oddělení, laboratoře, s lékaři na oddělení, v laboratoři, potom jeden celý den ve vý- výzkumu (protože není možné, aby faculty se neúčastnil výzkumu) plus mezi to byla vmezeřena jednání s představiteli administrativy. Jednalo se o faculty v pozici Associate Professor. A interview probíhalo na základě vzájemné diskuse o tématu, tj. když mluvil se mnou, otázky jsme zhruba stejně často kladli oba dva. A stejně tak s mými výzkumnými kolegy. Jak to probíhalo na klinice nevím, ale předpokládám, že stejně.

Takže přistoupit na mechanismus trhu neznamená jenom pasivně si vybrat z nabídky, ale aktivně si nabídku připravit a adoptovat celý další nadstavbový systém, který samozřejmě bude klást na představitele fakulty (protože u nás neexistuje výkonná administrativa jako zde) ohromné nároky.

Srdečně pozdravuje

Libor Velíšek

(přetištěno z VNS)

Z pobytu v USA: Úvaha o srovnání lékařských fakult

Milan Jíra

Během dvouměsíčního pobytu na téměř desítku universit ve Spojených Státech mi bylo umožněno poznat detailně organizaci a strukturu některých lékařských fakult v USA a porovnat je se současným stavem na českých lékařských fakultách. Čtenářům VNR je z nejrůznějších zdrojů všeobecně známo, že studium na lékařských fakultách USA pro budoucí lékaře je téměř bez výjimky čtyřleté, studenti ho platí a jsou maximálně vytiženi náročnými studijními programy. Na harvardské lékařské fakultě dokončí studia v průběhu 4 let asi 50% studentů, ostatní za 5–8 let, nebo nikdy. Přijetí je navíc vysoce kompetitivní, zvláště u některých universit, které jsem měl možnost navštívit (Harvard, Thomas Jefferson, University of Massachusetts, Purdue). Studenti jsou ovšem z „College“ na studium medicíny lépe odborně připraveni (především teoreticky a přístupem ke studiu) než čeští studenti z gymnázií a odborných škol (na lékařské fakulty se také hlasí v průměru o 2 roky později).

Lékařské fakulty se v pravidelných intervalech celostátně evaluují podle několika základních principů, které jsou dány buď vědecko-výzkumným nebo preventivním zaměřením určité lékařské fakulty. Hodnotí se také úroveň pedagogické práce.

Evaluace jsou obvyklým jevem americké společnosti: pravidelně se „evaluují“ nemocnice, aerolinie a řada soukromých i veřejných institucí, krátce řečeno, evaluace probíhá všude tam, kde existuje určitá možnost adekvátního srovnání.

Evaluace podle úrovně vědeckého výzkumu se provádí především z hlediska objemu přidělených grantových prostředků (především z NIH a dalších vládních institucí) a proto nepřekvapí pořadí (uvedené naposledy v U.S. News and Weekly Report z 22.3. 1993). Z navštívených institucí byla v první desítku Harvardská lékařská fakulta, lékařská fakulta UTSW v Dallasu a lékařská fakulta U. Wisconsin v Madisonu.

Poněkud udiví, že téměř polovina lékařských fakult je hodnocena z hlediska kvality výuky primární péče, „community medicine“, „health promotion“, úrovně preventivních programů, včetně programů zabývajících se účinkem faktorů zevního prostředí na zdraví obyvatelstva (zahrnující obrovskou škálu psychosociální medicíny), na posílení zdraví a na řadu dalších aspektů „veřejného zdravotnictví“.

Za této situace; například na Thomas Jefferson University (první v evaluaci fakult primární péče v roce 1993), jsem měl detailně možnost se seznámit s několika špičkovými odborníky, kteří se významně podílí na formování charakteru této

školy (děkan Suikkonen, ředitel psychosociálních programů prof. Gottheil, ředitel vzdělávacího a preventivního výzkumu Jon Velocki, ředitel akademického výpočetního střediska Rodney Murray a další). Do oblasti primární péče a vzdělávání jdou z nejrůznějších zdrojů milióny k implementaci základních zdravotnických projektů na podporu zdraví amerických občanů, na zvýšení úrovně primární péče a péče v komunitách.

Studenti medicíny mají v průběhu studia možnost specializace, na tomto typu škol se však předpokládá, že někteří z nich se budou věnovat některému z výše uvedených okruhů zdravotní péče. Studím na Thomas Jefferson je v této oblasti nejen lékařské, ale i postgraduální a bakalářské. Podobné zaměření má i lékařské centrum na Universitě ve West Virginii.

Proto jsem se cítil na těchto fakultách velice příjemně, spřízněn společným zaměřením naší 3. lékařské fakulty a lékařských fakult, které kladou důraz na výuku veřejného zdravotnictví, primární péče, zdravotní péče komunit, odlehklých oblastí, menšin, strategie preventivních zdravotnických programů, psychosociální medicíny, etiky a zdravotnického práva, řízení, kontroly, metodologie a statistiky samotného zdravotnictví.

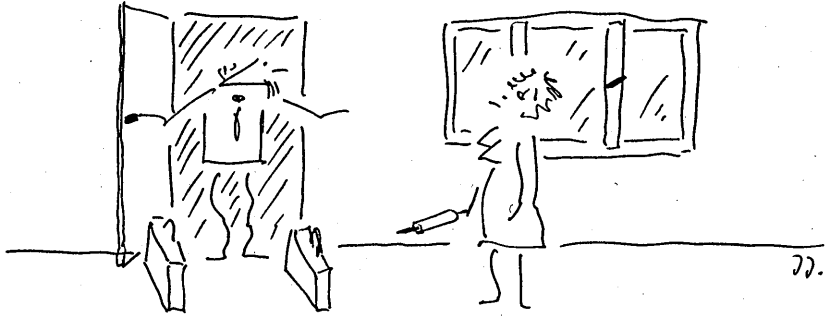
Propagační materiál 3. lékařské fakulty (anglická „karolinka“ z r. 1992) překvapil a ubezpečil řadu předních amerických profesorů, že v České Republice se na tuto oblast vzdělávání nezapomíná, naopak je snahou vzdělávání v těchto oborech podporovat a dále na různých úrovních rozšiřovat.

V tomto ohledu mi byla prakticky všemi americkými profesory, se kterými jsem se setkal, vyslovena plná podpora a přesvědčení, že preventivní zaměření 3. lékařské fakulty University Karlovy a její personální i geografická asociace se Státním zdravotním Ústavem, Státním Ústavem pro kontrolu léčiv a Psychiatrickým Centrem Praha vytváří ideální podmínky pro rozvoj naší fakulty v dimenzích, v jakých je preventivní zaměření chápáno ve Spojených Státech. Posílení úlohy „veřejného zdravotnictví“ současnou Clintonovou administrativou a chystaná změna financování (i na úrovni studentských půjček) mě jen posílila ve vědomí, že 3. lékařská fakulta UK patří **svým profilem** zcela určitě k důležitým a nezastupitelným článkům vzdělávací soustavy v transformujícím se českém zdravotnictví.

Respektuji určité odlišnosti americké a české společnosti a jejich vzdělávacích soustav a hodnotím svůj příspěvek jako subjektivní sdělení, ale pevně se domnívám, že výměna a sdělování informací mezi různými vzdělávacími systémy je vysoce prospěšná. Proto také většina amerických fakult působí aktivně mezinárodně. Na všech místech jsem slyšel jen slova zájmu o užší a konkrétní spolupráci s naší Universitou.

(přetištěno z VNS)

(O studiu a studentech v příštím čísle)

MILÁ ŽENO! OPŮZDIL JSEM SE SICE
O ČTYŘI DNY, ALE NENÍ TO NIC PROTI
TOMU, O KOLIK JE POZÁDU NÁŠ
VĚDECKÝ VÝZKUM. . .

STUDENTI

Výuka zahraničních studentů v anglickém jazyce

Eva Samcová

V letošním školním roce 1993/94 začíná již potřetí výuka zahraničních studentů v anglickém jazyce. Zapojeni do výuky budou už učitelé 3. ročníku, kromě již „ostřílených“ učitelů prvního a druhého ročníku. Všichni s nimi cítíme a podporujeme je, protože jedině ten, kdo prožil začátky výuky v cizím jazyce se studenty, kteří mají trochu odlišný naturel, nedokáže zapomenout ten nepříjemný pocit okolo žaludku, když se blíží čas přednášky. Do prvního ročníku bylo letos přijato opět 40 studentů, převážně z Řecka. Počet zahraničních studentů na naší škole tak dosáhl první stovky.

Agendu zahraničních studentů lze rozdělit do několika oblastí. První je vypracování anglických testů pro přijímací pohovory. Za vypracování biologických testů odpovídá doc. Bárta, testy z fyziky připravuje prof. Slouka, chemické testy připravuje Doc. Urban a Dr. Samcová.

Další oblastí je příprava zápisu, která je komplikovanější o neustálý styk s nově přijatými studenty, jejich rodiči a příbuznými ať už přímý nebo telefonický.

Zájem studentů i rodičů je pochopitelný, neb posílají své někdy nedospělé děti do cizí země, neznámého prostředí. V průběhu zápisu je současně nutné vyřídit i finanční záležitosti. Musíme se na chvíli stát účetními a bankovními úředníky.

V této době musí být už připraven rozvrh, který nekoliduje s rozvrhem pro české studenty. Každý, kdo někdy připravoval rozvrh (na naší fakultě by o tom mohla vyprávět Doc. Janovská) ví, že je někdy lépe odejít na jiné byť hůře placené místo a tak si uchovat zdravý rozum. Situace se začne komplikovat, když polovina vyučujících přijde s inovací rozvrhu ve svém oboru. Leč nicméně koncem října bývá i tento problém vyřešen. Současně probíhá akce učebnice. Mají všichni studenti učebnice? Když nemají, kde je vezmou? Problém jsme snad letos vyřešili tím, že jsme polovinu potřebných učebnic objednali do knihovny. Pro některé obory jsou však učebnice nedostupné a proto je třeba, aby učitelé sami připravili studijní literaturu v anglickém jazyce.

Po vyřešení zápisu, který zahrnuje i přestupy do vyšších ročníků z jiných univerzit, po zvládnutí rozvrhu, po odražení prvního náporu rodičů a manipulaci s penězi, která díky bohu zase letos vyšla, přijde čas na to, aby byly stanoveny jasná pravidla jak naložit s penězi, které fakulta vydělá. To jest předložit děkanovi rozumný a přijatelný návrh rozpočtu. Cílem je, aby všichni měli možnost se přesvědčit, že s penězi se nakládá účelně a aby byli odměněni učitelé a ústavy, kteří výuku zajišťují. Občas jsem slyšela hlasy, že ti, co učí Řeky mají spoustu

peněz. Kolik lidí je však ochotno učit od pondělí do pátku, od rána do večera, jak v českém, tak anglickém jazyce a večer, připomínám každý večer, se připravovat na zítřejší přednášku nebo seminář? A za to všechno dostane třetinu platu středního podnikatele, nebo polovinu platu bankovního úředníka. Navíc je nutné říct, že veškerá výuka zahraničních studentů v anglickém jazyce začala jen díky entusiasmu našich učitelů.

A nastává čas odpočinkový, kdy je třeba pouze vyřizovat drobné problémy, zajištění lékařské péče pro studenty, vyřizovat studijní problémy, telefonáty a návštěvy rodičů, zvládnout korespondenci, sepsat s právníkem smlouvy, které souvisí s výukou zahraničních studentů. Přichází čas na návštěvy různých agentur, které by rády zprostředkovaly studium zájemcům z celého světa, ale my máme jen 40 míst a ty nejlepší zkušenosti s naší mateřskou agenturou GERANI. Zdravotní pojištění našich zahraničních studentů nám letos pomohla vyřešit nemocnice Královské vinohrady spolu s pojišťovnou Garant Hospital, a tak máme snad po této stránce o studenty postaráno.

Ale je to skvělé. Jednak mám výborné spolupracovnice, Dr. Čábelkovou a Ing. Láskovou, a máme velkou podporu Doc. Provazníkové a děkana fakulty Prof. Höschla, jakož i spoustu ochotných rukou i hlav na děkanátě i na jednotlivých ústavech. Vždyť přece jde o jméno fakulty, a to 3. Lékařské.

PRÍSTUP NĚKTERÝCH STUDENTŮ K ÚTUCE
CIZÍM JAZYKŮ NESVĚDÍ ANI TAK
O ODBOURÁVÁNÍ JAZYKOVÉ BARIÉRY,
JAKO SPÍŠE O MAĚNÍ JAZYKOVÉ BARIKÁDY...

Mezinárodní výměnný pobyt studentů v Madridu

PAVLA PAWLOVSKÁ

V pátek 6. 11. 1992 v 11,55 jsem vycestovala z Prahy letadlem společnosti KLM na své náklady. Tuto společnost jsem si vybrala z důvodu poskytování nejvýhodnějších slev pro studenty. V 16,40 téhož dne jsem přistála na letišti v Madridu. Začátek mého pobytu byl pro mne trochu nepřijemný. Po mém příchodu na oddělení zahraničních vztahů UCM v 18,30 večer zde nebyla žádná úřadující osoba a ani zde nebyl žádný vzkaz týkající se mého příjezdu. Podotýkám, že jsem předem žádala jméno osoby, její adresu a úřední hodiny, na niž bych se mohla po mém příjezdu do Madridu obrátit. Bylo mi sděleno jméno a adresa, nikoliv však úřední hodiny.

V úterý 10. 11. jsem se zkontaktovala s oddělením mezinárodních vztahů UCM, kde mi byla sdělena adresa koleje, na níž budu ubytována. Poté jsem obdržela seznam předmětů v jednotlivých ročnících, z kterých jsem si vybrala Patologie a Clínica Médica II, což je ekvivalent našemu vnitřnímu lékařství.

Ve středu 11. 11. jsem byla přijata vedoucím kliniky prof. Domingem Espinosem. Vysvětlila jsem mu že jsem studentka pátého ročníku 3. LF UK v Praze a během svého pobytu na jeho klinice mám zájem navštěvovat praktická cvičení a přednášky po dobu jednoho měsíce, je-li to možné. Zároveň jsem se dotázala, mohu-li jako zahraniční student spolupracovat s pacienty, pokud mi to moje jazykové znalosti dovolí. Prof. Espinos mě nejdříve vřele přivítal s potěšením, že jsem projevila zájem o jeho obor, a nabídl mi účast na praktických cvičeních a přednáškách, stejně jako je mají ostatní studenti lékařské fakulty. Na základě toho mi bylo vystaveno úřední povolení ke studiu na dobu jednoho měsíce

Studenti studují v blocích. Patologie a Clínica Médica II v pátém ročníku šest týdnů s praktiky každodenně 10,00-13,00 a přednáškami 13,00 - 14,00. Pátý ročník, má 250 studentů a je rozdělen do skupin po 6 posluchačích. Na každou skupinu připadají dva lékaři. Praktická cvičení začínají oficiálně v 10,00, ale kolem 10,30 se začínou studenti scházet v pracovně lékařů. Zde mají volný přístup ke všemu, co se týká onemocnění jednotlivých pacientů, a také k odborné knihovně lékařů. Mohou se seznámit s výsledky laboratorních testů, RTG snímky, s chorobopisem pacienta. Všechny nejasnosti konzultují se svými vyučujícími nebo za pomoci odborné literatury. Společně s lékaři absolvují vizitu. Studenti nejsou zkoušeni, ale je s nimi veden aktivní rozhovor, kde jsou často dotazováni. Rozhovor je veden více méně v přátelském tónu. Vztahy mezi vyučujícím a studentem jsou mnohem volnější a nenásilné. Běžné je tykání, jak ze strany studentů, tak ze strany lékařů. Tyká se také pacientům. Každý student má v péči svého pacienta, s nímž při příjmu sepiše anamnézu. Společně s lékařem se podílí na ordinování diagnostických vyšetření a na terapeutickém postupu. Tento jím sepsaný chorobopis poté předkládá ke zkoušce. Jelikož studenti praktikují v blocích, mají možnost sledovat vývoj onemocnění pacientů téměř po celou dobu jejich pobytu v nemocnici. Tak svého pacienta doprovázejí na vyšetření a sledují tak různé diagnostické postupy.

Studium medicíny je ve Španělsku šestileté a je rozděleno následovně: 1. ročník: lékařská fyzika, biologie, všeobecná fyziologie (biologie a biofyzika), statistika, anatomie I, 2. ročník: fyziologie, histologie, psychologie, anatomie II, 3. ročník: interní propedeutika, patologická anatomie, farmakologie, mikrobiologie a parazitologie, 4. ročník: vnitřní lékařství I (kardiologie, pneumologie, hematologie), chirurgie, gynekologie a porodnictví I, oftalmologie, otorhinolaryngologie, historie medicíny, 5. ročník: vnitřní lékařství II (gastroenterologie, nefrologie, infektologie), gynekologie a porodnictví II, dermatologie a venerologie, pediatrie a výchova dětí, 6. ročník: vnitřní lékařství III (onkologie, reumatologie), radiologie a nukleární medicína, soudní lékařství, psychiatrie, medicína preventivní a sociální.

Za každý studentem vybraný předmět je nutné zaplatit vstupní poplatek činící průměrně 3000 pesetas (100 pesetas = 25 Kčs). Jinak je studium bezplatné včetně půjčování knih z knihovny. Toto platí pouze na státních univerzitách. Teoretické předměty v prvních třech ročnících se studují v budově lékařské fakulty, praktické v budově univerzitní nemocnice nacházející se v areálu Univerzitého města.

Univerzitní nemocnice je budova, v níž se nachází všechny kliniky, přístrojové vybavení pro diagnostiku, oddělení laboratorních vyšetření, lůžková část. Budova má šest pater s 1.600 lůžky. Pokoje pro pacienty jsou dvou, tří a šestilůžkové s příslušenstvím. Návštěvy jsou povoleny v kteroukoliv denní a noční dobu a jsou hojně využívány příbuznými pacientů, kteří s nimi tráví značnou část svého času. Do nemocnice je povolen vstup bez přezutí, nepřezouvají se ani lékaři a ani studenti. Lékaři jsou oblečeni v bílých pláštích, pod nimiž mají civilní oblečení. Na pláštích mají lékaři a studenti přípevněné označení se svou fotografií a jménem. Dva lékaři mají na starosti 10 pacientů, pracovní doba je 9,00 - 17,00, kromě služeb. Zaujal mne fakt, že lékaři internisté si nezdou na konzultaci specialisty z ostatních oborů, např. rentgenologa, jak je to u nás zvykem, ale sami chodí za příslušným odborníkem. Také si sám lékař osobně odnese vyplněnou průvodku na různá vyšetření přímo na specializované pracoviště.

Při jednom pročitání chorobopisů mne zaujala skutečnost, že pacientka je HIV pozitivní. Upozornila jsem na to mou španělskou spolužačku, která se nad tímto faktem vůbec nepozastavila. Pacienti HIV pozitivní jsou hospitalizováni v běžných nemocnicích a ne na specializovaných pracovištích, jak je to u nás zvykem. Po určité době mého pobytu ve Španělsku jsem si všimla, že je zde problematika SIDA (= AIDS) věnováno mnohem více prostoru ve veřejných oznamovacích prostředcích než u nás.

Sestry v nemocnici jsou civilní a řádové, kterých je menšina. Civilní jsou oblečené v bílých kalhotách a bílé haleně s krátkým rukávem, řádové ve vlastním bílém ošacení. Na každý šestilůžkový pokoj připadají dvě denní sestry a jedna noční.

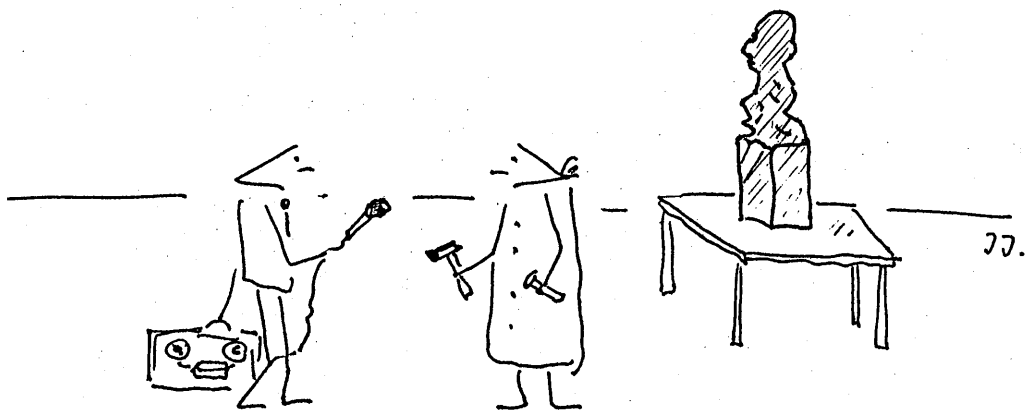
V budově univerzitní nemocnice se také nachází posluchárny pro studenty, obdobně zařízené jako u nás. Studentům je k dispozici také knihovna s možností půjčení knih pro domácí studium, stejně tak studovna pro individuální studium, kde tráví značná část studentů svůj volný čas mezi jednotlivými přednáškami.

UCM mne ubytovala na studentské koleji v areálu Univerzitého města. Cesta do nemocnice mi trvala pěšky asi dvacet minut. Kolej byla ve srovnání s těmi, které jsem měla možnost poznat v Československu, mnohem lépe zařízená. To jednak po stránce poskytovaných služeb studentům a jednak po stránce úrovně bydlení.

Myslím si, že můj pobyt ve Španělsku mi přinesl hodně zkušeností pozitivních i negativních. Dal mi možnost nahlédnout i do jiného systému výuky medicíny, než na který jsem byla doposud zvyklá. Dal mi možnost seznámit se se způsobem poskytování péče pacientům v cizí zemi. Byla jsem prvním studentem lékařské fakulty, který se zúčastnil výměny studentů mezi UCM a UK.

Pro ty, kteří by mne chtěli následovat přikládám radu: "Nejezděte do Španělska v pátek v pozdních odpoledních hodinách. Všude budete ochotně přijati, pokud ovšem projevíte zájem a snahu. Aktivita však musí vzejít z Vaší strany a nesmíte čekat, až to za Vás někdo vyřídí."

(přetištěno z VNS)

MISTRĚ, DOSLECHLI JSME SE, ŽE PRAVĚ
PRACUJETE NA NOVÉM PROFILU
ABSOLVENTA LÉKAŘSKÉ FAKULTY...

Profil absolventa 3.LF UK

JIŘÍ HORÁK, HANA PROVAZNIKOVÁ

Rámcově lze rozdělit požadavky na absolventa 3. LF na čtyři oblasti:

- 1) Teoretické znalosti
- 2) Praktické dovednosti
- 3) Základy vědecké práce a informatika
- 4) Morální a etická úroveň absolventa

Teoretické znalosti

Absolvent musí být vybaven takovými znalostmi, aby uměl ve všech základních oborech (interna, chirurgie, gynecologie, neurologie, pediatrie) na základě anamnézy a fyzikálního vyšetření stanovit pracovní diagnózu a další vyšetřovací postup. S pomocí výsledků laboratorních a pomocných vyšetření pak upřesnit diagnózu a rozhodnout o základní léčbě, včetně diferenciální diagnózy a léčby neodkladných stavů. V preventivních oborech (hygiena, epidemiologie, preventivní lékařství) by měl být schopen pomocí specifických metod hodnotit zdraví jedince i populačních skupin ve vztahu k životnímu prostředí a životním podmínkám. Měl by být schopen dát zasvěcené rady jedincům i populačním skupinám o zdravém způsobu života a o metodách udržení zdraví. V ostatních oborech (oční, ORL, dermatovenerologie, stomatologie aj.) by měl mít znalosti dostačující alespoň k rámcovému stanovení diagnózy a k léčbě nejběžnějších chorob.

Předpokladem pro nabytí znalostí a dovedností v klinických a preventivních oborech je zvládnutí nutného rozsahu poznatků z teoretických a preklinických oborů (fyzika, biologie, chemie, anatomie, histologie, fyziologie, patologická fyziologie, patologická anatomie, farmakologie) a z oborů zabývajících se diagnostickými metodami (radiologie, nukleární medicína, klinická biochemie, klinická mikrobiologie). Důležitou součástí vzdělání budoucího lékaře je i znalost metodologie vědecké práce a klinického výzkumu. Je nezbytným základem pro porozumění nabývaným poznatkům i pro vědecky založené klinické myšlení.

Nezbytnou součástí vzdělání absolventa je též širší světonázorový rozhled (základní informace z oblasti filozofie, sociologie, práva a kultury) a základní znalosti psychologie jedince, pravidel mezilidské komunikace i základní informace z oblasti sociální psychologie a zdravotnického práva.

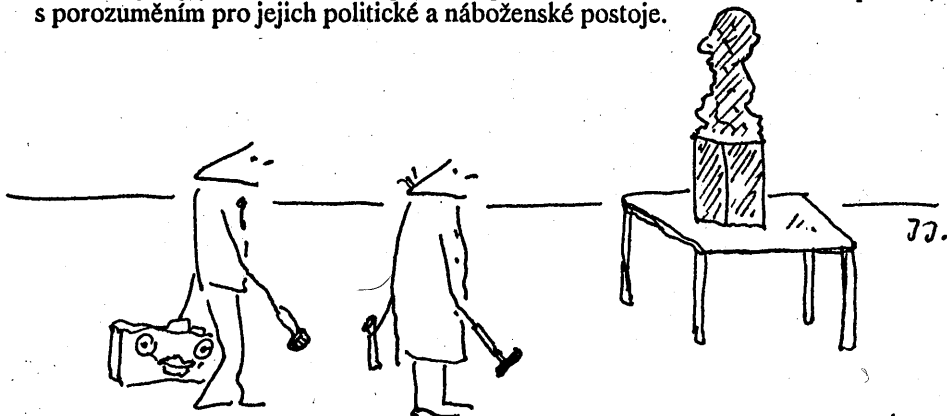
Praktické dovednosti

Nezbytným předpokladem pro vykonávání lékařské praxe je umění navázat s pacientem adekvátní kontakt a v atmosféře emoční neutrality rozvést dialog, při kterém lékař získá potřebné anamnestické údaje a provede dokonalé fyzikální vyšetření s využitím všech fyzikálních vyšetřovacích metod (pohled, poklep, poslech, pohmat). Všichni absolventi musí ovládat základy diferenciální diagnostiky jednotlivých symptomů a syndromů. Současně musí být schopni interpretovat faktory prostředí, které se podílejí na vzniku nemoci a znát základní preventivní přístupy na úrovni individua i skupin populace. Všichni absolventi musí ovládat resuscitační postupy (dýchání z úst do úst, nepřímou masáž srdce, intubaci pacienta, ruční mechanickou ventilaci a příslušnou medikamentózní léčbu).

Základy vědecké práce a informatika

Jako základ pro osvojení si moderního medicínského myšlení (kriticky vědeckého) by měl absolvent znát základní principy vědecké metodologie, podstatu a pravidla biologického experimentu a klinického výzkumu, principy statistického zpracování dat a zhodnocení výsledků. Absolvent musí být schopen orientovat se v lékařské literatuře české i zahraniční, umět vyhledat fakta k určitému problému, jak v písemných materiálech, tak i při použití modernějších metod - Current Contents, CD ROM, počítačové databáze a práce v počítačové síti. Dále by měl být schopen zadat téma pro vypracování rešerší pracovníkům knihoven, měl by sám umět zpracovat souhrnný článek s určitou problematikou. Morální úroveň absolventa

Během studia bude student vychováván k odpovědnému, laskavému a nezištnému přístupu k pacientovi, bude veden k tomu, aby svou praxí naplňoval ideály obsažené v Hippokratově přísaze a v dalších etických kodexech. Ke splnění tohoto cíle, kromě osobního příkladu všech učitelů, si musí student osvojit základní principy lékařské etiky. Vycházejí ze základní orientace ve filozofických disciplínách, musí absolvent umět rozpoznávat a pojmenovávat etická dilemata medicínských praxí a znát metody jejich řešení. Potřebuje také znát základy psychologie zdravého i nemocného člověka a být schopen adekvátním způsobem komunikovat s nemocnými. Měl by si osvojit celostní přístupy k nemocným, zohledňující jejich individuální psychologické kulturní, etnické i sociální pozadí, s porozuměním pro jejich politické a náboženské postoje.

JAK VIDÍTE, JE JEŠTĚ TROCHU NEOTĚSANÝ...

K zamyšlení zejména zkoušejících pedagogů

J I Ř Í H O R Á K

V červnu letošního roku ukončila třetím neúspěšným pokusem o složení státní závěrečné zkoušky z vnitřního lékařství svá studia na naší fakultě studentka I. M. Pokud se mi podařilo zjistit, jedná se zřejmě o první případ v historii fakulty, kdy student neodvolatelně neuspěl v VI. ročníku. Trnitou cestu studentky až k závěrečnému fiasku dokumentuje přehled jejich studijních výsledků (tabulka).

Tabulka: Výsledky klasifikace studentky I. M.

I. ročník	1984 – 1985					
	známky ze zkoušek				průměr	známka v indexu
Biofyzika		4	4	3	3,67	3
Latina			4	3	3,50	3
Dělnické hnutí			4	3	3,50	3
Anatomie		4	4	3	3,67	3
Histologie	4	4	4	3	3,75	3
Ruský jazyk				3	3,00	3
průměr za ročník:	3,60					3
II. ročník	1985 – 1986					
Lékař. biologie		4	4	1	3,00	1
Cizí jazyk–angličtina				1	1,00	1
Politická ekonomie				1	1,00	1
Lékař. chemie	4	4	4	4	4,00	—
Fyziologie	4	4	4	4	4,00	—
průměr za ročník:	3,30					
II. ročník – opakování	1986 – 1987					
Lékař. chemie				2	2,00	2
Fyziologie			4	2	3,00	2
průměr za ročník:	2,67					2

III. ročník	1987 – 1988				
předmět	známky ze zkoušek				průměr
Mikrobiologie		4	3	3,50	3
Základy psychologie			2	2,00	2
Interní propedeutika		4	3	3,50	3
Hyg. a epid. propedeutika			2	2,00	2
Sociální lékařství			3	3,00	3
Politická ekonomie		4	2	3,00	2
Patologická anatomie	4	4	3	3,67	3
Chirurgická propedeutika			2	2,00	2
Hygiena záření			3	3,00	3
průměr za ročník:	3,10				2,55
IV. ročník	1988 – 1989				
Patologická fyziologie		4	3	3,50	3
Farmakologie		4	3	3,50	3
Stomatologie			3	3,00	3
Dermatovenereologie			3	3,00	3
Hygiena výživy			3	3,00	3
Vědecký komunismus			1	1,00	1
Neurologie		4	3	3,50	3
RTG a nukl. medicína		4	2	3,00	2
Hygiena komunální		4	3	3,50	3
Tělovýchovné lékařství			3	3,00	3
průměr za ročník:	3,13				2,7

V. ročník	1989 – 1990				
Otorinolaryngologie			3	3,00	3
Infekce			2	2,00	2
Psychiatrie			2	2,00	2
Hygiena dětí a dorostu		4	2	3,00	2
Epidemiologie	4	4	3	3,67	3
Pediatric		4	3	3,50	3
Oční lékařství		4	3	3,50	3
Soudní lékařství		4	3	3,50	3
Hygiena práce	4	4	3	3,67	3
průměr za ročník:	3,29				2,67
VI. ročník SZZ	1990 – 1991 – 1993				
předmět	známky ze zkoušek				průměr
Vnitřní lékařství	4	4	4	4,00	4
Chirurgie			2	2,00	2
Gynekologie a porod.		4	3-	3,50	3
Preventivní lékařství		4	3	3,50	3
průměr za ročník:	3,50				3,00

Z tabulky je zřejmé, že mezi vstupem studentky na fakultu a její poslední státnicí uplynulo devět let a celkem 43krát neuspěla u některé zkoušky. V VI. ročníku se ní narodilo dítě a poslední pokus na interně absolvovala opět ve vysokém stupni těhotenství. Přestože se dle tvrzení vlastního i členů rodiny na poslední státnici dlouho a intenzivně připravovala, její znalosti či spíše neznalosti byly takového rázu, že komise ji prostě nechat projít nemohla.

Ačkoliv současný způsob výběru studentů i celkové zvýšení nároků na naši fakultě snad již činí opakování případu nepravděpodobným, měli by zkoušející zejména v prvních dvou ročnících pečlivě zvažovat, zda není ve skutečném zájmu zřetelně slabého studenta i jeho budoucích nemocných, aby raději včas odešel z fakulty a našel si vhodnější povolání, než aby se řadu let trávil a v lepším případě posléze skončil svá studia na poslední státnici, v případě horším se stal postrachem nemocných i kolegů.

Nové cesty pro vědeckou práci studentů?

Milan Kment

Není dávno doba, kdy se pravidelně konaly studentské konference SVOČ. Řada z nás si na tuto minulost dobře pamatuje. Nepříliš nadšení studenti předváděli hrstce svých ještě méně zainteresovaných kolegů výsledky své více či méně vědecké práce v různých posluchárnách na nejrůznější témata (nejen čistě medicínská) za dohledu pedagogů, spěchajících dále na schůze nejrůznějších orgánů. Často to byly práce, které jim školitel předal ze svého materiálu. Pak bylo vyneseno závěrečné hodnocení, rozděleny peněžité odměny, a za rok se v podobném duchu pokračovalo dále.

Aby mi však nebylo špatně rozuměno. Vždy se našla řada zajímavých a podnětných prací, jimž učitelé i studenti věnovali mnoho námahy a volného času. Jako celkový dojem z konferencí, kterých jsem se za ta léta zúčastnil jako člen poroty, však ve mě zůstala především nudná atmosféra a nezájem těch, kterým měla tato konference říkat nejvíce.

Zcela jinak tomu bylo v úterý 27. 4. 1993, kdy se na novém děkanátě 3. lékařské fakulty sešlo po delší časové odmlce spolu s děkanem, proděkany a studenty něco přes 20 lidí. Výsledek byl zajímavý především tím, jak studenti přednášeli (i když z počátku nesměle) a jak diskutovali se svými učiteli. Jistě hodně scházelo do perfektního formálního i věcného projevu, ale diskuse byla otevřená, konkrétní a nekonformní.

Konferenci zahájil proděkan prof. MUDr. R. Rokyta, DrSc. Vyjádřil především naději v začátek nové tradice opravdové vědecké práce studentů.

Jak vtipně vyjádřil následující řečník, děkan fakulty prof. Höschl, podle Murphyo zákonů je význam přednášky nepřímo úměrný počtu posluchačů. Odvykáme nejen masové účasti na akcích kulturních i odborných, ale současně si odvykáme považovat věcnou diskusi za invektivu. Několik nadšených jedinců znamená více než bohatá účast inaktivních posluchačů. I když na této minikonferenci odeznělo jen pět sdělení, bylo evidentní, že nechyběl zájem, nadšení a dobrá vůle. Vzhledem k malému počtu prací se nehodnotilo pořadí a všichni obdrželi jako cenu roční předplatné časopisu Vesmír.

Za nejdůležitější fakt považuji skutečnost, že konferenci si zorganizovali studenti sami pod vedením Libora Kmenta, který se se svými spolupracovníky zhostil své úlohy velmi dobře.

Nepochybně Vás bude zajímat, které práce byly na této konferenci předneseny. Jsou uvedeny v následujícím přehledu podle toho, v jakém pořadí za sebou následovaly.

- 1. Petr Kurray (4. roč):** Amiodaron v léčbě hypertrofické kardiomyopatie (školitel Doc. MUDr. Pavel Gregor, DrSc., II. interní klinika);
- 2. Beáta Čellárová (5. roč):** Faktory ovlivňující depozici aerosolov pri prevencii a léčbě onemocnění dýchacieho traktu (školitel MUDr. Lubomír Legát, Klinika pracovného lékařství);
- 3. Jan Hajer (4. roč):** Výskyt bakterie *Helicobacter pylori* u gastroduodenálních onemocnění v české populaci (školitel doc. MUDr. Milan Kment, CSc., II. interní klinika);
- 4. Alexandra Kusá (4. roč):** Chromoendoskopická diagnostika intestinální metaplazie v žaludku (školitel doc. MUDr. Milan Kment, CSc., II. interní klinika);
- 5. Ivana Lukáčová (5. roč):** Nutriční stav starých lidí přijatých k hospitalizácii na II. interní kliniku (školitel prof. MUDr. Michal Anděl, CSc., II. interní klinika).

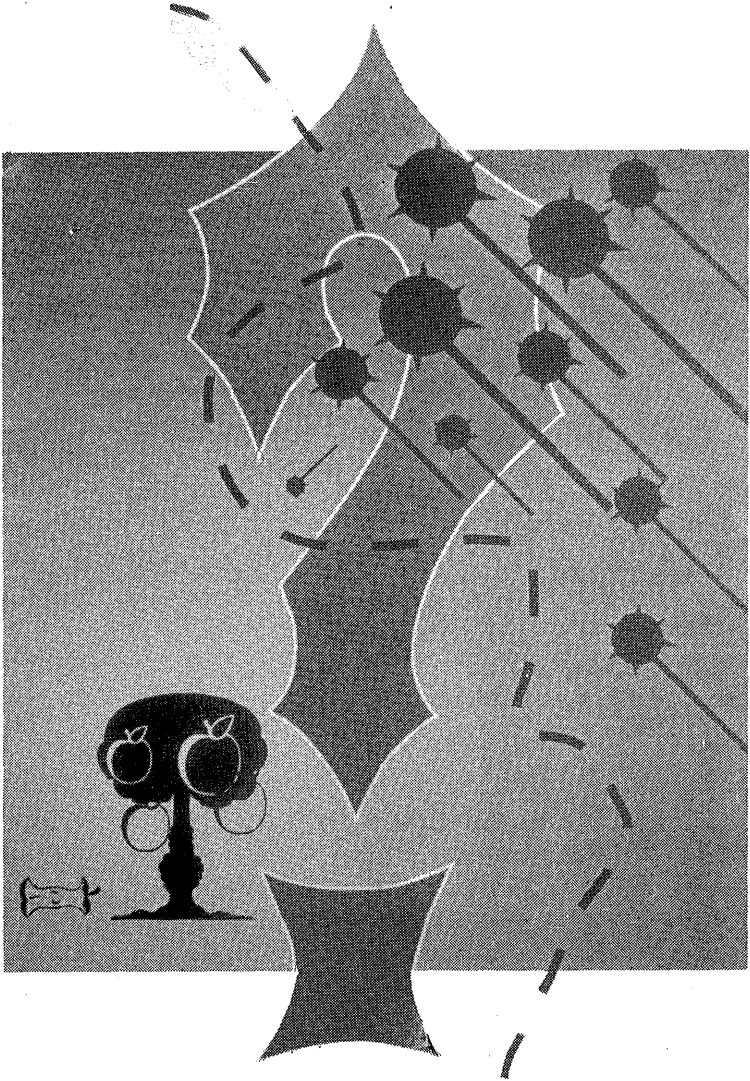
Těšíme se, že v příštím roce budou prezentovat výsledky své vědecké práce i další studenti. Podle našich posledních zkušeností zájem o vědeckou práci mezi studenty stále stoupá a věříme, že vždy najdou pedagoga, spolupracovníka nebo nadšence, který bude mít pro jejich nápady, názory či polemiku dost času nejen k diskusi, ale i k plodné spolupráci na společném díle.

Floreat, crescat, multiplicantur!

VĚDECKÁ PRÁCE SE NA NAŠI ŠKOLE SLIBNĚ
ROZVÍDÍ. ČÁST Z NÁS SE SNAŽÍ PŘÍJÍT
NA TO, CO JE TO PRÁCE, A ČÁST NA TO,
CO JE TO VĚDA...

Z HISTORIE

Pět set let bojů o naše pohraničí

Jan Placht

Článek, který dnes přinášíme našim čtenářům, se zdánlivě zcela vymyká tématickému zaměření časopisu lékařské fakulty. V prvním plánu se totiž jedná spíše o historicko-politickou esej o dějinách a peripetiích vztahů českého a německého národa. Svým přístupem a pojetím však tato esej dalekosáble přesahuje dané historické téma. Poukazuje na smysl tolerance a koexistence národů a kultur obecně, a především na nutnost a zodpovědnost jedince stát ve světě a jeho složitých vztazích vždy pevně orientován, na nutnost nenechat se zmlítat touhou po momentálním osobním prospěchu a zaslepeností vlastním konečným bytím. Přes trpkou zkušenost naší historie, která byla často z malicherných pohnůtek ochotna nevidět a propást největší šance svého vývoje, je z textu cítit naděje na zvrattitelnost takového stavu, na vzkříšení vlastního sebevědomí a sebeuvědomění, na potlačení tradiční malosti českého člověka a na přijetí principů a postojů, které povedou k nalezení skutečně pevného a svéprávného místa českého národa v srdci Evropy nejen ve smyslu demografickém, ale – a zejména – ve smyslu kulturním, politickém a upravdě dějinném. Z tohoto důvodu považuje redakce uvedení tohoto textu na stránkách našeho časopisu za velice přínosné a žádoucí.

Poděkování patří paní prof. Radaně Königové, která text redakci laskavě k otištění poskytla.

J. Ježek

Touhou každého národa je udržet se co nejdéle na jevišti dějin. Jak se mu to podaří, o tom významně rozhodují jeho dobré i špatné vlastnosti, neboť národ není jen soubor jednotlivců, nýbrž i zvláštní biologická jednotka s vlastním chováním a jednáním. Národní vlastnosti se projevují zejména v klíčových chvílích existence národa a v jeho základních politických cílech a postojích, které se v průběhu staletí jen málo modifikují. Jsou tak jedním z důležitých činitelů, tvořících smysl národních dějin.

Debata o smyslu našich dějin se táhne již dvě stě let, od Palackého po Nejedlého, a účastnili se jí – včetně Masaryka a Pekaře – téměř všichni naši historici. Shodli se na tom, že jedním z určujících činitelů vždy bylo tisícileté soužití Čechů a Němců, avšak pouze jeden z nich, Palacký, považoval tento rivalizující vztah za nejvlastnější smysl českých dějin.

Myslím, že dnes, jako již několikrát v naší historii, nadešla chvíle, kdy musíme své postoje k tomuto pro nás věčnému tématu podrobit nové analýze a vyvodit nové, tak potřebné závěry. Není nutné sestavovat týmy historiků z obou stran. Každý historik na tuto otázku jednou narazí a musí ji nějak zodpovědět. Tisíc let sousedství s Němci, dvě stě let německé kolonizace a pět set let bojů o naše pohraničí jsou tak zásadní problémy, že se jim nelze vyhnout.

I. Doba husitských válek.

Podíváme-li se blíže na život Němců v českých zemích, uvidíme, že Němci byli od nás vyhnáni nebo alespoň vyháněni ve velkých vlnách třikrát a vrátili se dvakrát, a že jejich odchody a návraty mají udivující podobnost s tím, co se dalo v době celkem nedávné, po druhé světové válce. Nešlo tedy o událost vyjímečnou, naopak spíše jen o jeden z českých pokusů o počestění země.

Aby však mohli být vyháněni, museli Němci nejprve přijít. Poprvé se tak stalo během notoricky známé německé kolonizace, kterou uvedl do pohybu Přemysl Otakar I. počátkem 13. století. Křesťanství, vzdělanost, kultura a technický a ekonomický pokrok k nám koneckonců vždy přicházely ze západu, i když to již tenkrát někteří politici pokládali za nebezpečné pro sebe i pro národ a hledali oporu na východě, v Byzanci. To nové a potřebné přicházelo totiž prostřednictvím našich sousedů, Němců, kteří sami opět čerpali z Francie a Itálie. Na začátku 13. století tedy dospěl Přemysl Otakar I. k přesvědčení, že i v jeho království je nutné založit centra řemeslné výroby a obchodu, nechce-li, aby jeho země zůstala daleko za Evropou a on sám chudým králem. Tato centra, která na západě existovala ještě z doby římské a jejichž význam se šířil ze západního a jižního Německa na východ, byla u nás novým a nadějným hospodářským faktorem. Dnes bychom je ve smyslu teorie prof. Schumpetera pojmenovali jednou ze základních inovací. Chyběli však lidé. Město mohli osadit pouze ti, kdo měli a znali novou techniku, nové výrobní postupy, nové obchodní zboží a cesty, prostě uměli to, co Češi zatím dovedli jen málo. Němečtí sousedé toto vše ovládali, a protože česká země byla bohatá lesy, vodami, stříbrem, zlatem a zemědělskými výrobky, hrnuli se do ní kolonialisté o překot.

Toto vše je dostatečně známo a není nutné se pouštět do podrobností. Co však dnes není každému jasné je to, že kolonizace byla enormně úspěšná. Během dvou set let se německé osady rozvinuly v kvetoucí města s převahou německých měšťanů, kteří se postupně změnili v bohatý patriciát, a s menšinou daleko chudších českých řemeslníků. Tak vypadala situace – a to i v Praze – před vypuknutím husitských bouří. Češi, kteří se již mnohému naučili, ztraceli pocit méněcennosti a záviděli Němcům jejich bohatství. Česká šlechta žárlila na zněmčenou katolickou církev, obývající zejména kláštery, která ji svým bohatstvím předstihovala, neboť jí patřila celá polovina vší půdy v zemi. A tak již na počátku revoluce vzniklo heslo: „Na Němce, zrádce Boží!“

Když tedy došlo k výbuchu, mřila jeho síla nejen k reformě sociální, nýbrž měla i silný nacionální aspekt. Husitská revoluce tak spojila se svým bojem o zákon Boží vědomě zjevný počestovací program. Měl své mravní oprávnění v úsilí o uplatnění pravdy Boží, které splývalo s obranou proti německému nebezpečí, opřenému o hospodářské a sociální výsady německých přistěhovalců. Už Hus kázal, že „knížata, páni, rytíři, vladykové, měšťané mají se postavití, aby česká řeč nehynula“. A sjezd stavů podobojí se hned na počátku, roku 1419, usnesl, „aby po městech Němci nebyli posazeni na úřad, kdež by Čechové mohli a uměli vésti“.

V čelo revoluce se postavila města, jmenovitě Praha, kde drobné české řemeslnictvo a podruhově již dlouho zápasili o svou účast v městské správě a o zlepšení svých hmotných poměrů s bohatým německým patriciátem. Chopili se vedení, zorganizovali se vojensky za pomoci drobné šlechty, vyzbrojili selský poddanský lid a dosáhli úplného vítězství. Stali se prvním stavem na sněmích.

Pražské ovzduší bylo již delší dobu před výbuchem boje tak napjaté, že opatrnější a předvídavější mezi Němci opouštěli město a zanechávali tu své domy a majetek. Když bouře vypukla, nařídili noví čeští konšelé, aby Němci, protivníci zákona Božího, nebyli ve městě trpěni vůbec. Na sedm set jich s rodinami odešlo z Prahy a jejich bytů bylo použito k dočasnému ubytování tábořských spojenců Pražanů. A po Praze se očista počala šířit na další města uvnitř země. Z Kutné Hory Němci buď utekli nebo zde byli pobiti; vybití nebo vyhnáni byli z Německého Brodu, v Jaroměři jim byl povolen volný odchod, ale rozvášněné houfy táborů se přesto nezdržely násilí. Němci byli vyhnáni z Berouna, Nymburka, Hradce Králové, Kolína, Čáslavi, Chrudimi, Českých Budějovic, Jindřichova Hradce, Plzně, Stříbra, Žatce, prostě téměř odevšad. V pohraničí například zbyli v Chomutově naživu jen ti, kdo byli určeni k pohřbu mrtvol, po strašné řeži byly počestěny Prachatice, Vimperk a Netolice, na severu Litoměřice, a v Ústí nad Labem bylo o osudu německví rozhodnuto v bitvě roku 1426. Český živel pronikl až na samé hranice země v Podkrkonoší, v Krušnohoří a na Šumavě.

Na Moravě nezanechala revoluce hlubší národnostní stopy, Olomouc, Brno, Jihlava, Znojmo a Opava zůstaly německými městy.

Co se stalo s německým majetkem? Šlechta, vyšší i nižší, provedla zde velmi rychle naši první pozemkovou reformu. Ohromný církevní majetek se dostal z největší části do jejich rukou, a tím se rozbila i nadvláda cizích církevních hodnostářů. Rozprodej sedmi set domů, zabavených Němcům v Praze (což byla plná čtvrtina všech pražských domů), se dál podle zásady, „kteříž více v boji Božiem a k obecnému dobrému v prolévání krvi pracovali“. Rozprodej srazil ceny domů na polovinu jejich hodnoty, což umožnilo i nebohatým podruhům získat vlastní dům. Kromě toho bylo provedeno úplné oddlužení. Všechny tzv. věčné platy z domů a z půdy, kterými byli zadluženi Čechové Němcům, byly zrušeny.

Podobně se dalo i v ostatních městech, takže se český živel a jeho sociální úroveň na úkor Němců značně pozvedla.

Své revoluční zisky se Čechové pokusili zajistit i právně. Např. v Praze bylo roku 1421 nařízeno, že žádný Němec tu nesmí nabýt práva městského, leda by byl podobojí. Později se sněm usnesl, že žádné úřady světské i církevní nesmí být rozdávány cizincům, a král Zikmund se musel šlechtě zavázat, že žádný Němec nebude ustanoven v zemi úředníkem a nebude vlastnit zámek nebo zboží.

Ve veřejném životě pozbyl německý jazyk zcela půdu. Čeština vytlačila i dřívější latinu, stala se výlučnou ve správě i na soudech. Úplné vítězství českého živlu v Čechách i na Moravě bylo dovršeno dosazením Jiřího z Poděbrad za krále českého. Český jazyk si zjednal v této době platnost nejen ve vedlejších zemích českého státu, ale i v Polsku a Uhřích.

Tento krátký přehled vzbudí nepochybně v čtenáři dojem, že husitská revoluce byla ke svým nepřítelům nadmíru krutá, nebyla však o nic krutější než doba sama. Osud dolehl nejhůře na katolíky, a pokud byli ještě k tomu Němci, nenacházeli slitování. Na druhé straně se Češi dostali na vrchol svého národního vzepjetí a evropského významu. Souvěké záznamy nám předvádějí obraz národa mocného, hrdého, ba pyšného na sebe, na svou svatost a víru, pravdu a nepřemožitelnost. Tato morální stránka husitského období se z našeho povědomí dávno vytratila. Tehdy však český národ, silný populačně, hospodářsky, vojensky a kulturně, dospěl jako první ve střední Evropě k národnímu sebeuvědomění. Tím získal značnou výhodu zejména před Němci, žijícími v trvalém roztržitém. Typické pro tehdejší národní pýchu jsou např. učené výklady kronikářů, že Čech, to jest Bohemus, má své jméno od Boha, že jeho národ je původu zvláště ušlechtilého, že jeho slovanskému jazyku vydal privilegium již Alexandr Veliký, kdežto Němci jsou národ původně služební, jenž jen úskokem se zmocnil části Svaté římské říše a lstí a penězi zabírá i v české zemi místo domácím. Avšak nejen to. Národ český je považován za nejkřesťanštější, tj. nejkulturnější mezi sousedy. I u Němců najdeme jistou měrou souhlas s pojetím Čech jako země svaté a Čechů jako národa vyvoleného; u některých našich horlivců se mluví dokonce o „svatosvatém národu českém“. Velká neuvěřitelná vítězství v bojích, jejichž heslem bylo vysvobození pravdy zákona Božího a jazyka českého a slovanského, chápali Čechové, lid Boží, jako úkol a dílo oslavy svého národa. „Linguam nostram magnificabimus“, dnes bychom řekli, proslavíme svůj národ, a pro Vavřince z Březové je Invictissima Corona stejně horlivou zastánkyní češství jako nepřemožitelné pravdy Boží. Nepříteli této nové pravdy i zlatého a nejkřesťanštějšího království jsou v prvé řadě nepřítelé naši přirození, Němci okolní, jimž v nenávisti k Čechům nezadají ani Němci domácí.

Toto národní uvědomění spojovalo všechny vrstvy národa, jinak feudálně rozděleného, a dovolovalo, aby se jeho vůdci obraceli v době potřeby nebo nouze na národ jako celek, na lid český. Vědomí sounáležitosti takového stupně nedosáhli Němci ani po své reformaci v 16. století.

Ať se na tyto skutečnosti, které nám připadají velmi podobné tomu, co činili Češi i Němci v třicátých a čtyřicátých letech dvacátého století, díváme z hlediska českého či německého, je se ptáti: „Co se stalo potom? Uhájili Čechové své vítězství, ovládl český živel to, co považoval za své právoplatné dědictví, natrvalo?“ A tu musíme popravdě odpovědět, že to, co se podařilo za nesmírných obětí získat, bylo velmi brzy opět ztraceno.

Palacký sice tvrdí, že vyjmouc „Cheb, Kadaň a Most, nebylo po revoluci v Čechách nikde němčiny slyšeti“. Není tomu tak. Nehledě k české menšině v Chebu a v Karlových Varech, zůstalo německé celé Chebsko a Loketsko. Kraj na sever od řeky Bělé s městy Mostem, Duchcovem, Bílinou, Osekem a Chabarovícemi až k Ústí nad Labem byl od roku 1425 zastaven markrabatům míšeňským a byl v revolučních dobách oázou klidu a míru, ovšem německou. A tak bychom mohli pokračovat dále. Německé menšiny zůstaly na mnoha místech Čech a Moravy. Vždyť také někteří Němci byli podobojí.

Nešlo však jen o menšiny. Brzy se mělo ukázat, že český národ nemá dost lidských a hospodářských sil na to, aby vedl zahraniční válku, domácí revoluci a osídloval při tom území odňatá Němcům. Zejména osídlování se ukázalo být nezvládnutelným problémem. Jednak se vyhnaní Němci velmi rychle vraceli zadními vrátky, vidouce, že český živel nestačí na plné osídlení opuštěných měst a vesnic, jednak se v zemědělství, tj. hlavně na panském velkostatku, osudově projevil značný nedostatek pracovních sil.

Války nekončily rychle. Trvaly desetiletí. Celá města zůstala pustá, Německý Brod byl pustý sedm let, Ústí nad Labem šest let a Jablonec nad Nisou se ještě v roce 1538 zve Pustý Jablonec. Stovky městeček a vesnic zanikly a naopak tam, odkud odešly husitské posádky, vraceli se druhou stranou vyhnanci, kteří přes nenávisť k českým kacířům se dávali znovu do budování válkou zničených území. Liduprázdný Chomutov byl za velmi krátkou dobu zalidněn takřka výhradně Němci z blízkého okolí.

Zpustošení a vylidnění země mělo za následek citelný nedostatek pracovních sil v řemeslech, a to zvláště v těch, která nevyžadovala vyspělých mistrů. A tak v Praze hrají za bouří roku 1483 Němci znovu významnou politickou roli. V Kutné Hoře se znovu objevují němečtí horníci, neboť byli „hor a dolů svědomí“, a v 16. století je jimi Kutná Hora přeplněna. V Chrudimi jsou již v roce 1455 v cechu němečtí řezníci, v Plzni roku 1500 se objevuje předpis, že „Němci, kteří nic česky neumějí, nesmějí být přijímáni ani za sousedy, ani za poddané“.

Pohyb zemědělského obyvatelstva, který tehdy mohl počestění pohraničí ještě zachránit, ustal. Šlechta, jakmile nastal mír, pocítila, že musí sama začít hospodařit na svých velkostatech, jelikož nemohla jako dříve žít z dávek a odvodů obyvatelstva, které značně prořídlo. K tomu však potřebovala své poddané uvázat natrvalo na svých statcích a za válek zběhlé získat zpět. O to se pokoušela právními opatřeními, a když ani to nepostačovalo, obrátila se znovu k získávání

německých osadníků. Zde tedy vzniká šlechtický nedostatek v bezmála stejné podobě, v které setrval do 19. století. Šlechta neprodukuje již pouze pro svou potřebu, nýbrž pro obchod ve své vlastní režii, a roku 1497 dosahuje konečně vydání zákona, který prakticky znemožňuje stěhování poddaného lidu bez výslovného písemného souhlasu pána, tzv. „listu výhostného“. Tím také končí jakákoliv naděje na rozšíření české državy ve zněmčených krajích země.

Jsou desítky příkladů toho, jak se současníci nového přílivu Němců obávali. Např. roku 1502 se vytýká opatu kláštera tepelského, že přijímá na klášterní statky jen samé Němce, Bavyry a Sassy, kteří potom hned zde chtějí panovat. Raně kapitalistický duch nových podnikatelů však na takové výtky a nářky nebere ohled. Rožmberkové, jejichž předek ostře odsoudil povolávání německých zemědělců do země, zvou o třicet let později bez rozpaků do Krumlova německé kovkopy z Bavor, do Příbrami přivolávají jiní německé horníky, a totéž se děje v Českých Budějovicích, v Jílovém při těžbě zlata a v Podkrkonoší a Podkrušnohoří, kde vzniká množství malých důlních podniků s rakouskými pracovními silami.

Sledovat podrobně pohyb Němců zpět do země by bylo velmi zajímavé pro dějiny raného kapitalismu v Čechách, a bylo by to i velmi poučné pro dnešek. Rámec krátké informační studie to však vylučuje. Také důvody, které jsem uvedl pro návrat Němců do Čech, nejsou úplné. Byly i další důvody hospodářské a celá skupina důvodů kulturně politických, o nichž dosud nebyla řeč. Duchovní a náboženské proudy, luteránství, humanismus, absolutistická teorie Jeana Bodina o podstatě a účelu královské vlády (roku 1575), upevnění moci habsburského rodu v Českém království, pronikání německých učitelů do českých škol, to nejsou zanedbatelné podněty, které oslabovaly český živel v zemi. Ani problémy zdravotnické nelze pominout. Nemoci a mory byly metlou středověku. Města té doby, ztěsnaná v hradbách s úzkými uličkami bez kanalizace a vodovodů, zejména bez jakékoliv znalosti prevence, byla semeništem chorob a ideální obětí epidemií. To, že za morů zmírala polovina a často i většina obyvatel, je známé, avšak uvědomíme-li si, že šlo o odborně školené řemeslnictvo, které takto v několika dnech či týdnech vymřelo, pochopíme teprve rozsah tehdejších pohrom. Náhrada obyvatelstva z venkovských zdrojů nebyla dostatečná, a tak muselo být řemeslnictvo povoláno z německé a rakouské ciziny.

Do dalších podrobností jít nelze. Čtenář si jistě sám uvědomil řadu historických paralel s ději, které snad sám, snad jeho rodiče prožili a pocítili. Lze jen konstatovat, že v předvečer Bílé Hory, dvě stě let po vítězství husitské revoluce, stojí zde české země znovu před řešením stejného problému, problému silně německé menšiny. Jak se s ním snažila česká společnost vypořádat a jak byla tato snaha ovlivněna novým osudovým předělem v našich dějinách, ukáže, že ani druhá možnost počeštění našeho pohraničí, kterou nám dějiny nabídly, nebyla úspěšně využita.

2. Bílá Hora a její národnostní důsledky.

Bílá Hora ve spojení s válkou, jež po ní následovala, byla pohromou, pohromou bez míru a hranic. Avšak každá mince, i ta nejhorší, má dvě strany. V oné osudné bitvě proti sobě bojovaly strany katolická a evangelická, obě vedené Němci. Vítězná strana katolická se však spíše klonila k prosazování jazykového zákona z r. 1615 (tedy v době bělohorské bitvy více než čtyři roky starého), který odrážel obavy o osud češtiny a který se pokoušel v poslední chvíli před konfliktem napravit to, co Češi po desetiletí zanedbávali. Mohli bychom proto tvrdit, že je příznačné, že první, kdo vstoupil na staroměstské popraviště, byl Němec, a že takoví nepochybní Češi, jako byl Zdeněk Lobkovic a Vilém Slavata, souhlasili s vyhnáním protestantské šlechty, z velké části německé. Je však prokázáno, že pobělohorské tresty, konfiskace, nucený prodej a vyhnanství německou protestantskou šlechtu smetly a přispěly k návratu rozsáhlých ploch ztracené půdy do českých rukou. Česká katolická šlechta totiž skupovala, co mohla. Ačkoliv u ní pohnůtky národně politické určitě nestály na prvním místě, je skutečností, že např. největší kořistník z bělohorského neštěstí, o němž tehdejší dějepisci tvrdí, že nebyl nikterak špatným Čechem, Albrecht z Valdštejna, skoupil v severních Čechách nejvíce zněmčené kraje. Jiný dravec a válečný zbohatlík Heřman Černín koupil Nejdek, Kysibl, Petrohrad a jiné statky, Pdyxena z Pernštejna, choť Zdeňka Lobkovic, Marie Magdaléna Trčková, Štemberkové a Martinic kupují statky za statisíce zlatých. Zdá se tedy, že vrstva české šlechty značně získala, zatímco německá ztratila.

Obdobné účinky lze pozorovat ve svobodných městech královských. Z Prahy se muselo vystěhovat poměrně více Němců než Čechů a přiliv německých přistěhovalců se velmi snížil. Do Žatce se r. 1624 nenastěhoval vůbec nikdo, v Klatovech, Kolíně a jinde se objevila řada českých navrátilců. Pokud jde o poddané, ti nepodléhali vyhnanství, ani jim nebylo povoleno vystěhování. Ti, kteří uprchli, se často zdržovali poblíž hranic, a často přecházeli zemské hranice, aby obdělávali svá opuštěná pole ležící na české půdě.

Není pochyby, že to vše znamenalo – a zejména mohlo dlouhodobě znamenat – posilu českého živlu, kdyby byla válka bělohorskou bitvou skončila. Ale válka trvala dále a trvala třicet let. Naši předkové jí říkali „německá“ a byla to podivná válka. Bála se krve, pracovala raději s mírnými akordy, vykupovanými penězi. Obležená města se vzdávala, když jim došlo pivo, hradní posádky se daly přimět ke kapitulaci pláčem a nářkem žen, císařští poddaní prodávali máslo a drůbež za válečné ceny švédským vojákům před Prahou, pivo mělo dobrý odbyt v lesních zásecích, kam se skryli protivníci. Ale jinde zase přicházeli lidé o všechno, i o život. Válčilo se s přestávkami, hospodářství se obnovovalo, aby bylo opět ničeno, některé kraje zůstávaly nedotčeny, jiné se vyliďňovaly. Na Moravu dolehla válka až roku 1642, tedy šest let před koncem.

Největší ztráty byly na počtu obyvatelstva, které decimovaly nemoce a mory. K těmto ztrátám se však přidružila pohroma snad větší než ztráta bitvy bělohorské samé. Byla to smrt Valdštejnova, Kinského a obou Trčků. Kdyby bylo šlo o průměrné české šlechtice, nic nenapravitelného by se bylo nepříhodilo. Avšak v rukou těchto mužů byla pětina země, odhadnutá na deset miliónů zlatých, což je suma na dnešní měnu těžko převoditelná. Toto bohatství bylo rozdáno částečně na úhradu válečných výloh, ale hlavně cizincům. Pětinu země ovládli Italové, Němci, Francouzi, Valonové a Irové, kteří počali zejména v úředním styku užívat místo češtiny němčinu. Je zbytečné popisovat tyto děje podrobněji. Ukazují pouze, že šance, kterou českému živlu paradoxně poskytla Bílá Hora, byly vynulovány následující válkou, a vestfálský mír z r. 1648 zanechal českou národnost v defenzívě. Jsou zde zajisté opět vlivy doplňující. Můžeme mluvit o kosmopolitním duchu baroka, o zmezinárodnění domácí šlechty, o protičeském postoji církve a o řadě dalších faktorů. Věci se vskutku vyvíjely nepříznivě, vznikaly obavy o národní život a vzdělání současníci počali volat na poplach dříve než bude pozdě.

Bylo však skutečně koncem sedmnáctého a začátkem osmnáctého století tak zle? Bylo skutečně poprvé v dějinách ohroženo celé národní těleso? Bohuslav Balbín se domníval, že svými knihami píše už jen náhrobní nápis staré Čechie. Puzen podobnými obavami vydal se jiný muž, Ant. Frozín, na pěší cestu, trvajíc dva roky a sedm měsíců, ode vsi ke vsi, od fary k faře, od města k městu, od zámku k zámku, aby zjistil, mají-li pravdu ti, kdo tvrdí, že „Čechové již nic nejsou a hynou a že je zbytečné pro ně pracovatí“. Vrátil se s poznáním, že z 15 krajů je 11 českých a 4 německé, že českých pánů ani rytířů neubývá, že do obou stavů přibývají noví, a to více Češi než Němci, takže „vpravdě ne padati, ale zase na nohy vstávati naše čeština se vidí“.

Myslím, že tento názor byl bližší pravdě. Ti, kdož žili v obavách, si jednak dostatečně neuvědomovali populační sílu lidu v Čechách a na Moravě žijícího, jednak žili v zajetí tehdy platného názoru, že národem se zve pouze určitá, velmi tenká vrstva obyvatelstva. Tato tenká vrstva, šlechta, představovala tehdy asi 25.000 osob a byla značně poněmčena. Připočteme-li k tomu asi půlmiliónové množství městského obyvatelstva, dostaneme při dobré vůli 550 000 osob, které podlely poněmčení. I kdybychom k tomu přičetli ještě pětinu zemědělského obyvatelstva, nedostaneme se na milión osob. Jaký však byl celkový počet obyvatel českých zemí? V době předhusitské to bylo cca 3,75 miliónů osob, z čehož 3 milióny žily ve vesnicích, 500 000 ve městech a 250 000 bylo obyvatelstva hradního.

V době předbělohorské měly české země asi 4 milióny obyvatel, po válce klesl tento počet na polovinu, a v první polovině 18. století se vyšplhal zpět na 4,1 miliónů. Tato čísla mohou být samozřejmě napadena. Jsou nepřesná, a kdyby nebyla, nebylo by tolik odhadů počtu obyvatel království českého. Nejsou však

natolik nepřesná, aby je nebylo možno srovnat s odhady počtu obyvatel jiných evropských zemí. Koncem 17. století mělo nesjednocené Německo asi 5 milionů obyvatel, Anglie 5,5 milionů, Skotsko 1,2 milionů, Prusko 1,1 milionů. V českých zemích neohrožovala německá menšina národní těleso a český stát byl velmocí nejen hospodářsky, ale i demograficky. Z toho plynuly úspěchy v husitských válkách i stabilita národního celku v době po třicetileté válce. K tomu přispívala i mimořádná regenerační schopnost národa, který během jednoho sta let nahradil padesátiprocentní ztráty na obyvatelstvu, které ve válce utrpěl.

V 18. století se však přece jen ukázala početní převaha německého živlu. Český národ byl nucen vyčerpávat svou populační potenci ve stálém nahrazování ztrát obyvatelstva, zatímco jiné evropské národy rostly. Jeho chvíle přišla až v 19. století, kdy už naděje na populační explozi, která by dohnala ztracený čas, byla iluzorní. Českému národu se sice podařilo znovu získat spolu se Slováký vládu ve vlastním suverénním státě, byl to však stát národností, s jehož existencí dvoumilionová německá menšina od počátku nesouhlasila, jsouc v odmítání české schopnosti vládnout podporována takovými německými intelektuály jako byl Theodor Mommsen.

3. Druhá světová válka a její důsledky.

Po dvacet let se poměry v Československu vyvíjely přes dobrou vůli jeho vlád směrem ke katastrofě. Ta byla uspišena německým národním socialismem, který po svém nástupu k moci použil veškerého historického materiálu, který měl k dispozici z několik století trvajících německo-českého soupeření. Vážně, které propukly na obou stranách, ukázaly, že pramení z mnoha hlubinných racionálních i iracionálních zřidel. Obavy malého národa z vyhubení velkým sousedem se mísily se vzpomínkami na minulost, kdy taková možnost nepripadala v úvahu, a vytvářely falešné iluze. Pocit všemocnosti na druhé straně považoval poněmčení slovenské enklávy v těle německé říše za národní úkol a za konečné řešení českého problému, který jen chybami předchozích generací nebyl již dávno zprovozen ze světa jediným správným způsobem. Válka, která vypukla, činila jakékoliv nehumánní excesy přijatelnými a vyhubení ospravedlnitelným.

Potom však přišla německá porážka. Německý národ ztratil na frontách více než deset milionů lidí, pozbyl část svého území, a z Polska a Československa byly vystěhovány milióny Němců. Z ČSR jich odešly dva milióny. Odchod byl sice organizačním úspěchem v oblasti rychlého přesunu obyvatelstva, za kterým se Češi před Němci neměli co stydět, byl však také akcí, při které zahynulo, a to již v míru, 250 000 německých mužů, žen a dětí, zcela podle receptu dávných husitských houfů. I když myšlenka odsunu Němců nepocházela od Čechů, nýbrž od jejich spojenců, nelze říci, že by se jí čsl. vláda byla bránila. Tehdy byli Němci kolektivně vinni. To, co jsme na německém majetku získali, přesahovalo mnohonásobně naše ztráty. Města, vesnice, zemědělský a průmyslový majetek, to vše nám padlo

neporušené válkou do klína. Opět jsme však nestačili na plné osídlení, které bylo ve dvacátém století komplikovanější než o pět set let dříve.

V pozadí stály tři příčiny: nedostatek obyvatelstva, nedostatek řemeslných a technických zručností a přestavba našeho hospodářství na těžký průmysl. I když se první dva důvody daly postupně překonat, třetí byl osudný. Nedostatek obyvatelstva k přesunu do pohraničí bylo ještě možné postupně vyrovnat, i když kvalita nových osídlenců nebyla vždy taková, jakou si bylo přáti. I nedostatek zručnosti a odbornosti se dal časem překonat za pomoci německých odborníků, kteří nebyli odsunuti právě proto, aby pomáhali školit nové příchozí. Avšak likvidace lehkého průmyslu v celém pohraničí, jehož hodnota představovala miliardy korun, byla ranou horší než vpád barbarů. To, co jsme získali odsunem, tyto miliardové majetky, jsme po chladné úvaze nechali shnit, zrezivět, rozpadnout se či zbourat, a ještě jsme sami sebe chválili za státnickou moudrost. Vidina rozsáhlého těžkého průmyslu, která tehdy ovládla komunistické vedení státu, nebyla zcela jen naším objevem. Pocházela z ruské myšlenkové školy direktivního plánování a byla prohlášena Stalinem za jediný způsob, jak zvýšit životní úroveň zemí socialistického tábora. Ani v tom však nebyl stalinský komunismus upřímný. Nešlo mu ani tak o vybudování těžkého průmyslu jako základny pro další rozvoj hospodářství jednotlivých zemí, jako o vybudování hospodářského potenciálu pro zbrojní průmysl oné Rudé armády, která měla uskutečnit světovou revoluci prostřednictvím třetí světové války, v jejíž vypuknutí Stalin pevně věřil.

Československé komunistické vedení nebylo třeba dlouho přemlouvat. Hospodářský diletantismus spolu s dnes nepředstavitelným strachem ze Stalina a jeho pochopů se proměnil v tzv. nadšení pro budování nového Československa. A tak byly zničeny stovky továren, opuštěny stovky vesnic, zemědělských staveb a zařízení, a do pohraničí byl zastaven přísun nového průmyslového obyvatelstva, pro něž zde nebyla práce. Půda ležící ladem ztrácela kvalitu, technologická zařízení zestárla. Když se koncem padesátých let počal politický tlak uvolňovat a do Československa začali znovu přijíždět turisté, mezi nimiž byli i bývalí vysídlenci, viděli na místech, kde kdysi pulsoval život, pouze zchátralé ruiny vesnic a rozbitá okna továrních budov. Zahraniční kritika vyprovokovala potom režim k tomu, aby dal všechny tyto osady a vesnice odstřelit dynamitem. Zchátralé a opuštěné pohraničí tak zmizelo a Čechy nebylo zač kritizovat. Pravda to však byla jen zpola. Pohraničí chátralo dál, hustota obyvatelstva se nezvětšovala, a na tom, co bylo osídleno, bylo vidět, že se jen tak tak drží nad vodou. Lehký průmysl nebyl již nikdy obnoven a zemědělská půda je i dnes využívána jen zpola. Těžký průmysl se rozjel jako parní válec a nikdo jej nedovedl a ani nechtěl zastavit. Nesmyslná košická stavba HUKO, která byla zrušena, se znovu obnovila pod názvem Východoslovenských železáren a představuje dodnes žemov visící na krku slovenského hospodářství. Milióny tun oceli, které nikdo nepotřebuje, a s nimi spojená výroba surovin a polotovarů žádají stále více uhlí a elektřiny. Země se

pokrývá popílkem a zanáší jedy. Počet obyvatel je na pokraji poklesu a průměrný věk se krátí. Přirozený hospodářský vývoj byl přerván.

Zbylo nám vůbec něco ze zisků, které jsme po skončení druhé světové války pobrali? Pouze stát, z něhož zmizela velká národnostní menšina, která sice působila již jen svou existencí politické problémy, ale která byla velmi kompaktní, hospodářsky a kulturně kvalitní součástí společnosti. Nahradili jsme ji jen zčásti, a to méně kvalitní vrstvou obyvatelstva. Domnívali jsme se, že se tak staneme pány ve svém domě, ale opět jsme se, jako již dvakrát předtím, zklamali. Z jedné totality jsme upadli do druhé, která trvala čtyřicet let.

4. Současnost a důsledky minulosti.

Podařilo se nám tedy zažehnat obavy, které v tomto národě periodicky po téměř pět set let vznikaly, obavy malého národa z pohlcení velkým sousedem, z pohlcení, které může mít i podobu přátelského objetí, tak jak to hrozilo v 16. století z bratrského luteránského Německa evangelickým Čechům a které se paradoxně neuskutečnilo díky vítězství katolíků na Bílé Hoře? Nahrozí nám dnes nové, větší nebezpečí z vysoce hospodářsky a kulturně vyspělého sjednoceného Německa? Uvědomujeme se, že vedle nás vzniká před našima očima nová supervelmoc mohutnosti Japonska, a to přímo za našimi hranicemi a ve chvíli, kdy – jako již několikrát v dějinách – znovu potřebujeme její pomoc?

Zdá se, že podobné myšlenky českými hlavami táhnou. Obavy ze spiknutí s cizí národností se zrcadlí v pokusech o navázání hospodářské spolupráce s mnoha partnery, byť jsou sebevzdálenější, neboť nejbližší a ekonomicky nejvýhodnější soused asi není ten nežádánější. Pokusy o omluvy a sbližování narážejí na odpor, který nevychází z racionálních úvah. Pokoušíme se znovu vytvořit předěl, za nímž se český živel bude moci nerušeně rozvíjet a uplatňovat, ačkoliv navenek vystavujeme světu tvář nonšelantního sebevědomí.

Zda tomu tak bude natrvalo, nelze předpovědět. Tak jako se v dobách gotických národnost rozplývala v ideji křesťanské, tak může nastat znovu situace, ve které se národní svérázy budou lidem zdát jen „krásnými šperky pro syny“ bez hlubšího vnitřního obsahu. Nestane se tak ovšem nyní. Dnešní Evropa míří spíše zpět do dob dávnějších, aby nabrala dech ke svému novému sjednocení. Zdá se, jakoby oživalo dávné kmenové zřízení a staré národy vystupovaly z temnoty věků. Velká Británie nechce již být Británií, nýbrž Skotskem, Anglií, Welškem a Irskem. Katalánci nechtějí být Francouzi nebo Španěly, Baskové chtějí být Basky a Normandané a Bretaňci Normany či něčím podobným. Andalussané se přestávají považovat za Španěly, Jugoslávie se rozpadla a válčí, Slovinci a Češi žijí samostatně, ale všichni, všichni chtějí do Evropy. Jen v ní, zdá se, vidí uskutečnění svých národních snů, jen v ní se mohou podle svých představ zbavit nadvlády těch, kdo řídí národní státy. „Dezintegraci k vyšší jednotě“ zní heslo, které ještě nebylo vysloveno, ale které čeká v průchodech domů, aby je někdo vysoko pozvedl nad hlavy demonstrantů zítřka.

V této velké jednotě by měly zmizet malicherné spory suverénních evropských národů, lépe řečeno národních států, které skutečnými národními státy nejsou a nikdy nebyly. Zde by se měly rozvinout talenty i těch nejmenších národních komunit. Zda z uskutečnění takové myšlenky nepoplyne nakonec i ztráta národní identity menších či větších kmenových celků, hrdě si říkajících národy, zůstane otázkou, kterou zodpoví jen budoucnost. Folklor naší civilizace je v mnohosti. Bez ní by byla šedá a nezábavná. Je však možné, že lidé budoucnosti si naleznou jiné zábavy, které sebou neponesou tolik krutosti a ztrát, jako dnešní hry Evropanů s národnostmi.

Z tohoto úhlu bychom také měli pohlížet na vztahy mezi Čechy a Němci. Vzájemné antagonismy nelze odstranit dobrými úmysly. Nelze je odstranit ani společnou kulturou, vírou, hospodářstvím nebo zájmem. Antagonismy jsou zakotveny hluboko v lidské iracionalitě a racionalita je může jen zmírnit nebo udržet v přijatelných mezích dlouhodobě rozumnou politikou.

Na začátku jsem řekl, že národy, i ty nejmenší, mají vlastní duši. Mají také určitý kolektivní rozum, který jim v úprku dějin radí, co je pro ně dobré a co jim škodí. Tento podivuhodný rozum má skoro vždy pravdu. Dnes jim našeptává něco o velké volné Evropě.

Redakční poznámka:

Původní text byl napsán 29. března 1990, pro publikaci ve VN-Revue byl redakcí v některých faktických maličkostech aktualizován, aniž by však byl pozměněn smysl kterékoliv části textu.

TEXTY

Evolution of Consciousness

SIR JOHN ECCLES

Philosopher's beliefs have been changing over the last decades from the Zenith or Nadir of Gilbert Ryle's magisterial book "The Concept of Mind" 1949. In the effort to exorcise the Cartesian ghost or the homonculus from the brain-body machine mental words such as Mind, Self, Soul, Will were not allowed in philosophical discourse and were heavily criticized if used in publications. I experienced this materialist obsession when I gave the Wainfle-
te lectures at Oxford in 1952 with the title "The Neurophysical Basis of Mind". My good friend and philosophical enemy, Gilbert Ryle, was in the audience for the last 2 lectures!

Since that time many philosophical battles have been fought verbally, but not one shot has been fired!. Amongst the corpses are logical positivism, behaviourism, Skinnerism, reductionist materialism. The materialists or monists do not admit defeat, but revive by changing their names for structuralism, functionalism, Sperryism etc. All unite in rejecting dualism, the enemy to them all. The important happening for our present purpose is that the quintessential mental word consciousness is now an "in-word" used shamelessly even by rigid materialists!

An introductory statement for the evolution of consciousness is that one cannot expect that consciousness came to higher animals as a sudden illumination. Rather, as with life originating in a prebiotic world, it would be anticipated that consciousness came secretly and surreptitiously into a hitherto mindless world.

Moreover, as we attempt to discover evidences for consciousness from the study of animal brains and behaviour, we can only assess probability. We search for manifestations of consciousness in mammals because we recognize it as central to the on-going human experiences, the qualia, that fill our waking life like a rich tapestry replete with feelings, thoughts, memories, imaginings,

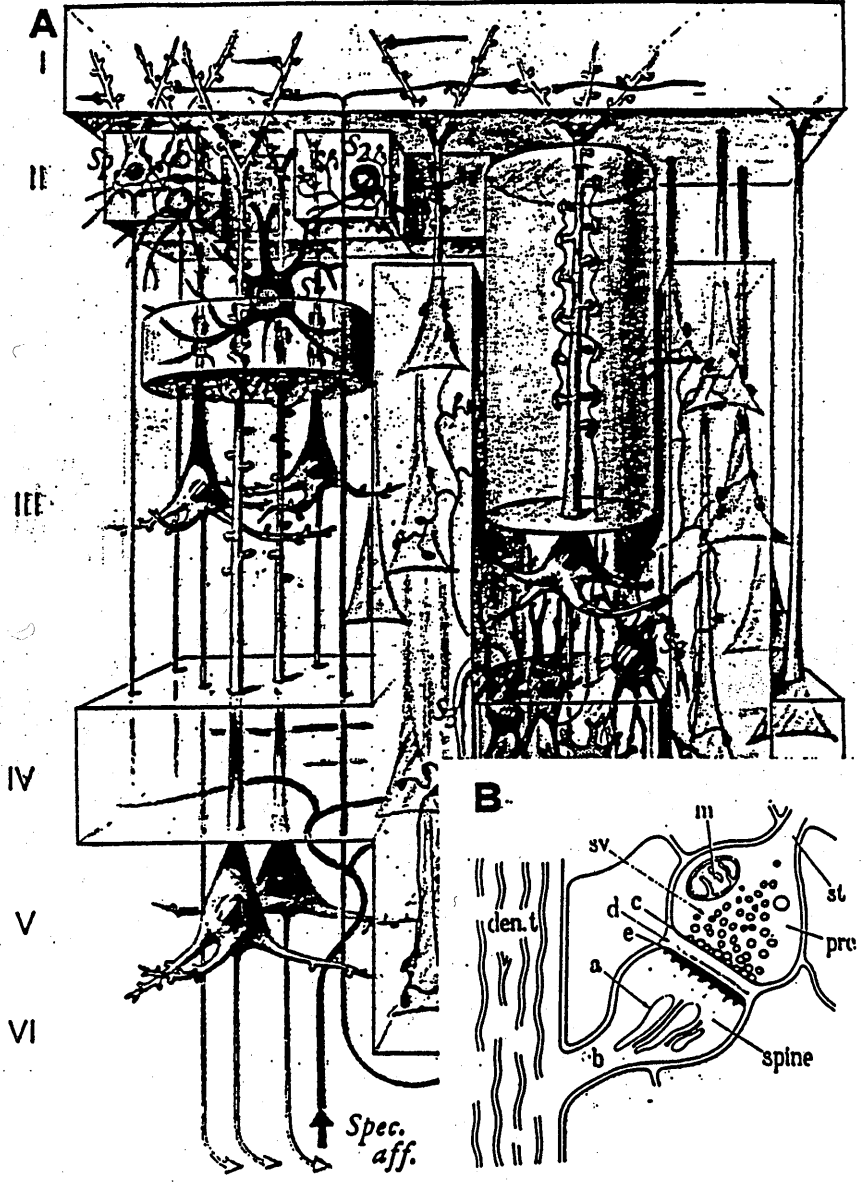
sufferings. Our experience is iniquely ours, but we are rescued from solipsism by communication with other human beings by language and other subtle creations such as music and gesture and by sharing our immersion in a rich inherited culture.

Mammals have a cerebral cortex qualitatively similar to ours, though with rare exceptions much smaller. Some exhibit intelligence and a learned behaviour, and are moved by feelings and moods, even with emotional attachment and understanding. So we must give them some feelings and qualia such as we human beings experience even though it cannot be rationally established in the way that is possible by inter-human communication (Eccles, 1989).

In his review of my book "Evolution of the Brain: Creation of the Self" J.Z.Young (1990) comments that I should have discussed "when and how it (consciousness) appeared". There is much discussion on this fundamental problem with proposals for solution. For example there is the vague proposal by Edelman (1989) that "the phenomenon of consciousness is the result of a particular order of animate matter that arose relatively recently in evolution". He asks for "a biological theory to give a satisfactory explanation of consciousness".

I am presenting an hypothesis for an evolutionary origin of consciousness. It derives from an hypothesis of mind-brain interaction that already been published (Eccles, 1989,1990) and that is based on the special anatomical and functional properties of the mammalian cerebral cortex. The macro-properties of neural communication in the cerebral cortex (Fig.1) are not of immediate concern in mind-brain interaction. Rather it is the ultra microp-properties (Fig.2B), where quantum physics may be expected to play a key role (Eccles, 1986, 1990; Stapp 1990).

A pyramidal cell of the mammalian cerebral cortex (Fig.1) has on its apical dendrite thousands of excitatory spine synapses (Fig. 2A) . Each of these synapses operates through a presynaptic vesicular grid (PVG) (Akert at al.,1975) of about 30 to 50 synaptic vesicles filled with molecules of the synaptic transmitter substance (Fig. 2B). Each vesicle is poised on the presynaptic membrane (Fig. 2B) for the emission of its transmitter molecules in exocytosis (Fig.2B,C,D). The apical dendrites of the pyramidal cells in laminae V,III,II bundle together as they ascend to lamina 1, as illustrated in Fig.3. So

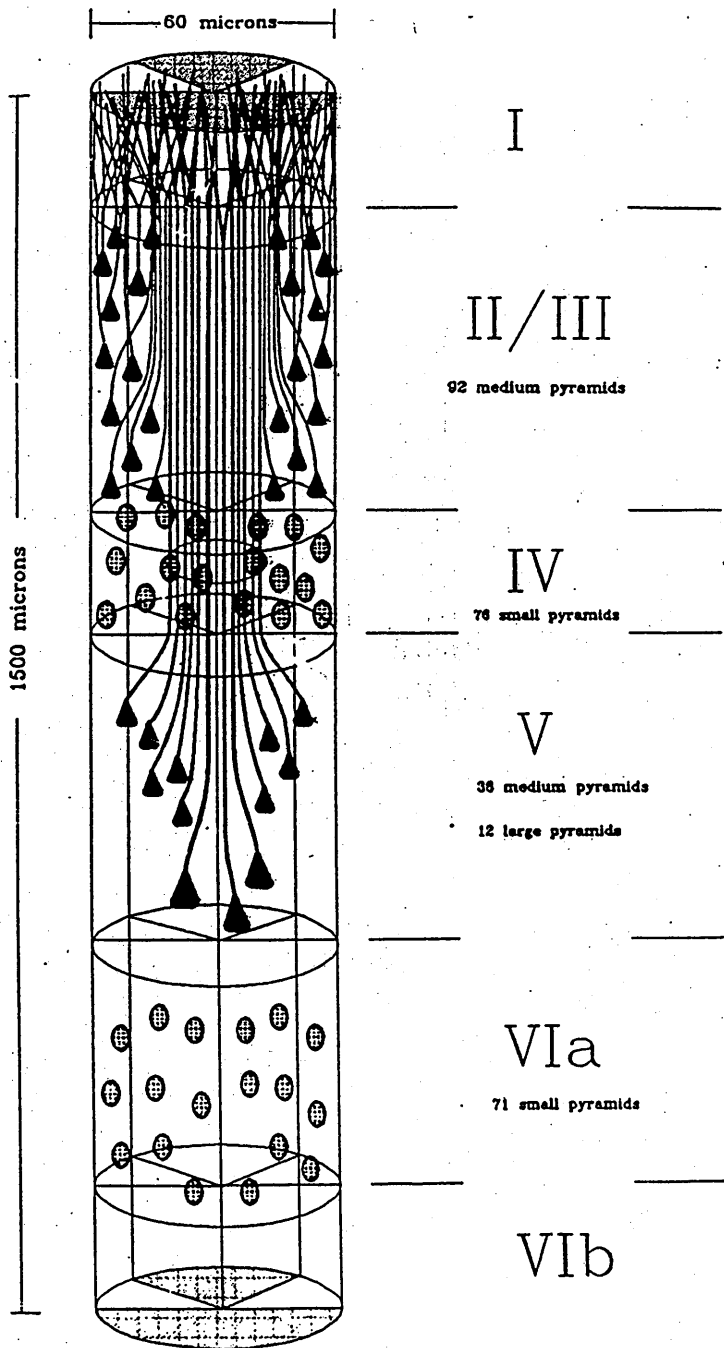

there is formed a neural receptor unit of the cerebral cortex composed of about 100 apical dendrites plus their branches (Fig.2A) that is called a dendron, there being drawn in Fig.4 for apical dendrites of lamina V pyramidal cells.

In the hypothesis of mind-brain interaction (Eccles, 1990) it is proposed that the whole mental world is micro-granular, the mental units being called psychons. Ideally there would be one psychon for each dendron, as is shown in Fig.4 by the superposed patterns on each dendron of solid squares, open squares and dots. It is further proposed that mind-brain interaction occurs for each psychon-dendron unit and that it can be accounted for by quantum physics because the exocytosis (Fig.2C,D) occurs for synaptic vesicles arranged in the presynaptic vesicular grid (PVG) (that is paracrystalline (Eccles,1986) and that involves the displacement of particle of only about 10^{-18} g., which is well within the range of Heisenberg uncertainty (Eccles,1990). There is an immense input to a dendron by thousands of synapses on the apical dendrites plus side branches of each pyramidal cell, which gives tens of thousand of synaptic vesicles on the PVG's of one pyramidal cell that are poised for exocytosis. Thus there are hundreds of thousands of poised synaptic vesicles on a dendron, which consequently is a great biological amplifier.

In all mammals so far examined there is the same composition of apical dendrites of pyramidal cells arranged in dendrons (Peters and Kara, 1987; Schmolke and Fleischhauer, 1984). There may be as many as 40 million dendrons for the human cerebral cortex (Eccles,1990) , but probably no more than 200.000 for the cerebral cortices of the most primitive mammals, the basal insectivores, Tenrecinae, if they have dendron assemblages characteristic of higher mammals. This estimate is based on the measurements of the neocortices published by Stephan, Baron and Frahm (1991), and illustrated in Fig.5, where the pyramidal cells appear to have a vertical orientation.

The cerebral cortex with the synaptic machinery of its dendrons can be regarded as a functionally effective neural design that evolved in natural selection as a purely material structure for efficient performance of the cerebral cortex in integrating the increased complexity of neural inputs that developed in evolution. The hypothesis is that the evolution of these

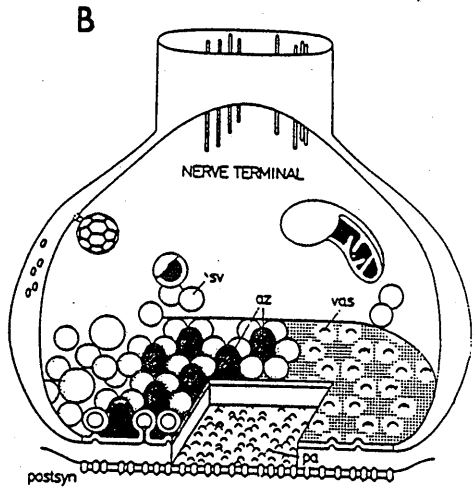
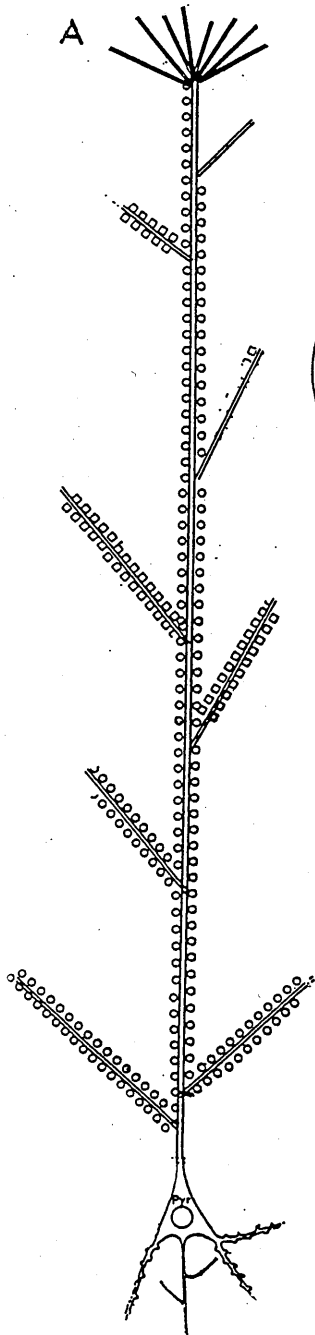

microstructures had as a "side-effect" the capacity for interacting with the world of the mind. Thus it is sufficient for the emergence of consciousness. It will be noted that the hypothesis is restricted to the role of the cerebral cortex came to interact with the "mind-world". The actual experiences, qualia, provided by the "mind-world" such as light, colour, sound, touch, taste, smell, pain, intentions, feelings and memories in all of their uniquenesses are not explained. The most we can say is that the dendron-psychon linkage is related to the types of qualia experienced, since the hypothesis is that each psychon is a unique experience in the world of the mind. We may ask, did the mind-world exist before it could be experienced in the evolving cerebral cortices of primitive mammals? The answer should be that the micro-sites, synaptic vesicles poised on the presynaptic vesicular grid, that emerged with the evolving dendrons.

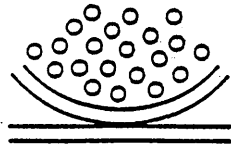
How far down our evolutionary origin can we recognize some evidence for consciousness? If all mammals exhibit consciousness, its evolutionary origin can be as early 200 million years before the present (BP) (Jerison, 1990).

Then comes the question about the reptilian origin of mammals (Jerison, 1990; Ulinski, 1990). However, there seems to be no good evidence that reptiles experience consciousness. Thorpe (1974) reports on the behaviour of amphibians and reptiles, but does not mention consciousness. All actions can be regarded as instinctive and learned and this has to be assumed also for still lower vertebrates, the fish. So consciousness appears to have come into the mindless world of biological evolution with the origin of mammals. Animals would not experience gleams of consciousness, feelings, until the mammalian cerebral cortex with its microsite neuronal structures had evolved with the propensity for relating to another world than matter-energy world. So consciousness has entered the hitherto mindless world.

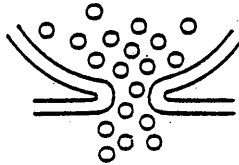
It is not yet possible to present the cytoarchitecture of the cerebral cortex of reptiles in a manner that corresponds to the 6-layered cerebral cortex of mammals (Ulinski, 1990). The dominant cells are stellate, though there are also larger cells that dubiously have been called pyramidal cells. All have a moderate coverage with dendritic spines. At least it becomes possible to conceive that the reptilian cerebral cortex could evolve to the

C

D

primitive mammalian cortex.

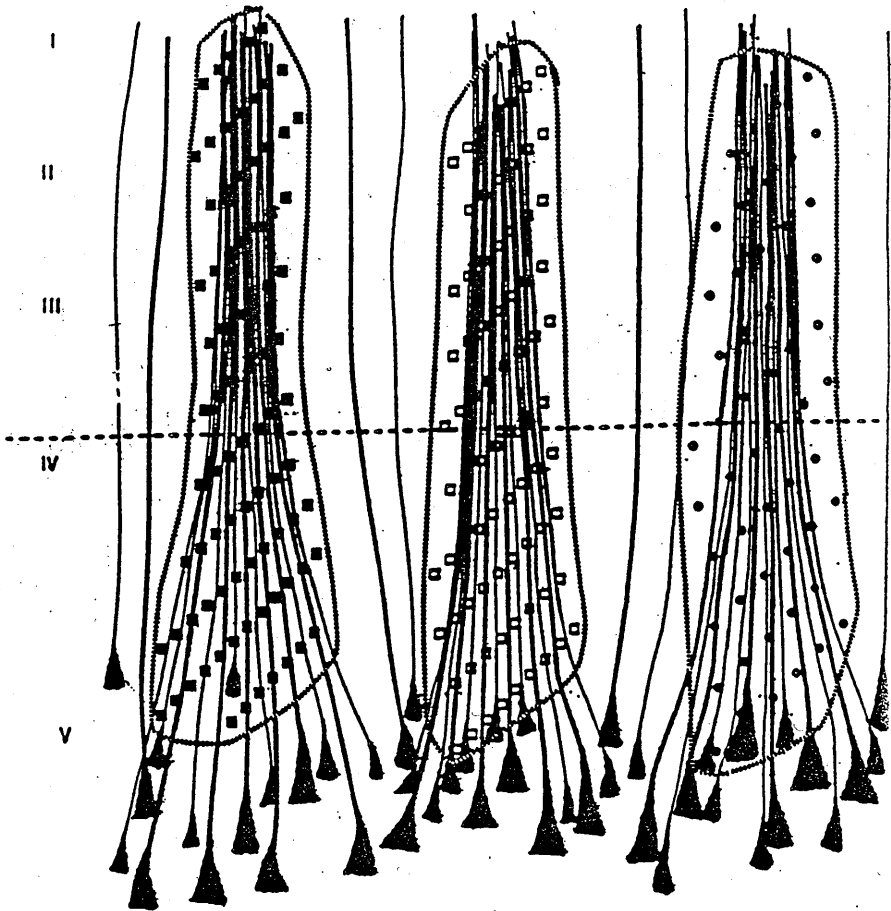
The reptilian-avian transition is even more difficult to follow (Ulinski and Margoliash, 1990). The medial, dorso-medial and laterel components of the reptilian cortex continued in a relatively reduced form in birds. However, birds have a unique development in the fore-brain called the Wulst that is concerned in vision. I would follow Thorpe (1978) in agreeing that many birds exhibit "insightful" behaviour particularly at feeding time and that is evidence for conscious experiences. So there is the problem of identifying the ultra-microsites in the bird pallium that could be involved in mind-brain interaction.

Hitherto the matter-energy world had been globally sufficient in a mindless universe. Now we have an evolutionary explanation for both the phylogenetic and the ontogenetic origin of mammalian consciousness. Thus on Darwinian evolution on the emergent development of consciousness would occur initially in the primitive cerebral cortices of evolving mammals, such as the basal insectivores of today. It can be recognized that the evolution of a neurally a efficient cerebral cortex had as an "unintended" consequence, a unique property, that of interacting by quantum physics with the mind-world. It is a superb example of what I have called anticipatory evolution (Eccles, 1989).

It should be pointed out that the present hypothesis of the evolutionary origin of consciousness has four great attractions:

1. that it is biologically based;
2. that it is in accord with biological evolution;
3. that it utilizes the most highly evolved structures of the cerebral cortex with their ultra-microsite operation;
4. that it is based on quantum physics. The quantum physicist Henry Stapp (1990) has maintained that classical physics provides an unacceptable basis for hypotheses of brain-mind interaction, which requires instead quantum physics. So Stapp (1990) rejects such theories as neuronal group selection (Edelman, 1989) and proposes a theory based on quantum physics.

This theory needs a secure basis on ultra-microsite neuroscience of the cerebral cortex, where quantum physics could be effective. In order to discuss further the interaction of consciousness with the cerebral cortex it is necessary to introduce the dualist diagram of Fig. 6. The whole world of conscious experience or mind

is labelled World 2 and is sharply separated from the brain in the materialist World 1 by an interface. All psychon actions in world 2 have double arrows to the dendrons in World 1. Neural actions have single arrows across the interface.

For diagrammatic convenience World 2 with its outer sense and inner sense is drawn above the liaison brain in World 1, but actually it could be within the cortex, as shown by the origin and termination of the reciprocal arrows which signify the interaction across the interface between the two Worlds. A conscious purpose is an intention to cause some action, and so in Fig.6 it is diagrammed as double arrows from conscious intention in Inner Sense to dendrons of the SMA. The excitation of the supplementary motor area, SMA, activates the appropriate area of the motor cortex for bringing about the conscious intention.

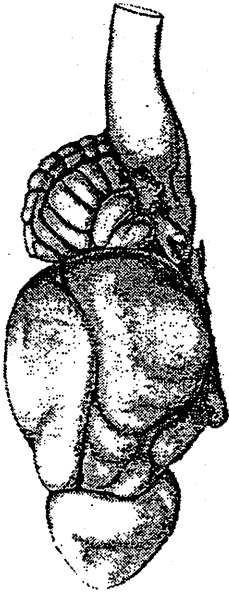
At this stage I have to introduce an important caveat. The hypothesis for the origin of consciousness in Darwinian evolution would not account for the highest levels of consciousness in Homo Sapiens Sapiens, which are the unique experiences of human selves. These are illustrated diagrammatically as the central World 2 structure in Fig.7. In Fig.7 there is a central core of conscious experience that is labelled, the psyche, the self or the soul. These names relate to the same psychon entity, which may be discussed in psychology, in philosophy and in theology.

There are two primal certainties, firstly, that one exists as a unique self-conscious being; secondly, that the external world exists, include one's body and brain. Since the uniqueness of our experienced self has not been an acceptable materialist explanation (Eccles,1989,p.237). I have proposed that it is necessary to postulate a supernatural creation for each human self, which is a mystery beyond science.

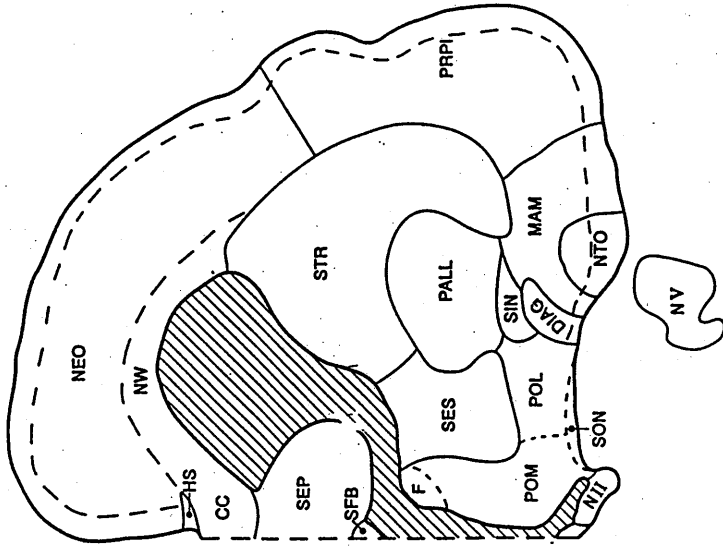
The mirror recognition test detects the most primitive level of self-recognition. Human babies can first do this as about 18 months (Amsterdam,1972). Gallup (1977) reported mirror-recognition by a chimpanzee after training, but it was not possible even with training for monkeys.

As has been described (Eccles,1989) consciousness gives a global experience from moment to moment of the diverse complexities of cerebral performance, e.g.it would give a mammal experiences of a

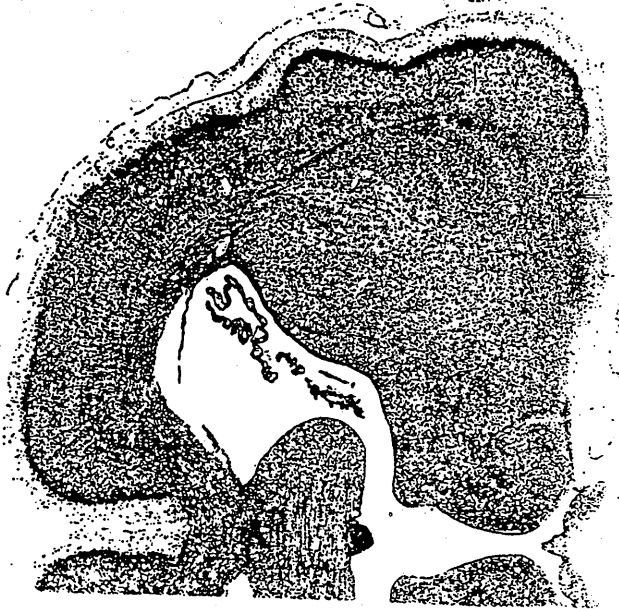
1 cm

13-
12-
11-
10-
9-
8-
7-
6-
5-
4-
3-
2-
0

1
2
3
4
5
6
7
8

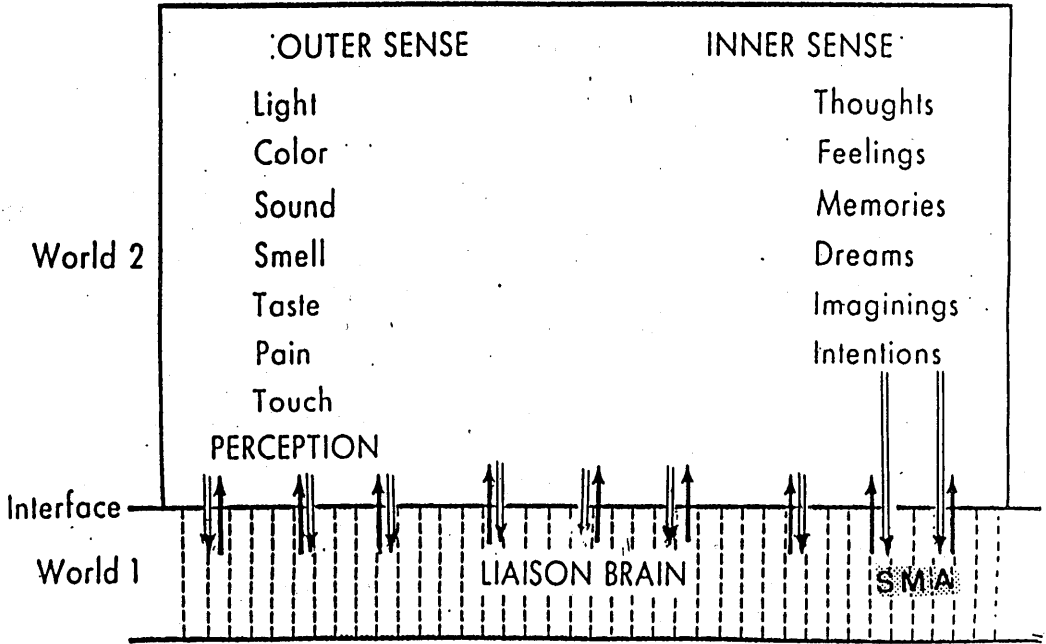

visual world for guiding its behaviour far beyond what is given by the uncounscious operation of the visual cortical area per se. Thus conscious experiences would give evolutionary advantage. This simple consciousness need not be an enduring entity, but merely exist from moment to moment according to the activities of the cerebral cortex. The brain would provide an enduring memory that gives the animal a continuity of behaviour and of feeling of existence. Neverthelless the conscious experiences can be assumed to include quite complicated qualia of devoted attachment and enjoyment as well as pain. Yet it can be doubted if they have any self-consciousness.

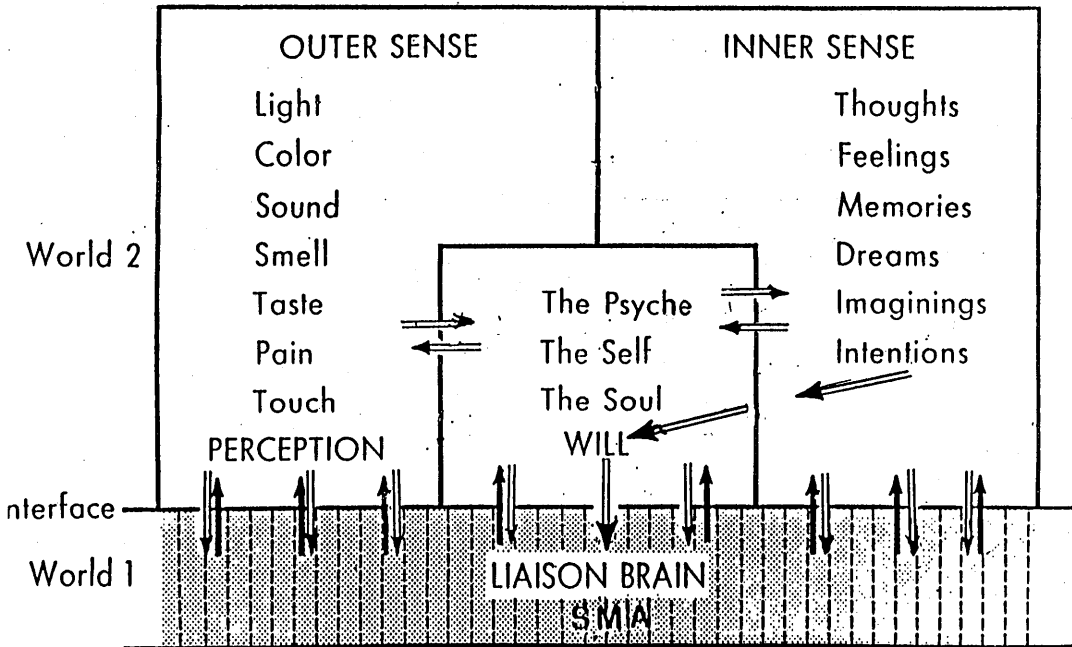
The hypothesis that consciousness emerged when the evolved brain had attained to a sufficient subtlety is in great contrast with the plethora of studies on neuronal networks and the simulation of akkedged consciousness in the artificial intelligence machines or robots. This work flourishes despite the many criticisms as for example by Searle (1984) and by Penrose (1990). Although there is superb computer technology it should never be claimed that a computer exhibited consciousness even when it was engaged in sophisticated calculations with the storage of memory and its recovery. Its performance is fundamentally different from that of biologically evolved brains.

In conclusion it can be claimed that this is the first formulation of a Darwinist hypothesis for the origin of consciousness in Darwinian evolution does not account for the highest levels of consciousness in Homo Sapiens Sapiens, self-consciousness, which are the unique experiences of human selves (Popper and Eccles, 1977) and which Armstrong (1981) designates introperspective consciousness. Self-consciousness characterises us human persons with all the richness, wonder and responsibilities of selfhood.

BRAIN ⇌ MIND INTERACTION

BRAIN ⇌ MIND INTERACTION

VITA NOSTRA REVUE - 3 / 93

**sborník statí, článků, dokumentů, komentářů a textů
3. lékařské fakulty University Karlovy v Praze.**

Cena: 15 Kčs, studenti 5 Kčs.

Předplatné na 1 rok: 60 Kčs.

Složenkou k předplacení obdržíte na děkanátě 3.LF UK.

Redakce:

*Jiří Ježek, Pavel Gregor, Milan Kment, Petr Widimský,
Radana Königová, Jana Šeblová, Milica Sklenčková.*

*Illuminace článku J. Plachta:
J. Ježek, I. Mečl, B.Fencel a comp.*

Kontaktní adresa:

*VITA NOSTRA REVUE
Doc.MUDr. Pavel Gregor, DrSc.
II. interní klinika FN KV, pavilón S
Šrobárova 50, 100 42 PRAHA 10*

*Své příspěvky zasílejte na disketě
v textovém editoru T 602.
Diskety budou po zkopírování vráceny autorům.*

Toto číslo vyšlo v listopadu 1993.

Poděkování přispívatelům.

Uzávěrka příštího čísla je dne 15. listopadu 1993.

3. LÉKAŘSKÁ FAKULTA UK V PRAZE
RUSKÁ 87
100 00 PRAHA 10 - KRÁLOVSKÉ VINOHRADY

ROČNÍK 3

Vita ROSS REVUE

ČASOPIS
3. LÉKAŘSKÉ FAKULTY
UNIVERSITY KARLOVY
PRAHA

4/93

VITA NOSTRA REVUE 4/93

**sborník statí, článků, dokumentů, komentářů a textů
3. lékařské fakulty University Karlovy v Praze.**

Cena: 15 Kčs, *studenti 5 Kčs.*

Předplatné na 1 rok: 60 Kčs.

Složenkou k předplacení obdržíte na děkanátě.

Redakce:

*Jiří Ježek, Pavel Gregor, Milan Kment, Petr Widimský,
Radana Königová, Jana Šeblová, Milica Sklenčková.*

Kontaktní adresa:

VITA NOSTRA REVUE

Doc.MUDr. Pavel Gregor, DrSc.

II. interní klinika FN KV, pavilón 5

Šrobárova 50, 100 42 PRAHA 10

Své příspěvky zaslejte na disketě v textovém editoru T 602 na kontaktní adresu.

Diskety Vám budou po zkopírování vráceny.

Poděkování příspívatelům.

**Časopis si můžete zakoupit v knihkupectví
H+H, Hnidákovi – budova děkanátu 3.LF UK**

Obsah

Duchovní promluvy 6/93 <i>Cyril Höschl</i>	3
---	---

Fakulta

Ještě k volbě rektora UK: <i>Dvě otázky pro Prof. MUDr. Cyrila Höschla, DrSc.</i>	8
Preventivní lékařství očima studentů <i>Eva Vaničková</i>	10
Oznámení o vzniku České společnosti na ochranu dětí <i>Hana Provazníková</i>	16

Aktuální otázky

Postgraduální vzdělávání lékařů v pohledu České lékařské komory <i>Bohuslav Svoboda</i>	18
Hezký a ušlechtilý koníček aneb "není důležité zvítězit?" <i>Jana Šeblová</i>	20
Pracovní schůzka ESF/EMRC <i>Cyril Höschl</i>	22

Sestřičky

Setkání sedmé: Dagmar Nehasilová <i>připravila Milica Sklenčková</i>	26
---	----

Ze zahraničí

"G. Whitaker" International Burns Prize - Palermo <i>Radana Königová</i>	30
Úsměvy z Evropského kardiologického kongresu v Nice <i>Petr Widimský, Pavel Gregor</i>	32
Universita v Sieně <i>Richard Rokyta</i>	35
1. mezinárodní kongres „Brain, Hormones and Neuropsychopharmacology“, Rhodos, 13. - 17.9.1993 <i>Cyril Höschl</i>	39

Rozhledy

Ježíš z Nazareta a vznik křesťanské víry <i>Otakar A. Funda</i>	49
--	----

Texty

The Usefulness of Useless Knowledge <i>Phillip A. Griffiths</i>	II
Ethology, Human Lifestyle And Health <i>M. Kršiak</i>	XIX

Slovo děkana: DUCHOVNÍ PROMLUVY 6/93

CYRIL HÖSCHL

Vznik života je zázrak. Zázrakem je každé narození dítěte. Již vstup do života je však pro ně hned první velikou ránou, první ztrátou bezpečí, prvním krokem do neznáma. Zdrojem jistoty je matka. Je to první bytost, se kterou se naváže kontakt. Sílu a odvahu načerpanou u matky lze pak spotřebovávat ve stále se zvětšujících exkurzích do neznáma tohoto světa, jež vyústí posléze v odpoutání od matky. Proces vrůstání jedince do společnosti se označuje jako socializace. Elementární socializaci vystřídá záhy socializace rodinná, kdy to, co se dítě naučilo u matky, uplatní u otce, u sourozenců, v rodině. Toto období se končí v pozdějším předškolním věku, kdy to, co se dítě naučilo ve vztazích k členům rodiny, uplatňuje u cizích lidí. Tato fáze vrůstání do společnosti se označuje jako socializace veřejná a trvá vlastně po celý život.

Stále se něco učíme, ale málo naplat, garderobu svých sociálních rolí si přinášíme z dětství. Aniž si to uvědomujeme, stáváme se během socializace oběťmi několika prostých zákonitostí.

Jednou z nich je určitá reciprocita mezilidských vztahů. Jedinec se totiž od okolí dočká většinou takového zacházení, jaké v něm svými postoji sám indukuje. Tento mechanismus se posiluje učením, někdy chybným. Řekněme, že někdo je doma stále peskovaný, řezán a ponižován. Začne jakoukoli autoritu pocítovat velmi nepříznivě a vyznává se v těch situacích, kdy se mu dosavadní neblahá zkušenost potvrzuje. Získá tak zúžený, pokroucený vztah ke světu, jehož součástí je generalizace všech autorit jakožto padouchů: hraji si pod lavicí, učitel mne seřve a vyhodí, čímž mne jen utvrdí v mém předpojatém negativním hodnocení jeho osoby. Stejně špatně u mne dopadne lékař, vychovatel, policajt, bachař, zkrátka každá autorita, která v mé odchýlené pouti životem vystřídá tu předchozí a jen mne utvrdí v nelichotivém názoru, který jsem si dávno na všechny autority udělal. Jediným řešením je zde korektivní zkušenost. Zkušenost s někým, kdo se zachová úplně jinak, kdo zborťí patologický mechanismus. Nějaký farář, kterému přivedou četníci malého Jean Valjeana, chyceného se svícny, které u něho ukradl, a on se mu zadívá do očí a řekne jim: „Proč mi ho sem vodíte, vždyť já jsem mu je daroval.“ Ve šťastných okamžicích může takto vzniknout budoucí starosta, podobně jako v Hugově románu.

Ne vždy však vrůstání do světa probíhá podle takového scénáře. Nicméně vždy jde o střet zvědavosti a strachu, pokusu a omylu, o drama zkaženosti

a záchranu. Milníky životních poutí jsou náročné životní situace. Mezi náročné životní situace patří zejména konflikty a frustrace.

Konflikt znamená střetnutí dvou tendencí, tužeb, přání. Může být dvojité kladný (chci si koupit klobouk, líbí se mi jak růžový tak brčálově zelený a nemohu se pro některý z nich rozhodnout), nebo dvojité záporný (mám si například vybrat mezi čištěním rajónů nebo zákazem vycházek) anebo smíšený, kdy vždy něco zároveň ztrácím a získávám. Předmětem takového konfliktu může být třeba chlapec dívky, jejíž maminka se vztahem nesouhlasí a dá ultimatum: „Buď se s ním rozejdeš anebo jdi z domu a víc se mnou nepočítej.“ To je konflikt těžký a každá rada drahá, zejména jsou-li síly vyrovnány a dívka cítí náklonnost k oběma.

Frustraci můžeme chápat jako překážku na cestě k cíli. Je-li například mým cílem dostudovat, je každá zkouška do určité míry frustrací, zejména ta neúspěšná. Examinátor je frustrujícím, zkoušený je frustrovaným. Každý si vytváří v dětství techniky, jak se s těmito náročnými situacemi vyrovnávat. Tyto techniky jsou dvojího druhu: jedny jsou odvozeny od úniku, druhé od agrese. Setkám-li se s překážkou, mohu buď vycouvat, zmizet ze scény, vzdát se, anebo proti překážce jít, bojovat, přelézt, přeskočit, nepodlézt.

Od **úniku** jsou odvozeny takové mechanismy jako popření či vytěšnění. Setkáváme se s nimi například v nemocnicích, kdy smrtelně ohrožení jakoby si někdy neuvědomovali vážnost situace, nedodržíjí léčebný režim, rozvíjejí dalekosáhlé plány do budoucna a nemají úzkost, která by odpovídala jejich situaci. Naopak od **agrese** je odvozena racionalizace, identifikace, projekce a celá řada dalších.

Racionalizací se myslí hledání společensky oceňovaných vysvětlení pro společensky odsouzené chování. Takovou racionalizací je například tvrzení, tak časté ve třetí fázi alkoholismu, že se pije na krvinky (červené víno), na žaludek (pivo) a podobné nesmysly. Oblast racionalizací je kouzelnou přehlídkou eufemismů, výmluv, a víceúčelových pravd comediae mundi. Jeden můj spolužák na gymnáziu omlouval ráno svůj pozdní příchod tím, že nemohl v mlze najít budovu školy. Jiný zase sděloval učitelce, že nešel do školy proto, aby ji nenakazil virózou.

Identifikace je technika, při které se dotyčný ztotožní s nějakým svým vzorem nebo s autoritou a z tohoto ztotožnění čerpá svou sílu a své odhodlání. Ve škole mne tlučou, jsou na mne zlí a křivdí mi. Old Shutterhand večer na plátně si se všemi takovými padouchy poradí, já vyjdu z kina, krok široký, kolty proklaté nízko, a je mi lépe. Lidé se identifikují nejenom s filmovými hrdiny, politickými vůdci a autoritami svého okolí, nýbrž i s politickými stranami, s různými spolky a sektami, které z nich tak snímají hříchy a darují pokoj. Identifikovat se lze také s věcmi. Všimněte si, že na silnici se mocné BMW a upachtěný Trabant vůči sobě chovají tak, jako by vdechly řidičům své duše, nikoli naopak: BMW nedopustí,

aby takový smradoch jel před ním, a zamindrákovaný Trabantík zase, jsa předjížděn, zarputile přidá plyn a bezvýsledně zvýší produkci čoudu.

Projekce by se zase dala popsat úslovím „podle sebe soudím tebe“. Chytí-li někoho při krádeži másla v samoobsluze, hájí se někdy straka tvrzením, že stejně všichni kradou, a ještě k tomu ve velkém. Podsouvání vlastních motivů jiným je sice jedním ze způsobů, jak se lépe vyznat ve světě, leč může být někdy velmi zavádějící.

Celá řada lidských problémů a úzkostí je dána neschopností vyrovnávat se s náročnými životními situacemi. Někteří lidé mají rejstřík vyrovnávacích technik nedostatečný, mají zafixovány techniky nevhodné nebo je používají v nevhodném kontextu. Přijde-li dcerka na to, že omdlívání je nejspolehlivější způsob, jak si vynutit rodičovskou přízeň a péči, omdlí nejspíše vždy, nebude-li zcela po jejím. Znalost tohoto mechanismu umožní později lékaři realisticky vyhodnotit její výroky o tom, že se chce vyléčit. Proč by to, proboha, dělala, když to tak funguje.

Celkově se dá říci, že žádná z uvedených technik není tou nejlepší strategií za všech okolností, ale že důležitá je spíše pestrost našeho repertoáru a schopnost použít v pravou chvíli tu pravou techniku. Tato schopnost se bohužel nedá vyčíst z knih, podobně jako se z nich nedá vyčíst emoční zralost či hra na housle. Je to výsledek celoživotní dřiny, pozůstatek odkládaných cílů, zklamávaných nadějí, protřpených vztahů a zažité lásky. Umění žít je především uměním prohrávat.

18.4.1993

DO KONFLIKTU JSEM SE DOSTAL TEHDY,
KDYŽ JSEM SE PO KONZULTACÍCH SE SVÝM
PSYCHIATREM ROZHODL ZCELA RACIONÁLNĚ
ŘEŠIT SVOJI FRUSTRACI, ZPŮSOBENOU
NEOPODSTATNĚNOU PROJEKCI VLASTNÍCH
MOTIVŮ DO JEDNÁNÍ DRUHÝCH LIDI,
A VE SNAZE UNIKNOUT JSEM SE PŘÍLIŠ
VŮZKOSTLIVĚ IDENTIFIKOVAL S PONĚKUD
AGRESIVNÍMI VZORY...

FAKULTA

Ještě k volbě rektora UK

Dvě otázky pro Prof. MUDr. Cyrila Höschla, DrSc., děkana 3. LF UK, kandidáta na funkci rektora UK

V minulém čísle jsme slíbili, že se anketou vrátíme k volbě rektora UK. Myšlenka shromáždit sbírku výpovědí o této události (která je pro naši universitu a postavení vzdělání v této zemi jistě jednou z klíčových) se však ukázala být značně problematickou. Řada dotázaných osob nemá totiž zájem své názory uvádět veřejně, ať již z důvodů osobních, či prostě proto, aby se ke zveřejnění nabízela povytce extrémní a emocionálně podbarvená stanoviska, která by podle názoru redakce neodhalovala nic podstatného a nového – jen to, že každý má právo na svůj názor. Redakce tedy nakonec položila dvě stručné otázky tomu nejpovolanějšímu: Prof. MUDr. Cyrilu Höschlovi, DrSc., muži, který kandidoval ve volbách rektora UK – který byl tedy ochoten a připraven (za cenu řady osobních sil i rizik) vzít na sebe náročný a nevděčný úkol, jakým funkce rektora UK bezesporu je. Díky za tuto zodpovědnost.

Za redakci

Jiří Ježek.

Jak zpětně hodnotíte Vaše šance ve volbách rektora, eventuelně celkovou situaci kolem voleb?

Volby odpovídají situaci na universitě. Sám jsem zprvu myslel, že dopadnu ještě hůř (řada lidí včetně pana profesora Malého je mi svědkem, že jsem na začátku říkal, že mu budu dělat „křoví“, aby to vůbec byly volby; vždyť návrhy z řady fakult byly téměř „manifestační“, mohlo to dopadnout taky na 99%). V průběhu kampaně jsem měl ovšem v některých momentech pocit, že jsou síly vyrovnané. To byl ovšem klam.

Teď po volbách všichni vědí, co jsem udělal špatně: většina odsuzuje narativní část mého životopisu: někteří ji považují za brilantní ukázkou, jak by se to mělo dělat, další v ní vidí skrytý specifický humor; jedni (zejména zahraniční kolegové) tvrdí, že jsem byl málo agresivní, jiní (domácí), že příliš (obojí mám od nich písemně); někteří poukazují na komunistickou minulost a neprolustrovanost nikoli bezvýznamné části universitního senátu a říkají, že jsem si měl vymyslet alespoň krátkodobé členství ve straně, že by mi stoupla v této populaci šance. Podle mne takto uvažovat dnes nemá smysl. Jsou to pseudovysvětlení hlubších a srozumitelnějších příčin. A propos: volby jsou v naší společnosti normálním

jevem – a normální tedy je, že je musí někdo také prohrát. To je prostě v pořádku. A ještě poznámku k odíu „radikála“, kterým mne obestřely sdělovací prostředky: UK má šestnáct fakult. Naše fakulta je JEDINÁ(!), jejíž kolegium (děkan a proděkan) se od revoluce nezměnilo. Tedy má nejstabilnější vedení. Málokdo si totiž umí opravdu uvědomit, co je předpokladem stability. Akademický senát UK si to ve volbách zřejmě neuvědomil, což se ještě ukáže.

Také bylo roztomilé, jak jsem byl v předvolební kampani označen za „nebezpečně radikálního“, když jsem říkal, že v nejbližších deseti letech by státní příspěvek pro UK neměl klesnout pod 65%. Pan profesor Malý si naopak myslel, že by příspěvek neměl klesnout pod 90% – a měl s tím úspěch. (Ovšem jen pro zajímavost: státní příspěvek pro naši 3.LF již v tomto roce 1993 činí právě jen něco okolo 65%! Zbytek si umí získat sama.) Tyto konkrétní podklady předvolebních argumentů však nikdo ze senátu nezkoumal a asi ani nikoho nezajímaly. Proč také...

Jaké jsou po volbách Vaše další plány, domníváte se, že v budoucím období budete moci zřetelně (aktivně) ovlivňovat univerzitní život, např. tím, že budete působit v jiné funkci?

Ovlivňovat aktivně univerzitní život může každý z nás. Sám nemám pocit, že by „funkce“ byly to pravé. Nejspokojenější bych byl, kdybych měl velkorysé a schopné šéfy, kteří by dokázali pozvednout úroveň mého pracoviště, a já se tudíž mohl nerušeně věnovat medikům, pacientům, výzkumu a psaní. Třeba se mi to v dohledné době poštěstí. Proto jsem také vůbec neuvážoval o tom, že bych přijal funkci prorektora, kdyby mi byla nabídnuta (což nebyla). K funkci děkana jsem neutrální: stále ještě mám pocit, že se práce na fakultě daří, že je ještě řada možností, jak pozici fakulty vylepšit, jak dotáhnout do konce reformu, sabbaticaly, grantovou politiku, mezinárodní styky, sociální zajištění mediků (Probimed) atd. Kdyby v tom ale iniciativně pokračoval někdo jiný, mně by se ulevilo: nestíhám totiž jiné, pro mne osobně důležité věci.

Preventivní lékařství očima studentů

EVA VANÍČKOVÁ

Preventivnímu lékařství se v poslední době už neříká: „ne, děkuji, nechci“. Nezamýšlíme vám předložit filosofickou úvahu, je-li tomu tak ze slušnosti, nevědomosti či po hříchu z malého zájmu o prevenci. Preventivní lékařství nabízí svým nově formulovaným a doporučovaným komunitním přístupem tzv. komplexní medicínu. Dr. Edward A. Taub, prezident Nadace uvědomělého zdraví, uvádí, že komplexní medicína slučuje vědomosti staletých preventivních medicínských konceptů ze stovek různých kultur s moderní potřebou redukce stresu, řešení konfliktů, vyhýbání se škodlivému způsobu života a změny způsobu životosprávy. Spojuje holistické koncepce způsobu života „Země lotosů“ – Kalifornie – s koncepcemi preventivní medicíny vzniklé v Bostonu, což je Mekka medicíny. O významu preventivního lékařství – systémového lékařského oboru, který studuje zdraví člověka a jeho změny ve vztahu k životním podmínkám a analyzuje zákonitosti těchto vztahů – tedy netřeba diskutovat; je třeba pro tento obor získat a nadchnout studenty tak, aby po složení Hippokratovy přísahy byla denní rutinou jejich snaha pomoci pacientům, aby se stali sami za své zdraví zodpovědní, je třeba pomoci v hledání jejich optimálního životního stylu tak, aby spojoval duševní spokojenost s tělesnou zdatností. Poznání, že svým pacientům prospěje lékař nejvíce tak, když bude jejich zdraví ochraňovat a posilovat, je cílem všech učitelů preventivního lékařství. Je to však pro pedagogy náročný úkol, který se pouze nadšencům zdá být zcela přirozený – ani snad ne tak velký, jako spíše zodpovědný.

A co této snaze říkají naši studenti? Na to jsme se zeptali formou dotazníku přímo jich samých. Jen připomínáme, že vůbec nešlo o „známkování“ učitelů, ale o pohled z druhé strany bez jehož znalosti a akceptace nelze úspěšně učit, ale hlavně něco NAUČIT. To byl hlavní motiv, který nás vedl k formulování několika otázek, jež se staly součástí dotazníku, zaměřeného na hodnocení praktické výuky preventivního lékařství v desátém semestru (výuku preventivního lékařství v tomto semestru zajišťuje Ústav zdraví dětí a mládeže, Klinika pracovního lékařství a Ústav tělovýchovného lékařství).

Vyplňování ankety probíhalo až po skončení výuky a zúčastnilo se ho 93 studentů V. ročníku, tj. 68,38%. Pro odpovědi studentů byl použit bodovací systém, který je analogický s klasifikací ve škole (1 – 5); odpověď s nulovým kódem znamená, že na příslušnou otázku nebyla dána konkrétní odpověď.

Součástí anonymní ankety byly tři otázky týkající se názoru na naplnění očekávání výukou, spokojenosti s formou výuky a její nezbytnosti pro práci lékaře (viz kruhové grafy).

S ohledem na kvalitní obrazovou přílohu nebudeme jednotlivé obrázky komentovat, některé však budeme glosovat.

To platí hned o prvním obrázku, kde splnění očekávání studentů bylo hodnoceno průměrně, ale protože neznáme výši laťky očekávaných představ, můžeme být buď uspokojeni nebo naopak lamentovat.

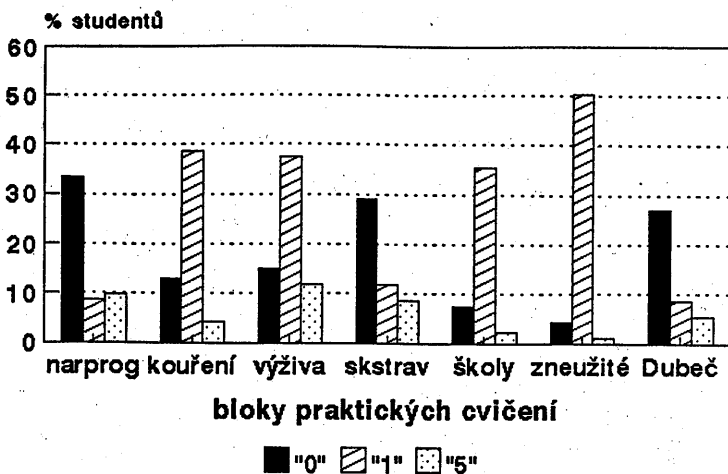
Z obrázku třetího jsme smutní, protože každé jiné hodnocení než jedničkové ukazuje, že se nám příliš náš záměr nezdařil, i když na druhou stranu se nabízí otázka, jaké znalosti, vědomosti a představy o práci lékaře studenti mají. Ale i to je v pátém ročníku již vizitka naší práce. Sloupkový graf uvádí hodnocení všech bloků praktické výuky vyjádřením průměrné hodnoty dosaženého bodového skóre:

KPL – 7 tématických bloků (1–7), ÚZDM – 7 tématických bloků (8–14), ÚTL – 4 tématické bloky (15–18). Není nutné polemizovat, proč je tomu právě tak, ale je třeba vědět, že tomu tak je. To je neoddiskutovatelný fakt, se kterým musíme při hledání zajímavé a kvalitní výuky našeho oboru počítat.

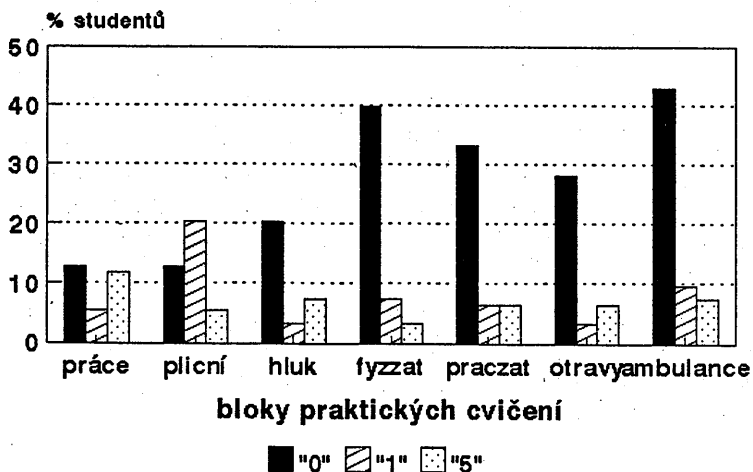
Poslední grafy, které znázorňují výsledky hodnocení praktické výuky po oborech, představují zajímavé výsledky, které dokumentují nejlepší a nejhorší ohodnocení, jehož vzájemné poměry se mění obrázek od obrázku. To nás však nepřekvapilo tolik, jako nulové hodnocení, ke kterému se studenti utíkali nejčastěji proto, že se na výuku nepamatovali. Proto se nám zdá tento výsledek mnohem výmluvnější než výsledek 1.56 nebo 3.04. Nepamatovat se, nebýt schopen ohodnotit výuku třeba i tím, že budu psát samé pětky, je něco, co nás zaskočilo. I špatný výsledek by byl pro nás výsledkem, ale fakt, že řadou bloků praktických cvičení prošla třetina studentů bez nejmenší stopy, nás šokuje. A nastává dilema, která ze zúčastněných stran za to nese zodpovědnost. Není nic jednoduššího než říci, že obě – a bude to pravda. Další otázka pak bude znít proč. Odpověď už nebude tak snadná, ale budeme muset připustit, že jsme se na tom podepsali také. Vždyť je to třetí semestr výuky preventivního lékařství a do „školy“ jdou studenti vybaveni i předchozí zkušeností, díky které jsme možná prohráli boj. My, kteří jsme stáli před tabulí. Osobní prohra bolí; ale uvědomují si všichni, že jsme prohráli *všichni*? Učitelé, studenti, ale hlavně a především pacienti.

Závěrem dovolte stručný komentář, který dokresluje situaci. Téměř 13% z dotázaných studentů využilo této příležitosti a uvedlo připomínku k výuce preventivního lékařství. Téměř polovina připomínek ze třinácti se týkala malého počtu tolerovaných absencí a skutečnosti, že test, jehož splnění bylo podmínkou pro získání zápočtu není možné splnit v době výuky.

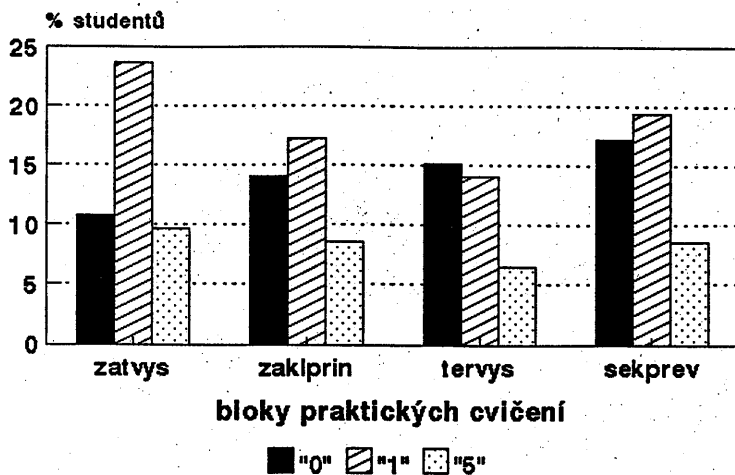
Hodnocení praktické výuky prev.lékařství Ústav zdraví dětí a mládeže

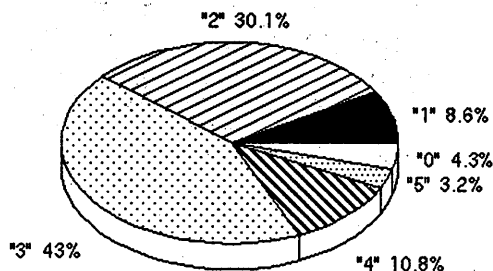
Hodnocení praktické výuky prev.lékařství Klinika pracovního lékařství

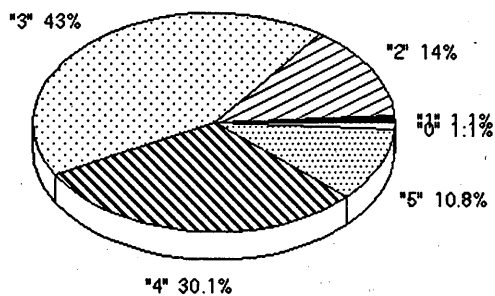
Hodnocení praktické výuky prev.lékařství Ústav těl.lékařství

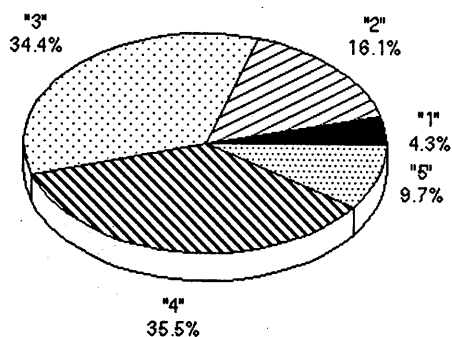
**Doplňuje výuka prev.lékařství
vaše znalosti a vědomosti**

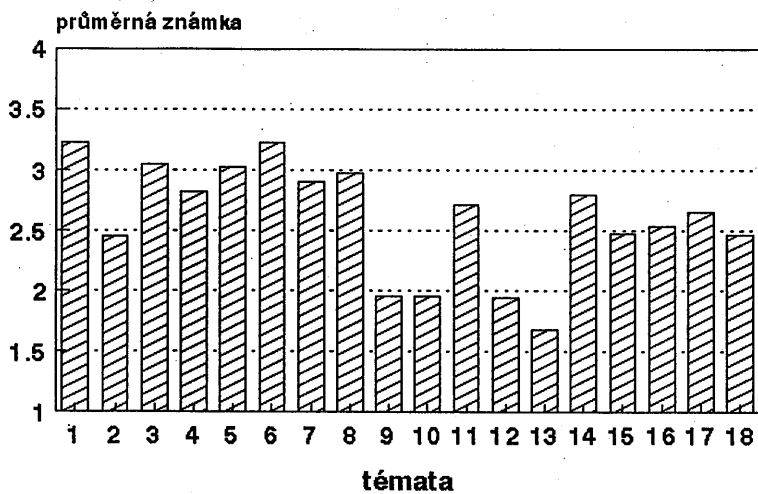
Spokojenost s formou výuky

Splnila výuka vaše očekávání

Hodnocení jednotlivých témat praktické výuky

OZNÁMENÍ o vzniku České společnosti na ochranu dětí

HANA PROVAZNÍKOVÁ

Z iniciativy pracovníků Ústavu zdraví dětí a mládeže centra preventivního lékařství 3. lékařské fakulty University Karlovy a Státního zdravotního ústavu v Praze vznikla *Česká společnost na ochranu dětí*, která byla jako nevládní organizace zaregistrována u MV ČR 30. 9. 1992.

Základním cílem je dosažení ratifikace Úmluvy práv dítěte spojených národů ve všech státech spolu s dalšími zákonnými úpravami na ochranu práva dětí před jejich nedotknutelností. Česká společnost na ochranu dětí bude prosazovat, aby v oblasti zdravotnictví, sociálních služeb a školství byl při praktické činnosti brán ohled na práva dítěte na ochranu před interpersonálním násilím. Současně se bude zasazovat o vypracování informačních programů o nebezpečí fyzického týrání a zneužívání dítěte, stejně tak i programů k podpoře pozitivních způsobů výchovy dětí jak pro rodiče, tak i pro ostatní, kteří se na výchově dětí spolupodílí. Organizace bude vyvíjet tlak na všechny dobrovolné skupiny, hnutí, dětské a mládežnické organizace k tomu, aby jejich politika, zásady, praxe a chování respektovaly právo dítěte na fyzickou neporušenost.

Česká společnost na ochranu dětí je členem nevládní mezinárodní organizace EPOCH WORLDWIDE se sídlem v Londýně, která monitoruje výskyt fyzického týrání dětí na celém světě a připravuje vzdělávací programy.

Ve dnech 2.– 5. listopadu 1993 ve Vranově nad Dyjí konala I. mezinárodní (16. celostátní) soudně–psychiatrická konference na téma: „Týrané osoby“ a ve dnech 10.– 12. listopadu 1993 v Mostě I. národní konference s mezinárodní účastí k problematice týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte.

**AKTUÁLNÍ
OTÁZKY**

Postgraduální vzdělávání lékařů v pohledu České lékařské komory

BOHUSLAV SVOBODA

Garance odborné úrovně výkonu lékařského povolání je vůbec nejdůležitější funkcí Komory a je jí uložena zákonem. Z této garance pochopitelně vyplývá, že Česká lékařská komora musí sehrát rozhodující úlohu při tvorbě nového systému postgraduálního vzdělávání. Je totiž naprosto jasné, že stávající systém atestací a z nich vyplývající udělování licencí k výkonu povolání je naprosto nevyhovující. Tvorba systému postgraduálního vzdělávání se stala základní problematikou, kterou se zabývá vytvořená Vědecká rada České lékařské komory. Byly konstituovány jednotlivé oborové rady tak, aby v době co možná nejkratší mohl být připraven návrh nového systému.

Již v této chvíli lze hovořit o určité pracovní podobě připravovaných návrhů. Vědecká rada chápe postgraduální vzdělávání ve dvou základních rovinách. První rovina je rovinou získávání specializace, druhá představuje celoživotní vzdělávání lékařů.

Pro **specializační vzdělání** bude Česká lékařská komora navrhnout jednostupňový systém atestací, kde bude výrazně rozšířena povinná obecná část vzdělávací (předpokládáme tzv. „kolečko“ v délce 2 let) a na ní bude navazovat vlastní specializační příprava, jejíž délka bude v různých oborech rozdílná a zatím se pohybuje v návrzích od 3 do 5-ti let. Specializační příprava bude probíhat na akreditovaných pracovištích, která oprávnění pro postgraduální výuku budou muset v pravidelných intervalech obhajovat před akreditační komisí. Zmizí tedy monopol jednoho výukového pracoviště. Rovněž zkouška po ukončené specializační přípravě by měla mít charakter poněkud jiný. Předpokládáme státem jmenovanou zkušební komisi na návrh České lékařské komory a odborných společností, která vždy pro své funkční období bude zkušební akty provádět bez ohledu na to, kde se ten který lékař připravoval.

Celoživotní vzdělávání je nesmírně důležitou složkou udržování kvality léčebné péče. Aby mohla Česká lékařská komora plnit svoji úlohu trvalé garance za odbornost lékařů, vykonávajících svobodné lékařské povolání, bude nutné vytvořit systém dalšího vzdělávání, na který bude vázáno udržení nebo obnovení licence. V pracovním návrhu předpokládáme kreditní systém, kdy by za dobu např. 5-ti let každý lékař musel podle své odbornosti a činnosti nasbírat určitý počet „kreditů“. Jimi lze rozumět nejrůznější školení, účast na symposiích, seminářích atp. Tímto způsobem bychom mohli zaručit, že lékař svoji odbornost

udržuje v souladu s nejnovějšími poznatky vědy tak, jak to výkon našeho povolání vyžaduje.

Je pochopitelné, že všechny tyto úvahy, které zde uvádím, jsou na samém počátku. Je před námi ještě mnoho práce, než tento nový systém bude moci vstoupit v život. Jak rychle se nám podaří jej realizovat záleží vlastně na nás všech. Vědecká rada České lékařské komory uvítá každý další podnět, týkající se této problematiky. Znovu opakuji, že otázka způsobu a obsahu postgraduálního vzdělávání je otázkou, která patří do rukou odborníků–lékařů. Stavovská profesní organizace – Česká lékařská komise – má tuto úlohu danou zákonem a musí tento svůj nejdůležitější úkol jak v zájmu našem, tak v zájmu našich pacientů splnit.

říjen 1993

ZKUSTE PŘIJÍT PO NEDELI. PAN DOKTOR
ODEŠEL SBÍRAT KREDITY...

33.

Hezký a ušlechtilý koníček aneb „není důležité zvítězit“?

JANA ŠEBLOVÁ

V jednom z posledních čísel časopisu ČLK byla lékařská obec vyzvána k diskusi o společenské situaci stavu lékařského.

Dobrá tedy... i když moje troška do mlýna na následujících řádcích je – zejména na stránkách interního časopisu jedné z lékařských fakult – nošením dříví do lesa, neboť svoji společenskou a ekonomickou situaci dobře známe a denně zažíváme.

Mám: 36 let, 2 děti, červený diplom, jednu atestaci, 11 započtených let praxe, státní zkoušku z angličtiny, dva roky mimořádného studia psychologie, dva roky literární konzervatoře, kolem 300 odpracovaných hodin měsíčně, za to čistý příjem 6.180 Kč, z toho odvozený hodinový plat 34,21 Kč, což je poloviční plat uklízečky v soukromém sektoru, pětinový plat slušného zedníka, *téměř* plat začínající prodavačky, a tak dále, a tak dále. Nemám schopnost to, co mám, tržně a pragmaticky zhodnotit. To mám ostatně potvrzeno i úředně – i se všemi přesčasy jsem státem uznaná za neschopnou uživit sebe a děti, pobírám tedy státní vyrovnávací příspěvek (včetně jednorázové letní dávky) a mezi lékaři nejsem zdaleka jediná. Je nás víc, co si – drápkem uvízlí v sociální záchranné síti nebo těsně vedle ní – dopřáváme luxus práce v oboru na úkor ekonomického zabezpečení svých rodin a denně řešíme rovnici, zda ještě chvíli v tom zdravotnictví vydržíme, nebo zda začneme pohodlnými vozy objíždět země české a budeme zbývajícím pošetilcům nabízet farmaceutické přípravky či zdravotní techniku, zda budeme za úplatu hlídat děti, uklízet v cizích domácnostech, kácet dřevo na Šumavě či si jinak – tržně úspěšněji – vydělávat na živobytí. Někdo tuto rovnici řeší hromaděním nadúvazků, což je sice pár stovek navíc, ale na úkor času kterého tak jako tak příliš nezbyvá. Další možností je sehnat si nějakou výdělečnou činnost mimo zdravotnictví a sponzorovat tak sám sobě svého lékařského koníčka, jenže tím se pak zcela degradujeme na nadšené amatéry z dob prvních olympiád, kteří si celá léta vydělávali na možnost „být při tom“ bez ambicí na cokoliv jiného než na účast.

Za těchto podmínek se z nás mohou stát nanejvýš rutinní řemeslníci medicíny, bez schopností a především bez sil přesáhnout běžnou denní agendu.

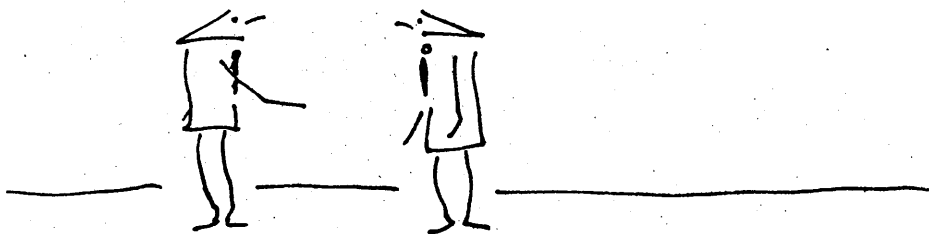
Při časovém zatížení, daném nutností:

- 1) služeb a přesčasových hodin;
 - 2) vedlejších úvazků nutných k užití;
 - 3) nezbytností dělat si vše sám, od běžných denních věcí až po stavění domů, neboť na zaplacení prostě nemáme;
- je nejen systematické studium, ale v podstatě i odpočinek utopí.

Nedávno jsem v denním tisku četla stručnou zprávu, že „situace absolventů lékařských fakult je intenzivně řešena a hledá se možnost výjimky ze zákona, aby tito absolventi mohli pracovat v nemocnicích *zdarma* a neztráceli tak čas ke složení atestace. Do budoucna se neuvažuje o administrativním omezování přijímání studentů na *lukrativní* obory jako je medicína, spíš se počítá se zavedením vyššího školného než na jiných fakultách“. Hned se mi šlo do práce veseleji, bez obav o osud zdravotnictví.

Jo, jo, pane Vaněk, jsou to paradoxy, co?

říjen 1993

A JA' MU ŘÍKÁM: TO JSOU PARADOXY,
PANE VANĚK. A PAN VANĚK NIKDE...

77.

Pracovní schůzka ESF/EMRC

Cyril Höschl

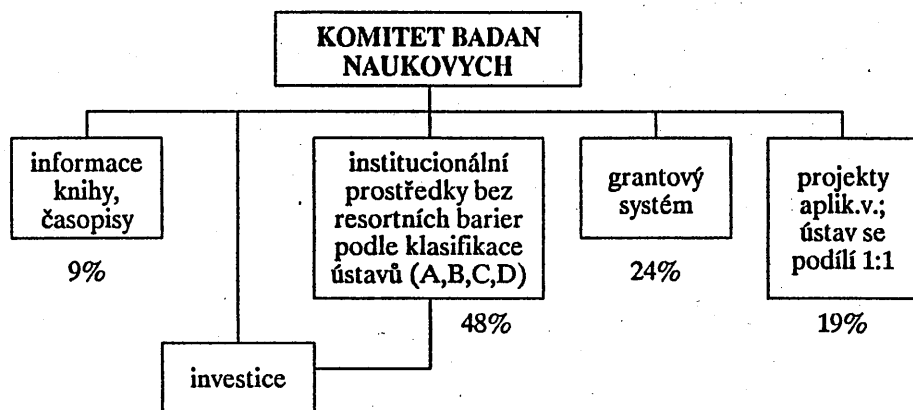
Schůzku pořádala European Science Foundation, jejíž součástí je European Medical Research Council (Evropská rada lékařských věd), ve Varšavě 25.-26.10.1993. Rady lékařských věd jsou hlavními institucemi přidávajícími peníze na lékařský výzkum v Evropě. Schůzky se zúčastnili: Prof. J. Doroszewski (Polsko), Dr. V. Dzerve-Taluts (Litevská rep.), Prof. C. Höschl (ČR), Dr. B. Rojnik (Slovinsko), Dr. J. Ulbu (Estonsko), Dr. B. Konze-Thomas (SRN), Prof. P. Lazar (Francie), Dr. P. Metalli (Itálie), Prof. K. Sekeris (Řecko), Dr. J. H. Kock (ESF/EMRC Strassbourg).

Ve všeobecné diskusi zástupce EMRC Hendrick Kock hledal společného jmenovatele problémů postkomunistických zemí. Účastníci se snažili definovat platformu evropské spolupráce na poli lékařského výzkumu, což se ukázalo být velice obtížným vzhledem k různým subjektům v různých postkomunistických zemích. Tak např. v Polsku se celkově výzkumem zabývá 200 institucí a 85 univerzit. Od roku 1991 zde funguje nový systém financování lékařského výzkumu, který je centralizován do komise pro vědecký výzkum (Komitet badań naukowych), který je jediným subjektem, jenž přiděluje granty ve všech odvětvích vědy. Poláci si stěžují, že až dosud našla vědecká komunita u politiků jenom nepatrné porozumění toho, že bez vědecké činnosti a podstatného zlepšení školského systému není ekonomický pokrok možný. Mnoho schopných a zejména mladých vědců opouští svá místa v polských vědeckých institucích a odcházejí do ciziny za lepšími platy. Tento jev přispívá ke generační propasti v oblasti celé polské vědy. Na rozdíl od některých jiných postkomunistických zemí, Polská akademie věd je členskou organizací ESF.

Lékařský výzkum se provádí ve třech hlavních oblastech s různými cíly. Podstatnou část tvoří 12 lékařských fakult, které dohromady zaměstnávají přibližně 9000 výzkumných pracovníků. Druhou oblastí jsou resortní výzkumné ústavy ministerstva zdravotnictví a sociální péče. Těch je 14 a zaměstnávají asi 1000 vědeckých pracovníků. Jejich úkolem je hlavně ochrana zdraví a expertní činnost pro ministerstvo zdravotnictví. Třetí oblastí jsou ústavy Polské akademie věd. Lékařskému výzkumu se věnuje 5 z nich. Zaměstnávají okolo 600 výzkumníků zabývajících se většinou teoretickými problémy homeostázy, neurobiologie, imunologie a humorálním systémem. Jeden z těchto ústavů je zaměřen na experimentální a klinickou farmakologii, některé kombinují výzkum s klinickou medicínou (neurochirurgie ve Varšavě, genetická klinika v Poznani). Polská akademie věd také organizuje síť vědeckých rad, ve kterých působí asi 1200 vědců. V Polsku vychází 40 lékařských časopisů. Dohled na celý zdravotnický výzkum v Polsku vykonává KBN (schéma č.1). Do KBN je 2/3 volených členů široké základny, 8 je jmenováno, předseda KBN je členem vlády, kterého musí schválit parlament. Všechny tři

zmíněné oblasti jsou finančně podporované z rozpočtu KBN, který je tvořen přímo ze státního rozpočtu. Mezi největší problémy polského výzkumu patří drastické snížení přijatých mediků na lékařské fakulty, které znamenalo zároveň snížení finančních přidělů univerzitám a tudíž podstatné omezení jejich výzkumu. Spolu s počtem mediků snižuje se i počet výzkumníků na univerzitách. Dalším problémem je vnitřní přerozdělení zdrojů díky grantové činnosti tak, že stále větší část rozpočtu je přidělována individuálním grantům a menší je určena pro potřeby institucí, týmové práce a celonárodních programů. Grantová činnost se na jednu stranu osvědčuje, na druhou stranu vede k obrovskému rozdrobení prostředků, které nelze soustředit na vybudování účinnějších zařízení nebo na podporu větších projektů. Zdá se již teď jasné, že celá infrastruktura lékařského výzkumu nemůže být založena pouze na grantech.

Schéma č.1: Struktura financování lékařského výzkumu v Polsku

Uvedené proporce jsou bez záruky.

Co se týče resortních ústavů, dostávají institucionální peníze z příslušného ministerstva, ale peníze na vědu jdou výhradně z KBN. Ústavy dostávají své institucionální peníze podle kategorie, do které jsou zařazeny (A,B,C,D). Kategorie A dostává 100 % požadovaného rozpočtu, kategorie D dostává 0 % (takový osud má např. Ústav sportovní medicíny, který se živí celý z vlastních zdrojů - antidopingová činnost, vrcholový sport apod.).

Generační problém se objevuje také ve Slovinsku, které má pouze 2 mil. obyvatel. Peníze na lékařský výzkum zde rozdělují ministerstvo vědy a technologií, v němž jsou zastoupeny všechny relevantní subjekty. V Litvě je nyní po volbách neporozumění mezi vládou a vědci. Peníze jsou přidělovány grantovým systémem ne nepodobným našemu. Podobně jako u nás, i v Litvě činí prostředky na lékařský výzkum asi 0,5 % rozpočtu na zdravotní péči. Pozoruhodné je, že evaluaci litevské vědecké základny provedla dánská vědecká rada (Danish Scientific Council). Litva

nemá ministerstvo zdravotnictví, lékařská problematika spadá do referátu odd. zdravotnictví ministerstva sociální péče (Ministry of Welfare).

Přesto, že postkomunistické země sdílejí mnohé společné problémy v oblasti vědy a výzkumu, velmi málo koordinují svůj postup. Západní struktury zdá se vyčkávají, až se situace v jednotlivých východních zemích stane průhlednější a dosáhne určité stability. Do té doby zřejmě nejsou ochotny nabízet významnější podporu už proto, že se samy ocitají ve finanční tísní. Dokladem toho je osud třeba Helénského výzkumného ústavu v Athénách, který podle slov ředitele prof. Sekerise překročil svůj rozpočet v domnění, že mu bude dotován, ale nyní na konci roku se zdá, že dotován nebude. Přesto, že grantová činnost v naší republice má, zdá se, před ostatními postkomunistickými zeměmi značný náskok, je několik oblastí, ve kterých zůstáváme mnoho dlužni. Jednou z nich je evaluace jak lékařského vysokého školství, tak vědeckých a výzkumných ústavů. Tuto evaluaci důsledněji provedla pouze AV ČR. V ostatních případech se dá mluvit o pseudoevaluaci. Mezi kritéria aplikovaná při vyhodnocování úrovně výzkumných ústavů v Polsku patří: počet publikací, počet a dopad technologických výstupů, počet patentů, kumulativní science citation index atd. Podle sdělení polských kolegů je Polsko celkově podle těchto parametrů na 15 - 18 místě na světě.

Závěr: Zdá se, že budeme-li se chtít zařadit do evropských vědecko-výzkumných struktur, nevyhneme se důkladné a poctivé, nejlépe nezávislé evaluaci. Také u nás lze očekávat prohloubení generačního problému ať už v souvislosti s tzv. "vnitřní emigrací" za lépe placenými místy do privátního sektoru mimo vědeckou oblast, tak i na univerzitách, které se v tomto kole poměrně úspěšně ubránily tomu, co bylo na jinak špatné novele vysokoškolského zákona pozitivní: totiž záchraně mladé a střední vědecké generace ať již z ústavů akademie, ústavů resortních anebo na fakultách samotných.

(přetištěno z VNS)

SESTRÍČKY

Setkání sedmé: Dagmar Nehasilová

Připravila Milica Sklenčková

Do nemocnice jsem nastoupila v roce 1954 na ušní, nosní a krční oddělení jako absolventka zdravotní školy při této nemocnici. Primářem byl tehdy pan docent MUDr. V. Hlaváček. Nemocnice byla oblastní, neměla fakultu, v čele nemocnice byl ředitel, sestra představená a správce.

Sama nemocnice se nacházela v překrásném parku, jehož architektem byl zakladatel parku v Průhonících. Nemocným se v nemocnici dobře stonalo a nám pracovníků dobře pracovalo. Oddělení byla vedena věhlasnými odborníky, jako např. prof. Syllaba, Polák, Šebek a řada dalších.

Protože jsem byla absolventka a praktikantka zdravotní školy při této nemocnici, měla jsem nesmírnou výhodu ve znalostech provozu celé nemocnice.

Mým pracovištěm byl pavilon C, který patřil mezi nejstarší v nemocnici a svou podobou se velmi málo změnil. Vybavení kliniky bylo skromné, 51 lůžek, operační sál a ambulance poskytovaly vysoce odbornou péči. Pan docent Hlaváček se stal profesorem a se svými nejbližšími spolupracovníky MUDr. V. Chládkem a MUDr. Pihrtem prováděli operace a léčebné metody světové úrovně, což potvrzoval ohlas a návštěva kapacit z Francie a Ameriky. Mou touhou byl sice chirurgický operační sál, kde ještě pracovaly řádové sestry, ale pan prof. Hlaváček si mne vybral ve zdravotní škole, kde nám přednášel spolu s MUDr. Chládkem. Podlehla jsem a na pracovišti zůstala až do doby důchodu.

Pan profesor Hlaváček nesmírně pečoval o naše vzdělání, považoval si za čest a povinnost učit nejen posledního sekundáře, ale i každou sestřičku. Neopovrhoval žádnými pracovníky, znal každého pracovníka celým jménem, ale od každého vyžadoval perfektní práci. V době nezvladatelných infekcí a zánětů mozkových blan se často operovalo v noci. Všichni jsme zůstávali a pomáhali kde se dalo. Po roce praxe na lůžkovém oddělení jsem s lítostí přešla pracovat na operační sál a opět s lítostí pak převzala funkci vrchní sestry. Na všech úsecích nynější kliniky jsem pracovala ráda a každé pracoviště mělo své kouzlo. Uzdravené dítě po těžké operaci nebo pomoc člověku, který po operaci hrtnu se nedokázal zařadit do života, mně dávalo nesmírný pocit platnosti, stejně jako když jsem dokázala při náročné operaci instrumentovat a operace se zdařila. Mnoho let jsem si žádala o studium na vysoké škole. Padesátá léta a postižení rodiny zapříčinilo, že jsem se studovat nedostala, ale nikdy jsem moc nelitovala. Bylo to však zásluhou prostředí kliniky a všech spolupracovníků, na klinice byla zakořeněna škola pana profesora Hlaváčka a to jak morální, tak odborná. Dalšími přednosty byl pan profesor Chládek a Pihrt. Bolest, nemoc i radost byla vždy záležitostí celého kolektivu. Sesterské kolektivy byly trvalé, odchod býval pouze do důchodu nebo na mateřskou.

Dodnes vzpomínám na sestry, které nás naučily dobře pracovat a na pomocnice, které za minimální mzdu pracovaly do úmoru. Mnohým se tato práce stala celoživotní náplní. Osobní život poznaly až v krutém osudu nemoci nebo stáří.

Postavení sestry dříve bylo v této nemocnici na vysoké úrovni. Práce sester si všichni považovali, sestra byla rovnocenným a nepostradatelným spolupracovníkem lékaře. Na zdravotní škole nás učili profesoři a primáři jednotlivých pracovišť. Škola byla nedílnou součástí nemocnice a učit v ní bylo ctí. Již zde byl dán základ sesterské práci. Být dobrou sestrou je psychicky a fyzicky náročné zaměstnání. Při ošetřování nemocných provádí sestra řadu nepopulárních, ale pro nemocného důležitých, úkonů. Proto i řada zdravotníků nedoceňuje práci sester u lůžka. Díky nedostatku pomocného personálu často sestry suplují za další pracovníky.

V každém zaměstnání máme dobré a špatné pracovníky, každý chirurg není vždy nadaným chirurgem a sestra dobrou instrumentářkou. Ve zdravotnictví se špatná práce dotýká každého z nás. Každá práce zdravotní sestry má své místo, ne každý může ve zdravotnictví pracovat. Dříve se říkalo, že sestra není povolání, ale poslání. Myslím si, že i nadále by mělo být posláním, ale společensky a ekonomicky ohodnocené.

Vždyť i západní státy mají nedostatek sester a to jsou tam sestry velmi dobře ekonomicky zajištěny. I toto ukazuje na výjimečnost a těžkosti této profese. Naše sestry jsou zdravotnický vzdělané, vždyť dodnes právě na západě jsou vysoce hodnoceny.

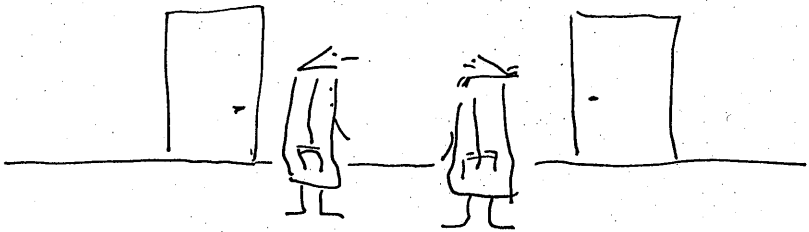
Nynější velký nedostatek sester se dotýká všech předchozích myšlenek a skutečností. Zdravotní školy přijímají velice mladé dívky, které mají představu o tomto povolání často zidealizovanou z filmů a krátkých návštěv v nemocnicích. Svým dílem se zapisuje i prospěch, protože řada premiantek svůj další život orientuje jiným směrem a zdravotnictví opouští.

Ekonomická záležitost je často problematikou celé rodiny a u mladých dívek je touha se vyrovnat svým spolužačkám z ostatních profesí, kde odměna za práci je mnohem vyšší. Často pak z ekonomického postavení se člověk zařazuje i společensky.

Naše generace pracovala ve zcela jiných podmínkách, pryč jsou doby mého vzpomínání. I na ORL klinice a v celé nemocnici se mnoho změnilo. Máme perfektní přístrojovou a technickou pomoc při vyšetřování a léčení nemocných, sestry hravě tuto techniku zvládají. Ale trochu se nám vytratil člověk se svými klady a záporů a etika zdravotníků je nám často cizí. Mladá generace se bude chovat tak, jaké podmínky jí budeme vytvářet. Často řídicí pracovník je jim vzorem a modelem. Ze svého pomalu čtyřicetiletého působení v nemocnici považují za nutné, aby každý řídicí pracovník byl odborně na výši a měl dostatečnou praxi, která je nezbytná i přes nové směry v řízení a studium v manažerských kurzech.

Současné FNKV přejí, aby to byla zase velká zdravotnická rodina bez ekonomických problémů, abychom našli pro sebe a naše nemocné, i při tržním hospodářství, čas a vzájemné pochopení. Pomoc nemocným aby se stala naším prvořadým úkolem.

červenec 93

GRATULUJI VÁM, PANE KOLEGO.
DOSLECHL JSEM SE, ŽE PO ROZDĚLENÍ
REPUBLIKY VÁM NĚKOLIKANAŠOBNĚ STOUPL
POČET CITACÍ V ZAHRANIČÍ...

JJ.

ZE ZAHRANIČÍ

FONDAZIONE GIUSEPPE WHITAKER
ENTE MORALE
SOTTO IL PATROCINIO DELL'ACCADEMIA NAZIONALE DEI LINCEI

THE "G. WHITAKER" INTERNATIONAL BURNS PRIZE
PALERMO

Under the patronage of the Authorities of the Sicilian Region

Awarded to RADANA KONIGOVA

"After graduation with courage and farsightedness, under the guidance of the two most illustrious pioneers in burns surgery, F. Burian and A.B. Wallace, initiated 31 years ago a professional career that still continues. In her long activity she has known how to combine in exemplary fashion scientific research and didactic skill with an intuition for original ideas which she has made concrete in publications and treatises. She has actively participated in numerous national and international Meetings, bringing personal experience of the highest value. Since 1977 she has directed the Prague Burns Center".

SCIENTIFIC SECRETARY
Michele MASELLIS

THE PRESIDENT OF THE FOUNDATION
Aldo SCIME'

Palermo, 8 July 1993

„G. Whitaker“ International Burns Prize – Palermo

RADANA KÖNIGOVÁ

G. Whitaker International Burns Prize has been awarded since 1971 in Palermo to eleven burn specialists from all the world for scientific activity in the field of research, teaching, clinical organization, prevention and cooperation among the nations.

The official prize-giving of this prestigious award has been held in Palermo at the seat of the G. Whitaker Foundation in the presence of the authorities and of representatives of the academic, scientific and cultural world.

Joseph Whitaker Foundation was established in 1971 in accordance with the will of the members of an outstanding English family – the Whitakers, who belonged to the numerous immigrants from the United Kingdom to Sicily in the eighteenth century.

Joseph Whitaker – a descendant of one of the industrious families made the wealth of his family an instrument of social promotion and cultural activity. Since 1888 he was living in the Villa Malfitano which thanks to the „art nouveau“ style and its particular decoration and furnishing, is not only the seat of the G. Whitaker Foundation, but also seat of noble architecture and unusual works of art.

When the last heiress of G. Whitaker – his daughter Delia – died in 1971, there thus began, under the aegis of the Accademia Nazionale dei Lincei, as desired by the founder, the running of the non-profit-making organization. The board of trustees according to the statute, includes also the President of the Republic.

This Foundation operates in the field of science and culture. It has been sponsoring not only conferences, concerts, awards and study grants, but also promoting the archeological research and study of the Phoenician–Punic civilisation in the Mediterranean.

Úsměvy z Evropského kardiologického kongresu v Nice

PETR WIDIMSKÝ, PAVEL GREGOR

Vědecké kongresy jsou obvykle velmi solidní akce, plné vážných a velmi důležitě se tvářících vědců i „vědců“. Někdy však se tito pánové (dam bývá méně, ale často se tváří o to vážněji) právě díky své vážnosti (nebo roztržitosti) dostanou do situací, v nichž jejich důstojnost značně utrpí. Několika podobných příhod, které se staly během XV. Evropského kardiologického kongresu, bychom zde chtěli vylíčit. Kongres se konal na přelomu srpna a září 1993 v jihofrancouzském městě Nice v jednom z nejhezčích a nejmodernějších kongresových center světa – „Akropoli“. Mezi devatenácti paralelně probíhajícími sekcemi (Akropole má 19 přednáškových sálů s kapacitami mezi 140 – 2.500 místy) pobíhalo sem a tam téměř 15.000 účastníků nejen z Evropy, ale i ze všech ostatních kontinentů.

V pondělí se tak například stalo třem holandským kardiologům, že začali diskutovat o nějakém problému během přecházení křížovatky tak vehementně, že se uprostřed křížovatky zastavili a na několik minut zablokovali veškerou dopravu. Trpěliví policisté (kteří vycházeli kongresovým účastníkům ve všem vstřícně) je teprve po chvíli taktně upozornili, aby laskavě ráčili dokončit přecházení...

Jindy vždy vynikající prof. Serruys (Nizozemí) měl pro jednu ze stěžejních přednášek kongresu (o intrakoronárních stentech) připravený hezké diapositivy, které však měly příliš tlusté rámečky, takže asi třetina z nich se nevešla do promítačky. Začal s britickým humorem kritizovat pořadatele za špatný projektor. Netušil však, že přímo v sále jeho přednášku poslouchá prezident Evropské kardiologické společnosti a jeden z hlavních organizátorů kongresu prof. Bertrand (Francie). Ten si kritiku nenechal líbit, šel osobně zkontrolovat projektor a druhým mikrofonem přednášejícímu sdělil, že chyba je v diapositivech a nikoli v projektoru. Jejich následná diskuze na chvíli celou přednášku přerušila. Roztržitý a rozladěný Serruys ji pak ani celou nedokončil...

Nejhezčí příhoda se stala prof. Smithovi (Norsko) na konci jeho přednášky o antikoagulační léčbě po infarktu myokardu. Přednášející byl menší postavy, a proto mu sličná hosteska snížila přednáškový pultík. Tento pultík (jako vše v supermoderní Akropoli) byl ovládán elektricky: jedním knoflíkem se jeho výška snižovala, druhým zvyšovala. Po promítnutí posledního diapositivu chtěl přednášející pultík vrátit do původní polohy. Podařilo se mu pultík uvést do pohybu směrem vzhůru, avšak nevěděl již, jak tento pohyb zastavit. A tak pultík stoupal a stoupal a přednášejícího za ním bylo vidět čím dál méně. Ten byl situací tak zmaten, že se pokusil zastavit stoupání pultíku vlastní vahou, chvíli se na něj věšel, pak však zcela rezignoval a pouze si kryl hlavu, aby mu pultík (který se mezitím

již zcela vysunul ze svého „rámu“ a začal padat) příliš neublížil. Zachránila ho až ona sličná hosteska, která vysouvání pultíku zastavila a vrátila ho zpět dolů.

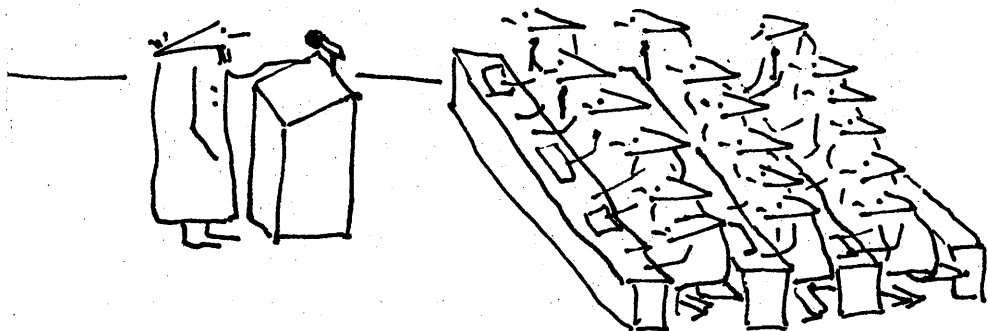
Na závěr si necháváme dvě příhody, které se staly nejmenované dvojici badatelů ze II. interní kliniky 3. LF UK. Po příjezdu do Nice se ubytovali v levném malém hotelu v klidné okrajové části Nice. Protože jsou oba badatelé „tělem i duší“, místo koupání v moři zasedli k práci na chystaných skriptech na verandě před hotelovým pokojem. Měli sebou i poslední výtisk českého kardiologického časopisu „Cor et Vasa“, který nechali na dvě minuty ležet bez dozoru na balkóně. Jaké bylo jejich překvapení, když po návratu časopis nenašli. Úkladný zloděj musel na tuto příležitost číhat v úkrytu nejméně dvě hodiny. Redakce i čtenáři „Cor et Vasa“ budou jistě potěšeni, že tento dosud v zahraničí málo známý časopis se stal předmětem krádeže. Kredit časopisu tím jistě získal. Nejcennější na tom je fakt, že zloděj časopis po přečtení nevrátil.

Druhá příhoda se týká automobilové vášně obou badatelů. Cestou do Nice (vozem Favorit) jeli kolem proslulé Monzy (dráha pro závody formule 1). Samozřejmě že zatoužili dráhu vidět. Když zjistili, že za určitý poplatek je možno se vlastním vozem po dráze projet, neváhali a vjeli do brány před dráhou. Naštěstí duchapřítomný pořadatel je stačil zastavit – právě probíhaly závody formule 3. Favorit mezi závodními vozy na dráze by asi způsobil podobný rozruch, jako ukradený výtisk „Cor et Vasa“ mezi mafiány.

Nicméně cesta zpět vedla opět kolem Monzy, a tak byl Favorit svou posádkou opět hnán směrem k osudovému okruhu. Leč tentokrát se zřejmě vůz sám zalekl šance, která mu měla být poskytnuta. Na dálnici kolem Milána nejprve začaly extrémně pomalu blikat blinkry, posléze nešla houkačka ani stěrače a za chvíli začal škytat motor. Se zlověstným hrkáním a hopsáním automobil jen tak tak dojel na nejbližší dálniční výjezd. Zde zahrkal naposledy. Přivolaní mechanici (jako vystřížení z italských filmových veseloher: jeden malý, hubený, s knírkem, neustále něco pokřikující, druhý velký, tlustý, dobrosrdečný bručoun) uměli samozřejmě pouze italsky, nicméně se na auto podívali, cosi změřili a vyzkoušeli, načež ten malý radostně vyskočil a zvolal diagnózu: „Alternatore rotto, batteria marasmo!“ Vzápětí oba „lékaři“ auto odtáhli na svou „kliniku“, excidovali shnilou část alternátoru a dostali baterii infuzí proudu z nehoršího „marasmu“. Za tři hodiny bylo auto dokonale zresuscitované a i po měsíci je zcela asymptomatické. Nicméně výrazy „rotto, marasmo“ se staly oblíbenou náhražkou některých nepříjemně jadrných českých slov a obohatily (a zjemnily) tak slovník obou cestovatelů.

Co říci závěrem? Snad jen to, že oba autoři tohoto nepříliš souvislého povídání si z celého srdce přejí, aby výrazy „rotto, marasmo“ nevystihovaly v budoucnu situaci v české kardiologii tak, jak ji v mnoha aspektech vystihují dnes. Aby každý pacient s hypertenzí o svém tlaku věděl a léčil se, aby průměrná hladina cholesterolu v české populaci nebyla 6.2 mmol/l, ale 4.8 mmol/l, aby se každý pacient s bolestmi na prsou mohl dostat na koronarografii a každý pacient s anginou pectoris na angioplastiku nebo na bypass, aby žádný lékař neléčil

ambulantně své pacienty s občasnými komorovými extrasystolami antiarytmiky I. třídy. A především, aby pacienti se srdečními chorobami léčili kardiologové a nikoli gastroenterologové, nefrologové, či „všeobecní internisté“. Snad ke splnění tohoto přání trochu napomohlo i to, že kongresu se účastnilo více jak sto vědců i „vědců“ z České republiky (poměr mezi prvními a druhými by však stál za samostatnou úvahu...).

DOVOLTE MI VAŠ PŘIVÍTAT NA KONFERENCI
O ČESKÉM ZDRAVOTNICTVÍ A JEHO PERSPEKTIVÁCH,
KTEROU JSME PRACOVNĚ NAZVALI: "ROTTO,
MARASMO" ...

Universita v Sieně

RICHARD ROKYTA

Při návštěvě různých míst ve světě se znovu a znovu utvrzuji v přesvědčení, že *genius loci* je tím, co dává místu a jeho obyvatelům základní orientaci. Jestliže v Oxfordu a Cambridge máme nezadržitelnou touhu vzít do ruky knihu a jít studovat, jestliže v Bordeaux máme touhu napít se vynikajícího červeného vína, jestliže v Praze máme touhy romantické, stejně jako v Paříži touhy umělecké, pak v Itálii pocítujeme většinou směsici těchto všech tužeb. Jedním z míst, kde se promítají nejpestřejší průsečíky různých zákoutí duše a myslí člověka, je oblast Toskánska – a zejména jeho dvě perly: Florencie a Siena.

Siena je menší a koncizní město, které má 65.000 obyvatel, jehož třetinu (16.000) tvoří studenti a dávají tomuto městu zcela mimořádnou atmosféru. Siena patří k nejstarším italským městům a Sienská universita byla založena ve XIII. století, konkrétně 26. prosince 1240. Patří mezi celou plejádu italských universit, které se odvíjely od slavné Boloňské university, nejstarší university světa, založené v polovině XII. století.

Zakladatelem Sienské university je *Ildebrandino Cacciacconti*, který provedl legalizační akt založení university. V té době navštívil Sienu *Pietro Ispano*, vynikající středověký doktor a filosof, který byl později zvolen *papežem Janem XXI.* v roce 1276.

V Sieně se ve středověku objevovali další papežové; byl to především *Inocenc IV.*, který dal universitě privilegia nazvaná *VESTRA FERVENTER*. Tento dokument byl datován v roce 1259 a dával právo studentům a učitelům, aby od nich nebyly vybírány daně – vytvořil tedy zvláštní společenství, které se nazývalo *IUS COMMUNE*.

Další významný akt pochází z roku 1275. Tento akt nařizoval městské radě zajišťovat universitě dostatečné zdroje. Při vzpomínkách nebo citování těchto aktů se nám objevuje paralela: srovnání s dnešními universitami a s možnostmi universit a jejich financování. Jak by bylo krásné, kdyby tyto středověké zásady platily i dnes.

Vraťme se však do středověku. Samozřejmě ne vždy měla universita dostatek finančních zdrojů, a v tom případě pomáhala velice intenzivně katolická církev, která universitu v mnoha obdobích finančně podržela. Začátkem XIV. stol. byla vytvořena konsistoř, která měla za úkol finančně zabezpečovat universitu. To zajišťovalo universitním učitelům v Sieně, aby učili podle zásady „*fidelita et bona fide*“. Jestliže nedodržovali tyto zásady, nebo se těmito zásadám zpronevěřili, pak byli pranýřováni veřejně na stěnách sienských hradeb ve formě karikatur.

V Sieně byla ve středověku vynikající především právníká škola. Ve XIII. století zde působili známí italští právníci *Pepo Salvani*, *Giacomo Pagliaresi* a *Benincasa d'Arezzo*.

Ve XIV. a XV. stol. začínají proudit do Sieny také studenti z ostatních evropských zemí, zejména z Německa, Španělska, Portugalska a Burgundska. Siena se tak stává významným universitním střediskem vedle universit v Bologni, Florencii a Peruggii. Opět je slavná právníká škola – především církevní právo – právník *Federico Petrucci*, civilní právník *Giovani Pagliaresi*, právník a básník *Cino da Pistoia*. Ti všichni přicházejí do Sieny, aby zvětšili její slávu.

Významným momentem, který spojuje Sienu s českými dějinami, je dokument, který byl vydán *králem českým a císařem římským Karlem IV.* 16. srpna 1357. Tento dokument zařazuje universitu v Sieně do rámce universit Svaté říše římské. Povoloval udělování akademických stupňů na všech fakultách s výjimkou teologie a potvrdil významná privilegia pro učitele a studenty. Sienský biskup musel respektovat tato práva, ale měl zároveň právo podepisovat hodnosti.

V roce 1392 sienský biskup založil tzv. Casa della Sapiensa, neboli „Dům moudrosti“. Podobné domy byly již v Bologni a Peruggii. Později byla Casa potvrzena *papežem Řehořem XII.*, který vydal osm papežských bul a který upevnil sienskou Casa della Sapiensa.

V XV. století, podobně jako v celé Itálii a zejména v Toskánsku, dochází k velkému rozkvětu uměleckého a universitního života. Do Sieny přicházejí mnozí humanisté, zejména humanista *Francesco Filelfo*, který zde v roce 1444 začíná učit latinu a řečtinu. Pro zajímavost: jeho mzda byla 350 zlatých guldenů ročně. To byla největší mzda, která byla vyplácena v sienské škole. Do Sieny přichází *Marassio*, který zde píše *Angelinetum* (z lásky k Angelině Piccolomini), také *Aeneas Silvius*, budoucí *papež Pius II.* zde píše svou první práci *Cynthia*. *Antonio Beccadelli* píše své epigramy zvané *Hermafrodytus*. V roce 1484 začínají v Sieně také první tiskařské práce; byl to německý tiskař *Jindřich Kolínský*, který začíná v roce 1484 publikovat *Lectura super VI Libro codicis*.

Koncem XV. století má sienská universita asi 600 studentů, kteří studují umění, medicínu, filosofii, civilní a církevní právo. Zajímavé je, že studium umění, medicína a filosofie trvalo sedm let, církevní a civilní právo pět let. Akademický rok začínal 18. října, končil na konci června. Profesori měli pouze 5 studentů, což v současnosti zůstalo na jediných univerzitách na světě, a to v Oxfordu a v Cambridge. Studentům se věnovali nejenom během jejich studia, ale také po vyučování. Studenti např. museli přednášet půlhodinové úvahy na veřejných náměstích.

V XVI. století měla universita velké potíže, protože měla neobyčejně silného rivala v universitě v Pise, která byla pod ochranou *Cosimo I. Medici*. Ani sienská válka, při níž byla Siena obklíčena císařskou armádou v dubnu roku 1555, nepřispěla k rozvoji university. Ale Francesco Medici zřídil v roce 1569 nový výbor, který zajišťoval zdroje pro školu; potom, co se stal v roce 1574 velkovévodou, přivedl mnoho německých studentů do Sieny, zejména těch, kteří nesouhlasili

s odsouzením luteranizmu a proti kterým vystupovala inkvizice. Později *Francesco I. Ferdinando*, další velkovévoda, zavedl reformu učitelů. Rozděлил je podle toho, co učili – na doktory, právníky, umělce, filozofy a teology (celkem pět skupin učitelů). Od té doby museli učitelé také žádat o svoje místo. Tím byly vyloučeny politické nominace. V roce 1591 byla nově uspořádána pravidla pro volbu rektora, který byl volen nejenom reprezentanty studentů, ale také významnými občany města. Zvolení rektora bylo oslavováno tancem, maškarním bálem a různými hrami po několik měsíců.

Prudký pokles významu funkce rektora začal začátkem XVII. století. Škola začala znovu podléhat sienským velkovévodům. Mnoho učitelů také patřilo k místní oligarchii a mnozí z nich se stali významnými i jinde. *Pirro Maria Gabrielli* založil v roce 1691 „Accademia dei Fisiocritici“, která soutěžila s „Accademia del Cimento“ ve Florencii. Samozřejmě sienskou universitu postihly také některé ekonomické potíže spojené s pádem *dynastie Medici* v roce 1737. Sienská universita se dostala pod vládu *rodiny Lorraine*. Po francouzské invazi do Toskánska v roce 1808 byla sienská škola zrušena a byla ponechána pouze nová lékařská fakulta, kterou *Napoleon* nahradil lékařskou fakultou starou.

Universita znovu obnovila svoji činnost za *Ferdinanda III.*, kdy byly založeny 4 koleje – právo, lékařství, fyzika a teologie, které se přesunuly z Casa della Sapiena do domu blízko starého opatství Valombrossani u kostela S.Vigilio. Po roce 1832 v období prvního Risorgimenta se mnoho sienských studentů organizovalo v „Giovine Italia“ (Mladé Itálii), a to přesto, že velkovévoda proti nim velice represivně zasahoval. V roce 1847 byl jeden z nich – *Ludovico Petronici*, člen lékařské koleje – zabit policií. Po tomto incidentu nastalo velké napětí mezi studenty a policií až do dubna roku 1848, kdy 55 studentů sienské university ustavilo sdružení univerzitní ochrany a účastnilo se spolu s kolegy z Pisy rozhodující obrany proti savojské armádě v bitvě u Curtatone a Montarana. 28. října 1851 se *Leopold II.* rozhodl ponechat v Sieně pouze fakulty práva a teologie, zatímco medicínu, filologii, filozofii, matematiku a přírodní vědy přenesl do Pisy. O osm let později provincionální vláda reorganizovala obě university, ale favorizovala spíše Pisu, zejména její humanitní fakulty. Po plebiscitu o sjednocení Itálie nový ministr školství suspendoval 3 učitele sienské fakulty teologie pro jejich reakcionářství. To vyvolalo rezignaci arcibiskupa, jakožto administrativní hlavy university, a fakulta byla zrušena.

V roce 1862 byla sienská universita dána pod státní kontrolu. Po roce 1875 se universita znovu rozšiřovala. V roce 1865 byla založena škola farmacie a v roce 1870 škola porodnictví. To zvýšilo důležitost sienské lékařské fakulty, která mohla používat pro svou výuku nemocnice Santa Maria della Scala, která se později stala univerzitní nemocnicí. V roce 1979 byl založen Klub právníků.

Koncem století se začalo publikovat periodikum *Studi Senesi*, které uveřejňovalo vědecké práce studentů i učitelů. V r. 1892 hrozilo sienské universitě uzavření – ministr *Ferdinando Martini* chtěl universitu zavřít, ale proti tomu byl v Sieně

lidové povstání, které skončilo generální stávkou majitelů obchodů. Nakonec se v lednu 1893 setkali reprezentanti institucí, kteří univerzitu zachovali. Museli ovšem slíbit, že budou svou universitu podporovat. Universita se v té době přenesla do sídla, které má dodnes, to jest Monte dei Paschi. V roce 1923 pak tzv. právo genile určilo malým universitám, jako je sienská, aby byly soběstačné. Farmaceutická škola se stala fakultou a z právnické fakulty se oddělila fakulta politických věd.

V současné době je universita tvořena těmito fakultami: farmaceutickou, právnickou, fakultou umění a humanitních věd, pedagogickou, medicíny a chirurgie, ekonomie a bankovníctví, matematiky, fyziky a přírodních věd. Celkem studuje na universitě 16 tisíc studentů. Na Lékařské fakultě studuje kolem tisíce studentů.

Podle nového italského vysokoškolského zákona musí studenti dokončit jednotlivé ročníky vždy po dvou semestrech, tzn. platí zde podobný systém jako je u nás. Tento systém by měl vést k tomu, aby studium lékařství nepřekročilo šest let. Zároveň však na Lékařské fakultě studují studenti podle starého systému, který umožňoval neomezeně dlouhé studium, takže v průměru studium lékařství trvalo a dosud trvá 8 – 10 let. Proti novému typu studia se studenti bouří a intenzivně protestují.

Poměr učitelů ke studentům na Lékařské fakultě je 1:11, což je překvapující, a je to mnohem horší poměr než u nás. Pracoviště university, alespoň Lékařské fakulty, jsou vybavena na velice standardní evropské úrovni, a vzhledem ke klidnému prostředí Sieny se zde pracuje velmi intenzivně.

Universita v Sieně patří, podobně jako Universita Karlova, do skupiny Coimbra (Coimbra Group), tzn. do skupiny nejstarších evropských universit. Lze si proto jen přát, aby spolupráce mezi sienskou universitou a Universitou Karlovou pokračovala alespoň v tom rozsahu, v jakém byla zahájena.

Siena – jako malé město – má některá specifika, která pocházejí ještě ze středověku. Je jím starověké palio, což je závod koní mezi jednotlivými sienskými contradami. Dvakrát ročně závodí jezdci na koních bez sedel. Většina jezdců sice spadne, ale za vítěze se počítá i kuň bez jezdce. Je to závod velmi nebezpečný, kterého se vždy účastní asi 15 koní, kteří reprezentují jednotlivé klany. Tyto klany existují od středověku, jsou rozděleny podle čtvrtí a mají španělské jméno contrade. Užívají znaky – většinou jsou to znaky zvířecí, jako je panter, želva, nosorožec, ale i znaky fantastické, jako draci, dvouhlaví orlové, mořská havěť atd. Jak mi sdělili pracovníci university, mají contrade hlubší význam. Je to vlastně jistý druh sdružování mafiánského typu, ovšem bez násilností. Jednotlivé contrady mají silný ekonomický vliv, který se uplatňuje i na universitě, např. při volbách akademických funkcionářů. Otevřeným výrazem bojů těchto contrad je právě již zmíněné palio, které reprezentuje sílu jednotlivých contrad. V palio je totiž dovoleno vše – dopovat koně, dopovat žokeje, podplatit žokeje atd., čili vítěz je považován za velmi šikovného managera, který dokázal využít všech prostředků, aby zvítězil. I když tento způsob je z hlediska fair play zcela nepřijatelný, v samotné Sieně se nad ním nikdo nepozastavuje. Je jen otázkou, zda jeho přenesení do politického boje je jenom obrazné nebo skutečné.

1. mezinárodní kongres „Brain, Hormones and Neuropsychopharmacology“, Rhodos, 13. – 17.9.1993

CYRIL HÖSCHL

Ostrov Rhodos je vzdálen od Pirea 250 námořních mil, má rozlohu 1.398 km², 87.000 obyvatel, délku pobřeží 220 km, nejvyšší horu Attavylos – 1.215 m. Byl osídlen již dávno před naším letopočtem. Svou zlatou éru zažil mezi 5. a 3. stoletím před Kristem. Byl známý rozvojem právního systému, ražbou vlastních mincí, uměním, divadlem a sporty. Známa byla řečnická škola. Ve 2. století před Kristem byl ostrov připojen k Římu a o 500 let později se stal římskou prefekturou. Svatý Pavel navštívil Rhodos v r. 57 a získal zde první křesťany. V r. 395 po rozpadu římské říše byl Rhodos, podobně jako ostatní ostrovy, připojen k říši byzantské. V r. 1309 se na Rhodosu usadil řád Svatého Jana (Johanité), který zde vybudoval honosné domy chráněné opevněním. Od r. 1522 byl ostrov součástí Otomanské říše až do r. 1912, kdy padl pod italskou nadvládu. Z té se vymanil až po 2. světové válce a teprve v březnu 1948 byl opět připojen k Řecku.

Dominantní přednáškou prvního dne kongresu bylo sdělení *Charlese Nemeroffa (USA)* o roli kortikoliberinu (CRF) v patofyziologii deprese. Řada nálezů podporuje hypotézu, že CRF je neuropřenašečem, který koordinuje endokrinní, autonomní a behaviorální odpověď na stres. CRF hraje zřejmě důležitou roli v patofyziologii velké deprese. Po zátěži je obsah kortikoribelinu výrazně zvýšen v locus coeruleus a snížen v eminentia mediana. Hypersekrece CRF z hypothalamických i jiných neuronů je zřejmě příčinou kortikotropní hyperaktivity, kterou nacházíme u deprese. Mezi podpůrné nálezy patří:

- 1) zvýšená koncentrace CRF v likvoru u neléčených depresivních nemocných;
- 2) snížená denzita CRF receptorů ve frontální kůře u zemřelých sebevraždou;
- 3) snížená koncentrace CRF v likvoru u normálních osob po léčbě desipraminem a u depresivních nemocných po úspěšné elektrokonvulzivní léčbě;
- 4) zvýšená odpověď ACTH na metyrapon u depresivních nemocných;
- 5) snížená odpověď ACTH po podání CRF u depresivních.

Kromě toho centrálně podaný CRF vyvolává u laboratorních zvířat účinky podobné depresivním příznakům včetně poruch spánku, snížení příjmu potravy a změny hybnosti. Není vyloučeno, že rozvoj lipofilního antagonisty receptorů pro CRF by mohl vést ke vzniku nové skupiny antidepresiv.

Mezi odpoledními symposii prvního dne bylo jedno věnované léčbě rezistence na psychofarmaka. *R.M. Post (USA)* uzavírá, že jsou tři typy rezistence:

1) nemocný vůbec neodpovídá na léčbu;

2) na léčbu se rozvíjí tolerance;

3) hyperfrakternost je indukovaná v důsledku vysazení léčby (tak je tomu např. při léčbě lithiem).

Post upozorňuje, že maniodepresivita je závažné rekurentní smrtící onemocnění, kterým ve Spojených Státech trpí 1,3% populace a každý desátý postižený končí sebevraždou. Maniodepresivita se v současné době rekonceptualizuje. Dosavadní zacházení s chorobou bylo neúčinné, podle *Posta* je třeba ji okamžitě na počátku „vyříznout“ jako rakovinu. Psychoterapií se ztrácí čas. Je to choroba biologická, bez léků nevládnutelná. V současné době jsme ovšem svědky poklesu účinnosti některých psychofarmak. Citlivost na lithium poklesla z 80 na asi 40% nemocných. *Post* uvádí, že různé typy zátěže mohou dereprimovat geny pro vulnerabilitu k onemocnění.

William Carpenter (USA) upozorňuje, že k prolomení rezistence na neuroleptika nestačí pouze zaměřovat jednotlivé jejich typy. Změní se tak pouze spektrum vedlejších a nežádoucích účinků, ale účinku kýženého se stejně nedosáhne. Nadějný je v tomto smyslu snad jenom clozapin. Čeští účastníci byli příjemně překvapeni, když *Susan McElroy* v přednášce o účinnosti valproátu při bipolární poruše a *Robert M. Post* ve sdělení o účinnosti carbamazepinu a nimodipinu u refrakterní bipolární poruchy citovali v rámci symposia o lécích upravujících náladu (mood stabilizers) nezávisle na sobě naše práce (*Höschl C., Am. J. Psychiat., 140, 1983: 1100* a *Höschl C., Kožený J., Biol. Psychiat., 25, 1989: 128–140*) včetně dokumentace.

V symposiu nazvaném „Biologie a patofyziologie jako základ psychiatrické klasifikace“ shrnul *Julien Mendlewicz (Belg.)* některé poznatky z genetických studií maniodepresivity (MD). To, že není u monozygotních dvojčat stoprocentní konkordance MD ukazuje, že při rozvoji onemocnění působí ještě mimogenetické faktory. Konkordance je nicméně vysoká (70–90%). Adopční studie rovněž svědčí pro biologický základ MD: psychopatie je výrazně vyšší u biologických příbuzných než u příbuzných adoptivních.

Pokroky přineslo také studium Alzheimerovy demence (SDAT). Lokus pro SDAT s časným nástupem je na 18. chromosomu (není vyloučeno, že podezřelé místo je také na chromosomu 14). Lokus pro SDAT s pozdním nástupem je na chromosomu 21. Některé biologické markery u maniodepresivity, jako např. až o 5 hodin předsunutý cirkadiánní rytmus kortizolu, mají vysokou konkordanci u monozygotických dvojčat a jsou tedy geneticky determinovány rovněž.

Hermann van Praag (NL) však ukázal, že biologické markery mají nízkou specificitu a brojil proti nosologickému přístupu v psychiatrii s tím, že by se měla diagnostikovat pouze psychopatie, nikoli nemoce. Říká, že štekáme u nesprávného stromu („we are barking at the wrong tree“). Tak např. víme, že poruchy

serotoninergní transmise souvisejí s úzkostí, s agresivitou, se spánkem, a teprve sekundárně s depresí, která se z jednotlivých poruch skládá. Jinými slovy to, co se geneticky přenáší, není nemoc, nýbrž vlohly k jednotlivým psychopatologickým prvkům.

Stimulující přednášku měl hlavní organizátor kongresu *Uriel Halbreich (USA)*, který upozornil, že je třeba diagnostikovat ne příznaky, ale procesy, podobně jako u sklerózy. Jedním ze způsobů je hledat společného jmenovatele různých, více či méně příbuzných poruch (premenstruální tenze, puerperální psychózy, klimakterické poruchy, aj.). Halbreich upozorňuje, že konkrétní osoby reagují na zátěž vždy opět stejným trsem příznaků. Říká, že příčinou poruch jsou, ať již na kterékoli úrovni (molekulární, fyziologické, humorální, behaviorální) náhlé změny, které není možno vyvážit, jakési poruchy adaptace na hrubý zásah, který se potom promítne i v jiných úrovních, než na které vznikl. Vzniknout může jak na úrovni např. behaviorální, tak na úrovni řečneme receptorové.

Stuart Montgomery z Velké Británie se podobně jako v *Marbelle (Signály z psychiatrie, 8, 1992, 5: 43–53 a Čas. Lék. čes., 132, 1993, 13: 410–412.)* věnoval obsedantně kompulzivní poruše (OCD). Přednáška se jmenovala „OCD – A Specific Serotonin Illness“. Poukázal na to, že neuroleptika, klasická tymoleptika, inhibitory monoaminoxidázy a benzodiazepiny jsou u OCD bez účinku. Specifické inhibitory zpětného příjmu serotoninu (SSRI) jsou výrazně účinnější než placebo. Je zajímavé, že na placebo reagují nemocní s OCD podstatně méně než nemocní s depresí. Tíže onemocnění se měří škálou I-BOCS. Porucha je nepochybně příbuzná s depresí, neboť je s ní často asociovaná, účinné léky proti ní jsou zároveň antidepresivy a mezi příbuznými OCD je hodně postižených afektivní poruchou. Nicméně téměř všechny ostatní charakteristiky včetně pohlavní distribuce se od afektivního onemocnění výrazně liší a svědčí pro separátní poruchu. Vyskytne-li se u OCD deprese, má se léčit zásadně pouze OCD, nikoli deprese: ta odezní spolu se základními příznaky.

V interaktivní diskusi o schizofrenii poukázal *Arvid Carlsson (S)* na jeden z možných patofyziologických mechanismů schizofrenie: může jít o nedostatek vzruchů mediovaných excitačními aminokyselinami, jež stimulují inhibiční gabaergní neurony limitující informační vstup do thalamu. Hypofunkce NMDA excitačních drah, gabaergních vláken, popř. hyperfunkce dopaminergních vláken v kortikosubkortikálních spojeních jdou tedy ruku v ruce a mohou být součástí téhož patogenetického vzorce.

Druhý den odborného programu zahájil dopolední přednáškou *Uriel Halbreich* na téma steroidy a psychiatrie. Ve stejném duchu pokračoval *David R. Rubinow (USA)*, který se ve vtipné, svěží a hyperbolami či metaforami nabitě přednášce věnoval neurobehaviorálním účinkům androgenů a anabolik (na „seriozním“ obrázku chromozomu ukazoval „lokusy“ pro mužské chování, např. gen pro schopnost zavěsit telefonní sluchátko, číst noviny na záchodě aj.). *Arvid Carlsson* opět upozornil na to, že dopaminergní hypotéza schizofrenie je aplikovatelná

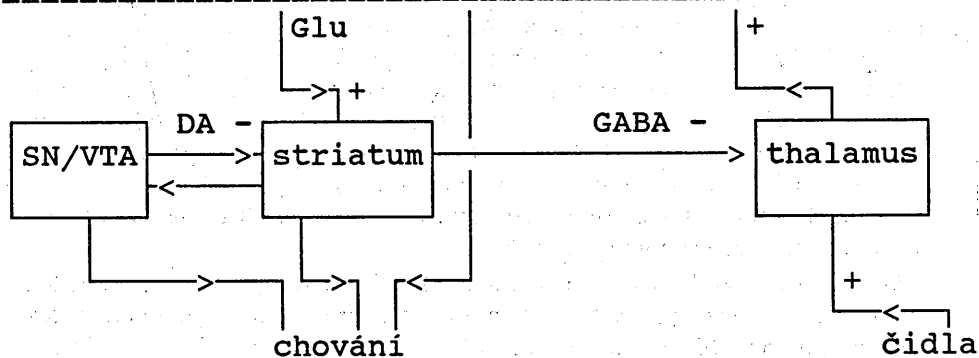
Tab.1
Přehled D-receptorů a jejich antagonistů

Receptor	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅
Lokus	5q31-34	11q22-23	3q13.3	11p	4p13.3
Antagonista	SCH23390	haloperidol	UH232	clozapin	SCH23390

(podle Schwartze)

Obr.1
Nárys neuropatofyziologie schizofrenie

kůra

Pozn.:

- značí směr, nikoliv synapse

SN subst. nigra

VTA ventrální tegmentální area

DA dopamin

Glu glutamát

GABA kys. gama-aminomáselná

+, - stimulace, inhibice

jenom částečně. Dopaminoví agonisté totiž imitují spíše jen paranoiditu, zatímco neparanoidní schizofrenie je modelovatelná věrněji snad pouze PCP (fencyklidin – andělský prach – „angel dust“). PCP je antagonistou glutamatergních NMDA receptorů. V preparátech caudata zemřelých schizofreniků se post mortem nenachází zvýšený obsah dopaminu, nýbrž oproti kontrolám je zde zvýšený obsah jeho metabolitů (SC-DA) a metabolitů NMDA (SC-NMDA), kde SC je S-cysteinil. Hledá se společné vysvětlení pozitivních a negativních příznaků schizofrenie, zkouší se role různých dopaminergních receptorů (viz tab.1).

Dopaminergní vliv je komplikovaný tím, že různé receptorové podskupiny hrají patrně různou úlohu: D3 receptory například, na rozdíl od D2, mají na postsynaptické úrovni zřejmě tlumivý účinek na chování. Carlsson zopakoval konceptuální model neuropatofyziologie schizofrenního onemocnění podle Schwartze (viz obr.1).

Z obrázku je zřejmé, že gabaerní inhibice ze striata do thalamu, jenž hraje důležitou roli při filtraci zevních vstupů, může být snížena při poruše glutamatergní inervace striata, popř. při zvýšení jeho dopaminergní inhibice. Tím může dojít k zahlcení thalamu a tedy kúry podněty, které nejsou zpracovatelné.

V odpoledním symposiu věnovaném výuce psychofarmakologie (pořádal Výbor pro výuku Collegia Internationale Neuropsychopharmacologicum pod vedením Briana Leonarda, účastníkem byl též Václav Filip z ČR) upozornil *Norman Sartorius (WHO)* na podstatný rozdíl při výuce psychofarmakologie v Evropě a ve třetím světě. V rozvojových zemích je ve vztahu pacienta k lékaři (léčiteli) víc magie. Terapeutickou situaci je třeba tomuto pozadí přizpůsobit. Duševní poruchy mají v rozvojových zemích překvapivě lepší průběh, ať již léčeny či neléčeny. Je zde větší citlivost vůči nežádoucím účinkům léků – nemocní nečekají ani tak rychlý účinek jako spíše neškodnost podané procedury. Všeobecně je zde málo lékařů, málo času při styku s lékařem, žádné průběžné sledování: často jde pouze o jedinou návštěvu, jedinou intervenci. Málo se vyučují kulturní rozdíly – v Pakistánu lze např. vyšetřit ženu jenom za přítomnosti jejího manžela, atd. Málo se ví, že k navázání terapeutického kontaktu je třeba aplikovat příběhy, nikoli lékařské rady nebo výtky. Je třeba vždy zvážit to, že lék, který ve třetím světě jednou pomůže, je spontánně užíván na všechno. *Václav Filip (ČR)* přispívá k výchovnému programu CINP zpracováním pokynů pro léčbu chorob ve stáří.

Ch. Lindstromová (S) prezentovala na symposiu věnovaném novým léčebným postupům výsledky PET studií dopaminergní vazby různých neuroleptik (DA antagonistů), haloperidolu a risperidonu. Potvrdilo se tak in vivo to, co postuluje dopaminová hypotéza schizofrenie, že u nemocných s touto psychózou je skutečně zřetelná vazba neuroleptik na dopaminergní receptory.

Daniel Casey (USA) podal přehled afinit jednotlivých neuroleptik k různým receptorovým skupinám.

Carol A. Tamminga (USA) upozornila v souladu s předchozími sděleními Carlssona na možnou glutamatergní poruchu u schizofrenie. Budou se nepochybně hledat farmakologické možnosti jak glutamatergní systém posílit (cystein?).

Druhého dne večer se mohli někteří účastníci kongresu dostat na oslavy židovského Nového roku Rosh Hashanah pořádané židovskou komunitou na Rhodosu.

Ve své přednášce „Peptidy – nový cíl vývoje léků“ shrnul třetího dne konference *Jacques Bradwejn z Kanady* dosavadní poznatky o úloze CRF, TRH, ACTH, somatostatinu, neuropeptidu Y a CCK při učení, paměti, náladě, motivaci, apod. Většina studií byla provedena na zvířatech, s výjimkou CCK, který se zkoušel na lidských modelech. Zájem o možnou úlohu CCK při rozvoji úzkosti či paniky se výrazně zvýšil poté, co se ukázalo, že systémově podané benzodiazepiny selektivně omezují excitační působení CCK-8S na hipokampální pyramidální buňky u krysy. To vedlo k podezření, že CCK může být anxiogenním peptidem a může hrát roli při rozvoji úzkosti. Klinický výzkum pak potvrdil tuto hypotézu. CCK-4 spolehlivě a v závislosti na dávce vyvolává panické stavy u nemocných s panickou poruchou, ale i u normálních osob. Nemocní s panickou poruchou jsou zvýšeně citliví na panikogenní účinky CCK-4 a mají nižší koncentraci CCK-8S v likvoru oproti zdravým kontrolám. To ukazuje na patofyziologii CCK systému u panické poruchy. Předléčba antagonisty CCK-B receptorů (L-365, 260) redukuje oproti placebo výrazněji panický stav vyvolaný CCK-4. Zdá se tedy, že receptor CCK-B hraje důležitou úlohu v mechanismu účinků exogenně podaného CCK-4.

Jan van Ree (NL) upozornil na behaviorální účinky neuropeptidů odvozených od ACTH. Látka ORG 2766, aktivní analog ACTH-(4-9), si zachovává účinnost i po perorálním podávání. Ukázal se být prospěšným u starých lidí, zejména na afektivitu a sociální chování. Nedávno byly hlášeny příznivé účinky ORG 2766 na sociální chování autistických dětí. Jak tento, tak i ostatní ACTH neuropeptidy usnadňují úpravu poškození periferního či centrálního nervového systému. Vasopresin a příbuzné peptidy usnadňují paměťové procesy. Nedávno se ukázalo, že příznivě působí nejenom na podmiňování úhybné reakce, ale dokonce i na jiné motivační procesy (sociální rozpoznání). Zdá se, že vasopresin opravdu může být užitečný u nemocných s mírným mozkovým poškozením po traumatech.

Gary D. Tollefson (Eli Lilly, USA) upozorňuje na hlavní kandidáty psychofarmakologické účinnosti mezi peptidy: u panických stavů jsou to CCK, u bolesti neurokininy, u obezity neuropeptid Y a u návyku cholecystokin. Anatomicky je distribuce neuropeptidů nerovnoměrná: v amygdale je to především CRF, CCK a vasopresin, v hipokampu neuropeptid Y a neurotenzin, v hypothalamu vasopresin a oxytocin a v míše látka P a bombesin. Neuropeptidy mají jak modulální účinky, (např. galanin inhibuje hipokampální acetylcholin), tak trofické účinky (např. vasoaktivní intestinální peptid podporuje přežití neuronů v ciliárním gangliu). Zdá se, že výzkum neuropeptidů je přece jenom slibný pro rozvoj dalších centrálně působících látek.

Velmi svěží přednášku o hormonálních účincích na extra- a intraneuronální děje proslovila *Američanka libanonského původu Huda Akil*.

Odpoledne třetího dne bylo věnováno mimo jiné symposiu o situaci psychiatrického výzkumu v postkomunistických zemích. V přehledném referátu poukázal *Norman Sartorius* na některé společné rysy všech těchto zemí. Jakmile se rozvine tržní mechanismus, upadne preventivní péče a pro určité skupiny obyvatel se léčba stává nedostupnou.

Cyril Höschl (ČR) poukázal na některé obecné epidemiologické trendy a vliv politických změn na jejich rozvoj (vzestup spotřeby alkoholu, přechodný vzestup sebevražednosti) a přednesl úvahu na téma predikce v současné psychofarmakologii.

V přehledných referátech přiblížili přítomným polskou psychiatrii *S. Puzyński z Varšavy*, maďarskou *István Bitter z Budapešti*, ruskou *R. Vovin z Petrohradu* a českou *J. Libiger z Prahy*, který v poutavém přiblížení historie české psychiatrie došel až ke scientometrickým údajům posledních let (ve světě nejcitovanější práce v období 1982–1992 jsou od Vinaře, Höschla a Filipa, nejcitovanějšími českými psychiatry jsou podle SCI Vinař, Náhůnek, Höschl, Zapletálek, Švestka).

Poslední den konference přednesl *S. Checkley (UK)* hypotézu, že melatonin u člověka je spolehlivou mírou výstupu typického noradrenergního systému řízeného alfa1, alfa2 a beta1 adrenoreceptory a zpětným příjmem noradrenalinu do zakončení. Výstup z tohoto systému je zvyšován chronickou antidepresivní léčbou. Checkley testoval hypotézu, že tento zvýšený noradrenergní výstup je v příčinné souvislosti k antidepresivnímu působení. Kombinoval za tím účelem léčbu depresivních pacientů inhibitorem zpětného příjmu noradrenalinu dezipraminem a alfa2 antagonistou ORG 3770. V jiné studii zase Checkley ukázal, že metyrapon má zřejmé antidepresivní účinky, které vysvětluje snížením koncentrace tkáňových kortikosteroidů a zvýšeným výdajem CRH, popř. kumulací neurosteroidů.

G. Laakman (SRN) shrnul, že antidepresiva s převažujícím účinkem na zpětný příjem noradrenalinu (např. desipramin) stimulují výdej růstového hormonu (GH), zatímco antidepresiva s převažujícím působením na zpětný příjem serotoninu (např. clomipramin) stimulují prolaktin. ACTH a kortizol je stimulován obojím. Neuroleptika stimulují i výdej prolaktinu díky svému antidopaminergnímu působení a nestimulují růstový hormon a kortizol. Benzodiazepiny (GABA-agonisté) slabě stimulují výdej růstového hormonu a neovlivňují ani prolaktin ani ACTH či kortizol (což je v rozporu s naším vlastním pozorováním, že snižují supresní hladinu kortizolu v dexametazonovém supresním testu). Studie u endogenních depresí ukázala výrazně oploštělou odpověď GH na desipramin, která je v souladu s pozorovaným snížením odpovědi růstového hormonu na inzulínovou hypoglykémii či clonidin. Snížená odpověď růstového hormonu u endogenních depresí může být interpretována jako důsledek snížené citlivosti alfa2 receptorů v centrálním nervovém systému. Kromě toho se zde může uplatnit inhibiční účinek

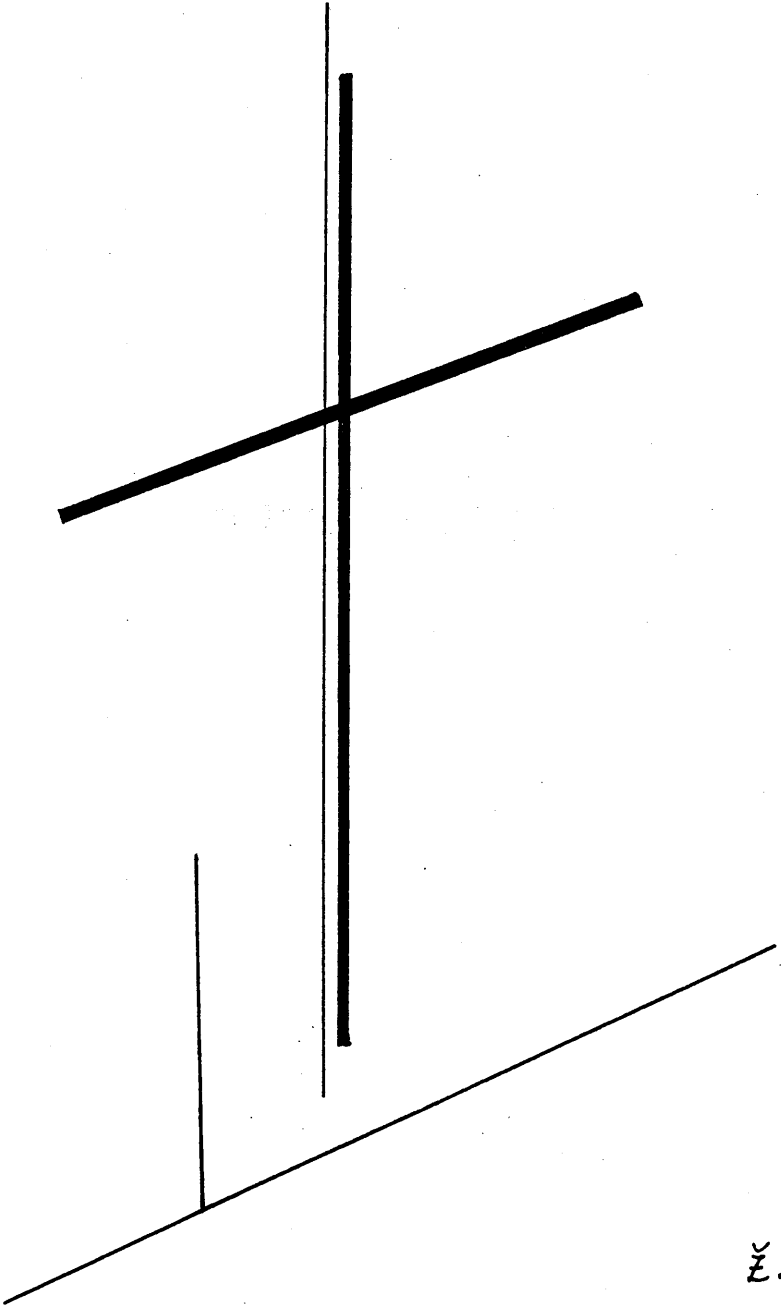
hyperaktivních centrálních beta adrenergních receptorů. Aby se vyloučil možný inhibiční vliv hyperkortizolémie na stimulaci růstového hormonu, zjišťoval se současně účinek podání liberinů (GHRH, CRH, GnRH a TRH) na hormonální výdej z hypofýzy. I zde depresivní nemocní (oproti kontrolním osobám, neurotikům a schizofrenikům) vykazali sníženou odpověď růstového hormonu při kombinované stimulaci liberiny. Laakman shrnuje, že nemocní s endogenní depresí mají narušen výdej růstového hormonu. Příčina však není dostatečně podrobně prozkoumána.

G. S. Robertson a H. C. Fibiger z Vancouveru (Kanada) poukázali na to, že podávání neuroleptik vede k expresi genu C-fos, takže lze měřit fos-like imunoaktivitu (FLI) po podávání neuroleptik. Přitom se ukázalo, že čím je látka účinnější ve smyslu rozvoje extrapyramidálních příznaků, tím více zvyšuje FLI ve striatu. Podle toho, zda je zvýšená FLI v dorzolaterálním či ve ventrálním striatu, lze velmi přesně predikovat jak antipsychotické, tak extrapyramidové účinky neuroleptik na základě měření FLI. Jenorázová injekce haloperidolu navíc působí prudké zvýšení exprese genu pro neurotenzin v dorzolaterálním striatu.

Z České republiky se kongresu aktivně zúčastnili C. Höschl, J. Libiger, V. Filip a M. Maršálek. Jako pasivní účastníci byli na kongresu přítomni O. Vinař, F. Faltus, E. Češková, J. Švestka a D. Seifertová.

Všechna sdělení z kongresu jsou shrnuta v abstraktech uveřejněných v časopise *Neuropsychopharmacology*, vol. 9, 1993, číslo 2s.

ROZHLEDY

Σ.

JEŽÍŠ Z NAZARETA A VZNIK KŘEŠŤANSKÉ VÍRY

OTAKAR A. FUNDA

Křesťanství tvoří v evropském kontextu jeden z pilířů naší kultury. Záměrem redakce při zařazení výkladu O.A.Fundy do časopisu VN-Revue je poskytnout nezasvěceným inspiraci k hlubšímu zájmu o křesťanskou tradici, ostatními pak ukázkou „fundovaného“ religionistického pojednání.

J. J.

Odkdy můžeme mluvit o vzniku křesťanství? Laická odpověď zní: od Ježíše z Nazareta. Není to odpověď správná. Křesťanství konstituuje křesťanská víra, která vyznává Ježíše Krista, vyznává, že je Pán, syn Boží, vyznává, že byl vzkříšen, že byl vyvýšen. Tato víra vzniká až po Ježíšově ukřižování. Historický Ježíš, Ježíš z Nazareta, je tak předpokladem vzniku křesťanské víry, nikoliv však jejím zakladatelem. Svým vystoupením patří Ježíš do dějin pozdního židovství (před zničením chrámu v Jeruzalémě).

Racionalistická protestantská teologie v osmnáctém století a liberální teologie ve století devatenáctém a na začátku století našeho učinila základní rozlišení mezi historickým Ježíšem a Kristem křesťanské zvěsti. Tím bylo otevřeno pole pro bádání o historickém Ježíši. Tohoto úkolu se chopili především němečtí protestantští liberální – teologové, kteří pracovali historicko–kritickou metodou, posléze však i religionisté.

Je třeba se ptát, zda je nám historický Ježíš vůbec dostupný, zda nám povaha pramenů dovoluje proniknout k historické vrstvě Ježíšova vystoupení. Nejdůležitějším pramenem (a také nejobsažnějším) jsou novozákonní evangelia. Ta však nejsou historickým záznamem. Nevznikala s úmyslem uchovat vzpomínku na Ježíše; nýbrž byla koncipována jako prvokřesťanská kázání, která Ježíše zvěstují Kristem. Historické reminiscence jsou v evangeliích překryty vyznavačskými výpověďmi křesťanské víry. I když z evangelií (zejména z prvních třech – takzvaných „synoptických“) nelze rekonstruovat historický portrét Ježíše z Nazareta, lze vysledovat určité rysy jeho vystoupení.

Především se ozývaly pochybnosti, zda Ježíš vůbec žil. Dnes však již žádný solidně informovaný historik Ježíšovu historicitu neproblematizuje. Mýtus a legenda samozřejmě vzniknout mohou – a ve spojení s Ježíšem také vznikly. V pozadí však stojí historická osobnost, Ježíš z Nazareta. Kromě evangelií zmiňují Ježíše i nekřesťanské prameny. Jsou to zmínky velmi sporadické, např. u Tacita,

Suetonia, v Pliniových dopisech a u Flavia Josefa. Významné jsou toliko tím, že i když jsou vůči křesťanství nepřátelské, neproblematicky Ježíšovu historicitu.

Klíčem k pochopení Ježíšova vystoupení je skutečnost, že Ježíš byl eschatolog. To znamená, že nepočítal s trváním dějin. Očekával brzký příchod spravedlivého panování na zemi jako nový věk zcela jiné kvality. Pro očekávané království užíval Ježíš často podobenství hostiny, na kterou jsou pozváni i hříšní. Očekávání příchodu království je Ježíšovým důvodem k naléhavé výzvě: změňte své smýšlení, změňte svůj život, teď je chvíle rozhodnutí! Království, které Ježíš zvěstuje, nemůže člověk přivodit svou zbožností ani svou mravností, jediné, co může učinit, je to, že se mu otevře, že je přijme, že se jím nechá obdarovat. Této dětské bezprostřednosti jsou často mnohem více schopni hříšníci než zbožní a spravedliví, kteří si samospravedlivě zakládají na své mravnosti a pobožnosti.

Základním rysem Ježíšova vystoupení je zvěst, že člověka nezachrání jeho vlastní mravnost či zbožnost, nýbrž *odpouštějící láska*, která do lidského života vstupuje jako *obdarování* a proměňuje celou lidskou existenci. Proto všechny humanistické interpretace Ježíše, které ho vykládají jako učitele mravnosti, jako hlasatele humanitních ideálů, jsou mylné: neodpovídají historickému Ježíši.

U Ježíše jsme svědky zvláštní *jednoty odpouštějící lásky a přísného mravního nároku zároveň*. Všechny zcestné interpretace Ježíše začínají tam, kde se tato jednota rozpoltí a kde se mravní nárok tematizuje samostatně. U Ježíše je mravní projev důsledkem nové, odpouštějící, láskou proměněné existence (Ježíš mluvil o *“lásce Boží”*). Ježíš zaslibuje odplatu těm, kteří to, co činí, nečiní kvůli odplatě.

Do původní vrstvy Ježíšových výroků směřují oddíly evangelií, v nichž Ježíš mluví o *neodpírání zlému* a o *lásce k nepřátelům*. U Ježíše tyto výroky nemají povahu obecné teorie, ale jsou podnětem.

Ježíši šlo o *překonání zla*, o vykořenění zla. Zlo chápal Ježíš zcela po způsobu své doby jako „démonskou mocnost“. Toto pochopení má jednu důležitou antropologickou komponentu, že totiž zlo není jen chyba, která se lepším poučením odstraní, ale že zlo je síla, která má člověka v moci, která člověka otročuje. Ježíši nejde o omezení zla či o spoutání toho, kdo zlo působí. Jde mu o zásadní překonání zla, a to i v životě toho, kdo je jeho nositelem. Takové překonání je možné jen jako radikální proměna člověka, který zlo působí. Taková proměna však nenastane pod tlakem trestu či odplaty, nýbrž tam, kde ten, který je v právu, zastaví svůj nárok na odplatu, na trest a zadostiučinění. Tam se otevírá prostor pro setkání, prostor pro možnost proměny: *bluboké existenciální proměny člověka*. Tuto intenci je třeba mít na zřeteli: jinými slovy, nevtěšňovat násilně Ježíšova slova, která jsou podnětem proměny, do ideologizovaných souřadnic pacifistických teorií.

K Ježíšovu příběhu patří i vyprávění o Ježíšových zvláštních činech, o *zázracích*. Můžeme je rozdělit do tří skupin.

Do prvé skupiny patří divy, které Ježíš učinil *na druhých lidech*. Tyto divy mají povahu činů pomoci a jsou evangelií prezentovány jako znamení přicházejícího

království. Království, které Ježíš zvěstoval, nebylo duchovní veličinou pozemskou, k níž patří i tělesné zdraví. Středem těchto vyprávění není samotná zázračnost, nýbrž pomoc člověku. Protože ve starověku byl zázrak argumentem pro věc, nikoli důvodem k pochybnosti, jsou určité existenciální prožitky stylizovány jako zázraky. Historicky je pravděpodobné, že Ježíš užíval léčitelství, které je jiné povahy než způsoby, kterých užívá moderní exaktní medicína.

Do druhé skupiny Ježíšových zázraků patří *zázraky přírodní*. Např. Ježíš utiňuje bouři na moři, chodí po mořské hladině apod. Mýtické vyprávění je zde nosíkem určitého vyznání víry rané církve. Mýtus je zočividněním určitých osobních prožitků a vyznání. Moře ve starověké mluvě je ztělesněním zla. Vyprávění o utišení bouře na moři, či o tom, že Ježíš chodil po moři, má zvěstnou funkci. Zvěstuje, že Ježíš je pánem nad mocnostmi zla.

Do třetí skupiny zázraků můžeme zahrnout divy, které se *staly s Ježíšem* (přesněji, o nichž evangelisté vyprávějí, že se staly s Ježíšem). Např. že byl počat z Ducha svatého, že byl vzkříšen, že byl vzat na nebesa. Tyto mýtické výpovědi vyjadřují Ježíšovu jedinečnost: to, že Ježíš nebyl svévolný náboženský samozvanec, ale že reprezentoval Boží věc. Některé z těchto výpovědí jsou prvokřesťanskou transformací obecně náboženské mytologické látky.

Sledujeme-li téma „historický Ježíš“, nelze obejít otázku, co si Ježíš sám o sobě myslel, za koho se považoval. Dát jednoznačnou odpověď nám prameny neumožňují. Lze však říci, že Ježíšovo působení bylo prostoupeno hlubokým vědomím poslání, Ježíš přišel s nárokem, že je *nositelem Boží věci*, a s tímto vědomím se odvážil směle rušit dosud platná náboženská ustanovení. V navázání na tradici některých starozákonních proroků vyvedl *etiku nad kult*: za „skutečný“ prostor, v němž se rozhoduje vztah k Bohu, označil *vztah k bližnímu*.

Ježíš věřil v brzký příchod Božího království, a lze se domnívat, že očekával, že mu při příchodu tohoto království připadne významná úloha. Zda se sám ztotožnil s postavou židovské apokalypťuky, s postavou židovských nadějí příchodu království, se *Synem člověka*, nelze s určitostí povědět. Výroky evangelií nelze považovat za přímý zápis výroků historického Ježíše. Je však zřejmé, že postava Syna člověka byla Ježíšovu očekávání nejbližší. Ostatní christologické tituly (jako např. Syn Boží, Pán, Mesiáš, Kristus) mu dala až křesťanská víra po jeho ukřižování.

Ježíšův konflikt není v první řadě konfliktem s nositeli římské moci v Palestině, nýbrž s reprezentanty velmi vážně a opravdově míněné židovské zbožnosti, se *zákoníky a farizeji*. Boží nárok, jak jej zvěstuje Ježíš, není totožný s židovskými předpisy zákona. Vztah k Bohu se nedá postihnout pomocí právně do detailně rozpracovaných příkazů a zákazů, které uprostraňují úvaze, co jsem a co už nejsem povinen. Navíc každý předpis je jako tyčka v plotě: vedle jsou vždy dvě skuliny, kterými lze při právnícké chytrosti uniknout.

Proti právně pojaté zbožnosti povinností, příkazů a zákazů stává Ježíš *radikální požadavek poslušnosti Boží vůli, radikální požadavek lásky*. Láska jako pravá

podoba vztahu k bližnímu zde však není výkonem, k němuž se člověk dopracovává a na kterém si zakládá, nýbrž je důsledkem toho, že člověk sám sebe přijme jako *přijatého*, že člověk sám sebe pochopí jako *toho, který byl láskou a odpuštěním obdarován a proměněn*.

Centrální problém v Ježíšově vystoupení není římská politická moc v Palestině, nýbrž *lidský hřích*. Teprve druhotně znamená Ježíšovo „ne“ hřichu i *střetnutí s nositeli politické moci*.

Bez řádného rozsudku byl Ježíš ukřižován Římany na přání židovské rady. K *popravě* došlo pravděpodobně o židovském svátku *pscha*, někdy mezi lety 28 až 30 n.l.

Historická podoba Ježíšových posledních chvil je pro historika otevřenou otázkou. Líčení Ježíšových posledních chvil v evangeliích je prostoupeno *zvěstným záměrem*. Protože křesťanská víra hledala určitou odpověď na otázku, jak to, že místo očekávaného království přišel *kříž*, promítla tuto odpověď – s použitím starozákonních citátů – již do líčení Ježíšovy popravě.

Ježíš byl ukřižován. Učedníci se rozprchli. Poměrně záhy je však doložena skupina Ježíšových vyznavačů, především *učedníků*, kteří různým způsobem vyjadřují svůj vztah k Ježíši jako k tomu, který na kříži *neskončil probrou*.

Vyznání vztahu k Ježíši má podobu určitých *titulů a představ*. Tyto tituly a představy nejsou původně křesťanské, nýbrž křesťanství je přejímá nejprve z židovského, později z helénistického prostředí. Zároveň však tyto tituly a představy transformuje a zeslužebňuje k *vyjádření Ježíšovy jedinečnosti*. Do židovského prostředí se křesťanská zvěst obrací pomocí titulů a představ, které byly tomuto prostředí vlastní, do helénistického prostředí promlouvá pomocí titulů a představ helénistických.

Z židovských titulů uveďme např.: Boží služebník, Syn člověka, Syn Davidův, Mesiáš. *Z helénistických titulů* jsou to např.: Kristus (překlad Mesiáš), Pán, Syn Boží, Spasitel, Logos.

Z představ uveďme dvě základní: byl vyvýšen – byl vzkříšen (či: Bůh jej vyvýšil – Bůh jej vzkřísilé). *Představa vyvýšení* byla bližší židovskému okruhu, *představa vzkříšení* světu helénistickému.

Důležité je, že obě tyto představy se v nejstarší podobě prvokřesťanských vyznání, citovaných v Pavlových epištolách, vyskytují ve zcela *nepředmětné podobě*. Teprve později rozvíjí autor Lukášova komplexu představu vyvýšení do *předmětného líčení nanebevstoupení*.

Výpověď o vzkříšení je nejprve doložena jako *nepředmětně koncipované vyznání*. Teprve později vzniká vyprávění o prázdném hrobu. Apoštol Pavel, který v 15. kapitole Prvního listu do Korintu snáší všechny argumenty ve prospěch vzkříšení, ještě neargumentuje poukazem k prázdnému hrobu. Když po roce 50 psal list do Korintu, tuto tradici zřejmě ještě neznal.

Legendu o prázdném hrobu najdeme na konci *evangelií*.

Nejstarší evangelium – *Markovo* – vzniká v písemné redakci asi dvě až tři desetiletí po Ježíšově ukřižování. Do té doby se křesťanská tradice předávala ústně, ostatně křesťané čekali, že slíbené království záhy přijde, a proto nebyl důvod k zapisování textů. V Markově evangeliu si vyprávění o prázdném hrobu ještě ukládá cudnou zdrženlivost. Ženy uslyšely z úst posla, že „byl vzkříšen“, bály se a nikomu nic neřekly. U *Matouše* již Marie z Magdaly rozpoznává v zahradníkovu Ježíše, ale nesmí se jej dotknout. U *Lukáše* se již Ježíš zjevuje učedníkům v Jeruzalémě, prochází zavřenými dveřmi a žádá je, zda mají něco k jídlu. U nejmladšího evangelisty, u *Jana*, si Tomáš může sáhnout do ran vzkříšeného Ježíše, i když není smlčeno napomenutí, že blahoslavení ti, kteří neviděli a uvěřili. Čím pozdější je evangelium, tím masívněji a očividněji je vyprávěn mýtus o vzkříšení.

Nejstarší křesťanská literatura je nám dostupná v podobě Pavlových epištol. *Paulovy epištoły* vznikají po roce 50, Pavel v nich však cituje starší křesťanské vyznavačské formule, které byly předávány ústně.

Evangelia, především synoptická, vznikají v rozmezí let 60 až 80, Janovo evangelium o deset až dvacet let později. Evangelia jsou prvokřesťanskou vírou – jsou stylizovanou redakcí různých podob ústní tradice. Prvořadou pro pisatele evangelií nebyla otázka, jak to historicky bylo, nýbrž otázka, co vzkříšený Kristus, Pán, říká nyní nám. Vyprávěli Ježíšův příběh *spektrům své víry*. Nelze říci, že by Ježíšův příběh zfalšovali, ale určitým způsobem jej pochopili a *interpretovali*. Jejich záměrem nebylo uchovat historicky přesný obraz Ježíše z Nazareta, nýbrž zvěstovat *nový život*, který se skrze zvěst o Kristu otevírá.

Proces vzniku křesťanské víry se nyní na základě podrobného religionistického studia pokusím zachytit do *tří fází*.

1) První podobou křesťanské víry bylo *očekávání, že ten, který byl ukřižován, záhy přijde*. To, co sliboval, tedy Boží království, není ztraceno. Ten Ježíš, který byl ukřižován, záhy přijde a slíbené království nastolí.

Do této podoby křesťanského očekávání zapadá jeden z vůbec nejstarších prvokřesťanských výroků, „maranatha“ – „Pane náš, přijď.“ Před tímto výrokem mají novozákonní pisatelé takovou úctu, že jej ani nepřekládají do řečtiny, nýbrž citují je v aramejštině.

Když Skutky apoštolů – spis poměrně pozdní – vyprávějí o ukamenování Štěpána, zachovávají zřejmě velmi starý výrok o Synu člověka, jak stojí po Boží pravici. Starobylý titul „Syn člověka“, užívaný židovskou apokalyptikou, však později v rané církvi zcela mizí.

V Markově pojednání o poslední večeři je dochován výrok, který pozdější pisatelé evangelií formulují jinak. U Marka, když Ježíš podává kalich, říká: „Nebudu pít z plodu vinné révy až do dne, kdy budu pít nový kalich v Božím království.“

Tyto odkazy jsou dokladem nejstarší prvokřesťanské představy, že Ježíš po ukřižování je ten, který záhy přijde a nastolí slíbené království. Tato první fáze

prvokřesťanské víry ještě nemluví o Ježíši jako o Synu Božím ani nespekuluje o Božím vtělení. V podobě této fáze jevila se skupina křesťanů – či přesněji, *příštích křesťanů* – jako *židovská sekta*, která své očekávání příchodu království spojuje s Ježíšem, který byl ukřižován.

2) Druhou podobou křesťanské víry je výpověď, že *Ježíšova smrt na kříži byla obětí za lidské hříchy a že Ježíš byl vzkříšen*.

Tuto podobu výpovědi křesťanské víry cituje apoštol Pavel v 15. kapitole Prvního listu do Korintu, ve verších 3–5. Cituje ji jako tradici, kterou již přijal a dále předává. Sám se pak podílí na dalším profilování této výpovědi.

Tato druhá fáze vlastně znamená *skutečný vznik křesťanství*. Pokud Ježíšovi přívrženci očekávali, že Ježíš, který byl ukřižován, záhy přijde a nastolí království, jehož příchod za života hlásal, jevíli se svému okolí jako židovská sekta. Zásadní mesiášskou událost očekávali v budoucnosti, byť velmi brzké. Výpovědí, že Ježíšova smrt na kříži a jeho vzkříšení je onou *mezí mezi mesiášskou událostí*, se křesťanství radikálně odlišuje od židovství. Již není očekáván Mesiáš, který přijde, nýbrž je vyznáno, že *přišel*. I když je očekáván ještě jeho druhý příchod k poslednímu soudu, onen radikální zlom věků již nastal v Kristově kříži a vzkříšení.

3) Třetí fází křesťanské víry je vyznání, že *Ježíš byl již od okamžiku svého narození Mesiášem*, ano, že *preexistoval* jako Mesiáš, že v něm šlo o *Božské vtělení*, o vtělení Božského Logu.

Tato výpověď transformuje křesťanskou zvěst pomocí gnostických vykupitelských kategorií.

Náznak této představy o preexistentním vykupiteli byl znám již Pavlovi. Představu vtělení Logu však rozvíjí teprve evangelista Jan.

Naznačené tři fáze vzniku křesťanské víry nelze od sebe přesně oddělit: vzájemně se překrývají a prolínají. Přec však je patrné, že jde o proces, v němž předchozí podoba křesťanského vyznání je vystřídána *modelem novým*. Tento proces je zároveň *interpretacním pohybem křesťanské zvěsti*, pokaždé v poněkud jiném prostředí.

Přes příbuznost představ, jimiž první křesťané vyjadřují svou víru, s okolním náboženským světem nelze křesťanství redukovat na synkretický fenomén. Křesťanství přejaté představy a tituly výrazně *transformuje*, a především dává *radikálně jinou odpověď* na tehdejší palčivou touhu po vykoupení. *Vykoupení* nehledá v mystériu či v gnosi, či v povznesení od pozemskosti, nýbrž vykoupení je pochopeno jako *vysvobození z bezvýchodnosti lidského hříchu*, který je vposledku důvodem lidské dějinné mizérie. Pomocí transformovaných představ a titulů artikuluje křesťanství zcela *specifickou antropologii*. Otevírá pochopení světa, života a člověka v rozměru *vděčnosti, milosrdenství a naděje*.

V podání evangelíí říká Ježíš, že evangelium je „kvas“. Rozumí se „kvas království“, „kvas proměny života“, „kvas nové existence“, nikoliv soustava morálních pravidel a humanitních ideálů. Tuto *novou existenci* zvěstuje i křesťanskou vírou

stylizovaný příběh Ježíše z Nazareta, i výpovědi křesťanské víry o Ježíši jako Kristu, Pánu, Božím Synu.

Prvokřesťanská víra jistě *mýtizovala* "historického Ježíše". Touto mýtizací však uchovala a střežila to nejvlastnější, oč šlo historickému Ježíši, že totiž člověka nezachrání jeho vlastní dobrota či zbožnost, ale *moc odpouštějící lásky*, která jej promění k nové existenci. Nová existence se otevírá tam, kde člověk přestane stavět na své mravnosti, na své zbožnosti, na svém Já.

Kdyby byl Ježíš křesťanskou vírou tradován jen jako "člověk", jímž historicky byl, pak by zůstala jen vzpomínka na pozoruhodného reformátora židovského náboženství. Avšak tím, že byl Ježíš vyznán jako *mesiášská událost*, jako Boží vykupitelský čin, bylo uchováno to nejvlastnější, co bylo přítomné již v kázání historického Ježíše – *proměna člověka k nové existenci skrze odpouštějící lásku*. Mýtizace Ježíše – paradoxním způsobem součivě s „historickým Ježíšem“ – bránila tomu, aby zvěst evangelia, jako zvěst otevírající novou existenci nebyla zaměněna za soustavu morálních návodů. Obecně náboženské slovo "Bůh" je v evangeliu vrcholně profilováno jako *symbol zcela specifického lidského sebepochopení, jako symbol zcela jedinečného pojetí světa, života a člověka: v rozměru vděčnosti, milosrdenství a naděje*.

V tomto pochopení světa, života a člověka, v rozměru vděčnosti, milosrdenství a naděje, spočívá výzva *a odkaz křesťanství současnému člověku, zejména tomu současnému člověku*, který je převážně člověkem nenáboženským, sekulárním, který nepočítá, že by kromě této jedné hmotné, přirozené skutečnosti byla ještě nějaká skutečnost „nadpřirozená“, která by nadpřirozeně zasahovala do přirozeného, byť často ambivalentního a tragického běhu světa a života. Přes určitou – opticky nápadnou, fakticky však přece jen dílčí – renezanci religiozity a přes nárůst různých společensky velmi jitřivých sekt zůstává *sekularizace* – ono pozitivně světské pojetí světa – naší daností. Sekularizace ještě neznamená likvidaci morálních a duchovních rozměrů, jsou to však rozměry jedné skutečnosti, skutečnosti tohoto světa a tohoto života.

Ke skutečnosti *světa života a člověka* můžeme přistoupit buď s ledabylou samozřejmostí, a nebo vděčně. V tom je zásadní rozdíl. V tom tkví i celá *etika*.

Tam, kde vnímáme svět, život, člověka ne samozřejmě, ale vděčně (jako to darované), tam se zcela jinak utváří k tomuto světu, životu a člověku náš vztah. *Vděčnost* ze své podstaty nemůže ničít, vykořisťovat a tupit. Křesťanská zvěst o Bohu, křesťanská řeč o Kristu, je nosítkem rozměru vděčnosti ve vztahu ke světu, životu a člověku.

Druhý pojem, který stavím do popředí, je *milosrdenství*. Vědomě jej nechávám zaznít v jeho biblickém předechnu. V životě jistě platí (či kéž by platilo): dostaneš, co si zasloužíš, a bude ti odpuštěno, až když odčiníš. Na tomto principu funguje ekonomika i politika. A přec bychom ochudili lidství o jeho hlubinu (a v našem životě by to bylo „zoufale spravedlivé“), kdyby neplatila – jako perla Ježíšova podobenství, jako poklad skrytý v poli, jako kvas, jako sůl – ona kategorie „navíc“:

dostaneš, i když sis nezasloužil, a je ti odpuštěno, i když nemůžeš odčinit. Ve své samospravedlnosti se můžeme proti této kategorii bouřit jako proti „nespravedlivé“, ovšem jen do té doby, než se sami ocitneme v situaci, kdy potřebujeme, aby ten druhý k nám byl milosrdný. Pak pochopíme, že život je všechno možné, ale ta nejhlubší kategorie lidství se jmenuje milost.

Třetím stežejním pojmem, který křesťanství naplňuje, je *naděje*. Mám na mysli střízlivou, dělnou pozitivní nadějnost, žádnou fantastiku. Nadějnost, která se odváží trpělivé práce a nepřeskočí pathosem potřebu odborných řešení. Avšak též nadějnost, která se odváží i nadějného rozhodnutí, jež z pouhých exaktních analýz nelze nikdy odvodit. Víra je nadějná „a přece“ – navzdory rezignaci a absurditě.

Chceme-li mluvit o křesťanství jako religionisté, nezprošťuje nás to povinnosti, abychom vynaložili úsilí být křesťanství právi, abychom přivedli k řeči to, jak křesťanství samo sobě rozumí, a to na výšinách svého *sebepochopení*. Křesťanské mýty, rity, dogmata a nadpřirozená schémata – jakkoli je bude religionista neúprosně analyzovat historicko-kritickou metodou – odkazují k *hluboké dimenzi lidské existence, k rozměru vděčnosti, milosrdenství a naděje*. V tomto smyslu lze křesťanskou tradici pokládat za nedílnou součást naší etiky, či ještě obecněji, za nedílnou součást naší životní orientace.

Doc. ThDr. Otakar A. Funda, Dr. Theol. se zabývá filosofií a religionistikou. Přednáší na Husitské teologické fakultě UK v Praze a na Universitě v Bonnu. VN-Revue otiskuje tento článek se svolením autora. V příštím čísle přineseme od tébož autora článek „Rozdíl mezi teologem a religionistou“.

TEXTY

Since World War II, scientific research in the United States has been sustained and driven largely by a vigorous system of public funding. While this system has worked well in general and has brought the U.S. to its present position of scientific leadership, it is threatened today by gaps in understanding between the scientists who do the research, the taxpayers who support it through the government, and the institutions who administer that support. Without prompt attention, these gaps may widen to a chasm that jeopardizes the health of the entire scientific community and, eventually, the nation.

These threats are more than communication problems. The scientific community finds itself increasingly at odds with the government over major funding issues. The nation's universities, which generate the bulk of leading edge research, are beset by financial problems and debates over priorities. A series of humiliating events - from the claims about cold fusion to the Challenger disaster to incidents of fraud and poor judgment - have tarnished the reputation of science nationwide.

Such issues have alarmed scientific leaders. Nobel Laureate Leon Lederman, speaking as president of the American Association for the Advancement of Science, has asserted bluntly that "science is sick." Frank Press, president of the National Academy of Sciences, affirms more gently that "there is a great deal of stress in the very scientific community that is responsible for America's leadership."

Effects of this stress can be heard in the graceless public debate between the

government and the scientific community over funding priorities. The Congress, by its political nature, seeks prompt and practical returns for the dollars it allocates to research. The scientific community protests that research is inherently unpredictable and that scientists themselves should have the major role in allocating research dollars.

As a scientist, I would suggest that we as a nation can begin to resolve this debate by paying closer attention to the nature of research itself. Research is a living process, like an organism, that evolves - from a stage of germination through growth to maturity. The germ of a researcher's idea is very different from a fully-grown theory, and we must adjust our expectations accordingly.

For example, the expectation of prompt and practical results is appropriate for "mature" research and development programs, where the task is to put humans on the moon or develop a new computer chip. But expectation is less appropriate for more youthful basic research, and truly ruinous to the infancy of fundamental research.

We can describe these stages of research under three imprecise but useful headings - fundamental, basic, and applied. Applied research is pursued with an eye to eventual utility: an example might be the study of air flow past an airplane wing to better understand turbulence. Underlying such a study is basic research - in this case, differential equations known as Navier-Stokes equations, which describe the flow of any type of fluid. These equations, in turn, depend on Sir Isaac Newton's greatest fundamental discovery, the calculus, which occurred centuries before the work of Navier and Stokes.

Among these, I am primarily concerned with fundamental research - the work of

Newtonian originality that is the wellspring of most science and technology. Such work may be theoretical, experimental, or observational; frequently it is speculative or risky, pursued for its own sake. Fundamental ideas create new paradigms and new fields; they provide the concepts and frameworks for new basic research.

In reality, there are no clear divisions between applied and basic and fundamental research. But fundamental work tends to be the least predictable and - in the long run - the most useful. It was neatly described 50 years ago by Abraham Flexner, one of the great educators of the first half of this century, in his famous address "The Usefulness of Useless Knowledge." Flexner said that the truly great and ultimately beneficial discoveries of science were those made by scientists "who were driven not by the desire to be useful but merely the desire to satisfy their curiosity."

Fundamental thinking has much in common with art, with play, with dreams; it is fragile and unformed. It cannot survive under pressures of time or expectation. Only when the imagination is allowed to soar freely can it obtain a truly original view of the world. To the degree that the imagination is restricted - ordered to fly at a certain altitude, land on a certain runway - its vision dims and narrows.

Flexner, in the same essay, describes a memorable conversation with George Eastman that illustrates how easily we misunderstand fundamental research. He asked Eastman, whose Kodak company became a paragon of applied research, what scientist had made the most valuable contribution to modern life. Eastman named Guglielmo Marconi, who invented the wireless telegraph in 1895. Flexner described Eastman's amazement when informed that Marconi had little to do with the principle behind the

telegraph; that the fundamental work on the transmission of electromagnetic waves was begun in 1865 by Maxwell and confirmed by Hertz in 1888.

"Hertz and Maxwell could invent nothing," Flexner wrote, "but it was their useless theoretical work which was seized upon by a clever technician and which has created new means for communication, utility, and amusement by which men whose merits are relatively slight have obtained fame and earned millions."

The research history of the laser amplifies Flexner's point and illustrates the dramatic evolution of research. In the 1920s, experimental physicists found that electrons have a completely unexpected property they named "spin". Soon thereafter the mathematical physicist Paul Dirac, in a flash of fundamental creativity, came up with the now-famous equation that fully describes the motion of an electron, including its spin. This equation was a rich theoretical lode for subsequent basic research. As noted by Robert M. Creasy and Nicholas P. Samios in the January 1991 Atlantic, Dirac was fond of saying that his equation was smarter than he was because it "contained solutions to problems of which he was unaware."

Further experimental and theoretical basic research led to an ever more detailed understanding of the electron. From the firm platform of this basic work, scientists and engineers discovered how to apply Dirac's "useless" knowledge to devices using beams of electrons and electromagnetic energy. Further applied research and development led to the invention of the laser, whose ever-expanding usefulness would surely astonish even Dirac.

In many respects, our nation's commitment to scientific research has never been

stronger, as demonstrated by President Bush's goal of doubling the budget of the National Science Foundation. There are more scientists and engineers doing research in this country than ever before. Academic research and development expenditures in the U.S. increased more than 10 percent per year over the past decade, a growth rate comparable to that of the "golden era" of scientific research a generation ago. According to the Congressional Office of Technology Assessment, the total federal budget for basic and applied research in 1990 was \$21 billion.

Why, then, do we hear scientists speaking of "malaise," "negativism," and "defeatist attitudes"? There is no consensus. According to Robert M. White, president of the National Academy of Engineering, it is a simple case of too many researchers chasing too few dollars. He likens the research community to a sorcerer's apprentice who has "loosed a flood of scientists and engineers" we are unable to support.

Leon Lederman, on the other hand, argues there is insufficient funding for research. In his view, a healthy research system would be one in which "every good scientist can fulfill his desires." He estimates that about \$10 billion per year would make this possible, and argues that the price is fair for the benefits it would bring.

For a variety of reasons almost as complex as science itself, funding decisions today are seldom made solely out of concern for the natural evolution of research knowledge. They are prompted as well by important but short-term concerns, such as the drive for economic return. But we neglect Flexner's teachings at our peril. Without understanding the history and workings of scientific research, we cannot plan wisely for its future: who should do it, where it should be done, how it should be funded.

Early in this nation's history Americans showed little interest in research for its own sake. Those who did studied in Europe, particularly in one of the great German research institutes inspired by Alexander von Humboldt. Not until 1875, with the founding of Johns Hopkins University, did this country have an institution specifically designed for the study of basic science. The curriculum emphasized research and graduate education rather than the undergraduate and professional training typical of American colleges and universities.

Initially, the Hopkins model aroused the interest of American educators, and worthy imitations were underwritten by philanthropists: the University of Chicago by John D. Rockefeller and Stanford University by Leland Stanford, for example. Existing institutions strengthened their graduate schools. Rockefeller University, founded in 1901 as the Rockefeller Institute for Medical Research, and the Carnegie Institution, founded in 1902, provided settings for fundamental research in medicine and the biological and physical sciences.

But the interest was not widespread. The government played no role in supporting basic work, and in general the nation's universities continued to reflect our cultural tendency toward the practical and the concrete. In the 1930s Abraham Flexner offered a reflection on these trends that sounds surprisingly modern:

Universities have with startling suddenness become big; having become big, they have lost plasticity; they are so big that in every direction they are pressed for funds; they have had to be organized as business is organized, which is precisely the type of organization that is inimical to the purposes for which they exist and unpleasant to the type of person needed to promote science and scholarship; they have been dragged into the market place.

Flexner went on, quoting an unnamed scholar: "Instead of limiting themselves to fundamental inquiries which may in the long run assist in the solution of complex problems, universities have almost without exception also engaged in training immature and unprepared boys and girls for practical tasks which are merely matters of the moment."

By a rare stroke of fortune, Flexner was given the chance to move beyond criticism to action. In the late 1920s he was approached by the philanthropist Louis Bamberger and his sister, Mrs. Felix Fuld, who wanted to make a lasting contribution with their fortunes. Flexner suggested an institute specifically designed for fundamental research - a home for the world's greatest intellects, whose only responsibility would be to follow their interests wherever they might lead. Thus was born in 1930 the Institute for Advanced Study in Princeton, New Jersey.

Flexner's idea was powerful enough to attract, within a short period, the likes of Albert Einstein; Kurt Gödel, the eccentric mathematician immortalized in the Gödel theorem and celebrated in the best-selling Gödel, Escher, Bach: An Eternal Golden Thread; John von Neumann, a mathematician who developed the basic model of the modern computer; and others of comparable stature.

Before the end of that decade, and even more decisively during World War II, the flow of events finally and permanently aroused the government's interest in science. Throughout the war, British and American scientists and mathematicians made vastly more important contributions than in any previous war, from breaking enemy codes to developing radar and other electronic devices. Dominant among such events was the

letter from Einstein and several other scientists to President Roosevelt, in which they asserted that a devastatingly practical weapon could be developed from fundamental principles of nuclear fission. The accuracy of that assertion laid to rest any doubts about the power of fundamental science, and convinced the government it needed to be involved in its funding and control.

After the war, the government departed from most western nations in deciding to fund basic research in the academic researcher's own environment - the university campus. (Indeed, the first event of nuclear fission had taken place at a university, beneath the football field at the University of Chicago.) In 1950, with the establishment of the National Science Foundation, the government research grant became, virtually overnight, the primary source of status and sustenance on campuses from coast to coast.

Universities today are the largest recipients of federal research funding - nearly \$8 billion, approximately twice 1969 levels in constant dollars. Nearly two-thirds of university money goes to basic research. Federal laboratories get about \$6 billion for research, but two-thirds of their money is for applied research.

The decision to conduct the majority of basic research on university campuses has proven, on the whole, to be sound; scientific research in the U.S. remains the best in the world, whether measured by the steady receipt of Nobel prizes or the eagerness of foreign students to attend our universities. However, the effects of this decision on the structure of universities, the teaching of undergraduate students, the reward system for faculty, the relationship between the federal government and higher education, and the direction of the nation's research agenda have been more ambiguous. These ambiguities

and the resulting conflicts are at the root of much of the current malaise.

Similar debates can be heard in industrial laboratories, such as Bell Labs and IBM, where basic research of the highest quality has been conducted since World War II. A recent article in The Economist (July 15, 1991) describes tensions between scientists who want to do pure research and managers who pressure for more rapid development.

The conflicts over funding, and thus the direction of scientific research, were anticipated more than four decades ago by Vannevar Bush, a prominent scientist and educator whose ideas led to the founding of the National Science Foundation. Although a strong supporter of government funding for campus-based research, Bush expressed the concern that the scientific community might lose the ability to set its own agenda: In his words, "researchers would abandon choice to the federal government."

Indeed, the government, through the Congressional budgeting process, does control the overall allocation of research money. And of the total money available for all kinds of research, relatively little goes to the National Science Foundation, the principal conduit of funds for university-based fundamental and basic research. The NSF ranks next to last among all major agencies in total science funding, leading only the Department of Agriculture. Most federal science money goes to applied research and development projects in defense (through DOD), medical research (HHS), energy (DOE), and space exploration (NASA).

But some in government argue that scientists still have major influence in setting

the nation's research agenda. There are several bases for this argument. Most federal agencies, including the Department of Defense, allocate some funds to basic projects that are not expected to produce immediate results. And within agencies, research grants are generally awarded either by program officers or review committees made up of scientists.

On balance, however, scientists hold little real power in the world of politics. The issue of scientific merit is only one consideration for Congressional budgeteers. And even when money is allocated to an agency, the practical goals of that agency influence the spending of its money; only rarely do an agency's practical goals embrace fundamental research.

Echoing behind this debate is a broader skepticism in government about scientists' ability to balance priorities. According to a recent report by Congress' Office of Technology Assessment (OTA): "History cautions against the expectation that the scientific community will set priorities across fields and research areas. Congress must instead weigh the arguments made within each area against desired national outcomes."

This concern is heard within the scientific community as well. For example, there is scant support for Lederman's proposal that the government fund any talented scientist with a good idea. Frank Press told the National Academy of Sciences, "The case for support of science will not sell as an entitlement program for scientists, or solely on intellectual grounds. Rather, it must be justified in terms of what science can contribute to the betterment of the country. Scientists are in a zero-sum game with those who would spend public monies to help society in other ways...Our own self-interest is not persuasive to others."

Rep. George Brown of California, chairman of the House Committee on Science, Space, and Technology, is a physicist and leading supporter of science in the Congress. But Brown advises the scientific community that it "must present a case that is based not on the frustration and discomfort of individual scientists. Rather we must present a case rooted in the welfare of the nation...."

There are signs that the scientific community can indeed set its own priorities responsibly and publicly - a good recent example is the work of the National Research Council's Astronomy and Astrophysics Survey Committee, chaired by John Bahcall. Similar efforts in other, broader areas would do much to enhance the reputation of scientists as willing prioritizers.

But Congress, with justification, argues that even the best research must compete with other priorities within the realm of science, such as education and human resource development - particularly the recruitment of more minorities and women into scientific careers. And the OTA report, noting that five states receive approximately half of federal research and development funds, proposes an additional goal: to spread research funding over a wider range of geographic areas and institutions.

Also competing for funding is the need to strengthen undergraduate science education. Since World War II, the attention of the universities has shifted toward research and graduate education at the expense of teaching. Promotion and tenure policies reward faculty who obtain research grants, and universities with large research budgets enjoy prestige and additional resources. Undergraduate teaching - a time-consuming, unremunerative and difficult-to-evaluate activity - has lagged in priority,

and concerned parents and educators are loudly and justifiably calling attention to this issue.

The universities themselves face increased competition for external funding as well as straitened budgets within. During this recession, almost all state universities have suffered modest to drastic budget cuts, while at private institutions tuitions are bumping up against students' ability to pay. And institutional support is the fastest growing component of the total support for academic research.

In this environment, faculty members face pressures to win more research grants - and therefore to tailor their work to grantors' priorities. This trend is wrenching for the universities, whose traditional culture and governance structure resist the setting of internal priorities. They are having to organize like businesses, conforming to a model poorly suited to fundamental research.

As a result, scientists spend more time writing proposals and less time doing science. And these proposals, subject to the homogenizing effect of the peer review system, are by necessity more cautious than creative. A university department chairman recently described his predicament this way:

The amount of time and effort spent on preparing proposals, reviewing them after inefficiently short periods, and administering them, is an astronomical cost in terms of science that is not getting done. When I observe my colleagues here in the U.S. I am saddened to see creative, trained minds, diverted away from productive research into huckstering...The society is so super-competitive that the process of creativity is becoming swamped by constant evaluations.

Some policy-makers are well aware of this situation: Recently, NIH extended the average length of its grants from two years to three, and the NSF is following suit. Still.

the number of proposals climbs steadily, and many top researchers find themselves managing dozens of assistants and millions of dollars. Such individuals can rarely afford to take risks in their grant proposals. Who, responsible for the careers of others, will press for a project that is risky and unpredictable?

A recent NSF report expressed concern about proposals that are too carefully planned. "The skills needed by a successful and creative researcher," the report notes, "are above all those for improvisation in the face of unexpected discoveries or disappointment." In response, the NSF has instituted a very small pilot program of one- and occasionally two-year awards for interesting research that might otherwise be filtered out by the peer review system. Although laudable, this program suffers from short time horizons.

Roland Schmitt, former senior vice-president for research at General Electric and now president of Rensselaer Polytechnic Institute, offers a graphic demonstration of the funding problem. According to Schmitt, there are four rationales for public support of research: 1) the desire to answer fundamental questions about the nature of the universe; 2) the yearning to conquer new frontiers; 3) the usefulness of scientific discoveries, and 4) the political appeal of a scientific undertaking.

The scientific community, he notes, would rank these objectives in order, one through four, while Congress and the public would rank them in reverse order. This direct conflict is not well understood or articulated by either side.

A case in point is the issue of mega-projects like the Superconducting Super Collider and the space station. Scientists agree that some mega-projects, such as the

SSC, have scientific merit. Others, such as the space station, are widely regarded as scientifically unjustifiable, as having more to do with national prestige or the economic stability of the aerospace industry than with science. Some argue that the space station should not be considered a science project at all, but should compete for funding with other functions of government, such as housing. Without a mechanism for prioritizing such mega-projects, these politically attractive behemoths will continue to crowd worthy but smaller projects off the funding table.

The predictability and accountability sought by government in its new emphasis on priority setting are understandable. A host of science-related issues demand attention - economic competitiveness, AIDS, global warming, the environment, to name a few - and it is not unreasonable of the public to expect results in return for tax dollars.

In the face of this expectation, the government is unlikely to increase significantly its support for speculative research. Whatever the scientific community may want, Congress will continue to press for result-oriented scientific and engineering research. At the same time, it is as true as it was in Flexner's day that the creation of fundamental knowledge is essential to the long-term health of all research and development.

In light of these opposing realities, private efforts to support fundamental research assume greater importance. Programs such as the MacArthur and Packard Fellows enable creative individuals to pursue their interests without direction or expectation. Along with the two independent institutes mentioned earlier, the Carnegie Institution and the Institute for Advanced Study, such programs offer virtually the only non-university paths for fundamental research outside the life sciences.

As we have seen, a lack of direction or expectation is often crucial to the most creative fundamental work. For example, Kurt Gödel, a faculty member at the Institute for Advanced Study, devised a highly abstract mathematical theorem concerning "undecidable" mathematical statements that seemed on its face quite useless. However, it was the Gödel theorem that sparked Alan Turing to conceive of the "Turing Machine," by which one can determine whether a given problem is solvable by computer. Similarly, von Neumann's early work with computers had little apparent utility - until others found in it the basis for what we know as computer software. For both scientists, the object was not to create a marketable product, but simply to answer a fundamental riddle.

This, as Flexner realized, may be the greatest paradox in the scientific world: the huge, paradigm-changing discoveries are almost always the result of intellectual curiosity that is seeking only to satisfy itself. Yet federal funding today is directed not toward the individuals who usually make these fundamental discoveries, but toward groups and programs with preset goals.

The physicist and writer Freeman Dyson has observed that scientists, like other people, tend to follow current fashions. There is nothing inherently wrong with this, because topics of the moment may be significant. However, Dyson warns, "unfashionable people and unfashionable ideas have often been of decisive importance to the progress of science." He continues:

At any particular moment in the history of science, the most important and fruitful ideas are often lying dormant merely because they are unfashionable. Especially in mathematical physics there is commonly a time lag of 50 or 100 years between the conception of a new idea and its emergence into the mainstream of scientific thought. If

this is the time scale of fundamental advance, it necessarily follows that anybody doing fundamental work in mathematical physics is almost certain to be unfashionable.

Dyson addressed these remarks to a colloquium sponsored jointly by the Alexander von Humboldt Institute and the Institute for Advanced Study in 1981, both of which are privately supported and concerned solely with fundamental research. As a faculty member of the Institute for Advanced Study, he asserted that "it is our duty and our privilege as independent organizations to be less short-sighted than our government."

Indeed, if we can draw any conclusion from the trends of the last ten years, it may be that we should reexamine the role of independent institutions as sponsors of "unfashionable," fundamental research. For the very reason that fundamental research is not - and by its nature can never be - the highest priority for government funding, independent institutions must assume a larger role as centers of and advocates for fundamental inquiry.

For the very reason that independent institutions are largely supported by private private sources (the philanthropy of individuals, foundations and corporations) and are not dependent on government funding or student tuitions, they are better able to provide an environment for undirected scholarship that is undistracted by immediate concerns. This is research that is conducted by individuals whose only criterion for selection is excellence, scholarship that can be an investment for the long run. And in this environment of freedom the independent institutions are in a position to assume a unique role as centers of unfettered scientific inquiry.

This freedom to pursue the unfashionable brings with it responsibilities. One is to

serve as a model for the scientific community, to provide leadership and set standards for fundamental research. Another is to take unpopular positions with respect to government policies when that should prove necessary for the integrity of the scientific enterprise.

A more general responsibility is to constantly remind our goal-oriented society of the limits of planning and priority-setting. In the end, no one can plan or predict the benefits that flow from the unfettered human intelligence; from what happens when Newton sits under the apple tree.

These are not responsibilities that independent institutions have sought in the past. But if they can serve as a constructive counter balance to current trends, they can play a major role in preserving the health of science and therefore of society.

END

Phillip A. Griffiths is director of the Institute for Advanced Study. Prior to assuming this position, Dr. Griffiths was Provost and James B. Duke Professor of Mathematics at Duke University.

Ethology, Human Lifestyle And Health

M. KRŠIAK

It is really a great pleasure to be at this conference held on the occasion of the 30th anniversary of publication of the classical paper by Ewan Grant and John Mackintosh (Grant and Mackintosh 1963) and, after 25 years, to meet again most members of the Birmingham group which laid the foundations for a new scientific discipline now called ethopharmacology. That they can take major credit for the rise of ethopharmacology has been rightly appreciated both at this conference and elsewhere (Kršiak 1991).

In my opinion, the Birmingham group can claim yet another credit. It is their demonstration of how a new scientific discipline begins: by the application of principally new *concepts* plus finding an adequate *method* plus demonstrating their *utility*. Michael Chance recognized the great potential of ethological concepts in the study of drug effects on behaviour. For example, he drew attention to the discovery of ethology that "Behaviour is composed of species-specific acts and postures which represent natural units of behaviour" (Chance 1968) which could be very useful in the study of behavioural effects of drugs. Ewan Grant and John Mackintosh observed and listed the principal motor acts and postures of small laboratory rodents (Grant and Mackintosh 1963), and thus developed a method which enabled the application of this concept (this is the publication which has become a "classic," since almost all lists of elements used in subsequent ethopharmacology experiments on common laboratory rodents have been based on this paper). Finally, Paul Silverman demonstrated the utility of the concept and the method: in a series of carefully done experiments he showed that the study of drug effects on a great number of acts and postures occurring in rats during social encounters is not only feasible but also instructive (Silverman 1965, 1966, 1988).

The work of the Birmingham group provided the evidence to demonstrate what remarkable success could be achieved in applying the ethological approach in an area as unexpected as pharmacology. The purpose of my essay is to show that the ethological attitude can also provide new perspectives, concepts and framework of thought in other 'atypical' areas, such as in the study of human lifestyle, health and disease.

Human ethological needs

Ethology has been traditionally interested in the species-specific features of behaviour, as well as in the species-specific way of life and stimuli in various animals. Knowledge acquired by the ethological approach has been useful not only in theory, but also in practice. For example, successful breeding of wild animals in captivity depends on meeting their ethological needs, such as composition of a group, size of territory, opportunities to exercise some activities, etc. The health and welfare of any given species seem to depend on satisfying its specific ethological needs. Thus, the European Convention for the protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific purposes (Council of Europe, 1986) requires that adequate attention is paid to satisfying ethological needs of laboratory animals. This evokes a question: "What are human ethological needs?" Have human beings, like other species, ethological needs in terms of inborn capabilities and tendencies for a species-specific way of life? Of course, there are great individual and cultural variations in various aspects of human lifestyle, so that the human lifestyle may appear to be composed of arbitrary customs (Russell, 1966). Nevertheless, one cannot resist the feeling that in spite of these variations there exist some general tendencies ('ethological needs') common to the entire species of *Homo sapiens* which fundamentally form its lifestyle (Table 1).

Table 1. Some putative human ethological needs

"Natural", inborn needs, which might form the human lifestyle, e.g.
- the need for positive personal relationship
- the need for authority
- the need for freedom
- the need for enjoyment
- the need for communication
etc.

It can be argued that many people can lead a contented life without (for example) any need for a close personal relationship or for authority. However, these ethological needs (which at first sight appear to require another person) can (perhaps) be satisfied by 'self-service': by keeping a positive personal relationship with oneself and having oneself as an authority.

The need for authority (to respect something - e.g. a particular information, somebody, to be respected) does not mean that man needs for example a dictator (such conclusion would be as erroneous as a deduction that man needs poisoned food because he is hungry). Ethological needs, like physiological (and any other "natural") needs are 'blind' (in terms of discrimination between 'good' and 'bad') and, hence, they cannot endorse stimuli. Whether the stimuli to which they respond are right or false can be seen from consequences. The need for freedom might balance the need for authority (and vice versa), rather like when agonist and antagonist muscles participate in aimed movements. The ethological need for enjoyment can be satisfied for example by play, hobby, entertainment, possessing, attainment, etc.

"Vitamin L"

Because discussing each of the suggested human ethological needs would be beyond the scope of this article, I focus only on one of them: the need for positive personal relationship.

It seems that the putative need for positive personal relationship cannot be satisfied by any positive personal relationship, but only by that which is (for example) unfailing, intimate, independent of given personal attributes (e.g. external appearance, physical or mental capabilities, age, etc) and mutual. Interestingly enough, such relations are always individually specific (e.g. relations between parents and children or between husband and wife).

It can be argued that what I am trying to describe here in a rather clumsy way could be simply called love. But I will deliberately avoid using that term here, because its meaning can be too ambiguous or special. Instead, I would prefer to use the expression "Vitamin L" here in order (1) to specify the attributes of the positive personal relationship in question (Table 2) and because (2) it implies that this kind of relationship might be important for health.

Table 2. Some attributes of "Vitamin L"

The putative need for positive personal relationship is satisfied only by relations which are (for example):	
*unfailing *intimate *independent of external appearance, etc *mutual	"Vitamin L"

As for the latter, I must admit that at present I have no hard facts to support my assumption that a mature adult man/woman needs the "Vitamin L" for his/her health. On the other hand, it is now well established, that a lack of relationships corresponding to the "Vitamin L" in childhood is detrimental (Bowlby 1959).

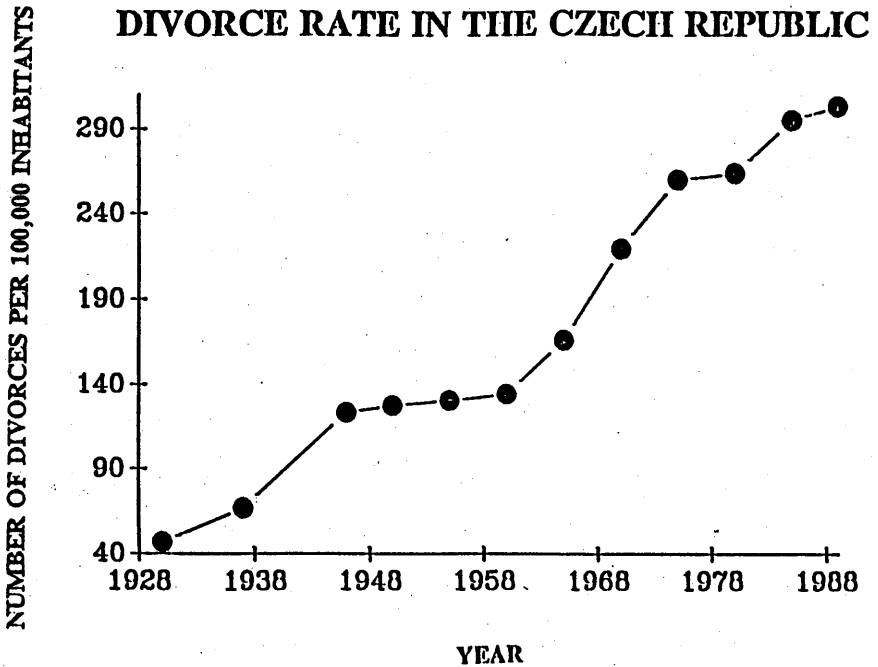
While during adulthood the presumed self-production of "Vitamin L" might often be sufficient under favourable conditions (e.g. in a stabilized, personally rewarding situation), there are circumstances when the need seems to be suddenly enhanced (e.g. after divorce, bereavement, imprisonment, accident, serious illness).

Intuitively, we may feel that the deficiency of "Vitamin L" could harm health or increase propensity to various illness. Does it increase vulnerability to drug abuse? Heart attacks? Ulcers? Violence? However, unless we are able to measure "Vitamin L", such questions remain unanswerable. When Michael Chance advocated application of ethological concepts to the study of behavioural effects of drugs, he aptly stressed that "The selection of adequate concepts ... must go hand in hand with the acquisition of facts" (Chance, 1968). The same holds for the application of ethological concepts in the study of human lifestyle. But how to measure "Vitamin L"? Besides psychological techniques, e.g. questionnaires (Rubin 1970), ethological measures such as the number of joint actions, verbal and nonverbal contacts might be as useful.

It could be argued that the suggested measures would be superfluous because they would merely substitute for criteria such as 'divorced', 'married', etc., already well established in health and population statistics. However, while these familiar criteria are simple, objective and easily available (Figure 1), in this context they represent composite indices which might not distinguish between different degrees of saturation with the putative "Vitamin L" (deficiency, norm, "hypervitaminosis"). Consequently, the work

with epidemiological data classified by conventional population criteria is not as creative in concept or theory as it might have been.

Figure 1.

There is one obvious limitation with "Vitamin L" concerning treatment: because of its individual specificity (personal character) it cannot be fully provided by medical personnel (they cannot fully substitute individual parents, spouses, etc). That does not mean that study of this concept would be useless. Transplantation-immunity is also individually specific but nobody doubts the usefulness of its investigation. If anything,

study of the role of positive personal relationships in health and disease could increase our appreciation and understanding of this phenomena. For example it could lead to a more general awareness, that an appropriate level of positive relationship to oneself ("Vitamin L₁"?) is necessary to rehabilitate in some patients. This might be the case, for example, in patients with marked face and body disfiguration after extensive burns (Königová 1992). Or that a lack of external positive personal relationship ("Vitamin L₂"?) can be substituted to some extent by a convenient pet which is meeting at least some attributes of the "Vitamin L"(for example a dog or a cat).

Human, medical and clinical ethology

Therefore it may be quite useful to turn our attention to human ethological needs.

The study of man from an ethological vantage point, with its typical focus on the species-specific way of life (for example directed to needs and stimuli forming human lifestyle) could give an impulse to new patterns of research (Tab. 3). First, a 'new' human ethology might appear which could be in a better position to unravel specific ethological features of man than the traditional human ethology (which appears to be largely descriptive, preoccupied with recording human gestures, etc.). Second, the study of the role of ethological aspects of human lifestyle in health could originate a new area of research which might be called "medical ethology". Third, a similar study with respect to disease could constitute "clinical ethology".

Table 3. Scope of medical and clinical ethology stemming from the 'new' human ethology

Discipline	Focused on ethological aspects of
'New' human ethology	human lifestyle, needs, stimuli
Medical ethology	health
Clinical ethology	disease

However, what would be a clue and criterion in these studies? Obviously, we shall not be able to put proper questions, set viable hypotheses, get a meaningful message from the data, etc, in such studies without reference to ethical principles. But who is best qualified to decide ethical issues? Although we would be approaching the limits of science and moving on thin ice with the risk of breaking into unpleasant situations (e.g. ugly passionate disputes, solving nothing because of lack of a criterion), we could manage to remain on the 'safe' side of rational science because the clue (human logical and moral intuition) and the criterion (human health) is open to independent examination by others. If a clinical ethics can exist and flourish as a separate discipline, why not a clinical ethology?

Could ethology become as important as ecology?

Until the 1960s many laymen had not been aware of the dangers of environmental pollution. Then a relatively unknown academic discipline, ecology, brought enough evidence to convince the public (and politicians) that the capacity of the planet to recover is not endless. Ecology has become a cliché in the mass media since the 1970s.

Many are afraid that human lifestyle has been steadily deteriorating during the last few decades. The widespread occurrence, and constant increase, of phenomena such as drug abuse, violence, family disintegration, etc., is given as evidence. Although these problems are studied by many experts from a great number of disciplines, their deeper understanding and effective treatment is still lacking. These disorders of human lifestyle appear to be one of the major research opportunities for ethology, and vice versa ethology seems to be one of the major scientific disciplines which could develop an adequate and

fruitful paradigm for the study and understanding of these disorders. Should ethology be successful in convincing people that modern life threatens their innate needs and capabilities for human way of life and that it is necessary to protect and cultivate them for their health, than ethology could become a term as common in mass media and rhetoric as ecology.

Concluding remarks

Thus, ethology can evoke many intriguing questions and offer fundamentally new concepts in the study of human lifestyle, health and disease. Unusual questions may appear inappropriate, irrelevant or even ridiculous to many. Ethological concepts applied to unusual fields may appear odd, chimerical or even foolish. If I remember correctly, the exhortation to the application of ethological approach in the study of drug effects on behaviour in the sixties and early seventies (Chance and Silverman 1964, Lát 1964, 1965, Kršiak and Borgesová 1972) also appeared eccentric. The Birmingham group had been offering not only ethological concepts, but also a convenient method and evidence of utility of this novel approach in pharmacology. Still it took about ten years before this approach began to be utilized more widely (Kršiak 1991).

Ethology offers principally new concepts which could guide the search for novel data as well as new methods and a climate of thought for the study of human lifestyle. Whether they could represent a beginning of a new paradigm in this area in terms of Kuhn's conception (Kuhn 1962) is open to question. New ethological concepts seem to be essential for this beginning, but now we mainly need to develop methods to apply them

and to demonstrate their utility. Should somebody be successful in this, he/she might become another classic.

Acknowledgement

I wish to thank Professor S. J. Cooper and Dr. A.P. Silverman for kind comments and help with the manuscript of this paper.

The present study was supported by the grant of the Czech Ministry of Health IGA 0865-3.

References

Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss. Vol. 1. Attachment. The Int. Psychoanalytical Library No. 79, Hogarth Press, London.

Chance, M.R.A. (1968). Ethology and psychopharmacology, in Psychopharmacology: Dimensions and Perspectives (Ed. C.R.B. Joyce), pp. 283-318, Tavistock Publications, London.

Chance, M.R.A., and Silverman, A.P. (1964). The structure of social behaviour and drug action, in Animal behavior and drug action (Eds. H. Steinberg, A.V.S. Reuck, and J. Knight), pp. 65-82, J.A. Churchill, London.

Grant, E.C., and Mackintosh, J.H. (1963). A comparison of the social postures of some common laboratory rodents, Behaviour, 21, 246-259.

Königová, R. (1992). The psychological problems of burned patients. The Rudy Hermans Lecture 1991. Burns, 18, 189-199.

Kršiak, M., and Borgesová, M. (1972). Drugs and spontaneous behaviour: Why are detailed studies still so rare? Activ. nerv. super. (Praha), 14, 285-293.

Kršiak, M. (1991). Ethopharmacology: A historical perspective, Neurosci. Biobehav. Rev., 15, 439-445.

Kuhn, T.S. (1962). The Structure of Scientific Revolutions. University of Chicago Press, Chicago.

Lát, J. (1964). Motivation from the point of view of the reflex theory, behaviorism and ethology (in Czech), Čs. Fysiol., 13, 316-331.

Lát, J. (1965). The spontaneous exploratory reactions as a tool for psychopharmacological studies, in Pharmacology of conditioning, learning and retention, (Eds. M. Ya. Mikhel'son, V.G. Longo, and Z. Votava), pp. 47-66, Pergamon Press, Oxford.

Rubin, Z. (1970). Measurement of romantic love, Journal of Personality and Social Psychology 16, 265-273.

Russell, B. (1966). Sceptical essays. Unwin Books, London.

Silverman, A. P. (1965). Ethological and statistical analysis of drug effects on the social behaviour of laboratory rats. Br. J. Pharmacol., 24, 579-590.

Silverman, A.P. (1966). The social behaviour of laboratory rats and the action of chlorpromazine and other drugs, Behaviour, 27, 1-38.

Silverman, A.P. (1988). An ethologist's approach to behavioral toxicology. Neurotoxicol. Teratol., 10, 85-92.

[Presented at the International Ethology and Psychopharmacology Conference in Birmingham, UK (April 19-20, 1993).

To be published in "Ethology and Psychopharmacology", eds. S.J. Cooper and C. Hendrie, John Wiley & Sons, Ltd, Chichester, England]

[Revised version 19 August, 1993]

MÍLIT SE JE LITSKÉ

JJ.

P.F. 1994

VITA NOSTRA REVUE

3. LÉKAŘSKÁ FAKULTA UK V PRAZE
RUSKÁ 87
100 00 PRAHA 10 - KRÁLOVSKÉ VINOHRADY